

UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I DIN CLUJ
BIBLIOTECA DACOROMANIEI
CONDUSĂ DE SEXTIL PUȘCARIU

Nr. 8.

6.

GRAIUL CARAȘOVENILOR

STUDIU DE DIALECTOLOGIE
SLAVĂ MERIDIONALĂ

DE

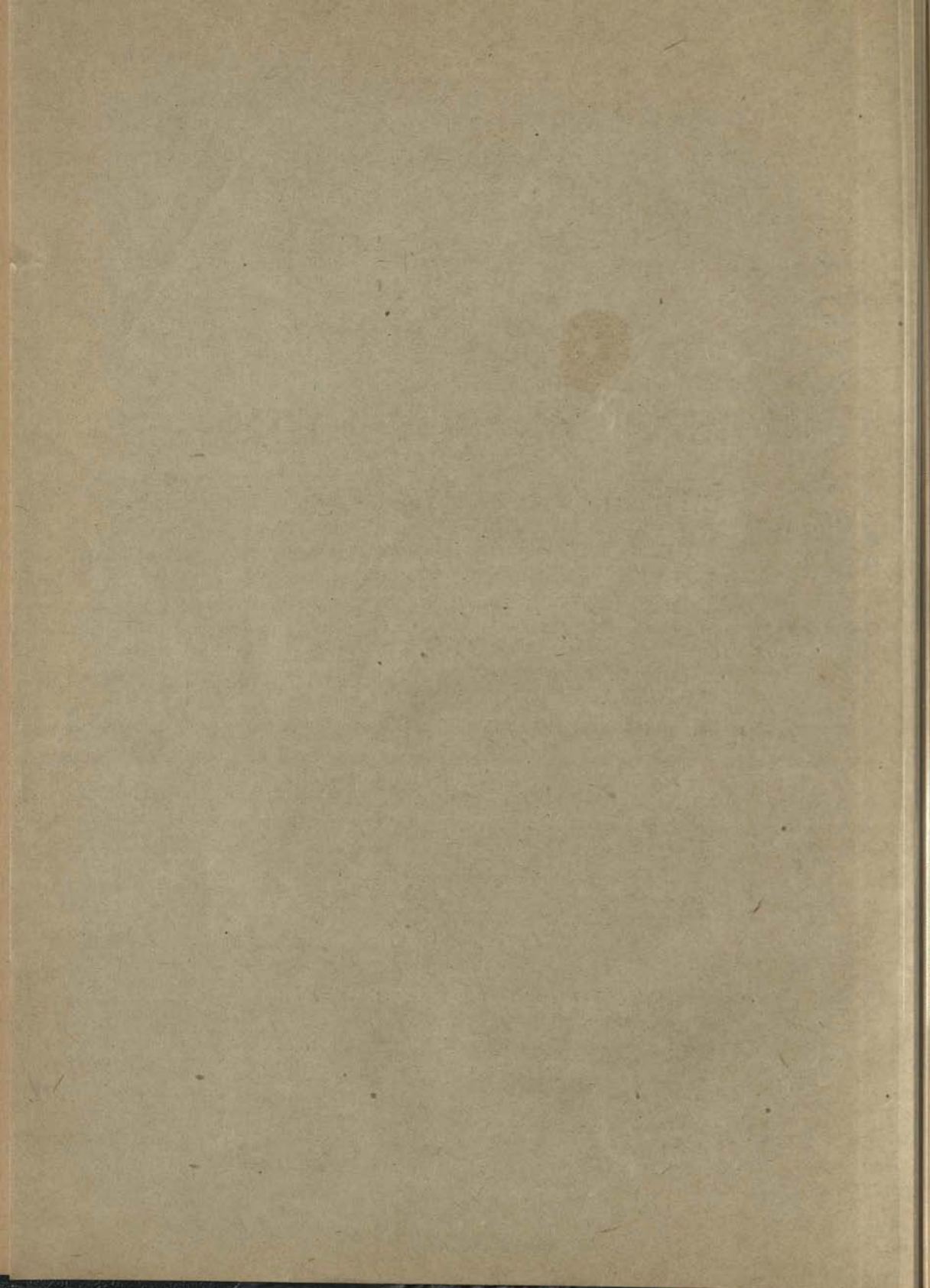
EMIL PETROVICI

PROFESOR SUPLINITOR DE SLAVISTICĂ
LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1935

1740 / 1965

UNIVERSITATEA REGELE FERDINAND I DIN CLUJ
BIBLIOTECA DACOROMANIEI
CONDUSĂ DE SEXTIL PUȘCARIU

Nr. 8.

GRAIUL CARAȘOVENILOR

STUDIU DE DIALECTOLOGIE
SLAVĂ MERIDIONALĂ

DE

EMIL PETROVICI

PROFESOR SUPLINITOR DE SLAVISTICĂ
LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1935

GRADUATE CARASOVENILOR

STUDIA DE LINGVISTICĂ
DE LA UNIVERSITATEA

TRAIAN V. BĂRBULESCU

EDITAT ÎN COLABORARE CU
EDITURA UNIVERSITĂȚII

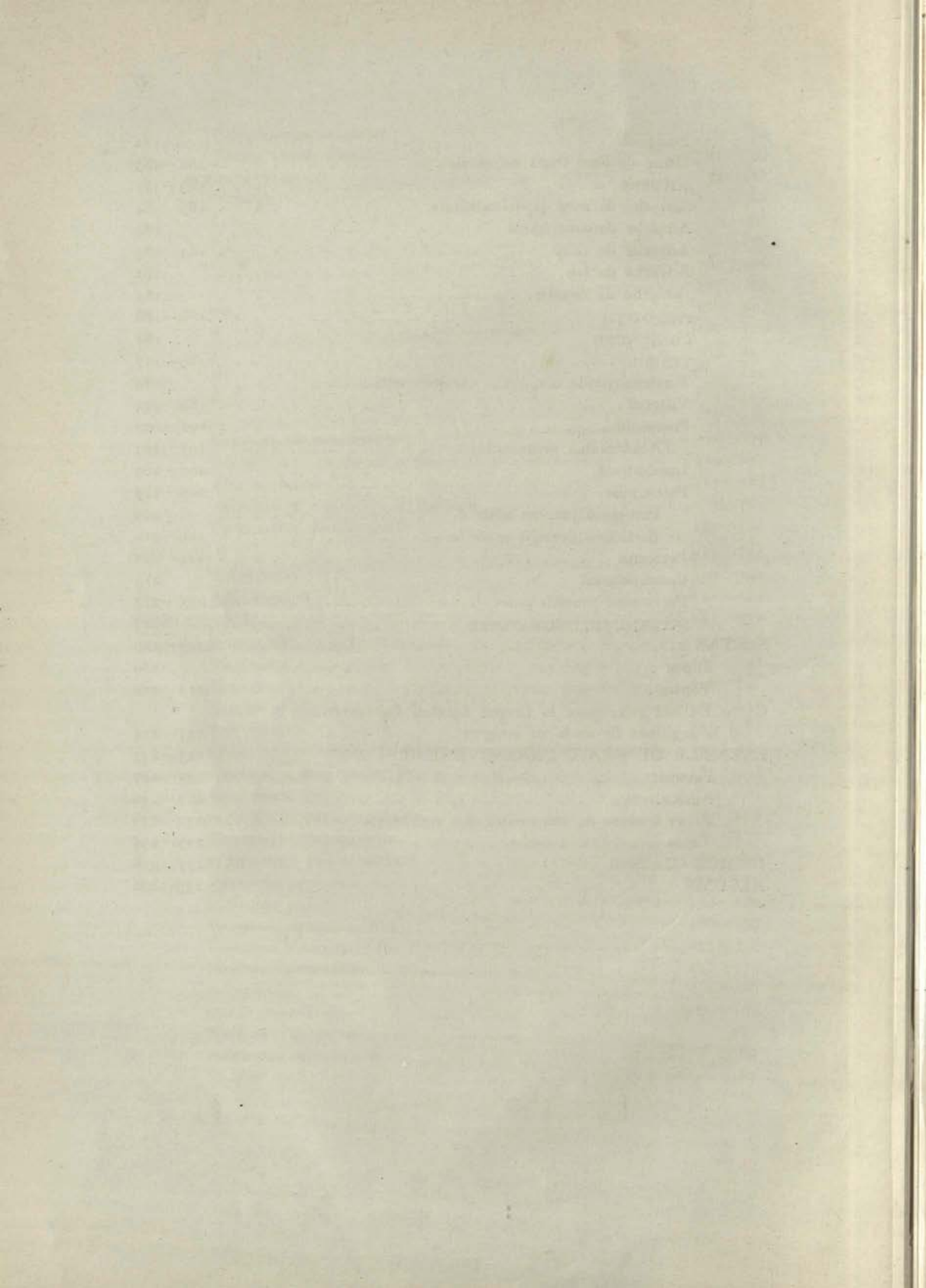
CUPRINSUL

CUPRINSUL	III—V
PRESCURTĂRI	VII
BIBLIOGRAFIE	IX—X
PREFAȚĂ	XI—XII
INTRODUCERE	I—24
Cine sunt Carașovenii?	1—18
Materialul lingvistic tratat în lucrare	18—24
FONOLOGIA	25—126
Sistemul de transcriere	25—30
VOCALISMUL	30—95
Accent și cantitate	30—58
Accentuarea grupului format din prepoziție și substantiv	54—55
Anomalii	56—58
Vocalele carașovenesti	58—81
<i>a</i>	59—61
<i>o</i>	61—63
<i>u</i>	63
<i>e</i>	63—64
<i>ě</i>	64—79
<i>ě</i> accentuat	64—70
<i>ě</i> neaccentuat	70—74
<i>ě</i> creat pe teren serbo-croat	74—75
<i>ě</i> rezultat din contractiune	75
<i>ě</i> în împrumuturi	75—76
Amestecul lui <i>ě</i> cu <i>e</i>	76—79
<i>i</i>	79—84
<i>ă, î</i> în împrumuturile românești	82—83
<i>a mobil</i>	83—84
<i>l</i> silabic	84—89
<i>r</i> silabic	89—91
Vocale nazale	91—92
Contractiuni și dispariții de vocale	92—94

Palatalizarea vocalelor	94
Vocale finale afonice	94—95
CONSONATISMUL	95—126
Nazalele	96
<i>l</i>	97
<i>l'</i>	98—102
<i>t', d'</i>	102—105
<i>f</i>	105—106
<i>v</i>	106—107
<i>h</i>	107—110
<i>î</i>	111
<i>dz</i>	112—114
<i>č, ĝ</i>	114—115
<i>čr</i>	115—116
Grupuri de consonante	116—119
Acomodarea reciprocă a foniceleor și a afoniceleor	119—121
Alte acomodări	121—122
Asimilări și disimilări la distanță	122
Consonante fonice finale	123—126
SUFIXELE	127—144
Substantive	127—141
Adjective	141—144
MORFOLOGIA	145—217
FLEXIUNEA SUBSTANTIVELOR	145—217
Masculine	146—148
Neutre	148—191
Feminine în - a	151—153
Feminine în - i	153—154
Observații referitoare la declinarea masculinelor și neutrelor	155—162
Declinarea feminineleor în - a	162—164
Femininele în - i	164—165
FLEXIUNEA ADJECTIVELOR	165—168
Comparația adjectivelor	169—170
FLEXIUNEA PRONUMELOR	171—179
Pronume personale	171—174
Pronume posesive	174—176
Pronume demonstrative	176—177
Pronume interogative și relative	177—178
Pronume nehotărâte	178—179
NUMERALE	179—183
Cardinale-ordinale	179—181
Numerale colective	181
Numerale distributive	182
Multiplicarea	182

Fracțiuni	182
Urme de dual după numerale	182—183
ADVERBE	183—185
Adverbe de mod și de cantitate	183—184
Adverbe demonstrative	184
Adverbe de timp	184—185
Adverbe de loc	185
Adverbe de negație	185
PREPOZIȚII	186—188
CONJUNCTII	188
VERBUL	189—217
Particularitățile conjugării carașovenești	189
Viitorul	189—192
Prezentul	192—197
Accentuarea prezentului	197—207
Imperativul	207—209
Participiile	209—217
Participiu prezent activ	209
Participiu preterit activ în -l-	209—214
Perfectul	214—215
Condiționalul	215
Participiul preterit pasiv	215—217
INTERJECTII, ONOMATOPEE	217
SINTAXA	218—220
Elipsa	219
Topica	219—220
CONCLUZII referitoare la timpul așezării Carașovenilor în Banat și la regiunea de unde au emigrat	221—224
EXEMPLE DE GRAIU CARAȘOVENESC	225—235
Păstorit	225—227
Agricultură	227—230
Fraze traduse de informator din românește	230—233
Texte	233—235
INDICE-GLOSAR	237—258
RÉSUMÉ	259—270

PRESCURTĂRI

---

ac.	= acuzativ.	rom.	= românesc.
acc.	= accent.	s.-cr.	= serbo-croat.
ALR.	= Atlasul Linguistic al României.	sor.	= sorab.
băn.	= bănăţean.	sub.	= subiect, informator.
bulg.	= bulgar.	(3)	= persoana a 3-a singular.
caraş.	= caraşovenesc.	(6)	= persoana a 3-a plural.
col., colect.	= colectiv.	I	= întâiul informator (v. p. 23, nota 1).
E	= înaintea unei forme în- seamnă că informa- torul a dat forma res- pectivă ezitând.	II	= al doilea informator (v. p. 23).
imper.	= imperativ.	*	= după o formă înseamnă că forma respectivă a fost co- municată de un informator de ocazie (v. p. 23).
instr.	= instrumental.		
loc.	= locativ.		
plsl.	= paleoslav.		

MEMORANDUM

TO : [Illegible]

FROM : [Illegible]

SUBJECT : [Illegible]

[The remainder of the page contains several paragraphs of extremely faint, illegible text, likely a memorandum or report.]

BIBLIOGRAFIE

- AfslPh. = Archiv für slavische Philologie, Berlin, 1876 și urm.
- Balkan-Archiv, = Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, Leipzig, 1928 și urm.
- Bărbulescu, I n d i v i d u a l i t a t e a, = Ilie Bărbulescu, Individualitatea limbii române și elementele slave vechi, București, 1929.
- B e l. = A. Belić, Dijalekti istočne i južne Srbije, Beograd, 1905 (Srpska Kraljevska Akademija. Srpski dijalektološki zbornik, knjiga I).
- Br.-Iv. = Dr. F. Iveković i Dr. Ivan Broz, Rječnik hrvatskoga jezika, I—II, Zagreb, 1901.
- Broch, D i a l e k t, = Olaf Broch, Die Dialekte des südlichen Serbiens, Wien, 1903. (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkan-commission. Linguistische Abteilung, III).
- Broch, S l a v i s c h e P h o n e t i k = Olaf Broch, Slavische Phonetik, Heidelberg, 1911.
- C s á n k i = Dr. Csánki Dezső, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I—V, Budapest, 1890—1913.
- DA. = Academia Română, Dicționarul Limbii Române, București, 1913 și urm.
- Daničić, K o r i j e n i, = Gj. Daničić, Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku, Zagreb, 1877.
- DR. = Dacoromania, Buletinul « Muzeului Limbei Române », Cluj, 1921 și urm.
- E l e z o v i ć = Gl. Elezović, Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta, sveska prva, Beograd, 1932. (Srpska Kraljevska Akademija. Srpski dijalektološki zbornik, knjiga IV).
- Jaberg-Jud = K. Jaberg und J. Jud, Der Sprachatlas als Forschungsinstrument, Halle (Saale), 1928.
- Kul'bakin, Serbskij jazyk, Poltava, 1917.
- Leskien, G r a m m a t i k, = A. Leskien, Grammatik der serbo-kroatischen Sprache, 1. Teil: Lautlehre, Stammbildung, Formenlehre, Heidelberg, 1914.
- M a r e t i ć = Dr. T. Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, 1899.
- Mazon, C o n t e s s l a v e s, = André Mazon, Contes slaves de la Macédoine

- sud-occidentale. (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves I,) Paris, 1923.
- Meillet-Vaillant, *Grammaire*, = A. Meillet et A. Vaillant, Grammaire de la langue serbo-croate, Paris, 1924.
- Miklosich, *Etym. Wörterb.* = Franz Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien, 1886.
- Miletič = Dr. Lj. Miletič, Ueber die Sprache und die Herkunft der sog. Krašovaner in Süd-Ungarn. (in *Afsl Ph.*, XXV, p. 161—181).
- Mladenov, *Geschichte der bulg. Spr.* = Stefan Mladenov, Geschichte der bulgarischen Sprache. (Slavischer Grundriss), Berlin-Leipzig, 1929.
- Pascu, *Sufixele românești*, = Dr. G. Pascu, Sufixele românești, București, 1916.
- Rečnik Mesta = Rečnik Mesta, Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd, 1925.
- Rešetar, *Betonung*, = Milan Rešetar, Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien, 1900. (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkancommission. Linguistische Abteilung I).
- Rešetar, *Štok. Dial.* = Milan Rešetar, Der štokavische Dialekt, Wien, 1907. (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkancommission. Linguistische Abteilung, VIII).
- Ristić-Kangrga = Svetomir Ristić-Jovan Kangrga, *Rečnik srpsko-hrvatskog i nemačkog jezika*, II, Beograd, 1928.
- RJA. = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti*, Zagreb, 1880 și urm.
- Rocz. slav. = *Rocznik slawistyczny*, Kraków, 1908 și urm.
- Vaillant, *Zlatarić* = André Vaillant, La langue de Dominko Zlatarić, I—II, Paris, 1928.
- Vondrák, *Vergl. Gram.* = Dr. Wenzel Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik, I—II, Göttingen, 1924.
- Vuk = Vuk St. Karadžić, *Srpski rječnik*, treće (državno) izdanje, Beograd, 1898.
- Vušović (Danilo), *Dialekat Istočne Hercegovine*. (In *Srpski Dialektološki Zbornik*, knjiga III, Beograd-Zemun, 1927, p. 1—70).
- Živ. I și II. = Jovan Živojnović, *Krašovani* (Karašani, Karašavci). *Beleške, narodni običaji i primeri jezika*. (In *Letopis Matice Srpske*, LXXXIII, tom. 242, fasc. II, p. 42—67 și tom. 243, fasc. III, p. 52—79, Novi Sad, 1907).
- Živ. III. = Jovan Živojnović, *Kroz južni Banat*. (In *Letopis Matice Srpske*, LXXXV, tom. 255, fasc. III, p. 37—64, Novi Sad, 1909).

P R E F A Ț Ă

Materialul lingvistic adunat pe seama unui atlas lingvistic, prin întrebări puse unor informatori originari dintr'un număr oarecare de localități, are o valoare neprețuită prin faptul că permite comparația, în aceleași condiții, a realităților lingvistice din localitățile anchetate. Faptele lingvistice, studiate astfel pe teren, ne dau posibilitatea să tragem importante concluzii lingvistice, prin cercetarea raporturilor dintre diferitele « arii » de răspândire a fenomenelor lingvistice care au fost obiectul anchetei. Rezultă de aci că materialul obținut prin anchetă dintr'o singură localitate își pierde aproape toată valoarea dacă, nefiind trecut pe hărțile unui atlas lingvistic, e studiat fără ca să se ție seamă de materialul adunat din toate celelalte localități. Cu toate acestea am crezut că pot încerca să caracterizez graiul unei localități, anume graiul slav din comuna Carașova (jud. Caraș), pe baza materialului obținut prin chestionare pe seama Atlasului Lingvistic al României.

Graiul carașovenesc trăiește de câteva secole o viață a sa proprie, aproape complet izolat de dialectele slave meridionale înrudite. În urma poziției lui izolate, acest graiu a păstrat, pe de o parte, o seamă de trăsături arhaice, pe de altă parte a creiat o seamă de inovațiuni, toate prezentând un interes deosebit pentru dialectologia slavă de Sud. Deoarece informațiile date de unii cercetători asupra graiului carașovenesc sunt sărace și adeseori greșite, am crezut că va fi binevenită încercarea mea de a da o caracterizare a fonologiei și morfologiei acestui graiu. Derivația și sintaxa sunt tratate mult mai sumar din motivele expuse în cursul lucrării. Lexicul graiului carașovenesc, atât de bine reprezentat în materialul cules pentru ALR, va trebui să fie studiat într'o lucrare aparte.

Publicarea lucrării de față a fost posibilă numai mulțumită subvenției ce mi-a fost acordată de Comisia Oficiului de Editură al Universității din Cluj. Membrilor acestei Comisii le aduc priosul meu de recunoștință pentru ajutorul dat.

D-l prof. Sextil Pușcariu a primit să apară lucrarea mea în colecția « Biblioteca Dacoromaniei » Îi exprim și pe această cale sentimentele mele de grațitudine pentru onoarea ce mi-a făcut.

Mulțumesc tuturor persoanelor din Carașova și în deosebi d-nei Ecaterina Colojoară, institutoare în Carașova, pentru bunăvoința cu care m'au ajutat în cercetările mele dialectale.

D-l Dimitrie Macrea mi-a dat o mână de ajutor la corecturi. Îi spun și aici vii mulțumiri.

Cluj, Decemvrie 1934.

EMIL PETROVICI

INTRODUCERE

Cine sunt Carașovenii ?

Carașovenii (Cârșovenii, Crașovenii), o populație de graiu serbo-croat, sunt așezați în șapte comune din județul Caraș: Carașova, Clocotici, Iabalcea, Lupac, Nermet, Rafnic și Vodnic. În graiul lor numele acestea se pronunță: *Karășevo*, *Klokotič*, *Iabalče*, *Lupak*, *Ne'rmit'*, *Rávník*, *Vodník*¹⁾.

Cel mai vechiu dintre aceste șapte sate este Carașova. Carașovenii povestesc că strămoșii lor au stat la început toți în Carașova. Celelalte sate s'au format mai târziu pe *cârina* (< rom. ț a r i n ă) din hodăile. (fermele = *salăș* sg.) grupate împrejurul unui izvor. De aceea numele de Carașovean servește pentru a numi pe toți Slavii celor șapte sate înșirate mai sus.

Carașova este o comună destul de mare pentru regiunea aceea deluroasă a județului Caraș. Are vreo 3.000 de locuitori. Este un centru de o oarecare importanță nu numai pentru Carașoveni, ci și pentru Românii din satele învecinate. Se țin patru târguri pe an la care vine lume dela distanțe mari. Cândva Carașova a fost oraș, capitala județului. Importanța și-o datora cetății, ale cărei ruine se văd și astăzi pe țărmul stâncos al Carașului, numită de Carașoveni *Túrski Grat*²⁾ « cetatea turcească », și poziției ei geografice, la adăpost de năvăliri.

În adevăr, comuna Carașova zace într'un basin strâmt al văii râului Caraș. Este ultima localitate de pe această vale la poalele

¹⁾ Valoarea semnelor fonetice se găsește la p. 26—28.

²⁾ Pentru pronunțarea lui *d* final ca *t* v. p. 123—126.

masivului Semenicultui. Până în apropierea Caraşovei valea este largă, oferind nu numai loc de aşezare pentru sate, dar şi terenuri pentru agricultură. La Caraşova însă nu este loc în vale decât pentru sat; ţarina este sus pe platourile din împrejurimi şi prin văile afluenţilor Caraşului. Din sus de sat valea se îngustează brusc şi formează un defileu pitoresc prin care nu este alt drum decât o potecă tăiată în stâncă ¹⁾.

Pentru cel care urcă valea Caraşului spre răsărit, aşezarea principală şi cea mai veche a Caraşovenilor rămâne nebănuită. Valea Caraşului se îngustează, aşa că şoseaua o ia la stânga pe valea largă a unui afluent al Caraşului. Numai după un urcuş greu se zăreşte satul într'un basin adânc. Se vede bine că locul a fost anume ales de bejenari care căutau un adăpost ferit de ochii năvălitorilor. Spre Est şi Sud-Est Caraşova este separată de orice aşezare omenească printr'o zonă muntoasă largă de cel puţin 40—50 km.

Situaţia geografică schiţată mai sus a vechii aşezări a Caraşovenilor explică în parte de ce aceştia au scăpat de romanizare cu toate că n'au fost niciodată numeroşi, pe când alte grupuri de Slavi din Banat, cu siguranţă mult mai puternice, s'au disolvat în elementul românesc.

În epocile mai paşnice, cum îngustul basin al Caraşovei n'a putut adăposti pe toţi locuitorii care se îmulţiseră, aceştia au întemeiat sate noi în mijlocul ţarinei de pe platourile aşezate spre Nord şi Vest de sat. Vastul hotar al Caraşovei ce se întinde spre Sud-Est, peste munţii Semenicultui, e bogat în păşuni şi permite Caraşovenilor să-şi menţie şi astăzi renumele de buni crescători de vite şi de pasionaţi oieri.

Un alt izvor de bogăţie pentru Caraşoveni, mai însemnat decât agricultura şi păstoritul, sunt vastele şi frumoasele pometuri ale căror produse le vând ei înşişi cutreerând cu căruţele întreg şesul Banatului. Importanţa pometurilor pentru Caraşoveni o ilustrează

¹⁾ Valea se mai lărgeste din loc în loc formând câte o luncă mititică, neîndestulătoare însă pentru a adăposti nici chiar un cătun. Porţiunea cea mai frumoasă, cea mai sălbatică, a acestui defileu al Caraşului este situată la vreo 7 km de sat, din sus de o astfel de luncă. Este faimosul *Prólas* (« trecătoare, cheie ») care atrage mulţi turişti în fiecare vară. (Pentru s în loc de s final v. p. 123—126).

cum nu se poate mai nimerit dezvoltarea semantică a cuvântului românesc *moșie* care la Carașova are sensul de « poame » = *moștia*. *Gradina s moșijom* « pomet »¹⁾.

* * *

Numărul locuitorilor celor șapte sate slave înșirate mai sus este, după recensământul dela 29 Decembrie 1930, de 7.068 de suflete. Această cifră se împarte astfel pe fiecare sat în parte:

Carașova	2 945
Clocotici	1.073
Iabalcea	344
Lupac	850
Nermet	643
Rafnic	720
Vodnic ²⁾	493
	<u>7.068</u>

În numărul acesta sunt trecuți și concetățenii ne-slavi ai Carașovenilor. Cum rezultatele pe categorii etnice ale ultimului recensământ n'au fost încă publicate, vom încerca să stabilim numărul Carașovenilor prin conjectură. După Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite, partea II, Cluj, 1921, publicat de C. Martinovici și N. Istrati, în anul 1921 erau 6.792 de locuitori în satele carașovenești; dintre aceștia 6.518 sunt trecuți în rubrica « altor naționalități », ceea ce înseamnă că erau 6.518 Carașoveni. Numărul total al locuitorilor acestor sate s'a mărit, din 1921 la 1930, cu 276 de suflete. Putem presupune că acești 276 erau aproape toți Carașoveni. Adăugând 276 la 6.518 obținem cifra rotundă de 6.800 care trebuie să fie astăzi numărul aproximativ al Carașovenilor.

Să nu uităm însă că nu toți acești 6800 Carașoveni își mai vorbesc dialectul serbo-croat. Locuitorii satului Iabalcea vorbesc

¹⁾ Dezvoltarea semantică *moșie* > *pomet* s'a făcut de altfel în graiurile românești din jud. Caraș.

²⁾ Cifrele sunt luate din Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România cuprinzând rezultatele recensământului general al populației din 29 Decembrie 1930. (Comisia Recensământului General al Populației). București, 1932.

românește. Rămân deci aproximativ 6.500 de suflete a căror limbă maternă este graiul serbo-croat, numit carașovenesc.

În satul Iabalcea româna a suplantat așa de bine slava încât locuitorii acestui sat vorbesc românește în relațiile lor cu ceilalți Carașoveni. În Carașova este un cartier întreg unde se vorbește curent românește, deoarece o bună parte din gospodine sunt de origine din Iabalcea și nu știu carașovenește. Copiii acestor Carașoveni vorbesc, la Carașova chiar, românește ca limbă maternă.

Comparând numărul actual al Carașovenilor (6.800 suflete) cu acela dat de Niederle (*Obozrěnije sovremennago slavjanstva în Enciklopedija slavjanskoj filologiji*, vypusk 2, p. 127) pentru anii 1847, 1896 și 1900, adică 10.040, 7.692 și 7.500, suntem nevoiți să recunoaștem că aceștia sunt numeric într'o continuă scădere. Una dintre cauzele acestei scăderi este emigrația spre șesul Banatului. Carașoveanul care și-a părăsit satul în căutarea unui traiu mai ușor, poate fi considerat ca pierdut pentru grupul din care s'a detașat. De obicei se asimilează populației în sânul căreia s'a așezat, afară de cazul când găsește în localitatea în care s'a stabilit un nucleu oricât de mic de coreligionari; în condițiile din urmă mărește numărul catolicilor, care în aceste regiuni sunt Nemți ¹⁾.

Dar cauza principală a depopulării satelor carașovenești este stăvilirea voită a natalității care bântuie la Carașoveni de aproape un secol. De altfel aceeași denatalitate se manifestă și la Români, Sârbii și Nemții din Banat ²⁾.

Pentru a ilustra cât de naturală li se pare această stare de lucruri Carașovenilor noștri, voi da aici unul din răspunsurile informativului meu carașovean la cele vreo 2.700 de întrebări din care a constat ancheta lingvistică întreprinsă în Carașova. La întrebarea mea cum se numește carașovenește nalba (i-am arătat-o în ierbar fără a o numi), informatorul mi-a răspuns *slēs* și a adăugat imediat cu aerul cel mai natural posibil: *s tem otrávi žě'na dēte svóje, s kórinam* « cu

¹⁾ V. Živ., II, p. 59.

²⁾ Dacă nu se produce vreo schimbare în moravurile Bănățencilor, imaginea demografică a Banatului se va schimba radical peste un secol sau chiar o jumătate de secol. La satele Ungurii și Țiganiilor, la orașe, Evreii au o natalitate normală. Importanța numerică a acestor trei grupuri etnice crește deci pe zi ce merge.

aceasta își otrăvește femeia copilul, cu rădăcina». Firește, astfel de obiceiuri barbare omoară în tot Banatul o sumedenie de femei tinere.

* * *

Țin să observ că numele satelor carașovenesti au forme diferite la diferiții cercetători care s'au ocupat de Carașoveni. Astfel localitatea dela care își are originea numele Carașovenilor este notată Krašova (Miletič, p. 161; Živ., II, p. 45)¹⁾, Krašovo (v. Niederle, op. cit., p. 127; Živ., III, p. 48; Cvijić, La Péninsule Balkanique, p. 119); Karašovo (v. Živ. II, p. 45—46) sau Karaš (Živ. II, p. 45). În formele acestea, sufixul -ova, -ovo are un tratament cu totul neobișnuit în cele mai multe limbi slave inclusiv limba serbo-croată. Se știe că încă în epoca protoslavă orice *o* precedat de un iot sau o consonantă palatală (*č, ž, š, l', ň, r'*) a fost palatalizat în *e*²⁾. Prin urmare, după o consonantă palatală sufixul -ov- a trebuit necondiționat să se schimbe în -ev-. De fapt în serbo-croată este riguros respectată alternarea -e/-o- în cazurile acestea. N'avem decât să comparăm forme ca Pančevo, Mačevo, Kruševac, Kraljevo, etc. cu altele care prezintă -ov-: Vrbovo, Petrovo, Glogovac, etc. În privința aceasta forma notată de mine, *Karășevo*, este conformă «legii fonologice» de mai sus. Dar legea aceasta fonologică nu pare a fi respectată în toponimicele românești de origine slavă având sufixul -ov-. De fapt românește se zice Panciova (orașel în Banatul jugoslav), Maciova (sat în jud. Severin), Crușovăț (jud. Severin), Craiova³⁾. Este evident deci că formele Krašova

¹⁾ V. lista prescurtărilor, p. VII.

²⁾ V. A. Meillet, *Le slave commun*, p. 101—102.

³⁾ Lista acestor fel de toponimice românești este destul de lungă. Iată încă vreo câteva nume de localități cu -ov- în loc de -ev-: Brașov (Brașevo), Giurgiu (<Gjurgjuu < Gjurgjevo), la fel Giurgiova (jud. Caraș), Panciu (<Pančiuu < Pančevo), Rașovița-Gorj (Raševica), Blajova-Timiș (Blaževo), Cliciova-Severin (Kličevo), Cârșovățul-Mehedinți, Crușovul-Romanați, Pleășovul-Teleorman, Criciova-Severin, etc. Crușovăț, Cliciova, Criciova, atestate din secolul al XV-lea, au de pe atunci pe *o* în loc de *e*: Krwssowcz (Csánki, II, p. 48), Clewchova (Csánki, II, 46), Crichova (Csánki, II, p. 47).

Krašovo, Karašovo au la bază forma românească Carașova. Krașova, care îl are și pe *-a* final din numele românesc, și Krašovo, sârbizat prin substituirea lui *-o* în loc de *-a*, sunt în realitate formele « oficiale » serbo-croate alcătuite după forma oficială maghiară *Krassova*¹⁾. Aceasta din urmă este rezultatul unei contaminări între numele românesc *Carașova* și numele unguresc al județului Caraș, *Krassó* (megye). *Karašovo* este forma slavizată, cu *-o* în loc de *-a*, a românescului *Carașova*. În sfârșit, *Karaš* este românescul *Caraș* care nu este numai numele râului, ci și al localității *Carașova*²⁾.

Încât privește etimologia acestui nume, trimit la cartea d-lui Nicolae Drăganu, *României în veacurile IX — XIV pe baza toponomiei și a onomastice*, București, 1933, p. 259—261³⁾. De altfel, ceea ce este mai important în cazul nostru este de a stabili, nu etimologia numelui, ci faptul dacă României îl au dela *Carașoveni* sau invers. În orice caz forma numelui e slavă, derivată cu sufixul *-ov-/-ev-* dela numele râului⁴⁾. României n'au luat-o dela *Carașoveni*, căci n'aveau de ce să schimbe pe *-ev-* în *-ov-*. În toponimicele împrumutate dela Serbo-Croați, României păstrează pe *-ev-*. Astfel *Coñeréva*, numele popular al comunei *Corneareva*⁵⁾ din jud. Severin <*Konjarevo*⁶⁾>,

¹⁾ V. Melich, *A honfoglalás kori Magyarorszá g. (A magyar nyelvtudomány kézikönyve, I k., 6 f.)* Budapest, 1929, p. 174, nota 14.

²⁾ În comuna *Secășeni* (jud. Caraș), cu ocazia anchetei ce am făcut-o pentru *Atlasul Linguistic al României*, am remarcat că se zice: *Mă duc la Carașu* pentru: *Mă duc la Carașova*.

³⁾ V. și DR. VII, p. 234—235.

⁴⁾ Am văzut mai sus că României întrebuințează și numele râului, fără sufix, pentru a denumi localitatea. *Carașovenii*, în schimb, numesc și râul *Karășevo*.

⁵⁾ *Corneareva* a fost probabil creat de cărturari, crezându-se că derivă dela *corn* « cornus mas ». În anul 1910 administrația maghiară a tradus numele acesta în *Somosréve* (*som* = « corn »). Cf. bulg. *Drenópole* pentru *Adrianopolis*; *drěnu* = « cornus mas ».

⁶⁾ Cf. *Konári, Konárevec* în Bulgaria (v. *St. Mladenov, Etymologisches aus einer kurzgefassten Geschichte der bulgarischen Sprache*, extras din *Spisanie na Bălg. Akademija na naukitě*, kniga XLIII, Sofija, 1930, p. 109) și *Konjarevo* <*konjari* « equiso » (v. *Miklosich, Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, Manulneudruck, Heidelberg, 1927. p. 264).

Macevici-Caraș (cf. Maciova), Plavișevița-Severin, Ostrășeva-Mehedinți, Tomășevaț-Torontal, Șichevița-Severin¹⁾.

În schimb Carașovenii, împrumutându-l pe Carașova dela Români, au adaptat forma aceasta legilor fonologice din graiul lor. La fel se pare că au reslavizat numele satului Vasiova sub forma *Vasil'évo*. E interesant că aici au restituit și pe *l'* intervocalic. E adevărat că le era ușor deoarece până astăzi îl au în graiu pe *Vasil'ê* « Vasile ». Ori poate l-au auzit dela Români cu *l'* păstrat: **Văsil'ova*. După cum vom vedea mai jos (p. 101), e aproape sigur că Românii mai pronunțau pe *l'* intervocalic la venirea Carașovenilor în Banat.

Se naște acum întrebarea de unde au luat Românii formele cu *-ova* în loc de *-eva*. Răspunsul îl dau tot toponimicele. Slavii care au botezat *Glâmboca-Severin*²⁾ și Sibiu, *Glâmboca-Olt*, *Glâmbocul-Argeș*, *Glâmboia-Vâlcea*, *Dâmbovița*, *Câmpina*, etc., au avut cu siguranță și forme cu *-ovo* în loc de *-evo*. După cum se vede după reflexul lui *o* al slavei comune (*globoka* > *Glâmboca*, *dobovica* > *Dâmbovița*, *kopina* > *Câmpina*), aceste toponimice au fost date de o populație slavă care vorbea un dialect bulgar. În adevăr în graiurile bulgare, mai cu seamă în cele orientale, este foarte frecventă forma sufixului *-ovo* chiar după consonante palatale. Iată unele toponimice: *Krúšovo*, *Krúšovica* (cf. *Crușovăț*), *Éžovo*, *Štärkl'ovo*, *Méčovci*, *Kolárovo* (cf. *Con'éréva*), etc. (v. Mladenov, op. cit., p. 108—111) sau nume de familie: *Slavčov*, *Vălčov*, *Ivančov*, *Botjov* (numele adevărat al poetului bulgar scris astăzi, după obiceiul de pronunțare vest-bulgară, *Botev*), etc. Prin urmare «Șcheii» din Banat

¹⁾ Toate aceste localități sunt situate în extremitatea sud-vestică a teritoriului locuit de Români, pe țărmul Dunării și în Vestul Banatului, unde influența mai recentă sârbească a fost puternică și unde există și alte toponimice cu fonetism serbo-croat, de ex. *Vucova-Timiș* (cf. s.-cr. *Vuk* «nume de persoană, Lupu»), *Dubova-Severin*, nu departe de Corneareva (cf. s.-cr. *dub* «stejar»).

²⁾ Atestată din sec. XV: *Glâmboka*, *Glomboka* (Csánki, II, p. 39, 53).

Ardeal, Oltenia, Muntenia aveau în graiul lor « bulgar », înainte de a se romaniza, pe lângă alte particularități est-bulgare (e pronunțat *ea*), și pe aceea de a generaliza pe -ov- și după consoanțe palatale.

Este adevărat că fenomenul acesta din urmă se găsește și în alte graiuri slave meridionale, nu numai în bulgara de Est. Astfel Belic a notat în graiurile dintre Timoc și Morava de Sud forme ca Milošov, Knjažović, Kragujović (Bel., p. 26) și Krušovíc¹⁾ (Bel., p. 60). D-sa explică trecerea lui *e* în *o* ca fiind datorită influenței lui *v* următor. E însă mai probabil că e vorba și aici de o generalizare analogică a lui -ov- în loc de -ev-, cum de ex. într'un cuvânt ca niștotă < ništeta a fost înlocuit -eta prin -ota pe cale analogică, nu sub influența vreunui sunet învecinat. Și cuvântul niștotă a fost împrumutat de Români din graiul Slavilor care pronunțau *Glámboka, *Kral'ovo, *Karašovo și *ništota.

Există însă și o altă posibilitate. Sufixul toponimic slav -ovo, romanizat în -ova, a putut să se generalizeze pe teren românesc la așa zisele teme moi. Românul, auzind un nume de localitate ca Pančevo, fiind obișnuit cu sufixul -ova dela o sumedenie de toponimice slave cunoscute lui, îl romanizează sub forma Panciova, după analogia lui Bucova, Cladova, etc. Dar de ce Con'ereva, Ostrășeva, etc.?

Cred că din cele spuse până acuma se poate admite că forma românească a numelui de localitate Carașova este mai veche decât cea carașovenească reslavizată în *Karășevo* sau cea serbo-croată literară neîndeajuns sârbizată în *Karašovo*. Forma ungurească *Krassova* (de aici *Krašova*, *Krašovo* la Serbo-Croați) era numai oficială, deoarece de mult timp în aceste regiuni nu există niciun fel de populație maghiară²⁾.

¹⁾ Transcriu cu *i* diferitele nuanțe ale vocalei apropiate de *ä* românesc notate de Belic *ia* sau *ia*.

²⁾ Forma veche maghiară era *Karassó* (v. Csánki II, p. 103: *Karasow*, *Carassou*, a. 1333, *Kyskarassou*, a. 1358). Aceasta reprezintă perfect o formă slavă *Karašovo sau chiar *Karaševo, deoarece sufixul -ov-, -ova-, -ovo (-ev-, -eva-, -evo) devin în limba maghiară -ó. După Melich (op. cit., p. 25—29) -ó acesta este de altă origine; ar reprezenta un -u (turco-tatar *kara-su* « apă neagră »). Forma *Karassó* s'a

Dintre toți cei care s'au ocupat cu Carașovenii, unul singur, slavistul rus de origină românească Syrku, a dat și forma adevărată carașoaveană a numelui acestei localități. Dar în loc să i se socotească aceasta ca un merit, dimpotrivă a fost bănuț că dă o formă neadevărată. Miletič găsește că e ciudat cum Syrku întrebuițează pe «K a r a ș e v o» în loc de «K r a ș e v o» când forma cu k a r a - este inexistentă¹⁾. De altfel forma cea mai veche a acestui toponimic, notată de Slavi la anul 1628²⁾, este «C a r a s s e v o», ceea ce evident trebuie cetit K a r a ș e v o.

Consensul tuturor cercetătorilor Carașovenilor în redarea numelui C a r a ș o v a (și a numelor celorlalte localități carașovenești) își are de altfel explicația. Carașovenii sunt bilingui, iar cei din Iabalcea vorbesc numai românește. În contactul cu străinii se servesc de limba română. E de înțeles deci că satele lor le numesc românește în conversația cu cei care îi cercetează. Pe de altă parte, cei care au trecut prin școală ungurească întrebuițau față de străini forma oficială ungurească. Astfel, învățătorul pensionar Matei Vlașić și negustorul Teodor Birta, amândoi Carașoveni, în corespondența lor cu Živojnović, dau numai formele oficiale ungurești a toponimicelor carașovenești, scrise chiar cu ortografie ungurească (v. Ž i v., I, p. 45, 49).

Al doilea toponimic carașoavean deformat de unii autori este *Klokotič*. În finala acestui nume s'a crezut că ar fi sufixul serbo-croat -i ć, de aceea a fost scris K l o k o t i ć (v. Miletič, p. 161; Ž i v., III, p. 60). De fapt în graiul carașoavean e des

---

păstrat până astăzi, modificată în K r a s s ó, și servește de nume județului și râului. (Și Carașovenii numesc râul *Karășevo*). Administrația maghiară, când a revenit pe aceste meleaguri în sec. XIX, nu știa că în sec. XIV Carașova avea un nume unguresc K a r a s s ó și că acest nume s'a păstrat în numele județului; de aceea s'a servit de forma românească.

¹⁾ Vezi Miletič, p. 177, nota 1. Miletič zice textual: «die Form k a r a - existiert nicht». Prin urmare Syrku greșește când dă forma K a r a ș e v o. Despre K r a ș e v o nu spune însă Miletič nimica, ceea ce înseamnă că o găsește exactă. Cu toate acestea, în articolul citat, Miletič scrie numai K r a ș o v a, fără - e v - și fără - o. De fapt «K r a ș e v o» este o formă creată de Syrku, iar «K a r a ș e v o», cea corectă.

²⁾ În «Acta Bosnae ecclesiastica» publicate de Fermentžin (v. Miletič, p. 179).

întrebuințat acest sufix diminutiv, dar pronunțat *-it'*, cu un *t'* palatal¹⁾. Numele de mai sus e rostit însă de Carașoveni cu *č* la sfârșit. Nu avem deci a face aici cu sufixul diminutiv *-it'*. Numele mi se pare de altfel a fi de origine românească. *Klokótič* derivă probabil dela numele de plantă clocotici «*Staphylea pinnata*»²⁾. Retragerea accentului de pe silaba finală pe cea penultimă este un fenomen foarte frecvent în graiul carașovean, iar africata românească, chiar reprezentată prin *ś* bănățean, este redată prin *č* (v. p. 115). În serbo-croată aceeași plantă este numită cu un cuvânt înrudit cu cel românesc: *klòkòč*, *klòkòčika*. Se pare chiar că, deși se deosebesc ca accent, toponimicele iugoslave *Klòkoč*, *Klòkočevac*, *Klòkočevik*, *Klòkočevci*³⁾, au la bază tot numele acestei plante.

Și al treilea toponimic din seria de mai sus, *Iábalče*, a avut aceeași soartă. Forma românească este *Iabalcea*. Aceasta, scrisă cu ortografie ungurească, a servit de formă oficială în administrația maghiară: *Jabalcsa*. Unii autori, transcriind-o cu litere chirilice, au declarat-o formă carașovenească: *Jabalča* (v. Niederle, op. cit., p. 127; *Živ.*, II, p. 64). Miletič o scrie *Jablča* (Miletič, p. 161). (De fapt am auzit și eu în conversație o singură dată *Iáb⁴lče**). *Iábalče* trebuie explicat din *iábalka* «măr»⁴⁾. De fapt în Serbia sunt mai multe localități numite *Jabučje*⁵⁾ (v. *Rečnik Mesta*, II, s. v. *Jabučje*). Prin urmare *Iábalče* (< *Iábalčje): *iábalka* formează o pereche întocmai ca și *Jabučje*: *jabuka* din celelalte graiuri serbo-croate. Este adevărat că *Iábalče* și *iábalka* sunt în contradicere

¹⁾ Este *t* ardelenesc din cuvinte ca *frat'e*, *du-t'e*. Unii ar scrie chiar *fra k'e*, *du-k'e*. V. mai jos la p. 102.

²⁾ Așa explică Iorgu Iordan toponimicul *Clocoticiul* care se întâlnește în șase județe din vechiul regat (v. Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik*, Bonn und Leipzig, 1926, p. 203).

³⁾ V. *Rečnik Mesta u Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca za 1925 god.* II, p. 201 și *RJA*. s. v.

⁴⁾ V. *Živ.* II, p. 53, 64 și *Živ.*, I, p. 67: *jabalku*, *jabalka*, *jabalke*. Și *Živojnović* (II, p. 64) face apropierea dintre *jabalka* și *Jabalča* (sic).

⁵⁾ *Jabučje* este un colectiv dela *jabuka* «măr» și ar însemna «loc plantat cu meri, grădină de meri». V. *Leskien, Grammatik*, p. 300.

cu legea fonologică foarte just stabilită de Miletič (o p. cit., p. 163) în urma căreia, în graiul carașovean, din -ül- (-lű-) între consonante, s'a dezvoltat un *l* silabic.¹⁾ *Iábalče* este prin urmare un nume carașovenesc, probabil dat de Carașoveni, căci și Românii întrebuințează forma carașovenească. Toponimicul acesta de sigur este nou.

Lupac (caraș. *Lúpak*)²⁾ e de obicei bine notat.

Toponimicul pronunțat de Carașoveni *Ne'rmít'* e notat relativ corect sub forma *Nermič* (v. *Živ.*, III, p. 51). De fapt unui *t'* carașovean îi corespunde în grafia oficială serbo-croată un *č*. Acest *č* are însă pronunțări deosebite dela un dialect serbo-croat la altul. Sunt dialecte în care se pronunță ca și *t'* din Carașova³⁾. De obicei însă se înțelege sub *č* o africată foarte apropiată de *ce*, *ci* românesc⁴⁾, cum se aude la Belgrad (și în majoritatea graiurilor serbo-croate din Banat). Din cauza aceasta Niederle (o p. cit., p. 127) îl transcrie rusește *Nermič*⁵⁾. D-sa n'avea de unde să știe că în cazul acesta *č* are o valoare fonetică deosebită, mai apropiată de *t'* rusec decât de *č* rusec.

Notațiile *Nermet* (Miletič, p. 161) și *Njermet* (*Živ.*, I, p. 45) reproduc forma românească sau cea oficială ungurească.

Toponimicul *Ne'rmít'* este probabil de origină ungurească. Forma mai veche trebuia să fi fost **Nermid'*, **Nermed'*⁶⁾. **Nermid'*, **Nermed'* ne amintesc numele toponimice ungurești de tipul lui *Feketeügy*, *Bükkügy*, *Nemügye* = *Nemegye* (v. *Gustav Kisch, Siebenbürgen im Lichte der Sprache, Palaestra* 165) Leipzig, 1929, p. 14, 163, 189, 190, 239 și *N. Drăganu, Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 45—48) în care *ügy* (= *vigy*) înseamnă apă. În *Csánki*, I, p. 741 e semnalat un *Nermygh* la a. 1477 lângă

¹⁾ Despre *l* silabic v. mai jos p. 84—89.

²⁾ Originea acestui nume de localitate îmi pare obscură. Românii din satele vecine îi zic *Lúpag*. Totuși Carașovenii au totdeauna *k*: *iz Lúpaka** (formă auzită dela un bărbat din Lupac).

³⁾ V. Rešetar, *Štokav. Dial.*, p. 136.

⁴⁾ Este acel *č* bănățean din frațe, Bănatu-i frunța.

⁵⁾ Aceasta este firește forma transliterată cu litere latine.

⁶⁾ În Sept. 1934 am auzit dela informatorul I *iz Ne'rmid'a* « din Nermet ».

Halmagiu. În județul Bihor, plasa Beliu, există un sat Nermiş al cărui nume unguresc este *N y e r m e g y*. Dacă partea din urmă a acestui nume este clară (- i d', - e d', - y g h, - e g y = ü g y, v i g y « apă »), elementul dela început nu-mi amintește nicio formă ungurească cunoscută de mine.

În sfârșit *Rávnik* este notat și *Rafnik* (Miletič, p. 161), forma oficială ungurească și românească datorită cu siguranță unei grafii austriace care confunda adeseori fonicele cu afonicele. (Pe hărțile militare austriace *Klokótič* este notat *Klokođics*).

În rezumat, din cele șapte toponimice de mai sus, unul singur, *Iábalče*, are o formă specific carașovenească. *Karășevo*, cu toate că are un aspect serbo-croat și carașovenesc ireproșabil, pare a fi totuși o adaptare ulterioară a unei forme slave de altă nuanță dialectală păstrată în numele românesc *Carașova*. *Klokótič* este probabil un împrumut românesc. *Rávnik* și *Vódnik* au putut fi numite de Carașoveni, dar au putut exista, ca nume de văi, înainte de colonizarea carașovenească. Tot ca nume de vale a existat și ungurescul *N e r m e g y > *N e' r m i t'*.

* * *

Carașovenii își zic în graiul lor *Karășevci*¹⁾ (sg. *Karășevak*; f. sg. *Karășev(f)ka*, f. pl. *Karășev(f)ke*). Cu excepția lui Syrku, toți autorii ignorează sau deformează formele de mai sus. Syrku dă formele (transliterate cu litere latine) *Karășevci*, *Karășevakü* (v. Miletič p. 188, nota 1). Însă Miletič pretinde că nu există nici aceste forme întocmai ca și *Karășevo* (v. mai sus, p. 9)²⁾.

Forma *Krašovani*, *Krašovani* (germanizată *Krašovaner*; maghiarizată *krasovánok*)³⁾ scrisă și *kraso-*

¹⁾ *Karășevak* II, *Karășevci* II; pentru II, v. p. 23.

²⁾ Iată cuvintele lui Miletič: Es ist merkwürdig, dass Herr S. statt «Kraševo», «Krašovani», etc. auch «Karaševo», «Karaševci», etc. gebraucht: die Form kara- existiert nicht». (Miletič, p. 177, nota 1).

³⁾ V. Miletič, p. 161, 162; *Živ.*, I., p. 45, 49; Cvijić, *La Péninsule Balcanique*, pe harta intitulată *Types et variétés psychiques des Yougoslaves*; Melich, op. cit., p. 80. Melich dă și forma *kraševani* (ibid., p. 144).

vani¹⁾ nu este altceva decât forma românească. Aceasta, Carașovean, sau cum am notat-o eu în comuna Secășeni (jud. Caraș), Cârșovean²⁾, a devenit pentru oficialitatea maghiară Krašován³⁾ și sub aspectul cel nou a fost adoptat de filologi și etnografi pentru a denumi această ramură a poporului serbo-croat. Dela Unguri a trecut acest nume și la Serbo-Croați, unde, după cât știu eu, nu este un termen popular.

Krašovanii nu poate fi un cuvânt carașovenesc, întâi, pentru că forma kra- nu există (deci chiar contrarul afirmației lui Miletić) și, al doilea, pentru că, după cum vom vedea mai jos, pluralul sufixului -án nu este « -ani », ci -áne.

De altfel forma autohtonă a numelui Carașovenilor, notată de mine fonetic *Karășefci*, apare chiar în scrisorile adresate de doi Carașoveni unui intelectual sârb din Novi Sad. Despre acești doi Carașoveni, anume învățătorul pensionar Matei Vlašić și negustorul Teodor Birta am vorbit mai sus. Fragmente din corespondența avută cu dânsii a publicat Živojnović în articolele citate (Živ., I, II și III). Într'un pasaj (Živ., III, p. 61) Teodor Birta scrie *Karassevtzi*, ceea ce este redarea cu ortografie maghiară a lui *Karășefci*. Învățătorul Vlašić dă o formă mai puțin corectă, anume *Karășavci* (Živ., I, p. 45, 49). Nu văd motivele pentru care Vlašić a înlocuit pe -e- din sufixul -evci cu -a-. Nu cumva a vrut în felul acesta să-l redea pe -e- (adică e deschis) din pronunțarea carașovenească? ⁴⁾ E interesant că din cele două forme date de Birta și Vlašić, Živojnović a ales-o tocmai pe cea mai puțin corectă, *Karășavci*, ca să-i servească de subtitlu articolului *Krašovani* (vezi Živ., I și II).

Adjectivul (și adverbul) derivat din *Karășevak* este *karășev(f)ski*⁵⁾. Birta scrie *Karășevski običaji* « obiceiuri

¹⁾ Cu siguranță din lipsă de caractere, v. Niederle, *La race slave*, Paris, 1911, p. 165.

²⁾ *Cârșovean* derivă dintr'un mai vechiu **Căr(ă)șovean*, cf. *hârtie* < *hărtie, *cârnaț* < *cărnaț.

³⁾ Cf. *Carașova*: *Krassova*; *Câmpean* > *Kimpán*.

⁴⁾ Notez că cele mai multe forme date de Carașovenii știutori de carte sunt suspecte. Mai cu seamă Vlašić își împetritează scrisul cu forme literare (sau considerate de dânsul literare) serbo-croate.

⁵⁾ *Karășevska mára* II « vitele Carașovenilor ».

carășovenești » și, la genitiv, *Karassevskog naroda* « a poporului carășovenesc » (*Živ.*, III, p. 61). Carășovenii vorbesc *karășev(f)ski*¹⁾ « carășovenește », nu cum scrie *Živojnović* (*v. Živ.*, III, p. 60) *karășavski*, sau Melich (*op. cit.*, p. 144), *kraševski*. Cu atât mai puțin poate fi o formă carășovenească *krašovanski* (*Živ.*, I, p. 49).

Miletič afirmă că sub *Krašovani* se înțeleg în special locuitorii satului Carășova²⁾. După observațiile mele, termenul de *Karășefci* servește pentru a numi pe toți Slavii catolici din cele șapte sate înșirate mai sus. La întrebarea mea: Cum se numesc toți oamenii din ținutul acesta?, informatorul meu carășovean mi-a răspuns: *Karășefci*; iar la întrebarea: Cum se numesc oamenii din satul vostru?, a răspuns: *lúd'e is Karășeva* « oameni din Carășova »³⁾.

* * *

Carășovenii au o conștiință națională proprie. Dându-i se consideră ca un popor deosebit (*v. Živ.*, I, p. 49). Cu Românii, în mijlocul cărora trăesc, nu pot fi confundați din cauza graiului lor

¹⁾ *Karășevski* II.

²⁾ « Im engeren Sinne «Krašovaner» heissen die Bewohner des Dorfes Krašova ». (*V. Miletič*, p. 161).

³⁾ Totuși d-na Colojoară (*v. p. 22*) scrie că prin *Karășevak* II se înțelege și numai un locuitor din Carășova. Învățătorul carășovean Vlašić îl informează pe *Živojnović* (*v. Živ.*, I, p. 45) că locuitorii celorlalte 6 sate carășovenești numesc pe cei din Carășova *seljaci* « săteni » (după d-na Colojoară: *selják, seljáci* II), iar aceștia le zic tuturor celorlalți *carășani* sau *salașani*, adică « locuitori de pe țărină », « locuitori din hodăi (de la câmp) ». Termenii aceștia se explică prin ceea ce am spus mai sus relativ la vechimea așezărilor carășovenești; mai de mult exista un singur sat, Carășova, iar pe țărină erau ici-colea mici grupuri de hodăi care au devenit mai târziu sate.

Formele *carășani*, *salașani* date de Vlašić îmi par suspecte. După informațiile culese de mine « locuitorii de pe țărină » se numesc *carinčáňě* (sg. *carinčán*). D-na Colojoară scrie: *carinčánje* II. Întrebat de ce îi numesc astfel pe Carășovenii din celelalte 6 sate, informatorul mi-a răspuns cu explicația dată mai sus. Adică *carinčáňě* nu locuiesc în sat, ci pe *carina* « țărină ». Și în cazul lui *carinčán*, pl. *carinčáňě*, ca și în multe alte cazuri, pluralul sufixului *-án* este *-áňě* (cf. *varošan, varošáňě* « orășan », *Bujáňě* « locuitorii din *Buji*, pretinsa veche seliște a Carășovei », etc.; *v. p. 130*) nu *-ani* (*carășani, salașani*) cum scrie Vlašić, evident influențat de limba literară.

slav și a religiei lor catolice. După Miletič se pare că prin Carașovean dâșii nu înțeleg mai mult decât un catolic care vorbește bine carașovenește ¹⁾. Totuși cei din Iabalcea nu se declară Români, cu toate că vorbesc românește.

Tot catolicismul îi distinge și de conaționali lor Sârbi, ale căror așezări încep abia la 50 km distanță spre Vest de Carașova, la granița actuală dintre România și Jugoslavia.

Catolicismul a fost cauza principală a conservării Carașovenilor în mijlocul unei compacte populații românești.

De un timp încoace a putut fi observată la Carașoveni o oarecare orientare croată. Preoții lor, străini, dar de obicei slavi de origine (Bulgari din Vinga și Slovaci), învață limba « croată » pentru a se înțelege cu poporenii lor. Și în școlile confesionale, pe lângă limba maghiară, se învață — foarte puțin — și limba « croată » ²⁾. Prin biserică și prin școală au aflat Carașovenii că sunt « Croați ». Unii dintre dâșii, oameni cu carte firește, s'au orientat și spre Sârbi. Totuși, mi se pare imposibil să-l convingi pe un Carașovean că e Sârb; pentru dânsul Sârbul e ortodox, iar Carașoveanul, catolic.

Am spus mai sus că cei din Iabalcea vorbesc românește, dar se consideră Carașoveni (fiind catolici). Cu toate acestea dâșii zic că limba română nu e pentru ei o limbă străină, adoptată, ci este limba lor maternă. Există anume la ei tradiția că, pe timpul unei invazii turcești, toate femeile din sat au fost răpite de Turci, astfel că bărbații reîntorcându-se dela oaste au fost nevoiți să-și caute soții în satele românești din împrejurime. Totuși cu ocazia ultimului recensământ s'au declarat « Carașoveni ».

Statisticile ungurești îi treceau pe Carașoveni în rubrica « altor naționalități ». De asemenea și statisticile românești de până acum, în care de altfel înșiși Serbo-Croații, neînsemnați numericeste, n'au o rubrică specială.

Dintre cele două națiuni, Sârbii și Croații ³⁾, Carașovenii au fost revendicați și de unii și de alții. Croații, pe baza religiei, iar

¹⁾ Miletič, p. 162.

²⁾ Adică serbo-croata scrisă cu litere latine.

³⁾ Astăzi în Jugoslavia există o singură națiune: cea iugoslavă.

Sârbii, pe baza graiului. Živojnović, în articolele citate mai sus, se străduiește tocmai să arate că Slavii din Carașova și jur sunt o ramură ruptă din trunchiul sârbesc.

* * *

Multă vreme Carașovenii au fost considerați Bulgari (v. Miletic, p. 169 și urm.). Franciscanii, care au păstorit secole de-a-rândul la Carașova, au avut, la începutul secolului al XVIII-lea, unele certuri cu iezuiții pentru parohia de aici; pentru a dovedi vechimea lor la Carașova, au adus în legătură așezarea Carașovenilor în locurile de astăzi cu activitatea ordinului lor în Bulgaria în secolul al XIV-lea. Fiind odată afirmată originea bulgară a Carașovenilor de franciscani, aceasta a fost admisă și de slaviști (Dobrovsky, Miklosich), și de etnografi (Czörnig), și de istorici (Schwicker). Este meritul incontestabil al ilustrului slavist dela Sofia, Miletic, de a fi arătat că graiul Carașovenilor nu e bulgăresc, ci serbo-croat, și anume din grupul dialectal ce se întinde dela Câmpia Mierlei (Kosovo) la râul Resava, și de a fi descoperit că originea bulgară a Carașovenilor este numai o legendă scornită, din motive pioase sau chiar cu bună credință, de franciscani la începutul secolului al XVIII-lea, când au scris acea «*Historia domus parochiae Krassowensis*»¹⁾.

Carașovenii n'au păstrat nicio tradiție despre venirea lor în Banat din Peninsula Balcanică²⁾. De aceea Miletic presupune că ei trebuie să se fi așezat la Carașova destul de timpuriu. Din documentele istorice păstrate se poate deduce că ei erau aici la sfârșitul

¹⁾ V. Miletic, p. 170—176. Autorul franciscan al acestei «*Historia domus*» a cunoscut în manuscris o istorie, scrisă tot de franciscani, a Bulgarilor catolici din Banat. Crezându-i pe Carașoveni de origine bulgară, le-a atribuit acestora unele întâmplări din istoria celor dintâi, astfel și venirea lor în Banat în secolul al XIV-lea. (De fapt au venit câțiva Bulgari catolici în Ungaria în secolul al XIV-lea).

²⁾ Am întâlnit Carașoveni, trecuți prin școală, care știu că sunt imigranți veniți dela Sud. Mi-au precizat chiar și anul: 1393. Evident informațiile acestea le au dela intelectuali care la rândul lor le știu tot din «*Historia domus*» amintită în nota precedentă. Informatorul meu zice: *šest'oto gódine ot kád je Karáševo nase'l'eno* «sunt 600 de ani de când a fost colonizată Carașova».

secolului al XV-lea. Miletic emite chiar ipoteza că stabilirea Carașovenilor în Banat s'a întâmplat în a doua jumătate a secolului al XV-lea când, după expediția nereușită a regelui Ungariei și Poloniei Ladislau din anul 1443, catolicii din Vechea Serbie au fost expuși prigonirilor Mahomedanilor de o parte, pe de altă parte au avut de suferit și din partea despotului Serbiei Gheorghe Branković. Miletic admite că e posibil să se fi așezat Carașovenii în Banat și mai înainte, fără însă să precizeze când crede dânsul că a avut loc această imigrație.

Vedem că Miletic îi aduce pe Carașoveni din Vechea Serbie. Motivele care îl fac să-i creadă originari chiar de aici sunt serioase. Judecând după graiul lor care ține de grupul dialectelor Kosovo-Resava, Carașovenii nu pot fi originari decât din zona acestor dialecte care se întinde dela Dunăre, între râurile Timoc și Morava, până la granița albaneză, între orașele Prizren și Peć. Pe zona aceasta au existat și există catolici la Sud-Vest, în apropierea Prizrenului și a Câmpiei Mierlei. Din porțiunea aceasta sud-vestică a zonei dialectale susamintite, trebuie deci să fie originari Carașovenii.

Cu toate acestea, Cvijić, în *La Péninsule Balcanique*, o p. cit., p. 119, așează obârșia Carașovenilor mult mai la Nord-Est, pe râul Crna Reka, un afluent al Timocului. Cvijić nu lasă să se bănuiască pe ce motive își bazează părerea. Cred însă că dânsul s'a gândit la o regiune sârbească apropiată de Vidin, unde s'a făcut o aprigă propagandă catolică în secolul al XIV-lea. Aceasta arată că dânsul îi crede pe Carașoveni mai vechi în Banat decât presupune Miletic¹⁾.

Tot așa de vechi locuitori ai Banatului, adică din secolul al XIV-lea, sau poate chiar și mai vechi, din secolul al XIII-lea, îi consideră Melich (o p. cit., p. 170) pe acești Slavi din județul Caraș. După părerea filologului maghiar, Carașovenii, fiind încă ortodocși, au venit împreună cu Slavii dela Lipova (jud. Severin) în sudul fostei Ungarii, adică în secolul al XIV-lea sau XIII-lea. Aici au fost pe urmă constrânși să treacă la catolicism.

¹⁾ Cvijić spune despre Carașoveni: «Un groupe très ancien d'émigrants serbes...», (v. o p. cit., p. 119).

Vedem prin urmare că nu se știe nimic sigur despre regiunea de unde au emigrat Carașovenii și epoca în care s'au stabilit în așezările lor de astăzi. Grație constatării prețioase făcută de Miletic că graiul lor aparține grupului dialectal serbo-croat Kosovo-Resava, știm atâta că locul lor de origine trebuie căutat în lăuntrul zonei acestui grup dialectal¹⁾. E adevărat că zona aceasta e cam mare: dela Dunăre la granița albaneză.

În ce privește epoca migrațiunii Carașovenilor, nu stăm mai bine. În niciun caz însă nu sunt mai de timpuriu în Carașova decât secolul al XIII-lea și mai târziu de sfârșitul secolului al XV-lea. Unele particularități fonologice, morfologice, sintactice și lexicale ale graiului carașovenesc ne permit să fixăm cu mai multă aproximație locul de origine al Carașovenilor și epoca imigrării lor în Banat. Dar să nu anticipăm.

Materialul lingvistic tratat în lucrare

Materialul prezentat în această lucrare a fost adunat, în cursul unei anchete dialectale, pe seama Atlasului Lingvistic al României²⁾. Carașova era a 29-a localitate anchetată de mine, și a doua cu graiul slav.

Înainte de a începe studiul graiului celei dintâi localități cu graiul slav, anume comuna pe jumătate sârbească Gad din județul Timiș-Torontal, s'a pus problema dacă este nevoie să mă servesc și la studiul graiurilor neromânești de întreg chestionarul dezvoltat al ALR-ului constător din 4.800 întrebări. Cele două chestionare ale ALR-ului au fost alcătuite pentru studiul graiurilor românești. Multe întrebări n'aveau niciun rost într'o localitate minoritară. De aceea dintre cele 4.800 întrebări ale chestionarului

¹⁾ V. harta dialectelor serbo-croate la sfârșitul monumentalei opere a lui Belić, *Dijalekti istočne i južne Srbije*, Beograd, 1905. O hartă mai nouă se găsește la sfârșitul articolului lui Belić, *Zum heutigen Stande der serbokroatischen Dialektologie*, apărut în *Rocznik Slawistyczny*, t. III, (1910), p. 82—103. Și Reșetar dă o hartă a dialectelor serbo-croate la sfârșitul lucrării *Štok. Dial.*

²⁾ Despre ALR. v. *Dacoromania*, V, p. 905, *Dacoromania*, VI, p. 504—518, 660—662, *Țara Bârsei*, V (1933), p. 112—121, 258—266, *Dacoromania*, VII, p. 55—102, Jos. Schrijnen, *Essai de bibliographie de géographie linguistique générale*, Nimègue, 1933, p. 79—82, *Revue de Linguistique romane*, 1933.

desvoltat am eliminat pe toate acelea care au fost formulate în vederea studierii vreunui fenomen lingvistic românesc. De asemenea am eliminat întrebările prea speciale, care intră prea mult în amănunte de o importanță mai mică, de ex. o parte neînsemnată a vreunei unelte țărănești. În sfârșit am scos din chestionarul destinat pentru studiul graiurilor minoritare întrebările care prezentau unele dificultăți la obținerea răspunsului chiar în « punctele » românești. În felul acesta am alcătuit un chestionar de vreo 2.700 întrebări de care m'am servit întâi în comuna Gad, al cărei graiu sârbesc l-am notat în zilele de 21, 22, 23 și 24 Iunie 1932.

Firește, în punctele minoritare, trebuia să întrebuițez același sistem de transcriere ca și în cele românești. Răspunsurile obținute în anchetele minoritare vor fi probabil cartografiate împreună cu răspunsurile românești, prin urmare sistemul de transcriere trebuie să fie unic.

În punctele minoritare s'a făcut însă o schimbare în privința informatorilor. Pe când în localitățile românești chestionez mai multe persoane, în cele minoritare, chestionarul fiind mult mai mic, am căutat să aplic principiul lui Gilliéron; un « subiect » pentru o localitate. Așa am procedat atât la Gad, cât și la Carașova.

La propunerea d-lui Sextil Pușcariu, directorul și inițiatorul ALR-ului, anchetele graiurilor minoritare se vor face în câte o localitate locuită de Români și de minoritari, studiindu-se în același timp amândouă graiurile. În cazul că e greu de găsit o astfel de localitate, se va căuta în apropierea punctului românesc un punct minoritar. Astfel Gad este un punct complementar cu graiu minoritar pe lângă punctul românesc Ghilad, studiat cu un an mai înainte ¹⁾.

După ce am terminat, la 4 Iulie 1932, anchetarea graiului românesc din comuna Secășeni, județul Caraș, am plecat cu o căruță țărănească, pe valea Carașului în sus, la Carașova, care urma deci să fie punctul minoritar complementar al localității Secășeni. Distanța între ele este aproximativ de 15 km.

Îndată ce am pus piciorul pe hotarul Carașovenilor, am avut dela început impresia că intru într'o lume deosebită de cea a

¹⁾ Până acuma am făcut patru anchete minoritare: două serbo-croate (Gad și Carașova) și două bulgare (Beșenova-Veche în jud. Timiș-Torontal și Tuzla în jud. Constanța). Sunt proiectate o seamă de alte anchete similare: maghiare, germane, malo-ruse și bulgare în Ardeal, Bucovina, Basarabia și Dobrogea.

Românilor bănăţeni, dar tot românească. Numai troiţele catolice de pe marginea şoselei, cu câte un Hristos sculptat în ghips, dau o notă străină tabloului. Însă portul ţăranilor care lucrează la câmp este românesc. Femeile, în loc de catrinţa şi opregul caracteristice portului românesc bănăţean, poartă o fotă neagră cu care sunt strânse dela brâu până la genunchi. Deoarece poalele le poartă lungi, până aproape de glezne, Caraşovencile, mai cu seamă graţie fotei lor negre strânse pe corp, par mult mai svelte şi mai înalte decât Româncele din satele învecinate. Portul acesta seamănă cu cel al Pădurencelor din judeţul Hunedoara. Bărbaţii ar putea fi luaţi drept Români bănăţeni, dacă broderiile dela gulerul şi manşetele cămăşii n'ar fi toate cusute în culori închise, mai cu seamă în negru. La fel sunt şi broderiile de pe cămaşa femeiască. În rezumat, portul caraşovenesc mi s'a părut unul dintre cele mai frumoase porturi româneşti pe care le-am întâlnit în peregrinările mele prin Ardeal şi Banat.

Şi tipul caraşovenesc pare diferit de cel al Românilor din jur. Caraşovenii sunt mai robusţi şi mai înalţi decât Românii. Procentul celor cu ochii albaştri şi cu părul de culoare deschisă pare a fi mult mai mare la cei dintâi decât la cei din urmă.

Înainte de a intra în sat, am luat în trăsură lângă mine un băieţuş de vreo 7 ani care se întorcea acasă dela hodaie. Nerăbdător să afle cât mai repede ceva din graiul localnicilor, îl întreb cum zic ei caraşoveneşte pălăriei. (I-am luat-o din cap şi i-am arătat-o). Răspunsul a stârnit veselia cărauşului meu din Secăşeni care găsea extrem de hazliu faptul că am făcut drumul lung dela Cluj la Caraşova, îndurând şi o zdrăvăni ploaie torenţială între Secăşeni şi Goruia, ca să afle că la Caraşova pălăria se numeşte tot: *pălăria*.

Odată instalat la *ve'liki birt II* «birtul mare» lângă primărie (*kománda*, cum zic Caraşovenii întocmai ca Românii de pe teritoriul fostului regiment grăniceresc), am intrat în contact cu intelectualii satului, ca să mă ajute la căutarea «subiectului». După multe tatonări, alegerea a căzut pe *I'van Rádan*, poreclit *Grábnik* (fiindcă umblă veşnic grăbit, după cum spune însuşi subiectul; < rom. g r a b n i c) născut în sat, din părinţi băştinaşi, plugari (*páori*), căsătorit cu o femeie tot din Caraşova. Subiectul e de 58 de ani şi a trăit toată viaţa în satul natal, cu excepţia celor trei

ani de serviciu militar, doi în Timișoara (*u Těmišvaru*) și unul în Caransebeș (*iĕ'nu gódinu u Še'bišu* «un an în Caransebeș»). A frecventat timp de șase ani școala primară ungurească în care se făcea și puțină carte croată. Ungurește nu știe; în schimb vorbește, ca toți Carașovenii, destul de bine românește, totuși cu un «accent» străin. Pretinde că cetește, foarte rar, gazete croate. În cursul anchetei am observat că dantura îi este cam defectuoasă; cu toate acestea pronunțarea nu pare a suferi nici cea mai mică turburare. A doua zi la amiazi am aflat că *Grabnik* mai are și a doua ocupație ¹⁾; anume e clopotarul bisericii (*dzvónar*) ²⁾. Aceasta înseamnă că este în contact destul de des cu preotul care vorbește cu enoriașii săi limba «croată», adică în realitate un amestec de graiu carașovenesc și limbă literară serbo-croată. S'ar putea deci ca subiectul să întrebuițeze involuntar forme literare auzite dela preot sau învățate în «lecturile» gazetelor croate. Cu toate acestea, *Grabnik* reprezintă pe tipul mijlociu al Carașoveanului. Toți locuitorii din Carașova au trecut prin aceeași școală, pe la toți prin mână s'a rătăcit vreo gazetă serbo-croată ³⁾. De asemenea și *Grabnik* a cutreerat, ca toți Carașovenii, întreg șesul Banatului ca vânzător de poame, deci a avut ocazia să audă graiul sârbesc din acele regiuni ⁴⁾.

¹⁾ Când a auzit bătând ora 12 mi-a zis: «*Bila planina; idem da te'glim dzvónac*» < «A bătut amiaza; merg să trag clopotul».

²⁾ Faptul că întâiul intelectual pe care l-am întâlnit în sat a fost preotul explică de ce alegerea a căzut chiar pe *Grabnik*. Preotul a recomandat o persoană pe care o cunoaște, care e oarecum din anturajul său, iar ceilalți intelectuali au aprobat alegerea făcută de preot.

³⁾ Scrisă, firește, cu caractere latine; Carașovenii nu cunosc chirilicele.

⁴⁾ Pe când anchetam comuna Secășeni, am stat de vorbă cu un Carașovean din Clocotici care vindea prune. «Cunoștea șesul Banatului până la Dunăre și Tisa. Pretindea că vorbea cu mine sârbește; în realitate însă era graiul propriu împetriștat cu elemente din graiul sârbesc din Banat. Era convins că graiul Carașovean este pură limbă croată. Carașovenii zic doară focului întocmai ca și Croații *prósit*, nu *va tra* ca Sârbii. Firește în niciun alt dialect serbo-croat focul nu se numește *prósit*. Acesta este un decalc după românescul dialectal *lumină* = «foc», răspândit dela Timișoara până la Oravița (v. mai jos la p. 116). La întrebarea «foc» (3855), mi s'a răspuns *lumină* în comuna Ghilad, jud. Timiș-Torontal și comuna Secășeni, jud. Caraș. Informatorul din Ghilad pretindea că *foc* e nemțește.

Înainte de a începe chestionarea informatorului, i-am explicat că vreau să aflu dela dânsul graiul curat carașovean. Sunt ferm convins că Grabnik s'a achitat în mod strălucit de această însărcinare. Despre aceasta am putut să mă încredințez prin conversațiile mele cu o mulțime de Carașoveni, țărani și intelectuali ¹⁾.

Chestionarea a decurs în felul următor: Pentru întrebările « indirecte » m'am servit de graiul literar serbo-croat, adaptat la graiul local. Mi-a fost de altfel ușor să învăț, chiar dela subiect, câteva fraze stereotipe carașovenești. Pentru lucrurile ce pot fi arătate cu un gest, lucrul înainta lesne. Fraza cea mai des întrebuințată era: *K a k ó s e v e l í t o k a r á š e v (f) s k i ?* Cum se numește aceasta carașovenește? În același timp arătam obiectul respectiv, de ex. capul, mâna, perețele, pălăria, fereastra, etc. Când obiectul nu putea fi arătat (de ex. steaua, poalele muntelui, aluniș, etc.) recurgeam la perifrază. În cazurile din urmă m'am servit adeseori și de graiul românesc bănățean, pe care îl înțelegea perfect informatorul. În sfârșit frazele, care și în punctele românești trebuiau traduse de subiect din limba literară în dialect, au fost cetite de mine românește și traduse de Grabnik în graiul carașovenesc ²⁾.

Cu toate că sătenii erau ocupați cu munca câmpului, tot se mai întâmpla ca să asiste câte unul la anchetă și să răspundă la vreo întrebare adresată lui Grabnik. În sfârșit am mai avut un informator dela care am obținut unele informații în scris: D-na Ecaterina Colojoară, institutoare în Carașova, carașoveancă născută în Nermet, dealtfel slabă cunoscătoare a limbii literare serbo-croate deoarece și-a făcut studiile în școală ungurească, deși într'un oraș astăzi iugoslav, anume Subotica, dar care în afară de anii petrecuți pe băncile școlii a trăit tot la Carașova. În Septembrie 1934 am

¹⁾ Carașovenii sunt foarte săraci în intelectuali ieșiți din sânul lor. Și puținii care îi au s'au expatriat. În Carașova sunt numai doi: o institutoare și un secretar la primărie.

²⁾ Pentru ca întrebările să fie puse la fel în toate localitățile, le-am însemnat în chestionar, întâile cu G. (= întrebare făcută cu ajutorul gestului), cele de al doilea cu I. (= întrebare pusă indirect, prin perifrază) și cele din urmă cu D. (= întrebare pusă direct).

avut ocazia să trec pe la Lupac și Carașova (13, 14, 15, 16 Sept.). Formele notate atunci poartă indicația 1934 pusă între paranteze. De asemenea de atunci sunt formele din paradigme (v. capitolul Morfologie) care au indicația II.

Formele date de Grabnik nu poartă nicio indicație¹⁾, ci sunt pur și simplu tipărite cu caractere cursive. Cele obținute de la informatori ocazionali sau de la d-na Colojoară și notate de mine sunt tot cu caractere cursive, dar poartă după ele semnele * sau II. Cele scrise de d-na Colojoară le-am redat în ortografia întrebuintă de d-sa și le-am imprimat cu caractere spațiate, punând firește la urmă indicația II. Orice altă formă citată, fie din vre-un studiu asupra graiului carașovenesc, fie din alte graiuri sau limbi literare sunt tipărite cu litere spațiate. (Fac excepție numai sunetele izolate sau sufixele, terminațiunile, care sunt citate în caractere cursive).

Ce încredere prezintă materialul cules în felul descris mai sus? K. Jaberg și J. Jud, în *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument*, p. 238—241, au arătat cum trebuie să judecăm valoarea întregii mase de informațiuni pe care ni le dau hărțile Atlasului Linguistic italo-elvețian (AIS.). Și în cazul nostru trebuie să ținem seamă de următoarele fapte:

1. Materialul lingvistic din comuna Carașova a fost adunat într'un timp foarte scurt. (Șederea mea în Carașova a fost numai de 3 zile și jumătate). Ceea ce am obținut prin ancheta aceasta nu este deci un tablou amplu al graiului carașovean, ci un instantaneu.

2. Graiul notat de mine este graiul unui singur subiect, nu al colectivității întregi.

3. Materialul a fost obținut prin chestionare (gest, perifrază, traducere), deci nu reprezintă graiul spontan al subiectului.

4. Răspunsurile informatorului nu redau întregul tezaur lexical, morfologic, sintactic de care dispune acesta, ci numai fragmente anumite provocate cu ajutorul unor întrebări precise.

5. Lista întrebărilor a fost întocmită pentru studiul unor fenomene lingvistice românești. Eliminând din chestionar întrebările

¹⁾ De vreo câteva ori am pus cifra I după forma dată de Grabnik.

relative la morfologia și sintaxa limbii române, s'a dat chestionarului redus la 2.700 întrebări un caracter mai mult lexical. (De altfel, pentru un atlas lingvistic românesc, graiurile neromânești interesează mai cu seamă prin tezaurul lor lexical, deoarece în lexic se pot mai bine urmări influențele pe care le exercită o limbă asupra alteia).

FONOLOGIA

Sunetele graiului carașovenesc au o articulație clară, precisă. Carașoveanul vorbește răspicat. În privința aceasta pronunțarea carașovenească se aseamănă cu pronunțarea celor mai multe graiuri serbo-croate. Un vocalism extrem de simplu, armonic, clar¹⁾, deci foarte ușor de notat, și aproape identic cu cel al graiului serbo-croat din comuna Gad. Vocalismul graiurilor românești studiate înainte de cel carașovenesc mi s'a părut greu de transcris în comparație cu acesta. De cel bulgăresc, din Beșenova-Veche și Tuzla, studiate în urmă, nici să nu mai vorbim. Consonantismul, lipsit de ocluzive cu explozie puternică și urmate de aspirație, este consonantismul celor mai multe limbi slave și romanice. De aceea graiul carașovenesc poate fi considerat un graiu frumos, cu o sonoritate mediteraneană.

Lipsindu-i cantitatea la vocale și accentul muzical atât de caracteristic limbei serbo-croate literare — și graiurilor serbo-croate din Banat —, dialectul Carașovenilor pare a fi limba sârbească vorbită de Români. De fapt Românii din Banat, oricât de bine ar învăța sârbește, nu-și pot însuși intonația sârbească (accentul muzical) și lungimea vocalelor. Pentru urechea unui Român, lipsa acestor două caracteristici ale serbo-croatei din pronunțarea carașovenească constituie un avantaj, căci unui Român nu i se par deosebit de frumoase intonațiile care-i dau limbei sârbești un caracter cântat și tărăgănat.

SISTEMUL DE TRANSCRIERE

Am spus mai sus, p. 19, că transcrierea fonetică întrebuițată la Carașova este cea a Atlasului Linguistic al României. Răspunsurile

¹⁾ V. Broch, *Slavische Phonetik*, p. 110.

obținute la Carașoveni vor fi trecute pe hărți cu notația lor originală. Pentru studiul de față am înlocuit însă patru litere specifice românești cu semne întrebuițate în studiile de slavistică. Anume în loc de *j* vom scrie *ž*, în loc de *ș*, *š*, în loc de *ț*, *c* și în loc de *ca*, *co*, *cu*, *ke*, *ki* vom nota *ka*, *ko*, *ku*, *ke*, *ki*. Astfel *Carășev(f)ți* va fi transliterat în *Karășev(f)ci*, *jé'na*, în *žé'na*, etc. În felul acesta cuvintele carașovenești capătă un aspect mai familiar pentru cei obișnuiți cu transcrierea practică de slaviști.

Să trecem pe scurt în revistă semnele întrebuițate în prezenta lucrare.

Vocale:

a = a românesc; a mijlociu francez (v. p. 59—61).

ă = ă românesc (v. p. 60).

î = î » (v. p. 60).

e = e » (v. p. 63).

ɛ = e închis francez: *liberté* (v. p. 64).

ɛ̃ = e deschis francez: *mère* (v. p. 64).

ě = e ce se apropie de ă, de ex. *ěl*, *fačě* în majoritatea graiurilor românești (v. p. 60).

i = i românesc.

i̇ = i deschis, aproape *ɛ*. De ex. în pronunțarea moldovenească a lui *vede*: *vedî* (v. p. 70).

o = o românesc (v. p. 61).

u = u românesc (v. p. 63).

ḷ = l silabic (v. p. 84)¹.

ṛ = r apical silabic (v. p. 89)².

ṇ = silabic (v. p. 87).

Semi-vocale:

i̇ = i semi-vocală, de ex. *i̇a*, *a i̇* (v. p. 111).

u̇ = u semi-vocală (v. p. 106).

¹) Din lipsă de caractere tipografice *l* silabic și *r* silabic au fost adeseori transcrise cu *l* și *r*.

²) v. nota precedentă.

Consonante:

p, b, m, t, d, n, g, f, v, s, z, r, l corespund aceluiași consonante românești sau franțuzești.

k (în notația originală *ca, co, cu, ke, ki*) = *c* românesc (*ca, co, cu*).

ș, ș̣ (în notația originală *ș, j*) = *ș, j* românești, *ch, j* franceze.

c (în notația originală *ț*) = africată *ț* (*t + s*).

č = africată fonică (*d + z*), corespunzătoare lui *c* (*t + s*) u (v. p. 112)¹⁾.

č̣ = africată « aspră » din Maramureș, corespunzătoare lui *ce, ci* din alte regiuni (v. p. 114).

ğ = africată fonică corespunzătoare lui *č* (v. p. 114).

č̣, ğ̣ = africătele cu un caracter mai « moale », *ce, ci, ge, gi*, din cele mai multe graiuri românești (v. p. 114).

č̣, ğ̣ = africătele apropiate de *č̣, ğ̣*, dar mai « moi », întrebuițate în Banat: *bač̣e, bađ̣e* = *bate, bade* (v. p. 103).

h = fricativă laringală, simplă aspirațiune, ca în majoritatea graiurilor românești (v. p. 107).

h' = fricativă palatală, de ex. în cuvântul *arhitect* (v. p. 103).

ŋ = nazală velară, urmată de obicei de o ocluzivă velară: *ŋk, ŋg* (v. p. 96).

ñ = *n* palatal; *gn* francez (v. p. 96). Adeseori, în text, semnul palatalizării se află în dreapta literei: *n'*.

l' = *l* palatal; *gl* italian (v. p. 98).

t', d' = ocluzive palatale, aproape *k', g'* (v. p. 102).

Semne diacritice:

á accentul dinamic principal²⁾.

à = accentul secundar.

r' = *r* silabic accentuat³⁾.

l' = *l* silabic accentuat⁴⁾.

¹⁾ Din lipsă de caractere tipografice am fost de cele mai multe ori nevoit să transcriu această africată cu *dz*.

²⁾ Uneori, din lipsă de caractere, accentul a fost plasat la dreapta literei. Astfel: *e', e', r', l', a'*. Pentru *r'* și *l'* nu e vorba de *r* sau *l* muiate, ci de *r, l*, silabice accentuate.

³⁾ V. nota precedentă.

⁴⁾ V. nota precedentă.

e, ø, ĭ = vocale deschise.

e, ø, ǎ = vocale închise.

e, ǎ = vocale afonice (v. p. 94).

đ, v = consonante afonice având caracterul de « lenes ».

ñ, l' = consonante palatale.

ā, ī = vocale lungi.

a e f u

a, e, v, v̄ = sunete intermediare între *a* și *ǎ*, *e* și *ø*, *v* și *f*, *v* și *u*.

În cursul lucrării, din motive tipografice, în loc să fie suprapuse semnele, adeseori sunt așezate unul lângă altul; al doilea între paranteze: *a(ǎ)*, *e(ø)*, *v(f)*, *v(u)*.

u i a

, , = sunete abia perceptibile; sunete de trecere; sunete pe cale de a se naște sau de a dispărea, de ex.: *v^uóda*, *v^r'ba*, *k^l'ca*.
ná_vodu = leagă două cuvinte care formează o unitate fonetică cu un singur accent.

kóžu = sunetul subliniat a fost exact auzit.

Transcrierea fonetică s'a făcut « impresionist ». (V. Jaberg-Jud, op. cit., p. 24—36). Este deci firesc ca aceasta să prezinte multe variante, datorite nu numai divergențelor constatate atât de des în pronunțarea subiectelor vorbitoare, ci și fluctuațiunii căreia îi este supusă însăși perceperea sunetelor din partea anchetorului. (V. P. Scheuermeier, *Observations et expériences personnelles faites au cours de mon enquête pour l'Atlas linguistique et ethnographique de l'Italie et de la Suisse méridionale* în *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, t. 33, p. 108).

O astfel de divergență, datorită urechii anchetorului, am constatat în transcrierea vocalei *e* din graiul informatorului din Carașova. Acuma, după ce am făcut ancheta, știu că *e* « normal » în pronunțarea lui Grabnik (și a celorlalți Carașoveni) este un *e* mai deschis decât *e* normal românesc¹⁾, dar mai puțin deschis decât *ø* (accentuat) din graiul bănățean și din multe graiuri ardelenesti. Când am început ancheta, nu știam însă lucrul acesta. În întâiele

¹⁾ Broch (*Slavische Phonetik*, p. 111) consideră pe *e* serbo-croat deschis: « offene Variante ».

cuvinte carașovenești auzite, urechea a identificat pe acest *e* carașovenesc, cu *ɛ* românesc dialectal, dar numai când era accentuat. Când era neaccentuat am notat *e* și *ɛ*. Pe măsură ce înaintam cu ancheta, notația cu *ɛ* se înmulțea. În multe cazuri am notat *e* (*ɛ*), adică un *e* intermediar, între *e* și *ɛ* românești. E probabil că m'aș fi fixat la notația din urmă, dacă nu intervenea o altă circumstanță. Anume graiul *c* rașovean mai are un *e*, în cele mai multe cazuri de altă origine decât cel precedent, de o nuanță închisă, notat *ɛ*. Față de acest *ɛ*, similar lui *é* închis francez într'un cuvânt ca *l i b e r t é*, *e* «normal» despre care am vorbit întâi face impresia de *e* deschis. De aceea, cum urechea era neconținut frapată de opoziția acestor doi *e* din pronunțarea carașovenească, pe întâiul l-a identificat cu *ɛ*, iar pe al doilea cu *ɛ*. Această «normalizare» — involuntară — s'a făcut foarte repede, după vreo 200 de întrebări (din cele vreo 2.700). De aceea nici 10% din cazurile cu *e* nu sunt notate *e* sau *e* (*ɛ*), ci mai cu seamă cu *ɛ*. Aceasta explică de ce un cuvânt *e* notat la începutul anchetei cu *e*, iar mai târziu cu *ɛ*. Totuși notația cu *e* se întâlnește, dar rar, și spre sfârșitul anchetei, probabil din cauza unei fluctuații în pronunțare.

Iată câteva exemple ¹⁾: La început de tot notez *Karáševo*, *Karáševak*, *lúd'e*, *je*, *se*, *velimo*, *ješte*, *ide*, *idemo*, *Ravnište*, *perina*, *červěnu*, *červě'n*, *dód'e*, *če*, *pónedělnik*, *kiselo*, *da se kúpl'emo*, *síl'eni*, *gódine*, *karášev'ski*, *četiri*, *četvr'ti*, *za veče'ru*, *měsec*, *kamenito*, *jarúge*, *zeml'óm*, *verige*, etc. În toate aceste cazuri *e* este neaccentuat. În poziția accentuată l-am notat dela început *ɛ*: *Ně'rmit'*, *na Sě'lištu*, *po svě'mu*, *ně'na*, *krě'cava*, *červě'n*, *čě'lo*, *od žě'd'i*, *je'zik*, etc. Numai în trei cazuri l-am notat și pe *e* accentuat cu *e*: *červěnu*, *ješte*, *na Sělištu*. De grabă încep să apară notații cu *e*^ɛ, *e* (*ɛ*) sau *e*^ɛ, *ɛ* (*e*): *bre(e)k*, *Kráište(e)*, *da kapariše(e)mo*, *mě'se(e)c*, *je(e)zícit'*, *be(e)lě'zi*, *vát'e(e)*, *bije*^ɛ, *dě'se't*, *dvadě'se't*, *četřdě'se(e)t*, *záuč'e'r*, *kise'l'ica*, *flóče(e)*, *palarije(e)*. Pe urmă nu se mai întâlnesc decât aproape exclusiv forme cu *ɛ*: *Karášev'ka*, *lúd'e*, *je*, *se*, *velí*, *je'šte*, *ide*, *idemo*, *konopl'íšte*, *perini*, *červě'n*, *dód'e*, *če*, *jezícit'*, *pónedělnik*, *mi se kúpl'emo*, *ná_včeč'er*, *s kámenam*, *zě'ml'e*, *veriga*, etc.

¹⁾ Pentru înțelesul cuvintelor v. indicele-glosar dela sfârșitul lucrării.

În șapte cazuri am notat pe *e* carașovenesc cu *ě* (de sine înțeles, la începutul anchetei). În cele mai multe graiuri românești vocala aceasta intermediară între *ă* și *e* apare după sunete palatale: *î* *ě* *l*, *f* a *č* *ě*, *v* e *d'* *ě*, etc.¹⁾ Și la Carașova l-am notat după palatale: *îěl*, *Carinčân'ě*, *Buiđân'ě*, *Vasil'ě'vo*, *mol'ě'c*, *îě'lo*; și odată după africata *č*: *Kičēr*. E mai mult ca sigur că în pronunțarea subiectului nu există acest sunet, ci urechea mea l-a identificat cu *ě* din graiul bănățenesc. De altfel *îěl* e scris de mai multe ori *îel* (de ex. *îel da vidi* « a început să vadă »), iar *mol'ě'c* a fost notat mai târziu *mol'e'c*. Și sufixul *-ân'ě* are mai târziu forma *-ân'e*: *varošân'e*. E interesant că pe *îě'lo* l-am șters îndată după ce l-am scris și l-am înlocuit cu *îe'lo* (*îe'lo da se bliska* « a început să fulgere »).

Dacă ar fi să « normalizăm » transcrierea fonetică a graiului carașovean în ce privește pe *e*, am nota un *e* închis și unul normal, notat *e*, despre care am remarca însă că e de nuanță deschisă. O astfel de « normalizare » conștientă, voită, este incompatibilă cu principiile dialectologiei așa cum este concepută astăzi. Vom lăsa deci neatinsse toate inconsecvențele aparente în transcrierea fonetică a graiului carașovean.

V O C A L I S M U L

ACCENT ȘI CANTITATE

Accentul carașovenesc este numai dinamic, expiratoriu, nu ca în majoritatea graiurilor serbo-croate, și muzical. Aceasta însă nu înseamnă că accentul graiului carașovenesc este același cu cel din limba română. Silaba accentuată a unui cuvânt carașovenesc nu este pronunțată cu o forță mult mai mare ca celelalte silabe ale cuvântului. În privința aceasta dialectul din Carașova a rămas fidel obiceiului de accentuare din restul dialectelor serbo-croate. Accentul carașovenesc se deosebește de cel serbo-croat mai cu seamă prin aceea că vocala accentuată nu prezintă un joc al tonului — urcare și coborîre — care prin muzica lui să caracterizeze cuvintele întocmai ca locul accentului.

Accentul muzical a existat cândva și la Carașova. Pierderea intonației este o inovație a graiului carașovenesc care trebuie pusă

¹⁾ V. mai jos, p. 60.

în legătură cu lipsa cantității vocalelor din acest graiu. În adevăr, după observațiile mele, vocalele carașovenești nu prezintă deosebiri de lungime care să fie constante și să le caracterizeze întocmai ca accentul. Din punctul acesta de vedere dialectul carașovean se deosebește net de majoritatea dialectelor serbo-croate. Belić, în studiul său despre dialectele din Serbia sud-estică (Bel., p. 272), nu cunoaște, afară de acestea, alte dialecte serbo-croate care să fi pierdut cantitatea. Vedem deci că și graiul carașovenească este unul dintre acele graiuri serbo-croate care au pierdut lungimea vocalelor.

În cursul anchetei am notat totuși vocale lungi în cuvintele următoare: *ciglā'ri, iā'ko, kantā'ri, Kón'ārac, kukurē'kū, nē, pe'skīr, popē'va, pòvōrke, Pòtstrāžom, rē'ka, svī'rac, tán'ir, u Tē'mišvāru*. Acestea corespund de fapt unor vocale lungi din celelalte graiuri serbo-croate. Cf. s.-cr. lit. *ciglār, jáko¹⁾, kántār, kònjār, kukurijèkū, nīje, pèškīr, pòpijevām, pòvōrka, strāža, rijèka, svīrac, tánjīr, Tēmišvār*. Dar majoritatea acestor cuvinte sunt notate de obicei fără cantitate: *ciglar, iáko, kántar, nē, peškīri, popēva, povōrke, rēke, tánir, pl. tan'eri, u Tēmišvaru*.

Am notat pe urmă vocale lungi în graiul subiectului II. Astfel: *brē'žak II, srē'da II²⁾* (cf. s.-cr. lit. *brijèžak, srijèda³⁾*). Grabnik însă mi-a dat pentru aceleași cuvinte formele: *brēžak, srēda*. În fine am mai auzit vocale lungi și în cuvintele următoare: *bróskān*, dar și *bróskan, Bálāban, srē't'an put, sī'rúak*, dar și *u sīrn'aku*. Întâiul, un împrumut românesc (v. DA. *bruscán*), al doilea, probabil s.-cr. *balàban*, și al treilea, s.-cr. *srěćan*, n'au avut niciodată un prototip cu vocală lungă. Ultimul, un derivat cu sufixul *-njāk* dela *sīr* a fost probabil accentuat **sīrn'āk* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 243). Dar adjectivul *sīrnī* dela care poate fi derivat *sī'rúak* cu sufixul *-jak* are *i* lung. În două cazuri, având impresia că aud o vocală lungă, am pus semnul

¹⁾ Din lipsă de caractere accentul lung coborîtor din serbo-croata literară va fi notat cu circumflexul obicinuit.

²⁾ Pentru cifra II v. mai sus p. 23.

³⁾ Formele serbo-croate literare (s.-cr. lit.) le citez totdeauna sub aspectul lor jekavian. Motiyul îl vom vedea mai jos, p. 65.

lungimii deasupra ei, dar l-am șters îndată, dându-mi seama că de fapt nu eram în prezența unei lungimi veritabile. Aceste două cuvinte erau: *popē'va*, corijat în *popéva*, și *șe nasmē'va*, corijat în *șe nasméva* (cf. s.-cr. p ò p i j e v ā m și n à s m ī j ā m s e). Iată toate vocalele lungi pe care le-am notat în tot cursul anchetei mele la Carașova. Concluzia mea este următoarea: În graiul carașoveanului Grabnik și, după cât am observat eu, și în pronunțarea celorlalți Carașoveni, cantitatea veche a vocalelor a dispărut.

S'ar putea cel mult admite că în unele cazuri, foarte rare de altfel, s'a conservat o urmă din vechea lungime, de ex. în *ciglă'ri*, *iā'ko*, *nē*, *popē'va*, *rē'ka*, *svi'rac*, etc. sau cel puțin semilungimi, ca în *popē'va* și *șe nasmē'va*, corijate în *popéva* și *șe nasméva*. De cele mai multe ori însă lungimea e nouă, datorită vreunei cauze psihologice sau fonetice ¹⁾.

Țin să fac observația că la Carașova am început ancheta numai la zece zile după ce am terminat-o pe cea dela Gad. La Gad însă am auzit și am notat cantitatea vocalelor aproape în toate locurile unde aceasta se găsește și în serbo-croata literară. Într'un singur caz n'am auzit vocale lungi în graiul sârbesc dela Gad, anume în silabele finale, de ex.: *stóĭim* « stau » (s.-cr. lit. s t ò j ĩ m), *șe'dim* « șed » (s.-cr. lit. s j è d ĩ m), *skā'čē* « sare » (s.-cr. lit. s k ā č ē ²⁾) etc.

¹⁾ În *la d ū'mre* « va muri », lungimea lui *u* se datorește contracției vocalice. În traducerea frazei românești (întrebarea 3196 D.): « Are să moară până dimineață », subiectul a pronunțat întâi un *u* lung în loc de *a + u*: *I'ma d ū'mre do ráno*. Debitul vorbirii a fost « allegro ». Repetând fraza « lento », *a* a reapărut: *da ūmre*.

Cuvântul *kukurē'kū* este o interjecție prin care se imită cântecul cocoșului. Lungimea celor două silabe finale este deci explicabilă. Și interjecția românească similară se pronunță adeseori: *c u c u r i' g ū*.

²⁾ La Gad am încercat să notez intonația sârbească. Pentru tonul urcător am întrebuințat accentul ' , iar pentru cel coborător ` . Lungimea am notat-o obișnuit, de ex. *ā = a* lung. În felul acesta am obținut următoarele corespondențe:

ALR. Notăția lui Vuk.

<i>o'</i>	=	ò
<i>ō'</i>	=	ó
<i>o'</i>	=	ö
<i>ō'</i>	=	ô

Accentul notat de mine la Gad nu se potrivește în foarte multe cazuri cu accentul lui Vuk. La Gad accentul notat de Vuk ` nu poate fi considerat

Totuși, și silabele finale își păstrează cantitatea dacă sunt urmate de enclitice, de ex.: *smě'jē se* «râde» (s.-cr. lit. s m i j ē m s e), *smr'kūāvā se* «se amestecă ziua cu noaptea» (s.-cr. lit. s m r' k n j i v ā s e), *pródā na verésiju* «vinde pe credit» (s.-cr. lit. p r ó d ā m), *zóvē jē* «o chiamă» (s.-cr. lit. z ò v ē m), etc. ¹⁾.

Trecând dela Gad la Carașova, mă așteptam să aud aceleași lungimi și aceeași intonație. Am observat însă că accentul carașovenesc nu este muzical. În ceea ce privește cantitatea am avut unele îndoieli la început. Majoritatea cuvintelor cu vocale lungi le-am notat la începutul anchetei: *rē'ka*, *Bálāban*, *Kón'ārac*, *Pót-strāžom*, *u Témišvāru*, *poṗē'va*, *se nasmē'va*, *ja'ko*. Mai târziu însă dispar cu totul în notația mea cantitățile, E sigur deci că în graiul din Carașova, sau dacă vreți în graiul lui Grabnik, cantitatea nu mai există.

Stând astfel lucrurile nu înțeleg de ce Miletič zice că, în textele carașovenești pe care le-a publicat, a notat foarte inconsecvent lungimile (Miletic, p. 163). Nu cumva de aceea nu le-a notat fiindcă nu le-a auzit? S'ar fi putut oare ca în cursul anchetei mele dela Gad să nu fi notat lungimile, când acestea erau așa de net perceptibile? ²⁾.

---

urcător, ci tonul e de obicei egal dela începutul silabei până la sfârșit. Eu l-am notat '. Câte odată tonul are chiar o mică coborîre abia perceptibilă. Cum am continuat să-l notez și mai departe cu ' și cum accentul lui Vuk notat '' mi-a făcut absolut aceeași impresie acustică, în foarte multe cazuri l-am notat și pe '' al lui Vuk tot cu '. Fărăte uneori am auzit o coborîre a tonului bine distinctă. Aceasta am notat-o cu '. De nenumărate ori însă ' al meu corespunde lui ' din notația lui Vuk. Cred că-mi pot permite concluzia că accentele lui Vuk ' și '' se confundă la Gad. În silabele lungi se pare că deosebirea între intonația urcătoare și cea coboritoare e mai netă. Totuși și aici notația mea nu corespunde adeseori notației lui Vuk. E deci probabil că la Gad sistemul intonațiilor serbo-croate e pe cale de a se pierde (cf. cele spuse de Meillet-Vaillant asupra pronunțării din Belgrad în *Grammaire de la langue serbo-croate*, p. 28—29).

¹⁾ Observațiile mele se potrivesc deci cu cele făcute de Ásbóth și Rešetar referitor la această particularitate a graiului Sârbilor din Sudul fostei Ungarii (v. Rešetar, *Betonung*, p. 30 și nota 1 de pe aceeași pagină).

²⁾ Miletič a notat lungimea în următoarele cuvinte: *zatrē'ni* (Milet., p. 164), *mā'li* (p. 165), *kōlāč* și *dā* (p. 166). E ciudat că *zatrē'ni* n'are un e lung în s.-cr. lit.: cf. *trē'n*.

Živojnović, în cuvintele carașovenesti pe care le dă în articolele citate mai sus, notează consecvent cantitatea: d e n j ô m «ziua», n o ć ô m «noaptea», v â r «var», r ê c k e «rațe», v â r i «fierbe», t k â «țese» (v. Ž i v., III, p. 52). Cred că Živojnović a fost înșelat de ureche și a auzit în cuvintele carașovenesti cantitățile cu care era obișnuit în graiul lui natal.

Belić, în studiul citat, admite posibilitatea ca pierderea cantității din graiurile prizreno-timocene ¹⁾ să se datorească influenței unui substrat romanic, adică românesc (v. B e l., p. LXVIII). Ipoteza aceasta este destul de greu de sprijinit cu fapte lingvistice. Influența romanică (românească) asupra dialectelor din Serbia sud-estică este neînsemnată. În cazul Carașovenilor însă influența limbii române este foarte mare. Aici este deci ușor de admis că pierderea cantității se datorește acestei influențe ²⁾.

Am spus mai sus că pierderea intonației la Carașoveni trebuie pusă în legătură cu pierderea cantității. Belić (i b i d., p. 272) a arătat cum, după dispariția cantității, a rămas un singur accent în dialectele Serbiei de Sud-Est. Serbo-croata comună a moștenit din străslava două accente, notate ^ și ", amândouă prezentând o coborîre a tonului dela începutul vocalei până la sfârșitul ei, întâiul fiind lung, iar al doilea scurt. Pierzându-se deosebirea dintre vocalele lungi și vocalele scurte, în dialectele de mai sus accentul s'a redus la unul singur ".

Cazul dialectului carașovean nu este însă așa de simplu. Acesta a făcut, împreună cu unele dialecte serbo-croate, o retragere parțială a accentului de pe locul lui cel vechiu pe silaba precedentă. În dialectele cu așa zisa accentuare a lui Vuk ³⁾, accentele ^ și " s'au mutat, când nu erau la începutul cuvântului, pe silaba precedentă care avea o intonație urcătoare. Pe lângă cele două

¹⁾ Graiurile slave care se întind dela orașul Prizren la râul Timoc.

²⁾ Țin să-mi exprim însă o nedumerire. După Belić, dialectele prizreno-timocene datoresc unui substrat romanic pierderea cazurilor, dublarea pronumelor personale, articolul postpus, etc. și poate și pierderea cantității. Cum se face însă că graiul carașovenesc, atât de influențat de limba română, și-a menținut totuși flexiunea, nu dublează pronumele personale și n'are articol?

³⁾ Cea notată de Vuk Stefanović Karadžić în dicționarul sârbesc (S r p s k i R j e č n i k) publicat în anul 1818 la Viena.

accente coboritoare vechi $\wedge$ și $''$ s'au născut altele două urcătoare: $'$ lung și $'$ scurt, după cum vocala care preceda accentul vechiu era lungă sau scurtă. Dialectul carașovean a mutat și el, în unele cazuri, accentul cel vechiu. Putem deci presupune că a avut și el patru accente, ca și dialectele cu accentuarea lui Vuk, adică $\wedge$, $''$ și $'$, $'$. Disparând cantitatea, au rămas numai cele două accente scurte $''$ și $'$ care, chiar din cauza scurtimei lor, se puteau confunda ușor din punct de vedere muzical.

Totuși e mult mai probabil că la Carașova accentul s'a deplasat ca $''$ sau $\wedge$ întocmai ca în Montenegro și în regiunea de lângă Bocche di Cattaro (v. Bel., p. 355 și Rešetar, Betonung, p. 21) și, ceea ce e foarte important pentru noi, în regiunea Kosovo (v. Elezović, p. VI), adică tocmai în presupusa patrie de obârșie a Carașovenilor. Graiul carașovenen n'a avut deci niciodată patru accente, ci dela sistemul celor două accente, prin pierderea cantității, a trecut la accentul unic.

Astfel s'a ajuns la un singur accent la Carașova. Acesta, după cât am observat eu, nu e nici foarte scurt și nici puternic. Cred că accentul carașovenesc este similar cu acela din graiul lužničko-timocean¹⁾ pe care Belić îl aseamănă cu accentul $'$ din Belgrad și din alte graiuri (Bel., p. 271). Broch consideră accentul din regiunea Nișului lipsit de intensitate puternică, mai apropiat de $'$ decât de $''$ (Broch, Dialekt., p. 269). Accentul $'$ din Belgrad nu prezintă o ridicare a vocii, ci înălțimea tonului rămâne aceeași până la sfârșitul silabei accentuate sau câteodată chiar scade²⁾.

Debitul vorbirii este mai de grabă încet la Carașova decât repede. Accentul, cu toate că e dinamic, nu este însă de o intensitate puternică. Intensitatea este aproape egal distribuită asupra tuturor silabelor unui cuvânt³⁾. De aceea am avut foarte multă bătaie de cap, în tot cursul anchetei, cu notarea accentului. Adeseori îmi era

¹⁾ Graiul dintre munții Lužnica și râul Timoc.

²⁾ Živojnović notează accentul carașovenesc cu $\wedge$ când e lung și cu $''$ când e scurt (Živ., III, p. 52). Eu l-am notat cu semnul obișnuit al accentului de intensitate: $\acute{}$. Belić a făcut la fel pentru dialectele de pe Timoc și Morava-Meridională (Bel., p. 273).

³⁾ Similar e accentul în majoritatea graiurilor slave de Sud, cu excepția celor bulgare orientale. V. Meillet-Vaillant, Grammaire, p. 22; Mazon, Contes slaves, p. 34.

extrem de greu să decid care e silaba accentuată. Așa ceva nu mi s'a întâmplat nici în anchetele românești și nici în cele bulgărești, ci numai în întâiul punct serbo-croat anchetat de mine, adică la Gad, și mai cu seamă la Carașova. Și alți cercetători ai dialectelor serbo-croate au avut dificultăți similare. Astfel Olaf Broch, notând graiul din jurul Nișului, s'a lovit adeseori de greutatea de a decide pe care silabă cădea accentul (Broch, *D i a l e k t.*, p. 270).

Mi s'a întâmplat nu odată să scriu un cuvânt, ca de ex. *dzve'zdom*, cu accentul pe întâia silabă și să-l șterg îndată după aceea scriindu-l a doua oară cu accentul pe a doua silabă *dzvezdóm*. De asemenea am scris întâiu *ve'nčajū* și am corijat pe urmă *venčajū*. Iată o serie de alte exemple: *štápove* — *štapóve*¹⁾, *vř'tel'ka* — *vřte'l'ka*²⁾, *pripečena rakiija* — *pripečéna rakiija*, *búrgiija* — *burgiija*, *vř'bova* — *vřbova*, *ve'nčajū* — *venčajū*, *britvašam* — *britvášam*, *báni* — *bani*, *túžil* — *tužil*, *márec* — *maréc*, *šúme* — *šume'*, *čř't'kaju* — *čřt'káju*, *tópi* — *topí*, *prostirač* — *prostiráč*, *podnice* — *pódnice*, *čipotak* — *čipótak*, etc. Multe din aceste cazuri trebuiesc interpretate ca simple lapsus-uri. De ex. în fuga creionului am putut pune greșit accentul pe întâiul *e* al cuvântului *pripečena*; dându-mi seama îndată de greșeala făcută, am corijat-o trecând accentul pe al doilea *e*: *pripečéna*. Probabil la fel s'a întâmplat și în cazul lui *pódnice*.

Însă pentru foarte multe din aceste cuvinte accentul părea că se împărțea pe două silabe și numai cu greu m'am putut decide să șterg accentul notat întâi și să-l înlocuiesc cu al doilea. În unele cazuri am ieșit din impas în felul următor: am notat două accente la un singur cuvânt, de ex. *gradínár* subliniind atât pe *i* cât și pe *á*, pentru ca mai târziu să știu că nu este un lapsus calami, ci de fapt au fost la fel accentuate amândouă vocalele³⁾. La fel *klán'ájū*, *pl'zú*, *Šárúl'a*, *kočínást*.

¹⁾ Pluralul acesta l-am mai scris de trei ori *štapóve*.

²⁾ Am mai notat odată acest cuvânt *vř'tel'ka*.

³⁾ Astfel de «accente duble» au fost observate, pe teren serbo-croat, de Leskien, Kušar, Šahmatov și Rešetar (v. Rešetar, *Betonung*, 9—11, 16, 22). În graiurile în care s'au găsit «accente duble» (insulele dalmate, Montenegro), intonația serbo-croată e încă păstrată, astfel că cele două silabe tonice ale unui cuvânt n'au un accent identic, ci fiecare silabă accentuată e diferit intonată. Firește, la Carașoveni n'am auzit o deosebire în intonația celor două accente dintr'un cuvânt.

Fiind astfel accentul carașovenesc, e firesc ca materialul adunat din Carașova să prezinte o sumedenie de fluctuații în ceea ce privește locul accentului datorite, pe de o parte divergențelor din pronunțarea informatorului, pe de altă parte ezitărilor mele. Astfel multe cuvinte sunt accentuate în diverse locuri în diferite feluri: *óni* — *oní*, *óna* — *ová*¹⁾, *bánim*²⁾ — *baním*³⁾, *ije'du* — *jedú*⁴⁾, *káko* — *kakó*, *óveĭh'* — *ove'ĭh'*, *čášu vóde* — *próti vode'*, *márama*⁵⁾ — *maráma*⁵⁾, *mól'ec* — *mol'e'c*, *fř'tal'* — *fřtál'*, *gúmbat'* — *gumbát'*, *vo-de'nica* (odată) — *vode'nica* (de cinci ori), *de'be'lo* (odată) — *debe'l*, *debe'la*, *debe'le*; *ve'lika* (odată) — *ve'lika* (de șase ori), *ve'liki* (de cinci ori)⁶⁾, *ne'del'a* (odată), *neđe'l'a* (de patru ori), *kákon* — *kakón*, *póvörke* — *povörke*, *órtaci* — *ortáci*, *kípi* — *kipí*, *vil'oga* — *vil'óga*, *vř'tel'ka* — *vřte'l'ka*⁷⁾.

Cum se explică aceste divergențe? Vom vedea mai jos dacă putem atribui fluctuațiile acestea numai insuficienței urechii mele, sau și faptului că graiul carașovenesc e pe cale, chiar în epoca prezentă, pe de o parte de a deplasa unele accente mai vechi pe silaba precedentă⁸⁾, pe de altă parte de a standardiza accentuarea cuvintelor, mai cu seamă a verbelor, după anumite scheme. Vom reveni prin urmare mai jos asupra acestor exemple.

Cum accentul carașovenesc este de o intensitate relativ slabă, este firesc ca vocalele neaccentuate să nu sufere reduceri similare celor ce pot fi constatate în graiurile românești sau bulgare. De fapt vocalele carașovenești neaccentuate au aceeași articulație ca

¹⁾ Broch (*Dialekt.*, p. 166) nu poate stabili o regulă, pentru un grai din Sud-Estul Serbiei (Leskovac), când se pronunță *o n á* și când *ó n a*.

²⁾ Un singur caz.

³⁾ De mai multe ori.

⁴⁾ D-na Colojoară scrie *je'du* II, dar șterge accentul de pe întâia silabă și-l pune pe a doua: *je d ú* II. Trei rânduri mai jos scrie totuși *je'du* II. Faptul acesta dovedește că această fluctuație există de fapt în pronunțarea Carașovenilor.

⁵⁾ De trei ori.

⁶⁾ Despre *ve'lika* — *ve'lika*, v. p. 166.

⁷⁾ Forma notată în urmă este totdeauna cea mai frecventă.

⁸⁾ Și «accentele duble» relevate de Rešetar (*Betonung*, p. 9—11, 16, 22) se datoresc tot procesului în curs a deplasării accentului pe silaba precedentă.

și cele tonice: întâiele nu sunt nici sensibil mai scurte nici mai închise decât cele din urmă. Numai în rare cazuri mi s'a părut că o vocală a suferit o schimbare în urma faptului că e atonă (v. p. 60).

Cu toate acestea o singură vocală, anume *ě*, a avut un tratament deosebit după cum a fost accentuată sau nu (v. p. 70).

Dacă facem abstracție de intonație și de cantitate, atunci accentul carașovenesc prezintă un important caracter arhaic. Anume păstrează, în anumite cazuri, accentul pe silaba care era accentuată în serbo-croata comună, ceea ce înseamnă că conservă adeseori locul accentului străslav. Acest lucru a fost recunoscut de Miletič (Miletič, p. 162—163). D-sa crede că accentul carașovenesc trebuie adus în legătură cu accentul de pe râul Resava (un afluent al Moravei). Accentul vechiu s'ar fi păstrat la Carașova în toate pozițiile, afară de silaba scurtă finală deschisă. Vom vedea mai jos dacă materialul ALR-ului permite să facem aceeași concluzie.

Mai înainte să vedem însă cum s'a păstrat locul vechiu al accentului în celelalte dialecte serbo-croate. Din punctul acesta de vedere se pot stabili mai multe tipuri de accentuare (v. Rešetar, *Betonung*, p. 12 și Leskien, *Grammatik*, p. 214—215):

a) Locul accentului s'a păstrat în toate pozițiile. Este așa numita accentuare čakaviană. Se întâlnește însă și în alte dialecte. Coincide de obicei cu accentul rusesc și bulgăresc și cu accentuarea elementelor slave din limba română¹⁾.

b) Accentul se retrage de pe silaba finală scurtă deschisă.

c) Accentul se retrage de pe toate silabele scurte.

d) Accentul se retrage (pe silaba precedentă) de pe toate silabele, scurte sau lungi. (Deplasarea « štokaviană » a accentului). Acesta este sistemul de accentuare al lui Vuk.

Să examinăm acuma materialul adunat de mine din punctul de vedere al locului accentului. Locul vechiu al accentului poate fi ușor stabilit. Știm că în sistemul de accentuare al lui Vuk, accentele ' și ' ' sunt noi, deplasate de pe silaba următoare. Locul vechiu al accentului este deci pe silabele accentuate ^ și '' și pe silabele care urmează după cele accentuate ' și ' '. Acest accent coincide

¹⁾ Exceptând însă silabele finale deschise care au pierdut accentul probabil pe teren românesc, de ex. c o á s ă, bulg. rus. k o s á, s.-cr. k ò s a < k o s ă.

de cele mai multe ori cu accentul čakavian, cu cel rusesc, cu cel bulgăresc și cu cel al elementelor slave din limba română.

Vom examina accentul diferitelor silabe în ordinea ce urmează:

1. Accentul vechiu pe silabe antepenultime și penultime.
2. Accentul vechiu pe silabe finale închise.
3. Accentul vechiu pe silabe finale deschise.

1. Accentul vechiu s'a păstrat pe silabele antepenultime și penultime, fie lungi sau scurte. Firește accentul s'a păstrat și în cuvintele de origine străină, pe când în graiurile cu accentuarea lui Vuk accentul a fost deplasat și în împrumuturi. De aceea în lista de mai jos vor fi înșirate și cuvintele împrumutate. După forma carașovenească voi da forma corespunzătoare din limba literară serbo-croată și forma românească, dacă există ¹⁾. De asemenea voi compara accentul carașovenesc cu accentul altor graiuri care prezintă o accentuare mai veche, deci cu accentul păstrat. În unele cazuri accentul carașovenesc nu se potrivește cu cel din limba literară, dar corespunde accentuării din alte graiuri s.-cr. sau accentuării rusești. Prin urmare vom cita la nevoie și forme dialectale s.-cr. și rusești.

Al'ina — h à l j i n a ²⁾; *Andre'ja* — À n d r e j a; *Andre'jka* — À n d r i j k a, À n d r i k o; *armeci'ja* — R J A. h a r m i c i j a, cf. rom. băn. a r m i ț i e; *arti'ja* — h à r t i j a, rom. h â r t i e; *balváni* — b à l v a n i; cf. rom. b o l o v á n; *berbe'rin* — b è r b e r i n; *beṭle'mam* instr. — B è t l e m; *bilice* — b j è l i c a; *blagosíva* — b l a g ò s i v ā m; *bradávica* — b r à d a v i c a; *burgíja* — b ù r g i j a, cf. rom. b u r g h í u; *butóra* < rom. b u t o á r ă; *cidilo* — c j è d i l o, cf. rom. s à d í l ă; *cipánica* — c j è p a n i c a, cf. Secaș *țápáșn'itá* ³⁾; *červé'n'ke* — c r' v ě n k a; *češálo* —

¹⁾ Pentru sensul cuvintelor v. indicele-glosar dela sfârșitul lucrării.

²⁾ Forma tipărită cu caractere cursive este cea carașovenească notată de mine; cele tipărite cu caractere spațiate, fără nicio indicație, sunt din limba literară serbo-croată. Să nu uităm că accentul vechiu era pe silaba ce urma după silabele accentuate cu accentele ' și '.

³⁾ Un Român din comuna învecinată Doman care era întâmplător prezent la ancheta din Carașova mi-a dat forma românească *țápáșitá*. (Cuvintele românești tipărite cu caractere cursive au fost notate de mine în cursul anchetelor făcute pentru ALR.).

čěsalo (pentru ș cf. *čěšalj*; v. și p. 122), *četiri* — *čětiri*; *četrdě'se(ę)t* — *četr'desēt*; *četv'ri* — *čětv'rti*; *činili*, v. p. 212 — *činili*; *čivija* — *čivija*; *čolomádi* — cf. Secaș *c'olomádi*, < ung. *csalamádé*; *čutúra* — *čutura* (accentul vechiu s.-cr. a fost deplasat de pe silaba inițială, rom. *ciutura*, pe silaba penultimă probabil sub influența cuvintelor cu sufixul -ura care era accentuat pe *u*: *glávura*, *djevòjčura*); *danica* — *dànica*; *dešeti* — *děsēti*; *deve'ti* — *děvēti*; *dile'n'e* II. — *dijēlēnje*; *dite'ta* — *djēteta*; *di'ti'stvo* — *djētīnjstvo*; *divička* — *djēvica*; *divi'i* m., *divi'ja* f. — RJA. *divijī*; *done'se* — *dōnesēm* (dar și *donēsēm*); *drinovina* — *drēnovina*; *dromból'a* — *drōmbulja*; *d'ryžalo* — *dr'žalo*, cf. rom. băn. *dârjálă*; *dvadě'set* — *dvádeset*; *dvanáist* — *dvánaest*; *dvanáisti* — *dvánaestī*; *dvizárka* — *dvizōrka*; *ę'vangę'l'e* — *evàngjēlje*; *fali'ja* — *vēlija*, cf. rom. *felie*; E. *famila* — *fāmīlija*; *filára* < Secaș *fiulári*; *furkón'i* < rom. băn. *furcón'*; *gabróva* — *grábrov*; *gagríca* — *gāgrica*; *garína* — cf. Secaș *gār'ná*; *glavína* — *glávina*; *glavníca* — *glávniica*; *gonę'tka* — *gōnēta*, *zagōnētká*, cf. Elezović: *gunētká*; *gotóvi* — *gōtov*; *gove'd'ina* — *gōvegjina*; *gradína* — *grādina*; cf. rom. *grādină*; *guse'nica* — *gūsjenica*, cf. rom. *găse'lniță*; *hil'áda* — *hīljada*; *ide'te* — *īditel*; *Ili'ja* — *īlija*; *Ili'jka* — *īliica*; *imáju* — *imajū*; *iskipe'lo* — *iskipjelo*; *ispíra* — *ispīrām*; *ispúcala* — *ispucala*; *issúče* — *īsūčēm*; *ize'da* — *izjēdām*. *izle'zla*, v. p. 210 — *izljezla*; *izv'f'ne* — *izv'f'nēm*; *ješę'n'a* — *jēsēnjā*; *jele'n'e* — cf. Bel. p. 323: *jelénje*; *jarúge* — *jāruga*, cf. rom. *erúgă*; *jezičít'* — *jēzičič*; *jalófkę* — *jālōvka*; *kad'ę'lnicom* — *kādionica*, cf. rom. *cădēlniță*, cf. Elezović: *kadēnica*; *kalbasice* — *kobāsica*; *kalúd'er* — *kālugjer*, cf. rom. *călúgăr*; *kalúd'erka* — *kālugjerica*, *Kālugjērka*; *kapústa* — RJA. *kapusta*, cf. rus *kapústa*; *karúca* — *kāruce*, cf. rom. *cărúță*; *kasápin* — *kásapin*, cf. rom. *căsáp*; *katána* — *kātana*, dar și *kātana*, cf. rom. *cătánă*; *katā'ske* — *kātanski*, dar și *kātanski*; *kl'učánica* — *kljūčanica*, cf. Elezović: *ključănica*; *kobíla* — *kōbila*; *kobílice* — *kōbi-*

lica, bulg. kobílica; *kokošin'ę* — kokòšinji; *kokoška* — kòkòška; *kománda* — kòmānda; *komóra* — kòmora, cf. rom. comoáră; *kolíba* — kòliba, cf. rom. colibă; *konópl'a* — kònoplje; *kopríva^d* — kòpriva; *korę'n'ę* — kòrijenje; *koríto* — kòrito; *kosíteř* — kòsiter; *košúl'a* — kòšulja; *kral'ica* — kràljica; *krystíne* — kr'stina; *kupújem* —
 kùpujēm; *lagáno* — lágāno; *ladína* — hlàdina; *lele'ika* — ljùljājka; *liváda* — livada, cf. rom., livádă; *ležica* — làžica, cf. Elezović: ložica; *lopáta* — lòpata; *magárac* — màgarac, cf. rom. mǎgár; *maráma* — màhrama, cf. rom. nǎfrámă; *Marija* — Màrija, cf. rom. Maria; *medve'dit'* — mèdvjedići; *Mikóla* — Nikola; *mladíka* — mlàdika; *mladože'na* — mladòženja; *množe'n'ę* II — mnòžēnje; *mošija* (v. mai sus p. 3) < rom. moșie; *motíka* — mòtika; *motovílo* — motòvilo; *se nadúva* — nàdūvā se; *napráviti* — nàpraviti; *narámak* — nàramak; *Nastažija* — Anastàsija; *nečisto* — nèčist; *neđe'l'a* — nèdjelja, cf. rom., nedée; *neť'aska* — nòčas, nòčaske; *nimica* — njēmica; *nogámi* pl. instr. — nògama; *nosíla* — nòsila; *nožice* — nòžica; *obř't'ę* — òbrćēm; *obút'a* — òbuća; *odaván'ę'* — odávānje; *odávna* — òdāvno; *odbirán'ę* — odbírānje; *odérem* — òderēm; *odgováram* — odgòvārām; *da odláne* — òdlāhnē; *oduzíman'ę* II. — odùzimānje; *ogledálo* — oglèdalo; *ogn'ílo* — ògnjilo; *ogn'íšte* — ògnjište; *okř'pi* — òkřpim; *onómlani* — ònomlāni; *opínak* — òpanak; *orán'e* — òrānje; *ore'mo* — òrēm, dar bulg. orá, oréš, rus. orjú, orěš; *ore'sac* — òrašac; *u ortaklúku* — ortàkluk; *ostánu* — òstanēm; *ostárje* — òštārje; *da ne otpádne* — òtpadnēm; *otvára* — òtvārām; *ov(f)čársko* — òvčārskī; *ovóga* — òvogā; *palarija* < rom. pǎlǎrie; *paprika* — pǎprika; *papúča* — pǎpuča; *papúša* < rom. pǎpúșă; *parčeta* — pǎrčeta; *pašún'a* < rom. pǎșúne; *peče'n'ę* — pèčēnje; *peče'n'ka* — pèčēnka; *perína* — pèrina, dar rus. perína; *perišóra* < rom. perișoară; *peť'úrke* — pèčūrka; *pitáju* — pítajū; *pobrátim* — pòbratim; *pokážę* — pòkǎžēm;

pokláde — pòklade; *pol'eva* — cf. Bel. p. 222: pol' éva; *polica* — pòlica; *polovina* — polòvina; *pomogal(l)* — pòmogao; *da pomognem* — pòmognēm; *posinak* — pòsinak; *poslujem* — pòslujēm; *postel'a* — pòstelja, *potkova* — pòtkova, cf. rom. potcoávă; *preden'e* — prédēnje; *prilika* — prílika; *prokíslo* — pròkíslo; *proletn'o* — pròletnjī; *prolet'e* — pròljeće; *prostiráča* — prostirača; *pustaiija* — pustàhija; *rakija* — ràkija, cf. rom. rachiu și rom. bãn. rächie; *rakita* — ràkita, cf. rom. rächitã; *rakitova* — ràkitov; *regemēnta* — regēmēnta; *remēn'e* — rēmēnje; *Ričica* — rjèčica, cf. rom. bãn. Rășița « orașul Reșița »; *robiija* — ròbija; *rukami* pl. instr. — rúkama; *rusalije* — rùsālje, dar bulg. rusaliija; *sakara* < rom. sãcãrã; *sicē'mo* — sijèčēmō; *sigrãcke* — igrãcka; *sikira* — sjèkira; *sin'ala* < rom. sineálã; *siromāju* — siròmah; *skovárda* < rom. scovãrdã; *slanina* — slànina, cf. Rešetar, Betonung, p. 5, slanina și rom. slănínã; *smetãnu* — cf. rus. smetãna, rom. smãntã'nã; *sovãn'e* — psòvãnje; *spaiija* — spàiija; *spaijska* — spãhiskī; *spet'ãda* < rom. speteázã, rom. bãn. specãdzã; *strig'ãta* < Secaș *strãgiãtã*; *subotu* — sùbota; *suv'e'l'ka* — cf. sòvilja (Dalmația), bulg. sovélka, rom. suvéicã; *svire'la* — svirala; *šalukãteri* — šalukãtre; *šikora* < rom. cicoãre; *šil'egvica* — šiljegvica; *tãžãla* < rom. tãnjalã; *tigãn'a* — tigãnj, cf. rom. tigãie; *točilo* — tòčilo, cf. rom. tocílã; *topilo* — cf. bulg. topílo, rom. topílã; *Toplica, toplice* — tòplica; *tragũla* < rom. trãgũlã; *treše'n'e* — trēsēnje; *t'rgovac* — tr'govac; *t'rgov'kin'a* — tr'gõvkinja; *uč'era* — jùčera; *učitel'* — ùčitelj; *usk'r'sni* — ùskršnjī; *val'ãvica* — vãljãlica, cf. Bel. p. 25: voljãvicu; *Vasil'e* — Vãsílj, cf. rom. Vasílie; *vatũjac, vatũika* < rom. vãtũiu; *vẽcera* — vèčera; *vẽč'ramo* — vèčērãm; *vẽligdan* — vèligdan; *veriga* — vèriga, cf. rom. verigã; *vinograd* — vinogrãd; *vodenička* — vodènica; *vratilo* — vrãtilo; *vrš'e'n'e* — vr'šēnje; *zaglavak* — zãglavak; *zanadgija* — zanãdžija; *zanóktice* — zãnoktice; *zapušãla* < rom. bãn. zãpušãlã « zãduf »; *zaspãva* — cf. ùspãvãm,

bulg. *zaspávam*; *zdrin'ine* — drénjina; *žele'zo* — žèl-jezo, cf. Elezović s. v. želëzo; *žem'čka* — zèmička; *žig'e rice* — džigerica; *žiráda* < rom. jirádă, etc., etc.

Lista de mai sus, cu toate că e lungă, nu cuprinde decât o parte din exemplele care prezintă păstrarea accentului pe silabele penultime și antepenultime. Putem deci trage concluzia că, în interiorul cuvântului, adică în silabe nefinale, accentul carașovenesc s'a conservat pe locul cel vechiu.

Cu toate acestea am întâlnit unele cuvinte în care accentul pare a fi fost deplasat de pe locul cel vechiu pe silaba precedentă. Unele dintre acestea se prezintă când cu accentul deplasat, când cu cel vechiu (v. p. 37). Astfel: *márame* (odată) — *maráma* (de trei ori), s.-cr. lit. m à h r a m a; *ne'de'l'a* (odată) — *neđe'l'a* (de patru ori), s.-cr. lit. n è d j e l j a; *órtaci* (odată) — *ortáci* (de patru ori), s.-cr. lit. ò r t a c i; *póvörke* (odată) — *povórke* (odată), s.-cr. lit. p ò v ö r k a; *súbota* (odată) — *subótu* (odată), s.-cr. lit. s ù b o t a; *Šárul'a* (accent dublu pe *a* și pe *u*), s.-cr. lit. š à r u l j a; *vil'oga* (de două ori) — *vil'óga* (odată), pentru accentul vechiu cf. rus. v il j ú g a; *v'r'tel'ka* (odată) — *vŕ'tel'ka*, corijat în *vŕte'l'ka*, cf. s.-cr. lit. V r' t i j e l j k a.

Altele se găsesc numai cu accentul deplasat: *od bazóvine* — *bz ó v i n a*; *br'dila* — *b r' d i l a*; *bre'berina* — *b r è b e r i n a*; *če'taju* — *č à t a j ũ*; *čóban'a* — *č ò b a n j a*; *júre't'i* — *j ú r ě c i*; *ke'seri* — *k è s e r*; *kárike* — *k à r i k a*; *klínčit'i* — *k l i n č i c*; *kokóčica* — *k o k ó č i c a*; *krile'tica* — *k r i l a t i c a*; *od lísice* — *l i s i c a*, cf. Bel. p. 40 *lesíca*; *mě'saju* — *m i j è š a j ũ*; *mójemu* — *m ó j e m u*; *mórali su* — *m ó r a l i s u*; *múšice* — *m ù š i c a*; *ósнова* — *ò s n o v a*; *ózdola* — *ò z d ò l a*, Bel. p. 269: *ozdól*; *ózgora* — *ò z g ò r*, Bel. p. 269: *ozgór*; *pe'tlit'i* — *p j è t l i c*; *pile'te* — *p i l e c ě*; *pe'tnaist* — *p è t n a e s t*; *pógača* — *p ò g a č a*; *prívŕnemo* — *p r è v ŕ n ě m o*; *pústiti* — *p ù s t i t i*; *súkalo* — *s ù k a l o*; *še'snaist* — *š è s n a e s t*; *támnica* — *t à m n i c a*; *úbiti* — *ù b i t i*; *po úskrsu* — *ù s k r s*; *več'ern'ača* — *v e č ě r n j a č a*. Acestea sunt toate exemplele cu accentul deplasat de pe silaba penultimă sau antepenultimă. Numărul lor este cu totul neînsemnat față de acela al exemplelor cu accentul păstrat. Prin

urmare concluzia rămâne definitivă că, pe silabe nefinale, accentul și-a păstrat locul cel vechiu ¹⁾).

De altfel pentru multe din deplasările de accent înșirate mai sus se poate bănuși cauza. De ex. accentul lui *bre'berina* a putut fi influențat de accentul cuvântului românesc corespunzător: la Secaș *bri'e'bin'i*. Verbul *če'taju* se tradează prin *e* în loc de *a < i* (citat) că e de altă origine decât *č à t a t i*; probabil este un împrumut românesc. De aci deosebirea de accentuare față de verbul s.-cr. (v. p. 80). Cuvântul *kriletica* «aeroplan» este un termen de civilizație modernă; la Gad are forma *krilatica*. Probabil este un împrumut făcut graiurilor sârbești din Banatul occidental. De asemenea *pústiti* și *úbiti* sunt cu siguranță împrumuturi din limba literară. Aceste două infinitive sunt luate din versul ce se cântă melcului, pe care, după cum mă informează d-na Colojoară, Carașovenii l-au învățat din abecedarul (*p o č e t n i c a*) croat întrebuițat în școlile lor. Fraza este următoarea: *áku ne't'eš pústiti, ja t'u te'be úbiti* «dacă nu vei scoate (carne), te voi omori». După cum vom vedea mai jos, infinitivul este aproape neîntrebuițat la Carașova, iar viitorul se construște numai cu auxiliarul *lam* (v. p. 190) și prezentul verbului introdus de conjuncția *da*. Traducerea carașovenească a frazei de mai sus ar fi: *aku ne laš da pustiš, ja lam da te umorim*. Aceeași frază am auzit-o și la Gad unde are următorul aspect: *áko nē'čes pústiti, ja' cu te'be úbiti*. Probabil tot împrumuturi din graiul sârbesc din Banat sunt și *mórali su* și *túluza*. Un cuvânt ca și *kárike* «roate la car» a putut fi împrumutat direct din maghiară, păstrându-i-se accentul primitiv. Pentru *támnica* trebuie să ne gândim și la rom. *t é m n i ț á*.

2. Accentul vechiu de pe silaba finală închisă s'a păstrat în parte pe locul primitiv, dar în aceeași măsură s'a deplasat pe silaba penultimă. Nu pare a exista nicio normă în deplasarea aceasta a

¹⁾ Subiectul II are alt accent la următoarele cuvinte dintre cele înșirate mai sus (le-am auzit în Sept. 1934): *čobána II*, *kešeri II*, *kriletica II*, *od listce II*, *mišáju II*, *moje'mu II*, *osnóva II*, *ozdóla II*, *ozgóra II*, *püle't'e II*, *peťnájst II*, *privy'nemo II*, *pustiti II*, *šesnájest II*, *támnica II* (dar la Nermet *tá'mnica II*), *po uskr'su II*. Dela subiectul I am auzit în conversație *ozdóla*, *ozgóra*.

accentului de pe silaba finală închisă. Atât silabe lungi cât și silabe scurte au conservat vechiul accent; de asemeni silabe lungi și scurte l-au pierdut, trecându-l pe silaba precedentă. Probabil această deplasare de accent s'a întâmplat după ce cantitatea dispăruse din graiul carașovenesc.

Accentul păstrat pe silaba finală închisă lungă: *belóm* — bijèlōm; *častím* — čàstīm; *čokán* — čòkānj; *drobím* — dròbīm; *d'ržím, d'ržiš* — dr'žīm, *duván* — dùvān; *dužnik* — dùžnīk; *dzvezdóm* — zvièzdōm; *fitl' fītīlj*; *fytál'* — fr'tālīj; *genérár* — genèrāl; *glavóm* — glávōm; *glédím* — v. Meillet-Vaillant, Grammaire, p. 199: glédīm; *gojím, gojš* — gòjīm; *goveđár* — govèdār; *gumbát'* — bùm bāk; *želát* — džèlāt; *inǵinúr* — indžinūr; *jebe'm* — jèbēm; *kaladár* — kalèndār, kolèdār; *kaláji* — kálāj; *kapóf* — kòpōv; *kart'ár* — kàrtār; *kočijáš* — kočijáš; *kovil'* — kòvīlje; *kožukár* — kòžuhār, cf. bulg. kožuhár, rom. cojocár; *kurvár* — kùrvār; *lavúr* — làvūr; *mešár* — mèšār; *mojí II* — mòjīh; *mojói* — mòjōj; *nabí!* imperat. — nàbij; *napre't* — nàprijed; *one'j* — ònāj; *ovčár* — òvčār; *ove'j* — òvāj; *ove'm* sg. instr. m. — òvijem; *ove'm* (sau *ovím*) pl. dat. — òvijem (sau òvīm); *ovói* — òvōj; *pastúr* — pàstūh; *planinóm* — planinōm; *pokriváč* — pokrívāč; *pydím* — pr'dīm; *prodám* — pròdām; *prostiráč* — prostirāč; *rogáč* — rògāč; *rukóm* — rúkōm; *saláš* — sālāš, dar Bel., p. 357: saláš, cf. și rom. sălăș; *samár* — sàmār; *stojím* — stòjīm; *stranóm* — stránōm; *šajtov'* — šàjtōv; *tvoje'm*¹⁾ pl. dat. — tvòjīm; *tvojój II* — tvòjōj; *valóv'* (ter), *valóf* — vālōv; *velím, veliš* — vèlīm; *vodeničár* — vodèničār, dar bulg. vodeničár; *vodóm* — vòdōm; *zeml'óm* — zèmljōm.

Tot aci pot fi trecute cuvintele, neatestate în dicționarele serbo-croate, accentuate pe silaba finală închisă, despre care putem presupune că a fost cândva lungă. Astfel de silabe finale închise

¹⁾ Formă influențată de *ove'm* — òvijem. Normal ar trebui să avem *tvojīm; cf. plsl. *tvojimū.*, cf. Rešetar, Betonung, p. 146: *mojijem* (în Montenegro).

lungi au fost de ex. terminațiunea -ōm a instrumentalului singular, sau terminațiunile prezentului (-īm, -īš), sau sufixele -āč, -āk, -ār, -āš. Împrumuturile străine terminate în -ar și -aš au intrat firește în grupul derivatelor cu aceste două sufixe.

Baním, baniš; *čurár* < rom. ciurár; *fiškár* — cf. Secaş *fişcăl*; *funden'ák*; *galē'r* < ung. gallér (vocală é este lungă în limba maghiară); *gutunár* — RJA. gutunar (fără accent) < rom. gutunár; *gužn'ák*; *jaġančár*; *jalovinár*; *kaldarás* < Secaş *ke^alde^arás*; *kamatás* — cf. kãmatar; *košničár*; *kotaričár*; *lau'tás*¹⁾; *l'ingurár* < Secaş *l'ingurári*; *metlár* «fabricant de mături» — RJA. metlar (fără accent) «măturător; mătură de grădină; młznicár; *opašóm*; *pamet'óm*²⁾; *plčás* — cf. pãlac; *puzunár* < rom. puzunár; *rasovác*; *s'lačák* — cf. slăčica; *šandár* — cf. Secaş *šindári*; *šporim nóv(f)ci*; *zaklopáč* — cf. zãklopac.

Accentul păstrat pe silaba finală închisă scurtă (aici vom înșira și cuvintele — neatestat în dicționarele serbo-croate — terminate în silabe finale închise accentuate despre care putem presupune că au fost scurte; de asemenea și cuvintele de origine străină accentuate pe silaba finală închisă): *amanát* < Secaş *amínát*; *arám* < rom. arámă; *armík* < rom. băn. armíg; *bagre'n* — bågren, cf. Secaş *băgrin*; *boln'áf* — cf. rom. bolnáv, bulg. bolnáv; *červé'n* — criven; *debe'l* — dèbeo; *dekúnj* < germ. Deckung, cf. Secaş *dícúng*; *díčám* pl. dat.; *dzulúf* < rom. băn. dzulúf, cf. s.-cr. lit. zùlovi; *fašúl* < rom. băn. fășiu(l); *imál* — imao; *katanašák* < ung. katonaság³⁾, cf. rom. cătănășág; *kokán* — kòkan; *konjám* II dat. pl.; *Křstóv dan* — Křstovdân; *laturón'* < rom. băn. lăturón'; *lažif* — lãživ; *lelín* — liljan, RJA. lelin; *maréc* < rom. mărét; *međecin* < germ. Medizin; *mol'éc* < rom. băn. moléte; *murón'* < rom. băn. morón'; *opritór* < rom. opri-

¹⁾ Živojnović notează laftáš (Živ. I, p. 50), iar Miletič lautáš (Miletič, p. 166).

²⁾ Cele două substantive din urmă țin de categoria vechilor teme în -i. Terminațiunea și accentul sunt împrumutate dela feminine ca *glavóm, rukóm*, etc. (v. p. 164).

³⁾ Accentul pe á înseamnă lungimea. Deci exemplul acesta ar fi trebuit poate pus în categoria precedentă. E probabil însă că termenul a ajuns la Carașoveni prin filieră românească.

tór; *orláp* — cf. Secaş *orláp* < germ. *Urlaub*; *ostál* — òstao; *ovók clove'ka* — òvoga; *papár* — pàpar; *pobile'l* — pobijèlio; *se priè'l* — prèjeose; *protisión* < germ. *Prozession*; *rašúšil* — rasúšio; *san'tv'* — sànljiv; *skal'ál* — káljao; *sločil* — slòmio; *smokril* — smòkrio; *sopol'tv'* — cf. rus. *soplívyj*; *strašl'tv'* — stràšljiv; *sustál* — sústao; *svadl'if* — svàdljiv; *šamatl'if*; *šare'n* — šàren; *Todorit'* — Todòrčit'; *tomobil* < *automobil*; *trebunál* < *tribunál*; *tužil* — túžio; *udril* — ùdrio; *ugasil* — ugásio; *umoril* — umòrio; *upalil* — upálio; *urúž'h'* < Secaş *urúž*; *vašif* — vàšljiv; *vikál* — víkao; *vrnúl* — vr'nuo; *zabunil* — zabúnio; *zagubil* — zagùbio; *zatre'n* — zàtren (cf. tr'ti, trêm, tr'e'n); *zele'n* — zèlen; *zimorl'tv'* — cf. zimogrižljiv.

Accentul deplasat de pe silaba finală închisă lungă. Unele dintre cuvintele înșirate mai sus au fost notate întâi cu accentul pe silaba penultimă; accentul acesta l-am șters numai decăt și l-am plasat pe silaba finală (v. p. 36). De ex.: *dzve'zdom* corijat în *dzvezdóm*, *márec* corijat în *maréc*, *pl'caš* corijat în *plcáš*, *prostírač* corijat în *prostirác*, *rasóvač* corijat în *rasovác*, *túžil* corijat în *tužil*. Altele au fost notate și cu accentul deplasat pe penultimă: *bánim*, *č'e'rven*, *dúvan*, *fy'tal'*, *gúmbat'*, *mól'ec*, *múron'*, *óvež'h'*, *rúkom*, *vódom*. În sfârșit, neputându-mă decide să pun accentul nici pe finală, nici pe penultima, am notat accentul pe amândouă silabe: *dr'i'nčáč*, *gradínár* (cf. bulg. *gradínár*, rom. *grădinár*). Explicația faptelor de mai sus nu poate fi alta decăt cea expusă la p. 37, anume că în graiul carașovean este o tendință de a deplasa accentul de pe silaba finală închisă, fie lungă sau scurtă. Cuvintele amintite ar prezenta faza de trecere, când accentul se împarte pe cele două silabe finale înainte de a trece pe penultima.

Dar dovada cea mai sigură a acestei tendințe este faptul că o mulțime de cuvinte care au avut accentul pe silaba finală închisă, lungă sau scurtă, astăzi îl au pe penultima. Să înșirăm întâi pe cele cu silaba finală închisă lungă: *Bánat* — B à n ā t, *búnar* — b ù n ā r; *cíglar* — c í g l ā r; *cíglom* — c í g l ō m; *čínim*, *činiš* — č í n í m; *č'ir'nok* — č' r' n ō k; *dólap* — d ō l ā p¹⁾; *dzvónar* —

¹⁾ Živojnović notează *dolâp* (Živ. III, p. 55, nota 1); d-na Colojară pronunță tot *dólap* II.

z v ò n ā r; k ó l a č — k ò l ā č; k ó s a č — k ò s ā č; k ó s o m — k ò s ō m; k ó š a r — k ò š ā r; k ó v a č — k ò v ā č; k a r' č a k — k r' č ā g; l á d' a r — l à g j ā r; m e' t e m — m e t ē m; m e' t l o m — m e t l ō m; m i j ū r ¹⁾ — m j è h ū r, dar și m j è h ū r; m i n ū t — m i n ū t; n e k r' š t' e' n i k — n e k r š t è n i k; ó l a j' h' — ò l ā j; ó r e m ²⁾ — ò r ē m, dar rus. o r j ú, o r ě š, bulg. o r á, o r é š; p á j t a š — p à j t ā š; P á v l i t' — P à v l i c; p e' č e m — p è č ē m; p e' š k i r — p è š k i r; P e' t r i t' — P è t r i c; r á c ū n — r à č ū n; r á z b o j — r á z b ō j; r e š e' t a r — r e š è t ā r; r ú k a v' — r ù k ā v; s e' č e m — s i j è č ē m; s e' l' a k — s è l j ā k; s e' n a r — s j è n ā r; s ó k a k — s ò k ā k; s v i n' a r — s v i n j ā r; t à n' i r — t à n j i r; t r' s k o m — t r' s k ō m; š á v o r — š è v ā r; ú l a r — ù l ā r; v ó l a r — v ò l ā r; s e v e š e' l i m — v e š è l i m s e.

Tot aici vom înșira o serie de cuvinte terminate în *-ar* și *-aș*, formate pe teren carașovenesc (sau serbo-croat), fără indicația accentului în dicționare) sau împrumutate mai cu seamă limbii române: *dzvóncar* — cf. z v ò n ā r; *fárbar* — RJA. f a r b a r (fără accent), cf. Secaș *fe^drbári*; *gŕ'nčar* — RJA. g r n č a r (fără accent), cf. bulg. g r ā n č á r; *ivíntar* < Secaș, *ivíntári*, «inventar»; *kántar*, pl. *kantā'ri* — k ā n t ā r, dar rom. c ā n t á r, bulg. k a n t á r; *karbúnar* < rom. c ā r b u n á r; *palarijaš* (pl. *palarijaši*), derivat din *palarija* «pălărie»; *peftar* < rom. p i e p t á r; *pítar* (pl. *pítari*), derivat din *píta* «pâne»; *rizar* < Secaș, *rízári*; *strižem* — s t r i ž ē m; *špítar* — cf. Secaș, *špítári* < germ. S p i t á l; *štrāngar* — cf. Secaș, *štrāngári* ³⁾).

¹⁾ Că accentul cel vechiu a fost *m i j ū r se poate dovedi prin tratamentul lui *ě*, v. p. 72, și se vede și din forma pluralului: *mijúri*. De altfel informa-torul II pronunță *mijúr* II (v. p. 73, nota 1).

²⁾ Cf. forma *or'emo* care și ea presupune un accent vechiu *o r ē m, *o r ē m o.

³⁾ Subiectul II pronunță cu alt accent următoarele cuvinte din categoria de mai sus (în Sept. 1934): *Banát* II, *bunár* II, *ciglár* II, *dzvonár* II, *koláč* II, *kosáč* II, *s kosóm* II, *košár* II, *kováč* II, *s mełóm* II, *mijúr* II, *nekrš't'ėnik* II, *oláj* (h') II, *pajtáš* II, *pešktr* II, *rešetár* II, *rukáv* (f) II, *sel'ák* II, *sokák* II, *svín'ár* II, *tan'ė'r* II, *ulár* II, *farbár* II, *gŕnčár* II, *ivėntár* II, *kantár* II, *palarijáš* II, *peftár* II, *pítár* II, *špítár* II, *štrāngár* II. Tot în Sept. 1934 subiectul I a accentuat pe silaba finală cuvintele: *Banát*, *bunár*, *ciglár*, *dzvonár*, *peftár*. Altele pe care le-a pronunțat mai de multe ori aveau accentul când pe finală când pe penultimă: *oláj* (h') — *oláj* (h'), *palarijáš* — *palarijáš*, *rúkom* — *rukóm*. La altele n'ăș fi putut spune unde e accentul: *díván*, *vódóm*.

Accentul deplasat de pe silaba finală închisă scurtă: *apē'tek* < germ. Apothéke; *arpád'ik* — arpádžik; *bálvan* — bálvan; *bánil* — cf. *banim, baniš* (v. p. 46); *báros* < rom. barós; *bē'lčuk* — biòčug; cf. rom. belciúg; *bē'lik* — biljeg; cf. rom. beleág; *bogat* — bògat; cf. rom. bogát; *bogin'av'* — boginjav; *bóžit'* — bòžić; *Brē'zon'* < rom. băn. Brezón'; *bróskan* < rom. bruscán; *br'šl'an* — br'šljan; *búrnut* — búrmut; *burújan* — búrjan, cf. rom. buruiánă; *cepe'rik* < Secaș, țipirig; *cvráčak* — svráčak; *čábar* — čábar, cf. rom. ciubăr; *čē'kan* cf. rus. čekán, rom. ciocán; *četvy'tak* — četvr'tak; *člóvik* — čòvjek; *čúris* < rom. ciuhuréz; *dváput* — dváput; *dvízac* — dvízac; *fúrkon'* < rom. băn. furcón'; *gládan* — gládan; *gógl'ec* < rom. gogleáz; *gológlav'* — gològlav; *gospuódin* — gospòdin; *grē'del'* — grédeij, cf. rom. grindéiu; *I'van* — Ivan, cf. rom. Iván; *járám* — járam; *iē'dan* — jèdan; *iē'lin* — jèlen; *iē'zik* — jèzik; *iúril* — júrio; *kálpak* — kàpak; *kámiš* — kàmiš; *kē'pec* < Secaș, cǎpǎț; *kē'ser* — kèser; *Kódan* < rom. Codán; *kónac* — kònac; *kótal* — kòtao; *kóžu* — kòžuh, cf. rom. cojóo; *krátak* — krátak; *k'ŕ'čel'* — kr'čel, kr'čele, cf. rom. cǎrcéie; *krívac* — krívac; *kukúruc* < rom. băn. cucurúdz, cf. kukúruž; *lánac* — lánac; *máčak* — máčak; *májmun* — mājmun; *máma^ak* — mámak; *mē'dvit* — mèdvjed; *Miol'dan* — Mioljdân; *mušúron'* < rom. băn. mușurón'; *nájám* — nájám; *nárot* — národ; *nároij* — cf. rom. noróiu; *Nē'mac* — Nijèmac; *nuósat* — nòsat; *óbor* — óbor, cf. rom. obór; *ócat* — ókat; *óplin* — ópljen, cf. rom. opleán; *óri¹⁾* — órah, òrih, cf. Bel., p. 307: oré; *órtak* — órtak, cf. rom. băn. ortác; *ótkos* — ótkos, cf. Secaș, uotcuós; *óvan* — óvan; *óvas* — óvas; *páun* — pàun, cf. rom. pǎún; *pē'čat* — pèčat, cf. rom. pecéte, pecét; *pē'sak* — pijèsak; *pē'tak* — pétak; *pétal* — pijètao; *Pinet* < rom. *pinét «pădure de pini»; *píron'* < rom. băn. pirón'; *pócik* — pòdsjek; *póstav* — pòstav, cf. rom. postáv; *pózder* — pòzder;

¹⁾ Óri II.

pótpis — *pòtpis*; *pričest* — *pričest*; *Priĭan* < rom. *Prián*; *prilas* — *prijèlaz*, cf. rom. *pârláz*, *Secaş priláz*; *prólas* — *pròlaz*; *račúnaš* — *račùnām*; *rástaf* < rom. *restéu*; *răstă'u*; ^{ht}*f'da'vf* — *r'gjav*; *re'grut* < germ. *Rekrút*, cf. *Secaş răgút*; *re'cep* < germ. *Rezépt*, cf. *Secaş răpță'pt*; *rúčak* — *rúčak*; *salinak* — *salínac*; *sákat* — *sákak*; *salóvro* < rom. *Secaş soloví'rv*; *skripac* — *škripac*; *stólac* — *stòlac*; *studé'nac* — *studénac*; *súdac* — *súdac*; *súspin* < rom. *suspín*; *své'tac* — *svétac*; *své'dok* — *svjèdok*; *svín'ac* — *svínjac*; *sví'rac* — *svírac*; *še'grt* — *šègrt*; *še'fel'* < rom. *șoféiu*; *šírok* — *šírok*; *špógot* < germ. *Spagát*; *štávalj* — *štávalj*; *šúl'ak* — *šúljak*; *telež'fon*; *telež'graf*; *telež'reš* < rom. *titiréz*; *vadúvon'* < rom. *băn. văduvón'*; *vápor*; *vároš* — *vároš*; *vrábac* — *vrábac*; *záĭam* — *zájam*; *záĭtin* — *zaitin*, cf. *Secaş zeĭcín*; *žédan* — *žédan*¹⁾.

Cred că pe baza exemplelor înșirate mai sus se poate trage concluzia că în graiul carașovean sau, dacă vreți, în graiul informatorului meu din Carașova, accentul de pe silaba finală închisă (fostă lungă sau scurtă) are tendința de a se deplasa pe silaba penultimă. În unele cuvinte accentul pare a se fi păstrat pe locul cel vechiu, în altele a trecut pe silaba precedentă, în sfârșit un număr însemnat de cuvinte sunt accentuate în două feluri, pe finală sau pe penultimă.

O regulă fixă a acestei deplasări de accent nu pare a exista. E semnificativ exemplul derivatelor în *-ar* și *-ač*. Unele au păstrat accentul, de ex. *ov'čár* (notat așa de vreo patru ori) sau *rogáč*, pe când altele l-au mutat pe penultima, de ex. *ciĭglar* sau *kólač* (de vreo cinci ori). Totuși unele categorii de cuvinte par a ținea mai dârz la accentul cel vechiu; altele în schimb l-au părăsit probabil de mult. Astfel participiile preterite active în *-l-* de tipul lui *slomil*, *vikál*, *vřnúl* păstrează aproape consecvent accentul vechiu.

¹⁾ Din cuvintele de mai sus au alt accent în pronunțarea subiectului II următoarele (în Sept. 1934): *broškán* II, *čabár* II, *gologláv(f)* II, *kepe'c* II, *Kodán* II, *kotál* II, *Miól'dan* II, *Priĭán* II, *hírd'áv(f)* II, *reče'pt* II, *suspín* II, *telefón* II, *telegřáf* II. Tot în Sept. 1934 sub. I a accentuat pe silaba finală cuvintele: *čabár*, *kepe'c*, *Miól'dan*.

Cred că accentul de aceea s'a conservat ușor pe silaba finală a acestor participii fiindcă de cele mai multe ori silaba accentuată nici nu era în realitate finală, ci foarte des era urmată de o particulă enclitică. Astfel *udril_ga_je* « l-a lovit », din punct de vedere fonetic, formează un singur cuvânt de patru silabe accentuat pe antepenultima; la fel *skal'ál_si košúl'u* « și-a murdărit cămașa », etc. În schimb o altă categorie de cuvinte, anume cele terminate în silabă finală închisă al cărei element vocalic era un -a- mobil accentuat, nu prezintă niciodată accentul vechiu, de ex. *kónac* (k ò n a c), *óvan* (ò v a n), *súdac* (s ù d a c), etc.

Pentru a putea înțelege cauza acestei deplasări consecvente a accentului este nevoie să amintim o alternare a accentului proprie graiului carașovenesc. Cuvântul serbo-croat literar *j è z i k* are același accent în tot cursul flexiunii ¹⁾ gen. *j è z i k a*, d a t. *j è z i k u*, pl. nom. *j è z i c i*. Același cuvânt într'un graiu s.-cr. care a păstrat accentul vechiu, deci de tipul A sau B (v. mai sus, p. 38), va avea în toate cazurile accentul scurt coborîtor pe *i* al radicalului. Cum în graiul carașovenesc accentul se deplasează de pe silaba finală, același cuvânt va prezenta o alternare a accentului; pe de o parte accentul se va deplasa de pe locul cel vechiu la nom. sg., pe de altă parte în restul cazurilor accentul se va conserva pe locul cel vechiu, deci *je'zik* — *jeziku*. Iată o serie de alte exemple: *bálvan* — *balváni*, *be'lčuk* — *bilčúsi*, *be'lik* — *be(ę)le'zi*, *gosp^lódin* — *gospodini*, *kálpak* — *kalpáci*, *kámiš* — *kamišu*, *kóžu* — *kožúci*, *k^r'čel'* — *k^r'če'l'am*, *maimun* — *maimúni*, *me'dvit* — *medve'di*, *nárot* — *naródi*, *óbor* — *obóri*, *óplin* — *ople'ni*, *óri* — *ore'si*, *órtak* — *ortáci*, *páun* — *paúni*, *pe'čat* — *pečáti*, *pócik* — *poce'ci*, *pótpis* — *potpísi*, *prilas* — *prilázi*, *h^r'd'av^f m.* — *hyd'áva f.*, *sákat* — *sakáti*, *sv'e'dok* — *svidóci*, *še'grt* — *šegr'ti*.

Această alternare a accentului se produce și în împrumuturi: *burújan* — *burujáni*, *čúris* — *čure'zi*, *fúrkon'* — *furkón'i*, *kukúruc* — *kukurúdzá*, etc.

Deoarece în paradigmă formele cu accentul vechiu păstrat sunt numeroase, pe când accentul deplasat se găsește numai la nom. sg., e natural ca să se întâlnească accentul păstrat și la nom. sg.,

¹⁾ Afară de gen. pl., firește.

susținut fiind de analogia celorlalte cazuri. Astfel avem accente vechi în cuvinte ca *bagre'n*, *červe'n*, *kokán*, *papár* (cf. *papáram* sg. instr.), etc. Dar în cuvinte ca *súdác*, *kónac*, etc. accentul vechiu cădea pe terminațiunile cazurilor (s u d à c, s ū c à, k o n à c, k ō n c à). Vocalele finale scurte ale terminațiunilor au pierdut fără excepție (v. mai jos, nota 1) de mult accentul în graiul carașovenesc. De aceea în cursul flexiunii accentul *s u d á c, care a trebuit să se păstreze un timp oarecare, a fost izolat și în tendința mai nouă a foneticei carașovenești de a deplasa și accentul final de pe silaba finală închisă a sucombat mult mai ușor decât acela de tipul *papár* — *papáram*.

Țin să accentuez că tendința aceasta de a deplasa accentul de pe silaba finală închisă este nouă; a existat deci un timp când, în graiul carașovenesc, silaba finală închisă (lungă sau scurtă) nu-și pierduse încă accentul.

3. Silabele finale, deschise, pot fi, în limba serbo-croată, scurte sau lungi. În graiul carașovean, accentul de pe silabele finale deschise, foste scurte, s'a deplasat pe silaba penultimă încă pe timpul când existau deosebiri de cantitate¹⁾. Silabele finale, deschise, foste lungi, prezintă același tratament ca și silabele finale închise, anume unele au păstrat accentul, altele l-au pierdut, iar altele sunt pronunțate când accentuate, când neaccentuate.

¹⁾ De vreo două-trei ori am notat silabe finale deschise foste scurte, accentuate, de ex.: *ještě li* (j è s t e), *kakó* (k à k o dar Broch, Dialekt., p. 93 95, 98, 102, 213: k a k ó), *oni* (ò n i), *oné* (ò n e) *ne s'rdi se!* (n e s r' d i s e!), *ne stipl'i me!* (n e š t i p l j i!), *uzmi!* (ù z m i!), *zatvori vrata!* dar în alt loc și *zatvori!* (z a t v ò r i!). Acestea sunt toate cazurile. Forma *ještě* am notat-o o singură dată în fraza: *ještě li ve'deli?* «ați văzut?»; *kakó* e notat de trei ori: *kakó laju...* «cum vor...», *kakó se može* «cum se poate», *kakó se ime?* «cum se chiamă?»; *oni* e notat de șase ori accentuat pe finală în frazele: *oni su* «ei sunt», *oni ga uzmu* «ei îl iau», *oni se kúpl'u* «ei se scaldă», *oni se mižu* «ei se spală», *oni — oni su popiváli*, și *oni* cor. *oni popiva'ju*. (În cele două cazuri din urmă informatorul a zis întâi *oni*, repetând îndată după aceea *oni*). Odată am notat *oné* (ò n e) «ele»: *oné su popivále* «ele au cântat». După cum vedem, afară de cazurile lui *uzmi*, *zatvori*, *kakó laju*, și *oni popiváju*, toate prezintă o particulă enclitică după vocala finală accentuată. În *ještě li*, *oni su*, *ne s'rdi se*, etc., -e sau -i nu sunt de fapt în poziție finală, ci în silabă penultimă. În felul acesta accentul a putut să se păstreze ușor pe locul cel vechiu.

a) Silabe finale deschise foste lungi, accentuate: *bani*, *bané'* cf. terminațiunile prezentului -ī m -ī, -ē; *bleje'* — bléjē; *bolí*, *bole'* — bōlī; *broji* — brōjī; *časte'* — častē; *d'rží* — dr'žī; *dzvrní*; *gléđi* — glédī (v. Meillet-Vaillant, Grammaire, p. 199); *hrči* — RJA. hrčim (fără accent); *iebe'*, *iebu'* — jèbē, jèbū; *iedú* — jédū, cf. Bel. p. 516: jedú; *od iele'* — jélē; *kipi* — kípī; *kmeči* — kméčī; *kopi* — kōpī; *kose'* — kōsē, cf. bulg. kosá, kosíš, rus košú, kosíš; *kroji* — krōjī; *leti*, *lete'* — lètī, lètē; *leži*, *leže'* — lèžī, lèžē; *da se odá* — òdā se; *oná* — ònā; *one'* gen. sg. f. — ònē, cf. Rešetar, Betonung, p. 148: onē; *onó* — ònō, cf. Rešetar, ibid.: ovô; *ostri* — oštrī; *ová*, *ove'*, *ovó* — òvā, òvē, òvō, cf. Rešetar, ibid.: ovâ, ovê, ovô; *pišti* — píštī; *plze' se*, 3. pers. sg. — púzē se; *poji* — pōjī; *prdi* — pr'dī; *prisiku* — presijèkū; *od rané'* — hránē; *roji* — rōjē se; *siku* — sijèkū; *smeje' se* — smijē se; *sm'rdi* — smr'dī; *solí* — sōlī; *stoji*, *stojé'* — stōjī; *šumi*, *šume'* — šúmī; *topi* — tōpī; *trpi* — tr'pī; u uší II. pl. loc. — cf. uší (v. p. 164); *velí* — vèlī; *próti vode'* — vòdē; cf. Rešetar, ibid., p. 90: vodê; *vrišti* — vrištī; *vrti* — vr'tī; *zabilí* — zabijèlī.

b) Silabe finale deschise foste lungi, neaccentuate. Întocmai ca și mai sus în cazul silabelor finale închise (v. p. 47), și la silabele finale deschise, foste lungi, observăm fluctuații în notația accentului. Astfel la cuvintele accentuate pe întâia silabă *bani*, *topi*, *šume'* am șters accentul notat întâi și l-am plasat pe vocala finală: *bani*, *topi*, *šume'*. La *iedú* s'a întâmplat chiar contrarul: întâi am notat accentul pe finală, pe urmă l-am șters și l-am pus pe silaba inițială *ie'du*¹⁾. Într'un caz, pentru a ieși din încurcătură, am notat accentul pe două silabe: *pl'zú* (cf. mai sus *plze'*). Unele cuvinte înșirate mai sus cu accentul pe vocala finală se găsesc notate și cu accentul pe silaba precedentă, de ex. *kipi*, *ostri*, *óna*, *óva*, *se'ku*, *vóde* gen. sg. În sfârșit altele se întâlnesc numai cu accentul deplasat de pe vocala finală lungă: *bóde* — bōdē; *čini* — činī; *čúpa* — čùpā; *góri* — gōrī; *gre'be* —

¹⁾ V. mai sus p. 37, nota 4.

grèbē; grize — grizē; klade — kládē; kle'če — kléčē; kója — kòjā; kópa — kòpā; kukurē'kū — kukurijèkū; magarē'ti — magarécī; ml'ze — múzē; móje sēstre gen. sg. — mòjē sèstrē; móta — mòtā; óni — ònī; da ot-sē'če — odsijèčē; ožtve — ožívē; sē páse — pásē se; pe'če — pèčē; planine gen. sg. — planinē; ple'te — plètē; pose'če — posijèčē; pre'de — prédē; ráste — rástē; re'ke gen. sg. — rijèkē; ríga — rīgā; róve — révē; rúke gen. sg. — rúkē; sē'če (sē'ku) — sijèčē (sijèkū); sídi — sjèdī; Svē'ta Marija — svètā; Svē'ti Du^h — svètī; te'če, te'ku — tèčē, tèkū; tre'se — trésē; úci — ùčī; údri — ùdrī; ukrade — ukrádē; ve'nca — vjènčā; vón'a — vònjā; zime gen. sg. — zímē; žmuri — žmúri¹⁾.

Concluzia finală asupra sistemului de accentuare a graiului carașovean ne este următoarea: Accentul carașovean ține de tipul de accentuare însemnat mai sus cu litera B (v. p. 38), adică de tipul care e caracterizat prin retragerea accentului de pe silaba finală deschisă scurtă; aceasta este accentuarea grupului de dialecte numit kosovo-resavian. La acestea însă trebuie adăugată observația:

În prezent, există în graiul carașovenesc tendința de a deplasa accentul atât de pe silaba finală deschisă, fostă lungă, cât și de pe silaba finală închisă, fostă lungă sau scurtă. Tendința aceasta nu poate fi de dată veche. E sigur că e ulterioară pierderii cantității din graiul carașovenesc, deoarece atinge toate silabele finale accentuate indiferent de vechea lor cantitate.

Accentuarea grupului format din prepoziție și substantiv

În slava comună, grupul format din prepoziție și substantiv era simțit ca o unitate. Accentul coborîtor de pe întâia silabă a substantivului a trecut, în grupul sus-amintit, pe prepoziție încă

¹⁾ Din lista de mai sus, următoarele cuvinte au fost altfel accentuate de sub. II în Sept. 1934: gorí II, moje' sēstre' II, oní II, s planine' II, iz rúke' II, síkú II, sídī II, tēkú II, učī II, od zime' II, žmuri II.

în epoca străslavă (v. Leskien, *Grammatik*, p. 195 și Bel., p. 278—282). Pe teren serbo-croat fenomenul acesta poate fi exemplificat în felul următor: *iz + grāda > ĭz grāda*; *na + gōru > nā goru*. Există însă în serbo-croată un accent scurt coborîtor " care în străslavă a fost urcător, de ex. *blāto*, cf. rus. *bolóto*. În grupul *u blāto*, accentul nu a suferit deplasarea sus-amintită. Abia mai târziu, în dialectele cu tipul de accentuare *D* (v. mai sus, p. 38; sistemul de accentuare al lui Vuk), accentul " a trecut ca accent urcător pe silaba inițială a grupului, adică pe prepoziție: *ù blato*. Firește, deplasarea din urmă nu se întâlnește la Carașova, ci numai cea străveche, moștenită din slava comună.

Iată exemplele:

ú brazdu — cf. rus. *bórozdu*; *ú crkvi* — *c r k v a*; *ú čašu* — *č ä š a*; *ú čoki*; *ná dan* — *d â n*, cf. Bel., p. 281: *prekó dîn*; *ú dobrim* — *d ö b r i*; *ú dol* — *d ô*; *ná dvor* — *d v ô r*, cf. Bel., p. 280: *ná dvor* (cf. *na dvóru* — *d v ó r u*); *ná glavu* — *g l â v u*, cf. Bel., p. 279: *ná glavu*; *ód glada* — *g l â d m*. cf. bulg. *ót-gladi*; *ná ĭgru* — *ĭ g r u*; *ná nogu* — cf. Bel., p. 279: *zá nogu*; *ná nos* — cf. Bel., p. 281: *ná nos* (cf. *u nósu* — *n ó s u*); *sáš'n'im* — *n j î m*; *ná plani* — cf. Bel., p. 281: *ná pladne*¹⁾; *ná pod* — *p ô d*; *ná večer* — *v è č ě r*, cf. Bel., p. 279: *ná večer*; *ná vodu* — *v ö d u*, cf. Bel., ibid.: *ná vodu*; *zá vodu*; *zá zimu* — *z î m u*, cf. Bel., ibid.: *prekó zimu*; *ú zore* — *z ò r e*, cf. Bel., ibid.: *préd zoru*.

Există firește și excepții datorite cine știe căror analogii, de ex.: *iz nása* — *n ö s a*²⁾. O deplasare cu totul ciudată a accentului pe prepoziție o prezintă *ú mudu* — *m ú d o*.

¹⁾ Forma carașovenească *ná plani* presupune și ea accentuarea *plādne sau **plā̄dne*, accentuare reconstruită de Belić (Bel., p. 281) pe baza formei *ná pladne*. Celelalte graiuri ștokaviene au la bază *pōdně > pódne*.

²⁾ Astfel sub. II pronunță (în Sept. 1934): *u brázdu* II, *u cr'kvi* II, *u čášu* II, *u čóki* II, *u dobrím stán'u* II.

A n o m a l i i

După cum era de așteptat, în marea masă a formelor notate de mine la Carașova, se găsesc o seamă de cuvinte a căror accentuare nu concordă cu cea din limba s.-cr. lit. Astfel de anomalii am înșirat și mai sus printre exemplele grupate în diferite categorii; dar de obicei, în cazurile de mai sus, accentul rus sau bulgar explică pe cel carașovenesc. Astfel accentul *ore'mo* pare a fi mai vechiu decât s.-cr. lit. *ò r ē m o* judecând după accentul rusesc și bulgăresc: *o r j ú*, *o r ě š*; *o r á*, *o r é š*.

Pentru multe nepotriviri de accent însă n'am găsit o explicație în celelalte limbi slave. Foarte adeseori faptele sunt extrem de complicate. Astfel *vit'ás*, pl. *vit'ázi* are cu totul alt accent ca s.-cr. lit. *v i t ē z*, pl. *v i t e z o v i*¹⁾. Judecând însă după *a* și după *t'*, *vit'ás* este un împrumut din graiul românesc bănățean, și anume din timpul când se pronunța **v i t' á z*, nu ca astăzi *v i é á z*. Accentul este prin urmare cel românesc. Dar același cuvânt, după vreo o mie de întrebări, revine cu alt accent: *vít'as*, pl. *vít'azi*. Pentru a ne explica accentul din urmă, trebuie să presupunem că *v i t ē z* a existat și în graiul carașovenesc — ceea ce este de altfel nu se poate mai firesc — și înainte de a ceda terenul lui *vit'ás*, i-a lăsat moștenire acestuia accentul²⁾.

Și în alte cazuri nepotrivirea accentului carașovenesc cu cel s.-cr. lit. se datorește faptului că forma caraș. este împrumutată. Astfel: *kapára^a*, *s kapárom* (*k à p a r a*) este probabil rom. băn. (Secaș) *ke^apără* — împrumutat la rândul lui din s.-cr.; *Máğari*, *Máğar* (*M à d ž ā r*, *M a d ž á r a*) ar putea fi un împrumut făcut direct limbii maghiare; la fel *Hárvati*, *Hárvat* (*H r' v ā t*, *H r v á t a*, dar și *H à r v ā t*) ar putea fi ung. *h o r v á t* dela care este și accentul pe inițială³⁾.

Mutarea accentului ar putea fi și numai aparentă. Astfel *póne-dělnik*, notat de obicei *ponede'lnik* (*p o n è d i o n i k*), a fost pronunțat răspicat, având aproape fiecare silabă un accent; în felul

¹⁾ Cu accent scurt coborât pe *i* din silaba inițială.

²⁾ Sub. II pronunță (1934): *Vit'ás* II, *vit'ázi* II.

³⁾ Sub. II pronunță (1934): *mağár* II, *mağári* II, *h'rvá't* II, *h'rvá'ti* II.

acesta accentul secundar de pe întâia silabă (*pònedélnik) se pare că a avut mai multă intensitate ca accentul principal de pe silaba penultimă care a căzut la rangul de accent secundar.

Mutarea accentului este cauzată de cele mai multe ori de o analogie care câteodată poate fi descoperită. De ex. cuvintele *sramòta*, *živina*, accentuate în s.-cr. com. pe finală, *sramotă*, *živină*, ar trebui să aibă accentul la Carașova pe penultima (știm că accentul scurt de pe silaba finală deschisă s'a deplasat de mult). Forma carașovenească (adică cea dată de informatorul I din Carașova) este însă *srámota*¹⁾, *živina*. Accentul pe inițială îl au dela ac. dat. sg. și nom. ac. pl.: *srāmotu*, *živinu* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 352). Același accent îl are și acuzativul carașovenesc *čělinu* (s.-cr. lit. *cjelina*, *cjelinu*)²⁾.

Un alt caz clar îl prezintă formele verbale *čikáju* (*čěkajū*), *se trut'áju* (*trüćajū*), *klán'áju* (*klänjajū*). Accentul este dela verbele de tipul lui *igráju* (*igrājū*) (v. p. 203). La fel *slušájte* (*slüšājte*), cu accentul după *vjèñčājte*. Cele trei participii în *-l-* *odzabil* (*zäbio*), *raskoračil se* (*raskòračio se*) și *uvuatil* (*ùhvatio*) au împrumutat accentul dela numeroasa categorie de verbe din clasa V. 1 a lui Leskien, accentuate pe silaba finală (v. p. 212). Pentru *umr'la*, *umr'lo* (*ümfla*, *ümflo*), cf. Bel., p. 586—588: *umr'l*, *umr'éla*, *umr'élo*.

Voiu da mai jos o listă a formelor carașovenești care prezintă vreo anomalie în accentuare; dacă se poate, voiu încerca să caut explicația anomaliiei:

babúra < Secaș *bábură* (la p. 40, în legătură cu *čutúra*, am spus că accentul *-ura* s.-cr. era accentuat *-*ūra*); *bólesnik* — *bolèsnik*; *brězóva šúma* — *brězova* (forma aceasta a dat-o informatorul după *gabróva šúma* — *gràbov*, *leşkóva* — *ljèskov*, *klenóva* — *klènov*, *vrbóva* — *vr'bov*, *ješínóva* — *jasènov*; e deci probabil că accentul s'a îndreptat după formele accentuate pe sufixul *-óva*); *cigáne* pl., *ciganin* sg. (*cíganin*, *cigáne* II) — *cīgānin*; *červě'nimo* — *crvenímo*; *čě'tvrtak* — *četvr'tak*;

¹⁾ În conversație am auzit foarte des *sramóta* *.

²⁾ Despre posibilitatea influenței accentului *srāmotu* asupra accentului *sramotă*, v. Bel., p. 285.

*dě'vedět'set*¹⁾ — de ved ès ēt; *děžden'ák* — d ä ž den ja k; *dobrómu* — d ò br ò mu (v. p. 166); *dragovól'no* — dr ä g ov ò l j no; *gavráni* pl. nòm., *gavránu* sg. dat., *gávrán* sg. nom. — g ä vr ān; cf. Elezović: *gārvāna*; *járēbica* — ja r è b i c a; *ješē'ni* — RJA. j è s e n i loc., Br.-Iv., Vuk j e s è n i loc.; *kakón* — k ä k o n o; *kisel'ák* — k i s è l j ā k; *konopl'ístē* — k ò n o p l j i š t e; *kópamo* — k o p á m o; *liptúri* pl., *liptur* sg. — l ě p t ĩ r; *lúbēnice* — l u b è n i c a; *naviĕ* — n ä v i j ē; *nenádna* — n è n ā d n a; *planište* — pl ā n d i š t e; *planúĕmo* — pl ā n d u j ĕ m; *početnica* — p ò č ē t n i c a; *pomiĕ* — p ò m i j e; *pómoz Bok* — p o m ò z i; *prolē'ti* — Bel., p. 340: p r ó l e t i loc.; *pusti* (odată), de obicei *pústi* (v. p. 205) — p ũ s t i; *rámēna* pl., *ráme* sg. — r a m è n a, r ä m e; *rasporē'na* — r à s p o r e n a; *reĕmenam* instr., *reĕmen* — r è m ē n, r è m e n a, cf. Bel., p. 80, 452: r e m é n - a n (formă articulată); *rúkovac* — r u k á v a c; *se'l'aci*, *se'l'ák*²⁾ — s e l j á c i, s è l j ā k; *sraci* — s i r á c i; *sókačit'* — s o k à č i t'; *sr'čēnica* — s r č à n i c a; *sr'dáĕe* — s r' d a h c e, dar s r' d a č k a; *šil'ēžē* — š i l j è ž e; *úbodē* — u b ò d ē (v. p. 199); *uviĕú* — ũ v i j ũ; *venčanica* - v j è n č a n i c a; *vidē't'i* — v i d ē č i; *voštínari* — cf. Secaş, *vošt'inár'i*; *žení* — ž è n i.

În trei cuvinte am notat un accent cu totul ciudat pe silaba finală deschisă: *bl'údo*, pl. *bl'udá* — b l j ũ d o; *osnovalá ĕe* — ò s n o v ā l a³⁾; *zatrlá su se kóla* «s'a stricat carul» — z à t r l a.

Vocale caraşovenşti

Serbo-croata comună avea următorul vocalism: a, o, u, e, i, ĕ, ĭ, r, I⁴⁾. Unele dintre acestea reprezentau mai multe vocale din slava comună. Astfel a reprezenta nu numai pe a străslav, ci şi pe o din or, ol între consonante. Vocala u s.-cr. com. < u şi ǫ sl. com. De asemenea e s.-cr. com. < e şi ĕ sl. com.; i s.-cr. com.

¹⁾ Subiectul numărând relativ repede, ca la şcoală, a accentuat aproape toate numerele pe iniţială, de ex.: *čētrnaĕst*, *pē'tnaĕst*, *šē'snaĕst*, etc. (č e t r n a e s t, p è t n a e s t, š è s n a e s t, v. p. 180).

²⁾ D-na Colojoară scrie *seljáci*, *selják* II. În Sept. 1934 am auzit mai mulţi Caraşoveni (şi din Lupac) *se'l'ák**, *se'l'áci**.

³⁾ V. p. 214.

⁴⁾ Un l silabic.

< i și y sl. com.; ă s.-cr. com. < ă și er, el + consonantă; î s.-cr. com. < ü și i sl. com.; Ț s.-cr. com. < ūr, ȳr, rŭ, rĭ sl. com.;¹⁾ (l silabic) s.-cr. com. < ūl, ȳl, lŭ, lĭ sl. com.

Serbo-croata literară modernă are, în loc de nouă vocale, numai șase: *a* (< a și i), *o*, *u* (u și l), *e* (< e și ă), *i* și *Ț*.

Graiul din Carașova a păstrat opt din cele nouă vocale serbo-croate comune, anume: *a* (< a și i)¹⁾, *o*, *u*, *e*, *i*, *Ț* (< ă), *Ț* și *l*. Prin urmare, în ceea ce privește tratamentul lui ă și l din s.-cr. com., graiul din Carașova este mai conservator decât limba literară. Să nu uităm însă că vocalismul carașovean prezintă o inovație importantă, anume pierderea cantității.

Ordinea în care vom studia vocalele carașovenești va fi aceea în care am înșirat mai sus vocalele serbo-croate comune.

a

Vocala *a* din serbo-croata comună e reprezentată în graiul carașovean prin *a*. Am spus mai sus că ceea ce notăm noi prin *a* este un *a* românesc sau un *a* mijlociu francez, fără nuanțe care să-l apropie de *o* sau de *e*. Același *a* se găsește și în cele mai multe graiuri serbo-croate și în limba literară.

Cum accentul carașovenesc este de o intensitate slabă, e de așteptat, ca accentuarea sau neaccentuarea unei vocale să nu aibă nicio influență asupra timbrului ei. Cu toate acestea lipsa accentului are, în unele cazuri, drept consecință o ușoară, de cele mai multe ori abia perceptibilă, închidere a vocalei neaccentuate. Această influență a accentului asupra timbrului vocalei nu poate fi pusă la îndoială în cazul lui ă neaccentuat (v. mai jos, p. 70). În cât privește celelalte vocale, se pare că lipsa accentului nu schimbă timbrul vocalic. Astfel pe *a* neaccentuat l-am auzit de obicei identic cu *a* accentuat. Numai în foarte rare cazuri *a* neaccentuat a fost notat *a^d*, ceea ce înseamnă o vocală intermediară între *a* și *ă*.

A neaccentuat a fost deci pronunțat, de vreo câteva ori, mai închis. Pentru ca să înțelegem de ce *a^d* este mai închis decât *a*, este nevoie să dăm o definiție a lui *ă* și *Ț*. Definiția aceasta ne va servi

¹⁾ Dacă ținem seamă de faptul relatat la p. 81, nota 3, putem spune că la unii Carașoveni s'au păstrat toate cele nouă vocale serbo-croate comune.

și când vom trata pe *r* și *l* carașovenesc (v. p. 84—91). Vocalele se împart de obicei în două serii: seria anterioară sau palatală (*ă*, *e*, *i*) și seria posterioară sau velară (*â*, *o*, *u*).

Pentru seria *ă*, *e*, *i*, porțiunea anterioară a limbii articulează la palat; pentru seria *â*, *o*, *u*, porțiunea posterioară, rădăcina limbii, articulează la vârlul palatului. Vocala *a* (adică *a* mijlociu) se plasează undeva între *ă* și *â*, limba neavând nicio articulație netă, nici anterioară nici posterioară. Dacă plecăm din poziția *ă* a limbii și închidem tot mai mult cavitatea gurii micșorând unghiul maxilarelor și apropiind limba de palat, obținem toată seria vocalelor anterioare: *ă*, *e*, *i*. La fel și în cazul vocalelor posterioare, vom obține seria vocalelor posterioare: *â*, *o*, *u*. Plecând însă dela poziția *a* a limbii, micșorând unghiul format de maxilare și apropiind limba, în poziția ei indiferentă (nici anterioară nici posterioară) de bolta gurii, vom obține seria mijlocie a vocalelor, adică: *a*, *ă*, *î* (buzele rămân, firește, nerotunzite). Prin urmare *ă* nu este un *o* pronunțat cu buzele nerotunzite. Articulația limbii pentru *ă* este mai aproape de cea a lui *e* decât de cea a lui *o*.

Iată deci tabloul celor trei serii de vocale:

Anterioare	Mijlocii	Posterioare
î	î	u
e	ă	o
ă	a	â

După cum e și firesc, *ă* poate avea o articulație puțin posterioară, căpătând o slabă nunață de *o*, sau anterioară, cu o nuanță de *e*. O astfel de vocală intermediară între *ă* și *e*, dar mai aproape de *e* decât de *ă*, este acel *ě* din cele mai multe graiuri românești care se produce când *e* este precedat de o palatală: *î* *ě* *l*, *f* *r* *á* *t'* *ě* ¹⁾.

Ceea ce am spus despre *ă* este valabil și despre *î*. Aceasta este vocala cea mai închisă din seria mijlocie.

Iată cele câteva cazuri în care am notat *a^a* pentru *a* neaccentuat: *bukára^ak* ²⁾, *bra^adica*, *dóba^ar* ²⁾, *Dóma^an*, *grápa^a*, *I'va^an*, *îáb^alčica^a*, *kapára^a*, *kopríva^a*, *lopáta^a*, *máma^ak*, *ma^aráma^a**, *ósa^am* ²⁾, *ósa^amdేశet*,

¹⁾ V. mai sus p. 30.

²⁾ Am înșirat aici și exemple cu *a^a* < jer, deoarece jer-ul serbo-croat comun e reprezentat la Carașova printr'un *a* (v. p. 79).

pósal sa^am, lam dá sa^am, se^ada^am, se^ada^amdè set, se^ada^amnaist, ta^alpice, urma^at^aóri, zája^ac. Firește cuvintele de mai sus le-am notat mult mai des cu *a*: *I^avan, lopáta, maráma, ^uósam,* etc.

Numărul cazurilor cu *a^a* este prin urmare disparent în comparație cu acela al cazurilor când *a* neaccentuat a fost notat *a*. Aceasta nu ne permite să conchidem că în graiul carașovenesc de fapt există o tendință de a-l închide spre *ă* pe *a* neaccentuat.

E locul să notăm aici că transcrierea cu *a^a* a lui *a* neaccentuat se găsește și în materialul adunat de mine în comuna Gad, deci într'un graiu serbo-croat aparținând grupului dialectelor centrale (Šumadija-Srem). Și la Gad *a^a* se întâlnește relativ rar.

0

Vocala *o* din serbo-croata comună este redată la Carașova prin *o*. Acest *o* este aproape identic cu *o* românesc sau cu *o* mijlociu francez. Față de *o* românesc face impresia de a avea o nuanță abia perceptibilă de *ø*. Totuși nu l-am notat decât în două, trei cazuri *o* (*ø*): *pró(ø)l'e, có(ø)le*. În schimb, la Gad, *o* scurt e notat foarte des *ø* (pe când *o* lung e notat adeseori *ø*). De patru ori l-am însemnat pe *o* cu semnul *ø*, adică *o* închis: *čl'óvik, má^øor, sópøl și ú^øre*. Dar cuvântul *čl'óvik* se întâlnește de vreo 30 de ori în materialul adunat la Carașova, scris totdeauna cu un *o* obișnuit. În definitiv cele vreo câteva cazuri cu *o(ø)* și *ø* nu permit să conchidem nimic asupra vreunei pronunțări speciale a lui *o* în vreo poziție anumită.

O altă notație mult mai frecventă, anume *^uo*, care se întâlnește totdeauna sub accent, indică o ușoară tendință spre diftongare a lui *o* accentuat. Semi-vocala *^u* este de altfel extrem de fugitivă, abia perceptibilă. În majoritatea cazurilor lui *o* accentuat n'am auzit-o. Un cuvânt notat cu diftongul *^uo* apare, cu trei, patru întrebări mai departe, cu *o* simplu. Astfel la întrebarea 2536 am notat *có(ø)le* (citat mai sus), la 3263, *c^uóle*, iar la 3265 *cóle*.

Iată exemplele cu *^uo* (un singur caz cu *uo*): *b^uóban, b^uóta, b^uótica, c^uóle, d^uóbro, d^uód'em, d^uód'e, d^uód'u, d^uósta, g^uódina, gosp^uódin, h^uódi, k^uóčar, k^uol, k^uól'e, k^uólar, k^uón'a, s k^uón'am, na k^uón'i, k^uón'u, k^uórda, pot k^uórmam, k^uórmam, po k^uórmica, k^uósa, k^uótarica, k^uólit'i, má^uor, má^uori, m^uól'ak, m^uól'ci, m^uóta, m^uótka, musk^uón'i, n^uósat, ^uódi, ^uódimo, ^uódite, ^uóde, ^uóndak, ^uóni, ^uósam, ^uótar, ^uótari,*

ótkos, *ót'ē*, *pólak*, *pósi*, *rot*, *teguóta*, *tórník*, *umórim*, *urmatóri*, *vóda*, *vóze se*¹⁾.

Exemplele de mai sus ne îndreptătesc oare să presupunem că la Carașova există o tendință serioasă de «labiovelarizare» ca de ex. aceea semnalată de Oblak în unele graiuri čakaviene de pe insulele Adriatice (v. AfslPh., XVI, p. 433)? Cred că numărul cazurilor cu *o* e prea mic pentru a putea deduce aceasta. De altfel cele mai multe cuvinte înșirate mai sus apar, de mai multe ori, și cu *o* nediftongat.

Notăția *o* se găsește și la Gad cam în aceeași proporție redusă ca la Carașova. Pentru a judeca just neînsemnătatea acestei particularități fonetice din graiurile dela Carașova și Gad, trebuie să ținem seamă de faptul că în cele mai multe graiuri românești studiate de mine am notat, în loc de *o* accentuat, un diftong bine distinct, anume *uo*, nu un *o* cu un element semi-vocalic disparent.

Un tratament cu totul special are *o* neaccentuat în conjuncția *áku* (s.-cr. lit. a k o). Se datorește oare trecerea aceasta a lui *o* aton în *u* lipsei accentului? De fapt în cele mai multe limbi, prepozițiile și conjuncțiile, în urma poziției lor atone în frază, au un tratament fonologic deosebit. De aceea și în cazul lui *áku* putem admite o închidere a lui *o* neaccentuat, cu toate că nu am constatat-o și la alte cuvinte. Cel mult *mávor*, *sópol* și *ú zore* ar mai putea prezenta trei cazuri când *o* aton a fost pronunțat mai închis. Dar cazurile acestea sunt cu totul izolate²⁾.

Živojnović (v. Ž i v., II, p. 63) dă o serie de exemple cu *u* în loc de *o*, pe care eu le-am notat cu *o* (cu excepția lui a k u). Exemplele sunt luate din corespondența învățătorului pensionar Vlašič, astfel că trebuie să ne îndoim de autenticitatea lor.

Un tratament cu totul deosebit are *o* în cuvintele *neťáska* «aseară» (n ó c a s, n o c a s k e), *kalbastce* «cârnaț» (k o b à s i c a), *kváčka* «cloșcă» (k v o č k a), *pan'áva* «țol mare pe care se adună grăunțele când se bate porumbul» (p ò n j a v a).

¹⁾ În toate exemplele înșirate mai sus, *o*, are valoarea lui *uo*.

²⁾ În Sept. 1934 am auzit în graiul din Lupac un *o* neaccentuat închis notat *o* sau *u*: *čísto**, *le'po**, *mlógo**, *na nóvo**, *oni**, *pe'ro**, *sre'bro**, *támo**, etc.; sau *ma'lku**, (*u* final era afonic), *po lagánu**, *ránu** etc.

u

Vocala *u* din serbo-croata comună e redată la Carașova printr'un *u* similar lui *u* românesc. Numai într'un singur caz am notat un *u* deschis, deci cu o slabă nuanță de *o*, în cuvântul *ru'nim* (s.-cr. lit. *r ū n ĩ m*) « desghioc porumbul »; dar același cuvânt revine, în răspunsul la întrebarea următoare, cu un *u* obișnuit: *mašina što rŭni kukŭruc* « mașină de desghiocat porumbul ». Acest *u* din *rŭnim* se datorește cu siguranță unei fluctuații a pronunțării informatorului sau unei perceperii defectuoase a mea.

Vocala *u* din graiul carașovenesc reprezintă și grupul inițial *vĩ* din serbo-croata comună. Astfel *uče'ra* < *vĩčera* (s.-cr. lit. *j ù č ě r a*), *u* < *vĩ* (s.-cr. lit. *u*), *úзме* < *vĩzĩmetĩ* (s.-cr. lit. *u z m ě*), etc. Excepție face, ca și în celelalte dialecte serbo-croate, cuvântul *vaš*, pl. *váši* (s.-cr. lit. *v a š*, pl. *v a ši*, dar și *úš*, pl. *u ši*) cu derivatul *vašif* (s.-cr. lit. *v à š l j i v* sau *ù š l j i v*).

De trei ori l-am notat pe *u* ca o semi-vocală, anume *u*, în cuvântul *záuč(e)r* (cf. bulg. *z á v č e r a*). Despre *javka* (*j á u k a t i*), *lavtaš* « lăutar » v. p. 108.

e

Vocala *e* din serbo-croata comună, care reprezintă atât pe *e* slav comun cât și nazala slavă *ę*, e redată de obicei printr'un *e* de o nuanță deschisă notată de mine *ę*.

La cele spuse mai sus, p. 28—30, relativ la această vocală, nu am mult de adăugat. Întocmai cum *o* accentuat are o slabă tendință spre diftongare, la fel și acest *ę* accentuat, în cazuri extrem de rare, pare a debuta cu un element semi-vocalic de o nuanță mai închisă decât *ę*. Diftongul acesta l-am notat *ęę*. Notația *ęę* trebuie înțeleasă în felul următor: vocala *ę* nu pare a avea, în cursul întregii durate a ei, același timbru vocalic; la începutul ei, timbrul este al unui *e* obișnuit care pe urmă se deschide luând caracterul unui *ę* carașovenesc. Notația de mai sus se întâlnește de altfel foarte rar, astfel că poate fi neglijată într'o descriere a fonetismului carașovenesc. Diftongarea lui *e* accentuat am întâlnit-o mai des în graiul serbo-croat din Gad, iar în graiurile românești este extrem de frecventă.

Iată singurele cazuri cu *ęę* (*ię*): *kadię'lnicom*, *kneęę*, *peę'tak*, *studeęę'na*, *svęę'kar*, *zeleęę'na*.

Un alt tratament al lui *e* serbo-croat comun, mai frecvent decât cel arătat mai sus, este cazul când acest *e* este redat prin *ę* (adică *e* închis) și uneori chiar *i*. Cu acest fenomen ne vom ocupa mai jos, în capitolul în care vom studia reflexele lui *ě* serbo-croat comun în graiul carașovenesc.

V

ě accentuat

După reflexele lui *ě*, dialectele serbo-croate ștokaviene se împart în două grupuri: Întâiul, numit de Belić kosovo-rascian (*raško-kosovski*), confundă pe *ě* cu *e* (< sl. com. *e* sau vocala nazală *ę*), pe când al doilea, numit de același autor zeto-herțegovino-bosniac (*zetsko-hercegovavačko-bosanski*) păstrează până astăzi deosebirea între *ě* și *e*. Aceste două grupuri se desinează începând cu întâile documente literare, deci din secolul al XII-lea (v. B e l., p. LXXXIX). Grupul dintâi este format de așa zisele graiuri ekaviene, iar al doilea, de graiurile jekaviene și ikaviene.

Graiul carașovean, prin faptul că a fost și este considerat, grație studiului lui Miletić citat mai sus, ca aparținând grupului graiurilor kosovo-resaviene, este clasat din capul locului în grupul ekavian. Cu toate acestea, în graiul din Carașova, *ě* se distinge și astăzi net de *e* (sau vocala nazală *ę*); aceasta este trăsătura cea mai caracteristică a acestui graiu, nerelevantă până acuma în niciun dialect ekavian, și, ceea ce mi se pare foarte ciudat, trecută neobservată de cercetătorii de până acuma ai graiului carașovean.

După cum am văzut mai sus, graiul din Carașova are un *e* notat de mine *ę*, *e*, *e(ę)* și *ę^e*. Acesta derivă din sunetele slave comune *e* și vocala nazală *ę*. La Carașova mai există însă și un al doilea *e*, derivat din *ě*, notat *ę*. Acesta este un *e* mult mai închis nu numai decât *ę* carașovenesc, ci chiar decât *e* mijlociu românesc sau francez. Acest *e* mi-a făcut impresia unui *e* închis francez, ca de ex. *e* final din cuvinte ca *liberté*, *le dé*, *aimé*, sau ca *é* unguresc fără lungimea acestuia, de ex. în *kép*, *kér*. Cum a putut să

scape neobservată deosebirea între *e* (*e*) și *e* carașovenești urechii lui Miletič obișnuită să distingă toată gama de nuanțe vocalice din dialectele bulgare orientale, mi se pare de neînțeles¹⁾. Fapt este că aproape totdeauna când am notat *e* este vorba de un *ě* etimologic slav comun sau de un *ě* format pe teren serbo-croat, atestat în mai multe graiuri serbo-croate. Puținele cazuri care prezintă un *e* de altă origine decât *ě* vor fi tratate la sfârșitul acestui capitol.

Prin urmare unui *e* carașovenesc îi corespund în dialectele jekaviene -*je*- sau -*ije*- (rare ori, în cazuri speciale, -*e*-²⁾ sau -*i*-³⁾). De aceea, în cursul acestei lucrări, oridecâteori va fi nevoie să citez o formă serbo-croată literară, voi da forma jekaviană pentru că aceasta păstrează vechea distincție dintre *ě* și *e* (*e*), întocmai ca formele carașovenești (v. mai sus p. 31, nota 3).

În înșirarea ce urmează, dau întâi forma carașovenească, pe urmă cea jekaviană și la sfârșit cea «paleoslavă»⁴⁾ (întâia cu caractere cursive, a doua cu caractere spațiate și a treia cu caractere grase). În lipsa unei forme paleoslave, voi da o formă bulgară sau una slavă comună reconstruită.

Bagre'n, pl. *bagre'n'e* — b à g r e n (v. RJA. s. v. b à g r e n și b à g r e n a), *bagrěnũ*; *beł*, *beło*, *be'li*, *be'le* — b i j e l, b ě l ů; *be'l'ke* — b i j e l k a; *be'sno* — b i j e s n o, b ě s i n ů; *be's!* — b j e ž i m, b ě ž a t i; *bleť* — b l i j e d, b l ě d ů; *bre'zast*, *Brě'zon'* — cf. bulg. b r e z, rom. b r e a z; *bre'žak*, *brě'žak* II. — b r i j è ž a k, br ě ě ě; *ce'di* — c i j e d i m, c ě d i t i; *ce'linu* — c j e l i n a, c ě l i n a; *ce'pci* — c i j e p c i; *se ce'ri* — c j e r i m s e, *c ě r j o; *cvet* — c v i j e t, e v ě t ů; *cvet'nica* — c v j e t n ā n e d j e l j a; *cvet'e* — c v i j e c e,

¹⁾ În cuvintele *d'jete*, *d'ete* sau *d'ète*, *d'efka* sau *d'èfka*, *d'èfkin*, *d'etètov* (Miletič, p. 163—166) se pare că Miletič a auzit un *e* deosebit de *e* normal, căci consonanta *d* care precede pe *e* a notat-o muiață. Eu am cu totul trei cazuri când am notat un iot abia perceptibil înaintea lui *ě*, anume *biel(l)* (*bijel*), *miě'sa* (*miješā*), *biěš* (*bježi*). După cum am observat eu, *ě* nu e redat la Carașova printr'un *e* diftongat și nici consonanta precedentă nu prezintă urme de muierie. (În cele trei cuvinte de mai sus, *iě* reprezintă în realitate *iě*).

²⁾ După *r*.

³⁾ Urmărit de *j* sau de o vocală.

⁴⁾ Subt «formă paleoslavă» înțeleg aici forma ce se găsește în *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum* al lui Miklosich.

evěti je; *čere' n'ove* — cren, čřenu; *čere' šn'e* — trešnja, čřěšinja; *čere'vo* — crijèvo, čřevo; *de* — gdje, kùdè; *de'ca, de'cu, de'ce* — djèca, dětica; *de'limo* — dijèliti; *dèliti*; *de'telina* — djete-lina; *de'ver, de'veri* — djevēr, dèveri; *de'v'ka* — djeva, dè-vůka; *dlè'to* — dljèto, bulg. dlètó; *dod'e'te* — dógjite, doiděte; *dre'vo* — drijevo, drěvo; *dve* — dvije, důvě; *dzve'zda, dzve'zde* — zvjèzda, zvězda; *gre'jem se* — grijēm se, grě-jati; *guse'nica* — gùsjenica, gosēnica; *ide'te* — idite, iděte; *iskipe lo* — iskipjeti; *ize'da* — izjédati, izědati; *ize'li* — iz-jeli, izěli; *izle'zla* — izljezla, izlězla; *je'lo* — jelo, *ědlo; *jem, ješ, je, je'mo, je'te je'du* (ši *je'du*) — jēm, etc., iz-ěmi, etc.; *jet', je'te* — jegj, ječte, *ědji; *kle'sti* — kljěšti, klěšta; *kude'la* — kùdjelja, kòdli; *kukore'ka* — kukurjèkati; *kukurē'kū* — kukurijèkū; *le'ja* — ljèha, lěxa; *len* — li-jen, lěň; *le'pi* — ljèpiti, lěpiti; *lepo, le'pu* — lijepo, lěpo; *le'snik* — lješník, *lěštínikū; *le'tn'e* — ljetnī, lětínū; *le'vča* — lijevča; *me'j'* — mijej, měxū; *me'seca* — mjesēc, měseci; *me'si* — mijēsiti, mēsiti; *me'sa, me'sa, me'saju* — mijěšati, měšati; *me'sto* — mjesto, město; *metne'te* — mètните, met-něte; *mlěč* — mliječ; *mlě'ko* — mljèko, mlěko; *mr'na* — mrena, bulg. mrěna; *napre't* — nàprijed, naprědū; *se nasme'va, se nasme'je* — nàs mija m se, nasměxati se; *ne'de'la* — nèdjelja, nedělja; *ne'ki* «cineva» — nje ki (formă raguzană) někyj; *ne'sto* «ceva» — nješta (în Bocche di Cattaro, v. Rešetar, Štok. Dial., p. 183), něčito; *neve'nčani* «necununați» — vjè-nčati, vėničati; *ots'e'kal* — òdsjeći, otūsěšti; *s ove'm* — ò-vijem, ověmi; *pe'ga* — pjega, cf. pėgū¹⁾; *pe'na* — pjena, pěna; *pe'sak* — pijēsak, pēsūku; *pe'tli'ti* — pjětlić, pětli; *pe'va* — pjevati, pěvati; *ple'skan'* — plijesan, plěsnī; *pe'va* — pljeva, plěva; *pobile'l* — pobijèljeti, pobělěti; *ponede'lnik* — ponèdionīk, ponedělīnikū; *pol'e'va* — pòlijevati, pòl-jevati; *se pose'če* — posijèčēm, posěko; *požl'te'la* — po-žútjeti, požlūtěti; *pre'dn'im* — prednjī, prědinī; *pre'sna* — priješsan, prěsnū; *prime'nim* — premijèniti, prēměniti; *prole'ti* — prolěti; *prole'tn'o* — pròletnjī, prolětínū; *prole't'e* —

¹⁾ Cf. rom. pag «balzan, pic».

pròljeće, prolětije; *racav'te'lo* — cf. c à vtjeti; *re'tko* — rijèdak, rědükù; *se'ca* — sjecati; *se'čavo* — cf. sječiva; *se'jan'e* — sejānje, sējaiije; *se'jemo* — sijati, sējati; *se'me* — sjeme, sěme; *se'no*, *se'nar* — sijeno, sěno; *se'rl'a* — sjera, bulg. sěra; *se'tim*, *se'ti*, *se'te* — sjetiti se, sětiti se; *se't'am*, *se't'aju* — sjećati se; *sles* — slijez, slězù; *sles* — slezina, slězena; *smej* — smijeh, směxù; *snek*, *sne'ga* — snijeg, sněgù; *srě'da*, *srě'da* II. — srijèda, srěda; *srě'dn'i* — srednjī, srědinī; *srě't'an* — srećan, cf. srěšta; *stek* — stijeg, stěgù (cf. rom. steag); *ste'na* — stijèna, stěna; *stre'ja* — streha, strěxa; *stre'lja* — strijèljati, strěljati; *svet* — svijet, světù; *svet'la* — svijètla, světlù; *svet'a* — svijèća, svěšta; *svire'la* — svirala, svirěli; *sam tel* — hteo, xütèlù; *s tem* — tijem, tēmī; *te'ram*, *te'rač*, *te'ran'ka* — tjerām, těrjajo; *te'sto* — tijesto, těsto; *toje'm* — tvòjijem; *uje'la* — ùjela cf. iz-ěla; *uzme'te* — ùzmite, vùziměte; *ve'd'e*, *ve'd'at* — vjegja, věžda; *ve'je*, *ve'jemo* — vijēm, vējati; *ve'nča* — vjènčati, vėničati; *na ve'ru* — vjera, věra; *ve'truša* — cf. vjetar, vētrū; *ve'verica* — vjeverica, vēverica; *vre'me*; *vrijeme*, vrěme; *vre't'a*, *vre't'u*, *vre't'ka* — vreća, vrěšta; *vrte'l'ka* — cf. Vr'tijeljka; *zade'li* — zadjesti; *zazeleně'la* — zazelènjela, zeleněla; *zdrě'la* — zrela, zrělù; *zdrě'ne* — zrenēm, zrěti; *zef* — zijev; *se zę'ja* — zijehām, zějō; *ze'va* — zijèvati, zėvnoći; *žl'ep* — žlijeb, žlěbù, cf. rom. jghiab.

Nu încape îndoială că această particularitate a graiului carașovenesc îi conferă acestuia un loc cu totul aparte în grupul dialectelor ekaviene. Este sigur că pronunțarea lui *ě* ca *ę* constituie un arhaism remarcabil în graiul dela Carașova nu numai prin faptul că-l distinge astfel pe *ě* de *e* (și de *ę*), ci și pentru că prin aceasta pare a fi conservat pronunțarea veche a lui *ě* a graiurilor ekaviene înainte de a se fi confundat cu *e* (sau *ę*). Ba mai mult, pronunțarea *ca ę* a lui *ě* poate fi considerată ca pronunțarea ștokaviană comună¹⁾,

¹⁾ Maretic (în Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb, 1899, p. 20) îl aseamănă pe *ě* din serbo-croata comună cu *e* din cuvântul german Reh sau francez étât sau maghiar szép. Și Leskien (Grammatik, p. 114) presupune că *e* a avut în protosârbă (*urserbisch) valoarea unui *ę* închis.

dinainte de despărțirea în grupurile ekavian, jekavian și ikavian ¹⁾. Din unitatea ștokaviană primitivă s'au desprins întâi grupurile jekavian și ikavian, desvoltând din *ě* pe de o parte -je-, -ije-, pe de altă parte -i-. Grupul ekavian a putut păstra câtva timp pe *ę* < *ě* înainte de a-l confunda cu *e* (*ę*). În unele regiuni acest *ę* s'a putut conserva chiar după ce majoritatea graiurilor ekaviene l-au trecut în categoria lui *e*. Astfel acest *ę* < *ě* a existat și în dialectul din care s'a desprins graiul carașovenesc cândva în secolele XIII—XV.

Totalitatea graiurilor slave meridionale formează astăzi trei arii din punctul de vedere al tratamentului lui *ě*. Două arii extreme care deosebeau pe *ě* de *e* (*ę*), cea est-bulgară și cea jekaviană-ikaviană-slovenă. Pe când aria orientală — est-bulgară — îl pronunță, și cu siguranță îl pronunță și în vechime, pe *ě* mai deschis decât pe *e*, în spre *a* ('*a*, '*ä*') ²⁾, tot atunci aria occidentală — jekaviană-ikaviană-slovenă — are pentru *ě* sunete mai închise decât *e* (*ę*), adică -je-, -ije-, -i- și -e- închis în (slovenă). La mijloc, între ariile de mai sus, avem o arie centrală, formată din regiunile vest-bulgare și teritoriul dialectelor ekaviene în care *ě* = *e* (*ę*). E sigur însă că graiurile ekaviene au avut în vechime *ę* pentru *ě*, iar izoglosa care desparte pe teren bulgar pe *ě* = '*a* de *ě* = *e* se știe că a înaintat în ultimele secole din spre apus spre răsărit ³⁾. Prin urmare aria centrală n'a existat mai demult, ci numai aria lui *ě* = '*a*, '*ä* și aria lui *ě* = *ę*, cea dintâi orientală, cea de-a doua occidentală; întâia cu un *ě* mai deschis decât *e*, a doua cu unul mai închis decât *e*.

P. Skok în *Studie iz balkanskog vokabulara* (Extras din *Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju*, IV, p. 124—151) presupune, bazat pe unele fapte fonologice serbo-croate, că *ě* a avut cândva la toți Slavii meridionali o valoare fonetică apropiată de *a*. Între exemplele aduse de d-sa,

¹⁾ Belić, în *Roczn. slaw.*, III, p. 95, presupune că în ștokaviană-čakaviană comună exista deosebirea lui *ě* de *e*. Acest *ě* ștokavian-čakavian comun cred că a avut o valoare fonetică foarte apropiată de *ę* carașovenesc.

²⁾ În alfabetul glagolitic exista un singur semn pentru *ě* și *ja*. V. Vondrák, *Vergl. Gramm.*, I., p. 89.

³⁾ V. Vondrák, *Vergl. Gramm.*, I., p. 5.

trei le-am găsit și la Carașoveni, anume *orëxü* > s.-cr. lit. *ò r a h*, *svirëla > *svirala* și *persica* > *prësika > s.-cr. lit. *p r a s k v a*. Întâiul are forma carașovenească *orë'si* (pl.), al doilea *svirë'la*, iar al treilea, *präska*. Cred că *orë'si* și *svirë'la* reprezintă vechea valoare fonetică a lui *ě*, adică un *ę* închis. Cazuri ca *ò r a h*, *p r a s k v a*, *svirati*, *svirala* sunt izolate. Nu se poate deci trage din ele o concluzie de o valoare așa de generală.

Cred că suntem mai aproape de adevăr dacă presupunem că serbo-croata comună a păstrat pe *ě* slav comun ca un monoftong (cf. Van Wijk în *Slavia* II, p. 594) care din punct de vedere al timbrului se apropia de *ę* carașovenesc, pe când bulgara a inovat, deschizând pe *ě* și apropiindu-i timbrul de *a*.

Deci între dialectele bulgare și cele serbo-croate a existat un adevărat «abis»¹⁾ în ceea ce privește tratamentul lui *ě*, precum zice Van Wijk (v. op. cit, p. 5 și *Slavia*, II, p. 593). Cum s'a născut aria centrală de astăzi? Aceasta pare a fi rezultatul unui «compromis» între cele două valori fonetice ale lui *ě*, născut undeva în centrul Peninsulei Balcanice, unde cele două arii amintite mai sus au ajuns în contact în secolul al XII-lea și al XIII-lea²⁾.

¹⁾ Cuvântul este al lui Van Wijk, *Taalkundige en historische gegevens betreffende de oudste betrekkingen tussen Serven en Bulgaren* (Extras din *Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde deel 55, Serie A, Nr. 3, Amsterdam, 1923*); în olandeza *kloof* = «abis, prăpastie», (p. 5).

²⁾ Îi dau deci în parte dreptate lui Van Wijk care susține, în studiul citat în nota precedentă, că dialectele bulgare și cele serbo-croate au fost separate unele de altele, dela venirea lor în Peninsula Balcanică până prin sec. XII—XIII, de o zonă centrală ocupată de o populație romanică, adică românească (eu ași adăuga: și de strămoșii Albanezilor). În urma dispariției populației neslave din acele regiuni, rezultat al înaintării Sârbilor spre Răsărit, cele două tipuri de dialecte ajung în contact dând naștere dialectelor de trecere pe de o parte prizreno-timocene, pe de altă parte vest-bulgare-macedonene de astăzi, care prezintă atât trăsături serbo-croate cât și trăsături bulgare. Este însă tot așa de probabil că în zona aceasta centrală populațiile romanică și albaneză au trăit amestecate cu o populație slavă care, judecând după cele mai vechi elemente slave din l. rom., comune celor 4 dialecte românești, vorbea un graiu cu caracter bulgăresc (*št, žd, ǫ* > -in-, etc.).

De aici această pronunțare a putut să se propage spre apus și răsărit, prezentând astăzi o arie considerabilă în centrul Peninsulei Balcanice.

ě neaccentuat

Am spus mai sus că accentul carașovenesc se caracterizează printr'o slabă intensitate. De aceea articulația vocalelor neaccentuate se deosebește foarte puțin de cea a vocalelor accentuate. Numai în foarte rare cazuri am notat, în loc de un *a* accentuat, un *a* având o nuanță abia perceptibilă de *ă* (v. p. 60).

Cu toate acestea, în cazul lui *ě*, accentul joacă un rol foarte important. Anume un *ě* neaccentuat e reprezentat la Carașova printr'un *i*. Excepțiile sunt puține și negliabile.

Tratamentul *i* al lui *ě* neaccentuat cred că poate fi considerat firesc în ciuda intensității slabe a accentului carașovenesc, având în vedere pronunțarea închisă a lui *ę*. De fapt acest *ę* nu este departe de un *i*. La început un *ę* neaccentuat a putut fi pronunțat ca un *i* deschis. Și mie mi s'a părut de vreo câteva ori că *i* < *ě* neaccentuat e mai deschis decât un *i* obișnuit. Astfel am notat: *Brižája*, *dičám* (bis), *posičótina*, *blágovišt*. Se pare chiar că uneori acest *i* a fost pronunțat atât de deschis încât eu l-am auzit ca un *ę*. Astfel *brežóva šúma* — *brézov*, *brěza*; *dzvezdóm* — *zvižda*, *zvězda*; *belóm* — *bijelóm*; *įedú*¹⁾ — *jédū*, *iz-ědetū*; *leşkóva šúma* — *ljěskova*, *leşkovū*; *smeje'se*, *smeju'se*: *smijēm se*; *směio se*; *venčáju*: *vjenčām*, *veničajo*. Întocmai ca și *įedú* din nota precedentă am notat numai *celivam* (o singură dată): *cjelivām*, *čelyvajo*. Tratamentul deosebit al lui *ě* neaccentuat din exemplele de mai sus poate fi însă explicat și altfel. Formele cu *ę* în loc de *i* se datoresc poate analogiei cu formele în care *ě* este accentuat. De ex. în cazul lui *brežóva šúma* «mestecăniș» *ę* este din *bre'za** «mesteacăn». De altfel accentul lui *brežóva* este nou (cf. *brězov*), analogic după *leşkóva*: *ljěskov*, *klenóva*: *klěnov*, *gabróva*: *gràbov*, *vrbóva*: *vr'bov*,

¹⁾ Odată am scris *įedú* și de două ori *įedú*. Forma aceasta din urmă cred că se datorește unui lapsus repetat.

ięsinóva : *jas ènov* (v. p. 74). Pentru *leşkóva šúma* « aluniş » este mai greu de presupus că a putut fi influenţat de *leşnik* « alună ». Pentru *smęięse* « râde » există *smęi* « răs », *se nasmęva* « râde », etc. Despre *dzvezdóm*, *iędú*, *venčáju* am spus mai sus că accentul ezită (v. p. 36-37). *Celivam*¹⁾, întrebuiţat numai în expresia *celivam rúku* « sărut mâna », este un cuvânt introdus probabil de preoţimea catolică a Caraşovenilor, întocmai cum în cele mai multe graiuri ardelenе şi bănăţene « a săruta » se întrebuiţează numai în salutul « sărut mâna » învăţat la şcoală. « A săruta » se zice la Caraşoveni: *cùkne* (v. Miletič., p. 166), *cùknem te* (v. Živ. I, p. 50) < rom. a ţuca.

Afară de excepţiile înşirate mai sus, ę neaccentuat e redat în graiul caraşovenesc prin *i* (rare ori *ĭ*): *bilce* — *bjèlica*; *bil'úta* — *bjelúta* k; *blágovĭst* — *blagovĭjest* — *blagovĕstĭ*; *cipánica* — *cjèpanica*; *cipótak* — *cjèpotak*; *čę'ripi* — *crijep*, *črěpŭ*²⁾; *dilę'nę* II. — *dijèljĕnje*; *dóbri* — *dobre*, *dobrě*; *góri* — *gorje*, *gorě*; *ispovit* — *ispovĭjed*, *ispovĕdi*; *náplani* — *na pladĭně*; *pobilę'l* — *pobijèljĕti*, *pobĕlĕti*; *pobil'iva* — *pobjelĭvati*; *pósi* — *poslije*, *poslĕ*; *priko* — *preko*, *prĕko*; *pripovĭst* — *pripovĭjest*; *prit* — *pred*, *prĕdŭ*; *prol'iváju* — *pròljevām*; *rizánci* — *rezánci* (cf. *rezati*, *rĕzati*); *sikĭra* — *sjĕkĭra*; *stin'ilo* — cf. *stijĕnjak*; *zabilĭ* — *zabijĕli*.

Cum un cuvânt poate avea, în cursul flexiunii, forme accentuate când pe o silabă când pe alta, un ę în unul şi acelaşi cuvânt poate fi când tonic, când aton. Acelaşi caz se prezintă şi în derivaţie; accentul poate trece de pe radical pe sufix, astfel că un ę accentuat din radical poate deveni neaccentuat în derivat. De aici alternarea lui ę cu *i* în exemplele ce urmează: *bę'lčuk* — *bilčŭzi* (*biòčug*, *bĕlčŭgŭ*); *be(ę)leşi*, *zabeleşim* — *bę'lik*³⁾ (*biljeg*, *bĕlĕgŭ*, cf. rom. *beleág*); *Brę'son'*, *brę'zast* — *Brisája* (formaţiunile sunt româneşti, Brezoiu « nume de bou » şi *Brezája*

¹⁾ Živojnović notează, după textul învăţătorului Vlašić, *cilivanje*, dar şi *celiva*.

²⁾ Din *črěpŭ* ar fi trebuit să avem *črĕp, apoi *čĕrĕp, pl. *čĕrĕpi (v. p. 116). Retrăgându-se accentul la *čĕrĕp pe iniţială (*čĕrĕp), ę devine aton şi se închide în *i*: *čĕ'ri p. De aici forma nouă a pluralului: *čę'ripi*.

³⁾ Despre tratamentul lui ę din silaba iniţială v. p. 79.

« nume de vacă », dar legătura etimologică cu *brę'sast* e atât de simțită încât *ę* e tratat și în împrumuturile acestea românești ca și în cuvintele slave; *ce'di* — *cidilo* (c i j e d i m — c j e d i l o); *člove'ka*, *člove'ku*, *člove'kam* — *člòvik* (č ò v j e k); *dę'ca* — *dįcám* dat.; *dę'tę* — *dite'ta*, *dite'tov'*, *dįt'įstvo* (d i j e t e, d j e t i n j s t v o); *dę'v'ka* — *divička*; *dřen* — *drinòvina*, *zdrin'ine* (d r i j e n, d r è n o v i n a, d r è n j i n a); *korę'n'ę* — *s kòrinam*, *kòrin* (k ò r i j e n j e, k o r i j e n); *međve'dit'*, *međve'di* — *me'dvit* (m è d v j e d i c i, m è d v j e d); *naste'ni* — *nástin* (n a s t j e n i c a); *Nę'mac*, *Nę'mci* — *Nimica* (N i j è m a c, N j è m i c a); *ople'ni* — *òplin* (ò p l j e n, cf. rom. o p l e á n); *ore'si* — *òri* (ò r a h, o r è x ũ); *poce'ci* — *pócik*¹⁾ (p ò d s j e k); *popę'vam*, *popę'vaš*, etc. — *popiváju*, *popivál* (p ò p i j e v ā m, p o p i j è v a j ũ, p o p i j è v a o); *se pose'če* — *posičótina* (p o s i j è č ē m); *re'ka*, *re'čka* *ię'la* — *ričkòvina*, *Ričica* (r i j è k a, r j è č i c a); *se'čem*, *se'češ*, *se'kli* — *siče'mo*, *sikú*, *siče'n'ę* (s j e c i, s è š t i); *svę'dok* — *svidóci* (s v j è d o k); *žele'zo* — *žęližn'dća* (ž è l j e z o).

Sunt câteva forme care prentu ę, accentuat sau nu, prezintă totdeauna *i*. Astfel prefixul (particula) *prę-* are la Carașova totdeauna forma *pri-*: *prilázi* — *prilas* (p r i j è l a z); *prime'nim* — *prímina* (p r è m i j e n i m, p r e m j e n a); *priky'sti* (p r è k r s t i m); *prinlogo* (p r e -). Cum această particulă este în cele mai multe cazuri atonă, forma *pri-* (< *prę-*) s'a generalizat și pentru cazurile, de altfel, rare când era accentuată.

Ca în toate limbile unde există alternări de vocale datorite alternării accentului, ca cea amintită mai sus, este firesc să se prezinte des cazul, ca forma accentuată, sau invers cea neaccentuată, să se generalizeze indiferent de accent. O astfel de generalizare a formei neaccentuate ne-o arată particula *pri-*. La fel trebuie explicată și forma *mijur* (v. RJA. s. v. m j e h ũ r, plsl. m ě x y r i). La plural accentul este pe *u*, deci *mijúri* (cf. forma din Croația dată de RJA.: m j è h ũ r, m j e h ú r a); aici *i* pentru ę este normal. Din forma pluralului *i* s'a generalizat și la singular. Să nu uităm însă că accentul vechiu a fost și la singular *m i j ú r, astfel că și la singular *i* pentru ę este normal. Deplasarea accentului de pe

¹⁾ Živojnović scrie *podsek* (Ž i v., II, p. 75).

silaba finală închisă este în curs, iar trecerea $\check{e} > i$ este mai veche, astfel că s'a pierdut conștiința despre existența unui e în acest cuvânt precum și despre legătura etimologică cu *mežih'*¹⁾.

Un alt exemplu al generalizării lui i este *sidi* (s j è d ĩ m). Și nici accentul cel vechiu era *s i d í, astfel că trecerea $\check{e} > i$ este perfect explicabilă²⁾.

Cazul invers, al generalizării formei accentuate, este prezentat de exemplele înșirate mai sus: *brežóva*, *dzvezdóm*, *jedú*, *smežě'se*, *venčáju*, *venčanica* (v j è n č a n i c a), *bě'logúžica*³⁾ (b j e l o g u z a), *belóm glavóm* (b i j è l o m).

Această particularitate a fonologiei graiului carașovenesc, adică $\check{e}$ neaccentuat $> i$, n'a fost relavată de Miletič în studiul publicat în AfslPh., cu toate că dă forme cu -i- pentru -ě-: *priko* (dar și *prekò* (Miletič, p. 163), *priko* (p. 164, 165), *pòsli* (dar și *pòsle*) (p. 165, 166), *prid* (p. 167).

De asemenea nici Syrku nu pare a fi recunoscut acest tratament al lui $\check{e}$ neaccentuat, judecând după nota lui Miletič asupra studiului acestuia (v. Miletič, p. 177 nota 1). Cred că tocmai necunoașterii acestei «legi fonologice» din partea lui Syrku se datoresc forme ca *človika*, *sčlovikam*, cu -i- în loc de -e-, pe care l-a generalizat însuși Syrku din forma nominativului, unde este normal căci $\check{e}$ e neaccentuat (*človik*), în cazurile unde $\check{e}$ este accentuat și deci n'a devenit i (*člove'ka*, *člove'kam*).

Živojnović a observat tratamentul i al lui $\check{e}$, însă îl explică cu totul greșit. D-sa crede că formele cu i sunt ikavisme intrate în graiul carașovenesc din limba literară a intelectualilor carașoveni (v. Živ., II, p. 61—62). Nu s'a întreat însă, dacă intelectualii Carașovenilor au vorbit de fapt vreodată ikavski⁴⁾. De altfel chiar dacă am admite aceasta, formele cu i ar trebui să se găsească în termeni cărturărești, nu în cuvinte absolut populare ca *díteta*, *rizanci*, *sikira*, *posli*, *posi*, etc. (Živ., II, p. 61).

¹⁾ Subiectul II pronunță de altfel (în Sept. 1934) *mižúr* II.

²⁾ Sub. II pronunțată *sidi* II (1934).

³⁾ Aici de altfel e are un accent secundar.

⁴⁾ D-sa s'a gândit probabil la franciscanii din Bosnia care i-au păstorit pe Carașoveni și care de fapt s'au servit și de dialectul ikavian. În Sept. 1934 am auzit predicând pe preotul din Carașova. Graiul îi era ikavian.

Cu toate că Živojnović știa că *ě* e adeseori redat la Carașova prin *i*, totuși în adverbul *dobri* (notat de mine *dóbri*) n'a recunoscut vechiul adverb *dobrě*, ci crede că avem de a face cu o întrebuintare adverbială a adjectivului (v. Živ., II, p. 67).

Prin urmare particularitatea aceasta a fonologiei carașovenești nu poate fi numită *ikavism*. Eu aș numi-o *pseudo-ikavism*. Cu adevăratul *ikavism* din regiunile apusene ale teritoriului limbii serbo-croate nu are nimic de a face, nici din punct de vedere geografic, nici cronologic și nici al influențelor culturale.

Epoca trecerii lui *ě* neaccentuat la *i* nu poate fi veche. Totuși e mai veche decât deplasarea accentului de pe silabele finale, care de altfel e abia acuma în curs (cf. p. 72). După cum vom vedea mai jos, în unele cazuri *e* (sau *i*) din elementele românești sau ungurești ale graiului din Carașova au dat un *e*. Și acest *e* pierzând accentul devine *i*, de ex.: *čure'zi* pl. — *čúris* sg. < *ciuhuréz*, *tan'eri* pl. — *tán'ir* sg. < ung. *tányér*. Poate aici ar trebui trecute și exemplele *Brě'zon'* « nume de bou » — *Brizája* « nume de vacă » < rom. băn. *Brezon'*, *Brezaia* (cf. mai sus, p. 71).

ě creat pe teren serbo-croat

În unele cuvinte, serbo-croata comună a creat forme cu *ě* pentru care în celelalte limbi slave se găsesc forme cu *e* (v. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 221—225). După cum era firesc, corespondentele carașovenești ale cuvintelor din categoria de mai sus au *e'* sau *i* pentru *ě* serbo-croat (dar nu slav comun). Astfel: *iě'lin* sg., *iěle'n'e'*¹⁾ pl.: *jěljēn*, plsl. *jelenī* (v. Vaillant, op. cit. I, p. 221); *kórin* sg. — *korě'n'e'*: *korijen*, *kòrijenje*, plsl. *korenī* (v. Vaillant, ibid.); *iěš'e'n**, *iěšinóva šúma*²⁾: *Jasjen* (v. Vaillant, op. cit., I, p. 223), sl. com. **asenī*. După cum arată *e* din *iěš'e'n** și pseudo-ikavismele *iěšinóva* (pentru accent cf. *jasènov*) și *Iesinóvac*, la baza formei carașovenești stă **jasěni*.

După Vaillant (op. cit., I, p. 221), pentru čakaviana veche și štokaviana occidentală veche trebuie presupusă forma *jelēn-*, iar

¹⁾ Despre pluralul *iěle'ne* v. mai jos, p. 159.

²⁾ Cf. și formă *Iesinóvac*, numele unei părți din hotarul Carașovei.

pentru ștokaviana veche, forma *korěn-*, în loc de *jelen-*, *koren-*. Considerând că *jelěn-* există și într'un graiu ștokavian oriental, adică cel carașovenesc (*jelěn — jēlē'n'e*), e sigur că *jelěn-* a avut o arie mai extinsă decât cea indicată de Vaillant (adică numai čakaviană și ștokaviană occidentală).

În ce privește pe *iješē'n** și *Iesinóvac, iješinóva*, formele acestea măresc numărul exemplelor date de Vaillant (o p. cit., I, p. 223) care presupun un **jasēni* (pentru sl. com. *asenī*) în unele graiuri serbo-croate.

ě rezultat din contracțiune

Încă în epoca străslavă particula negativă *ne* a format corp cu prezentul verbului *byti*, adică **esmi, *estü*, rezultând din contracția celor doi e un *ě*: **ne-esmi > něsmi*. Formele serbo-croate *nijěsam, nijěsi, nije* (ekavian *něsam, ikavian nīsam*, etc.) reprezintă deci formele străslave *něsmi*, etc. (v. Leskien, *Grammatik*, p. 509). În graiul carașovenesc am notat *ně* (odată) sau, de obicei, *ne, ne'si* II care corespunde lui *ně(stü)*¹⁾.

O contracțiune similară avem în *ne'ma, ne'mamo* (*němati, ikavian nīmati*), cu siguranță mult mai nouă (v. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 309) dar care totuși se găsește și în limbile bulgară (*němam*), slovenă, polonă și polabă.

Un alt caz de contracțiune asemănătoare îl oferă fraza: *kopriva^a me uje'la* (întrebarea 6258) « m'am urzicat »²⁾, în care *me* reprezintă pe *m e + j e* (pronume personal regim direct + verbul auxiliar).

ě în împrumuturi

Pe coasta Adriaticei, în Dalmația centrală, la Ragusa, în Bocche di Cattaro, vocala *e* din cuvinte de origină străină este adeseori tratată ca un *ě* (v. Rešetar, *Štok. Dial.*, p. 74 și Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 225—230). După Vaillant acest tratament al lui *e* se datorește unei pronunțări particulare a graiurilor romanice din

¹⁾ Miletič notează *ni: ni d'ěfka nēgo je d'ěte* (Miletič, p. 165) « nu e fată, ci e băiat ». La fel Živojnović (*Živ.*, II, p. 63, 67).

²⁾ Din cuvânt în cuvânt: « urzica m'a mușcat ».

regiunile sus-amintite, anume *e* a fost probabil pronunțat ca un diftong -*je* - care la Ragusa a fost redat prin -*ie* - iar în graiurile čakaviene prin -*i*.

Și la Carașova în împrumuturi străine întâlnim adeseori notația *ę*. Astfel în următoarele cuvinte de origină ungurească: *galę'r*, *galę'rak* < ung. *gallér*; *tan'ę'ri* pl., *tán'ır* sg. < *tányér*. Tratatamentul acesta al lui *ę* unguresc este foarte firesc, deoarece timbrul acestui *ę* lung în pronunțarea maghiară este foarte apropiat de acela al lui *e* carașovenesc. Am putea trece aici și pe *kome'd'ija* (ung. *komé dia*), dar *d'* din cuvântul carașovenesc ne amintește pronunțarea românească din Banat (Secaș, *comiédi*). De fapt și vocala *e* (uneori și *i*) în împrumuturile românești e adeseori tratată ca *ę*: *čúris* — *čure'zi* (< *ciuhuréz*), *fę'l'in** — *fıl'ę'na** (< *fin*), *leđ* (< *lei*), *l'ęgúme* (< *legume*), *trębunál*, *teđ* (< Secaș *teđ* < germ. *Thee*). La fel *prince'ziia* « *prințesă* ». Odată *ę* pare a reda pe *ea* românesc: *trę'pka*, *trę'pkę* < *treaptă*.

Amestecul lui *ę* cu *e*

Cu toate că în majoritatea covârșitoare a cazurilor *ę* este redat la Carașova prin *e* sau *i* (*i*), totuși de vreo câteva ori avem și forme cu *ę* sau *e* pentru *ę*. Așa de exemplu am notat de două ori *dve*, dar de vreo zece ori *dve* (*dvije*; *düvë*); la fel de două ori *jedú*, dar de mai multe ori *jedú*, *jedú* (sau *je'du*) (*jedü*, *jedü*; *izčdentü*). Pentru a explica divergența așa de mare dintre cele două notații (*ę* și *e*) sunt nevoit să presupun că notațiile cu *ę* sunt datorite unui lapsus calami. În adevăr e foarte posibil ca, în graba mare de a scrie fraza pronunțată de informator înainte de a fi uitat toate nuanțele fonetice, să fi notat semnul deschiderii, adică *ę* în loc de cel al închiderii, adică *e*. De altfel cuvintele acestea două le-am auzit adeseori în conversație, totdeauna însă cu un *ę* închis.

În schimb alte patru cuvinte, notate cu *ę* în loc de *e* etimologic, le-am auzit totdeauna cu *e*, anume: *klet*, pl. *klę'tove*, *trę'ba*, *gn'ę'zdo* și *klen*¹⁾ (*klijet*, *klęti*; *trebati*, *trębovati*; *gnijęzdo*,

¹⁾ D-na Colojară, într'o listă de cuvinte cărașovenești, scrie *cvęt*, *drę'vo*, *brę'žak* etc., dar *klet*, *tręba*, *gnjędzo*.

gnězdo; klijen, *klěnŭ, cf. rom. clean). Întâiul, *kleť*, este feminin în cele mai multe graiuri serbo-croate; după cum se vede din RJA., forma masculină e rară. Cum *kleť* carașovenesc este masculin și cum are același sens ca și cuvântul românesc bănățean *clet* «cămară; office; Vorrathskammer», nu e imposibil să fie pur și simplu un reîmprumut din graiul românesc bănățean ca atâtea altele¹⁾. Dacă *kleť* este împrumutat din românește, atunci lipsa lui *ę* este explicabilă.

În ce privește cuvintele *tre'ba*, *gn'ę'zdo* și *kleŋ*, prezența lui *ę* în loc de *e* este cu totul enigmatică. Verbului *tre'ba* îi corespunde în graiul românesc din Banat *tră'bă* (= *trebue*). Să ne gândim și aici la un împrumut românesc? Forma *gn'ę'zdo* e ciudată și din cauza prezenței lui *n'*, Dar pe acest *n'* l-am găsit și la *Gad*, *gn'ĩ'zdo* (formă identică cu cea din Srem, v. dicționarul lui Vuk); același *n'* se regăsește și în alte regiuni serbo-croate unde nu este îndreptățit fonologiceste (v. Elezović s. v. gn'ězdo). RJA. se îndoiește dacă forme ca *gn'ije zdo*, dar mai cu seamă *gn'e zdo*, sunt autentice²⁾. Tot acolo se dă și forma ciudată, întrebuițată la Croați, *gn'azdo* (v. RJA., s. v. gnijězdo; cf. forma *gn'ãzdö* din insula Ral, Rad, CXVIII, p. 3).

Vedem deci că pe întreg teritoriul limbii serbo-croate se găsesc forme ale acestui cuvânt care prezintă anomalii fonologice. Notez că forma dela *Gad*, *gn'ĩ'zdo*, este ciudată nu numai din cauza lui *n'*, ci și pentru tratamentul lui *ě*; graiul din *Gad* e ekavian, ne-am aștepta deci să avem *e* în locul vechiului *ě*, nu *i*. Aceeași remarcă o face și RJA. cu privire la forma *gn'izdo* din Srem³⁾.

Exceptând cazurile înșirate mai sus, unde pe de o parte *ę* a fost notat din greșeală în loc de *ę*; pe de altă parte informatorul a pronunțat un *ę* bine distinct de *ę*, *trebue* să amintim o serie de cazuri când pe *ę* l-am notat *e*, ceea ce înseamnă că l-am auzit ca un *e* mijlociu. Este adevărat că de cele mai multe ori același cuvânt

¹⁾ *Clet* bănățenesc e probabil un împrumut serbo-croat, deoarece nu se întâlnește în alte regiuni românești (afară de meglenoromâna unde a intrat din bulgară).

²⁾ Despre *n* v. și p. 96.

³⁾ Totuși la Lupac se zice *gn'ę'zdo** (Sept. 1934), formă considerată «greșită» de cei din Carașova.

notat odată cu *e* se găsește în altă parte notat cu *ę*. Iată câteva exemple: *drévo* — *drę'vo*, *jedú* — *jędú*, *klěšti* — *klę'sti*, *mése(ę)c* — *mę'se(ę)c*, *naprét* — *naprę't*, *pónedělnik* — *ponędę'luk*, *rěka* — *rę'ka*. Formele cu *e* au fost notate în cea mai mare parte la începutul anchetei când urechea era mai puțin familiarizată cu sunetele carașovenești, astfel: *rěka*, *pónedělnik*, *mése(ę)c*. La început de tot am notat de două ori *ě* în loc de *ę* în *jęlam** sg. instr. (același cuvânt l-am scris mai târziu de mai multe ori *ję'lo*) și *se priję'l* (cf. *kopriva^a mę uję'la*).

În sfârșit alte cuvinte au fost notate numai cu *e* în loc de *ę*: *Del*, *klej*, *mlad'ěji brat*¹⁾, *pětal*, *plěsnava*, *poplěsnavila*, *sacěpa*, *světlost*²⁾ (dijel, dělŭ; bulg. klěj; sufixul comparativului -ěji; pijětao; pljesniv, plěsnivŭ; cijepā, cěpati; svjetlost, světlosti).

Putem deci presupune că există o tendință de apropiere a lui *ę* (< ě) carașovenesc spre un *e* mijlociu în care se confundă adeseori și *ę* (< e). Tendința aceasta de deschidere a lui *ę* este frumos exemplificată de notația *Le'š'ę* (cf. *liješće*, *lěštije*); *ę* înseamnă că *e* n'a fost auzit nici *e*, dar nici *ę*, ci între ele.

Dar apropierea dintre *ě* și *e* nu pornește numai dela *ě*, ci și *e* are tendința de a se apropia de *ě*. Anume în multe cazuri am notat, pentru un *e* etimologic, un *ę*. Iată aceste cazuri: *Andrę'ja*, *Andrę'jka* (À ndrĭja, cf. rom. Andréi); *govę'dina* (gòvegjina); *jęšet'i* (jašec, v. RJA. s. v. jašiti); *jęret'i* (jureci); *kúčit'a* (< *kučeci); *magarę't'i* (magarèci); *pę'tka* (de patru ori) (pěcka), *siren'a* (odată, dar *siren'ę* de cinci ori); *smrdę't'ę* (smrděci); *uplę't'ęna*, v. p. 216 (plětena); *vidę't'i* (viděci)³⁾. În toate aceste cazuri *e* este urmat de o consonantă palatală. E deci probabil că închiderea lui *e* se datorește acțiunii acestor consonante⁴⁾.

¹⁾ Toruși în conversație am auzit *mlad'ěji* (* și II în 1934).

²⁾ Toate aceste cuvinte au fost notate câte o singură dată. D-na Colojoară scrie *Del*, *klej*, *mlagjěji brat*, *pětal*, *plěsnava pita*, *sacěpa* II. În conversație am auzit *světlost**.

³⁾ D-na Colojoară, după ce înseamnă cuvinte ca *bagrę'n*, *děver*, *klěšti*, etc. scrie *gověgjina*, *magarěci kášalj*, *pěcka*, *smrděce*. În conversație am auzit *jęšet'i* II, *jęret'i* II (în Sept. 1934).

⁴⁾ Broch semnalează o închidere similară a lui *e* din cauza unui *j* următor în graiurile Serbiei de Sud-Est (v. Broch, *Dialekt.*, p. 20).

Un grup aparte formează cuvintele *če'kan*, pl. *čikánu* «ciocan» (č è k i é, bulg. č é k a n); *čikáni kósu* «bate coasa»; *čikáju* (č e k a t i). Aici č pare a fi avut efectul de a-l închide pe e următor.

În alte cazuri însă nu suntem siguri de etimologia cuvântului, astfel încât e ar putea foarte bine să fie îndreptățit fonologiceste, dar n'avem mijloacele să verificăm dacă tratamentul este normal. Astfel *bre'berina* — br è b e r i n a, cf. rom. br e á b ă n; *fofle'i* și *fófli*, pl. *fofle'ju* «flăcău»; *gre't'kaju* «orăcăe (broaștele)»; *sleř*, pl. *sle'vi* «ghin; gouge»; *smę'dac* «cucută»; *suve'l'ka* «suveică» — s ò v i l j a, la Raguza s ò v j e l o, bulg. s o v á l k a (forma raguzană și cea ikaviană s ò v i l j a cer un ă ca și cea carașovenească); *tre'pa* «clipește», *tre'pka* «geană» — t r e p a v i c a, cf. slov. t r e ' p a t i, t r e ' p a v i c a; *tule'ika* «paiul porumbului» — cf. rom. t u l e i u.

Ieľe'ňka «nume de vacă» (J è l ě n k a «Elena») pare a fi fost influențat, prin etimologie populară, de *ie'lin* (mai vechiu *i e ľ e ' n) «c e r b

Cuvântul *pre'čka* «fuștel la scară» (v. Ristić - Kangrga, s. v. p r e č k a) pare a fi în legătură etimologică cu *prijeko* (întocmai ca și *prijèčac*, *prèčaga*, v. Daničić, Korijeni, p. 285).

Foarte ciudată este forma *ve'del*, *ve'deli* (vidio, vidjela, vidlŭ) pe care am auzit-o de nenumărate ori. Din vidlŭ ne-am aștepta la *víděl > *vídil¹⁾.

Formele *be'lik*, *be(e)le'zi*, *zabele'zim* din bĕľĕgŭ presupun o disimilare ě—ě > e—ě. Bĕľĕgŭ a devenit întâi *belĕgŭ, pe urmă *bel'e'g, în sfârșit *he'lik*. Și celelalte graiuri s.-cr. au forme disimilate; în loc de b j e l j e g se întâlnește b j e l e g și b i l j e g.

İ

Cele două vocale străslave ũ și ĩ s'au confundat în serbo-croata comună într'una singură: ĩ. Aceasta este reprezentată astăzi aproape în toate dialectele s.-cr. prin a. Graiul din Carașova are și el a pentru ĩ s.-cr. com.: *bas* — b a z, sl. com. *bŭzŭ; *bazovina* — b z ó v i n a, b a z o v i n a; *san* — s a n, plsl. sŭnŭ; *lan* — l a n, sl. com. *lŭnŭ; *dan* — d a n, dŭnŭ; *ovas* — ò v a s, ovisŭ; *vas* — v a s, vŭsŭ, etc.

¹⁾ În conversație am auzit *ve'de(i)* II*, *vide'la* II* (Sept. 1934).

Un cuvânt carașovenesc pare a avea la bază o formă cu *i*, pe când s.-cr. lit. are un *i* în locul lui *a* carașovenesc, anume cuvântul *dára* «dára ce o lasă căruța pe drum» (s.-cr. lit. *díra* «urmă», bulg. *dírja*). *Dára* nu poate fi despărțit de rom. *dâra*. După Bărbulescu (*Individualitatea*, p. 131, 132, 236) rom. *dâra* vine dintr'un sl. *díra*. D-sa nu ne spune însă unde a găsit atestată această formă. Probabil e o formă reconstruită¹⁾. Berneker, (s. v. *dirajo*), care cunoaște numai forma s.-cr. *díra* «drumul pe unde a mers o armată», o pune pe aceasta și bulg. *dírja* în legătură cu verbul **dirajo*, *dirati* «a rupe». Despre **dírja*, pentru a-i putea explica desvoltarea semantică din **dirajo*, presupune că a trebuit să însemne la început «aufzerissene Spur». Dar tocmai acesta este înțelesul lui *dára* și al lui *dâra*. Același cuvânt ca și *díra* este și *dira* «urmă» (v. RJA. s. v. *dira*). Berneker (s. v. *-darjo*) presupune, după Mikkola, existența vocalismului **dür-* a verbului *dero*, *díra* «a rupe», (iterativ: *dirajo*, *dirati*; *-darjo*, *-dariti* «a lovi») de ex. s.-cr. *ù-driti* «a lovi». Deci pentru caraș. *dára* și rom. *dâra* putem reconstrui o formă **dürja*. (Pentru *-rja* > *-ra* cf. *burja* — s.-cr. *bura*, rom. *bură*). Dela **dürja* ne-am aștepta să avem s.-cr. **dra*; dar la fel **küda* > *kàda*, **tūda* > *tàdā*, *migla* > *màgla*, *tīma* > *tāma*, *tīro* > *tarēm* (și *trēm*), etc. (v. Leskien, *Grammatik*, p. 8—9).

Există în schimb o seamă de cuvinte carașovenești care au altă vocală, nu *a*, în loc de *i*. Astfel *čē'tam* «cetesc» (s.-cr. lit. *čàtām*, plsl. *čito*, bulg. *četa*). Despre o influență bulgărească nu poate fi vorba la Carașoveni; mai degrabă vocalismul *e* a acestui verb se datorește unei influențe românești. În *dežden'ak* «salamandră»²⁾, avem tot un *e* în loc de *a*: s.-cr. lit. *daždēnjāk*. Dialectal există și *duždēvnjāk*, fiind influențat de cuvântul *dužd* «doge venețian» (v. Maretic, p. 43). Și *deždenjāk* a putut să sufere o influență analogică similară, n'ași putea spune însă de unde. Cuvântul *ležica* «lingură» e în aceeași situație. (S.-cr. *lāžica*, plsl. *lūžica*). Dialectal există și forma *ložica* despre care RJA.

¹⁾ Nu se găsește la Miklosich (dicționarul paleoslav și cel etimologic) și nici la Berneker.

²⁾ Informatorul spune despre salamandră: «*Iz oblaka páda*», «cade din nouri». S.-cr. *dažd* «ploaie», plsl. *duždi*.

(s. v. I a ž i c a 1) presupune că a fost influențat de z a - l o ž i t i « cibum in os ingero ». Ce analogie a produs forma *ležiica*, nu știu. Cazul lui *pištrast* « pistruiat » e mai simplu, anume trebuie să fie un împrumut românesc, (< rom. p i s t r u i u + a s t, v. p. 142). Forma s.-cr. mai apropiată este s.-cr. p a s t r v a « păstrav » (cf. plsl. p i s t r ũ « peștiș »).

În sfârșit pronumele demonstrative *one'i*, *ove'i* și *se'i*¹⁾, (în *sejdan* « astăzi »), (s.-cr. lit. ò n ā j, ò v ā j, t ā j; plsl. onŭ, ovŭ, tŭ, si) au un *e* în locul lui *i* s.-cr. com. care nu poate fi explicat prin analogie, etimologie populară sau prin împrumut, ci aici avem de a face cu un fenomen fonologic. Cred că trecerea aceasta a lui *i* + *j* la *-e'i* este de aceeași natură ca și fenomenul observat de Belić în graiurile din sud-estul Serbiei unde un *i* urmat sau precedat de consonante palatale ia o nuanță apropiată de *e* (v. B e l. p. 46, 89). Belić notează acest sunet *ĩ^e* sau *ĩ^a*, adică un *ă* apropiat de *e* sau de *ă*. Chiar pronumele înșirate mai sus sunt notate de Belić o n i' a j, o n i' e j, t i' e j²⁾, etc. (v. B e l., p. 70). Odată scrie chiar t e j (i b i d., p. 82).

Dacă admitem și pentru formele carașovenești această explicație, atunci trebuie să presupunem că ele sunt destul de vechi, adică de pe timpul când *i* avea încă valoarea fonetică apropiată de *ă* românesc (sec. XIII—XIV). Cu aceasta nu vreau să zic că de pe atunci se pronunțau cu un *e* (de ex. *o n é i), ci la început *i* avea o nuanță de *e* (de ex. *o n ă e i). Mai târziu, când *i* a devenit *a*, *i^e* (= *ă^e*) a devenit *e* (*e*)³⁾.

¹⁾ Și t è j (v. Miletich, p. 164).

²⁾ Notăția lui Belić *ĩ^e* înseamnă că timbrul vocalei este mai aproape de *ĩ* (= *ă*) cu o nuanță de *e*, pe când *ĩ^a* înseamnă că timbrul lui *e* este mai puternic având însă o nuanță de *ĩ* (= *ă*) (v. B e l., p. 44).

³⁾ După Miletich unii Carașoveni pronunță *ă* în loc de *i* (*u*) (v. Miletich p. 163). În Sept. 1934 am notat la Lupac *ă* în următoarele cuvinte: *dóbâr**, *ĩ^edân**, *kād**, *kráták**, *mógál(l)**, *uóšál**, *páñ**, *bok pomógál**, *să mnóm**, *sejďá'n**, *stígál**, *tá'mnu**, *tást**, *tá'sta**. Această pronunțare se întâlnește la Lupac, Clotoci Vodnic și Nermet. Cel puțin la unele cuvinte ca de ex. *kát* (*kád*). În Ravnic și în cartierul Carașovei numit *Kúrjačica* se zice *keť* (*keď*)* II. Poate acest *e* < *i* se găsește și în *one'i*, *ove'i*, *se'i*, *ležiica*, *če'tam*, etc. Pronunțarea *a* e considerată mai frumoasă. Cei din Carașova (*se'l'a'ci**) râd de cei care pronunță *ă* sau *e*.

a, i în împrumuturile românești

Vocalele românești *a* și *i*, cu excepția cazului când *i* este urmat de *r* (v. p. 91), sunt tratate întocmai ca și *i*, adică devin *a*. De ex. păpușă > pãpușã; vãduvã > vãduvã; iãst > cãst¹; sã-carã > sãkãrã; Secaș rãgori² « rãgușit » > lãgșritãn; rãstãn (resteu) > rãstãf; fãlie (felie) > fãliã; vãru > vãrũ; Secaș amnãt « târziu » > amãnt « idem »; tãnjãlã > tãzãlã; se gãndeste > se gãndãie; stãnã > stãnã²; etc. Forme ca cãst, sãkãrã, rãstãf, fãliã, trãdeazã un fonetism dialectal românesc. Se naște acum întrebarea când poate fi considerat ca încheiat procesul trecerii lui *i* la *a* în graiul carășovenesc? Se poate oare presupune că, la venirea Carășovenilor în Banat, i nu devenise încă *a*, deoarece *a* și *i* au fost tratate ca și *i*? Pe de altã parte e greu de admis că trecerea *i* > *a* din graiul carășovenesc ar fi independentã de același fenomen fonologic comu majoritãții dialecelor serbo-croate. Este deci mai mult ca probabil cã *i* > *a* dateazã încă din epoca când Carășovenii erau în Peninsula Balcanicã. Pentru a putea înã explica de ce au fost tratate la fel și vocalele românești *a* și *i*, intrate în acest graiu mai târziu, este nevoie sã presupunem cã, la venirea Carășovenilor pe locurile ce le ocupã astãzi, i se afla pe o treaptã intermediarã între *i* și *a*, ceva asemãnãtor lui *a* notat de mine *a'* (între *a* și *a*). Un *a* (sau *i*) românesc a fost deci redat prin cel mai apropiat sunet carășovenesc de atunciã, anume prin **a'*, devenit mai târziu *a*³). Presupunerea aceasta cãștigã un sprijin puternic în constatarea cã uncori *a* (*i*) românesc este redat prin *e*, de ex.: *iskëptal sam* « am scãpat » > scãpãt;

¹) Zivonovic noteazã cãst și cest și îl traduce cu « vrãșnjak ». Cu signuranã a vrut sã zicã vrãșnjik « fest », cãci vrãșnjãk înseamnã « vãrșnic ». La Nermet se zice cãst² II, (v. nota precedentã), iar la Ravnic cest² II. Forma s.-cr. este stãn, de gen masculin. E deci probabil cã stãna este din rom. stãnã. În Sept. 1934 am auzit dela o carășovenã din Nermet forma stãna*. Originea romãneasã a acestui cuvãnt carășovenesc e deci sigurã. La Nermet se zice pãpușã*, vãduvã*, sãkãrã*, lãgșritãn*, rãstãv*, fãliã II, vãrũ*, amãnt*, tãzãlã*, sam se zãgãnducãlã*.

²) Trebuie înã sã înem seamã și de cele spuse la p. 81, nota 3. Numai o parte din Carășoveni au astãzi *a* pentru *i*. E probabil cã *i*-au adus din Peninsula Balcanicã. Ceaaltã parte *i*-au pãstrat pe *a* pãnã astãzi.

orend'ita «directică» < rom. băn. o r â n d e ș t e; *ke'pec* «cupa cu care se ia vama la moară» < Secaș *căpă't*; *mezerika* < m ă z ă r i c h e. Acestea sunt împrumuturi mai nouă când î nu se deosebește de loc de -a obișnuit; în stadiul acesta mai recent, timbrul lui *ă* (*i*) românesc a fost simțit de Carașoveni ca fiind mai apropiat de *ę* al lor decât de un *a*¹). Într'un caz *i* românesc a fost apropiat de *i*, anume în cuvântul *rin'af* «râios» < rom. băn. r â n ' e + suf. -av.

Și *ă* românesc pare a fi fost redat odată prin *i* în cuvântul *strigl'ata* «străghiață» < Secaș *străgiătă*. Dar acest cuvânt a fost împrumutat de Carașoveni cu siguranță îndată după sosirea lor în Banat, ceea ce se vede din menținerea lui *l'* în această formă (v. p. 99). E puțin probabil ca în epoca aceea *ă* românesc să fi fost redat prin *i* carașovenesc. Mai degrabă aș presupune, judecând după forma meglenită *strigl'ată*, după cea din Săcele *știri ghiață* (v. DR. III, p. 616—617) și după cea carașovenească de mai sus, că forma veche românească a fost **strigl'ată*, pronunțată astfel în sud-vestul Banatului până în epoca așezării Carașovenilor pe aceste meleaguri.

a «mobil»

Alternarea regulată a așa zisului *a* «mobil» se regăsește și în graiul carașovenesc ca și în celelalte dialecte s.-cr.: *Ne'mac-Ne'mci* = Nijëmac - Nijëmci — *nëmîc(i)* — *nëm(i)ci*. Firește, acest *a* «mobil» se introduce și în împrumuturi ca să se evite grupuri de consonante neobișnuite în serbo-croată. Astfel rom. *dant* > *dânac*, întocmai ca în Dalmația it. *danza* > *dana c*. La fel rom. *giolgiu* (< ung. *gyolcs*) > *g'olac*²).

În cuvântul *racav(f)te'lo* (< *raz-cavte'lo*) regăsim aceeași metateză ca în *căvtjeti*, *căvtiti* (cf. *cvătiti*).

¹) Și *ę* pentru *jer* din Ravnic și *Kurjačica* poate fi explicat la fel. E probabil că *jer*-ul s.-cr. a ajuns și aici la *a*. Pe urmă din graiurile satelor Vodnic, Lupac, Nermet și Clocotici, a pătruns din nou *ă* la Ravnic și în cartierul Carașovei *Kurjačica*; cum aici nu mai există *ă*, a fost redat prin sunetul cel mai apropiat, anume *ę*.

²) În satele înșirate la p. 81, nota 3, *a* mobil e redat firește prin *ă*: *dôbâr**, *kratak**, *uôšâl(l)**, etc. (v. acolo).

O formă interesantă este *po velikadnu* «după Paști»; nominativul este *veligdan*. Aici *a* «mobil» s'a generalizat din forma genitivului: *velikadne (cf. *Spasovdān - Spasovadne*).

În două cazuri *a* nu s'a produs. Întâi în cuvântul *vosk* «ceară» (*vosak*). Și în literatura raguzană și în graiul actual din Raguză e obișnuită forma *vosk* (actual *vos*), (v. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 173). În al doilea rând în numele de botez *D'úret'* avem un *ę* în loc de *a* «mobil» așteptat (cf. *Gjuragj*). Se datorește oare acest *ę* influenței consonantei palatale următoare **d'*, (devenită afonică, *t'*, la sfârșitul cuvântului, v. p. 123)?

I

Păstrarea lui *l* silabic constituie încă unul din caracterele arhaice ale graiului carașovenesc. În privința aceasta graiul din Carașova face iarăși grup cu dialectele prizreno-timocene¹⁾ și cu graiurile bulgaro-macedonene în care -*ül-*, -*il-* sau -*lŭ-*, -*li-* nu s'au vocalizat nici până astăzi.

Se știe că -*ül-*, -*il-* și -*lŭ-*, -*li-* au dat în slava meridională un *l* silabic. Deci atât *vilkŭ cât și *blŭxa slave comune au produs un *l* silabic, *vŭlkŭ, *blŭxa slave meridionale. În grupul dialectelor kosovo-rasciane acest *l* începe a se vocaliza prin sec. XIII. (V. Bel., p. LXXXIX). Procesul vocalizării în *u* nu poate fi însă considerat ca sfârșit decât mai târziu. În diversele grupuri dialectale s.-cr. vocalizarea s'a întâmplat în epoci diferite. Astfel în Bosnia în sec. XIV, în Raguză la începutul secolului al XV-lea, în literatura čakaviană, în sec. XV. (v. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 290)²⁾.

În spre răsărit răspândirea acestei inovații nu poate fi urmărită cu atâta precizie ca în apus, din cauza lipsei de documente scrise. Judecând după graiurile de astăzi, constatăm că inovația n'a pătruns în graiurile prizreno-timocene. Grupul dialectelor kosovo-resaviene au fost însă atinse de ea, cu excepția graiului carașovenesc. Putem

¹⁾ V. Bel., p. 90—123.

²⁾ În colțul nord-vestic al teritoriului limbii serbo-croate, anume pe insulele golfului Quarnero, *l* n'a trecut nici până astăzi în *u* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 110).

deci deduce că graiul carașovenesc s'a despărțit de grupul dialectelor kosovo-resaviene într'un timp când *l̥* nu se vocalizase încă în aceste graiuri.

Cum nu știm când s'a vocalizat *l̥* în dialectele dintre Kosovo și Resava, nu putem trage nicio concluzie asupra epocii migrației Carașovenilor în Banat. E probabil însă că inovația de mai sus, adică *l̥ > u*, a pătruns în regiunile orientale ale teritoriului limbei serbo-croate mai târziu, probabil în secolul XV, ca în Dalmația (Ragusa, dialectul čakavian)¹⁾. Prin urmare graiul carașovenesc a putut să se despartă de vreun graiu aparținător grupului kosovo-resavian chiar în secolul al XV-lea, fără ca să fie nevoie să prezinte vocalizarea lui *l̥*.

În cursul anchetei la Carașova l-am notat pe *l̥* în mai multe feluri. Întâi l-am auzit (și deci l-am notat) ca un *l* silabic simplu, fără ca să se fi produs, înainte sau după *l*, un timbru vocalic deosebit de cel propriu al lichidei. De ex.: *bl̥'va* — b ù h a, *bl̥'xa*; *ml̥'ze*, *ml̥'zničár* — m ù z ē m, *ml̥'zø*; *pl̥'ze' se* — p ú z ē m, *pl̥'zati*; *sl̥'ze* — s ù z a, *sl̥'za*; *žl̥'tún'ak* — ž ú t a c, cf. *žlūtū*; *žl̥'vn'a* — ž ú n j a, ž ú j a, *žlūna*, etc.

Adeseori însă am auzit, pe lângă timbrul caracteristic al lui *l̥*, o vocală foarte scurtă, fugitivă, al cărei timbru l-am identificat de obicei cu cel al lui *i* românesc, sau al lui *ǎ* românesc de o nuanță mai închisă. În cazul acesta am notat *l̥* sau *ǎl̥*. Vocalele *i* sau *ǎ* născute înaintea unui *l̥* sunt, după cum am spus, fugitive, astfel că accentul l-am notat pe *l̥* (*i' l̥*, *ǎ' l̥*), deoarece acesta era purtătorul accentului nu vocala *i*, sau *ǎ*, abia perceptibilă. Iată câteva exemple: *d^ǎl̥bóka* — d u b ò k a, bulg. *dǎl b ó k a*; *d^ǎl̥'go*, *d^ǎl̥'k*, *d^ǎl̥'k* (dar și *d^ǎl̥'ge*) — d u g, *dl̥'gū*; *g^ǎl̥'ka* — g u k a, G l i k a « toponimice » (v. RJA. s. v. g u k a), *k^ǎl̥'ca*, *k^ǎl̥'cni* (dar și *kl̥'cka*, *kl̥'cnul*) —

¹⁾ Atât graiurile kosovo-resaviene cât și cele dalmatine sunt situate oarecum periferic față de « centrul » dialectelor serbo-croate. Multe inovații născute în acest « centru » n'au pătruns până la periferie, de ex. sistemul nou de accentuare. În regiunea dintre Kosovo și Resava întocmai ca pe țărmul Adriaticei, se găsește în nemijlocită apropiere graiuri cu *l̥* nevocalizat în *u*: spre răsărit graiurile prizreno-timocene, spre apus cele din insulele golfului Quarnero. Este deci firesc să presupunem că, în amândouă regiunile de mai sus, vocalizarea lui *l̥* s'a întâmplat relativ târziu și cam în același timp.

kucati, kuckati, kucnuti, klücati; *k'ci* (dar și *k'ci*) — kûk, pl. kûki, klükü, cf. rom. câlți; *k'k* — kuk, *külkü, plsl. klüka; *p'ln* (dar și *pln*) — pun, plünü; *p'za* — pûž, plüži; *rask'čivac* — cf. raskúčiti, sù-klüčiti; *st'ba* — stuba, stluba; *st'pci*, *st'pci* (și *st'pci*) — stúpac, stlupü, cf. rom. stâlp; *v'na* (și *v'nu*) — vuna, vluna; *ž'lt* (și *ž'ta*) — žût, žlütü.

Despre *g'ka* — guka aș avea de adăugat următoarele: RJA. se întreabă dacă guka are la bază o formă cu -li- sau nu. Cred că caraș. *g'ka*, s.-cr. lit. guka, Glika, bulg. gálki și rom. gálcă au la bază un *glüka. De aceea rom. gálcă nu trebuie pus în legătură cu pol. galka, rus. galka, rut. halca cum o face Miklosich (Etym. Wörterb., s. v. galka¹) și DA. (s. v. gálcă), ci cu formele slave meridionale amintite mai sus.

În graiul carașovenesc *l* are prin urmare tendința de a produce o vocală înaintea lui. În același stadiu, dar puțin mai înaintat, sunt și dialectele dintre Timoc și Morava (cf. Bel. p. 90—91, 106—111)²). E interesant că notațiile mele *l'*, *al'*, corespund perfect notațiilor lui Belić: *l'*. D-sa îl numește pe acest *l'* «nesilabic», ceea ce înseamnă că tot *l* este purtătorul silabei. Totuși, în dialectele studiate de Belić, vocala nouă s'a produs de obicei după *l*, și în cazul acesta devine aproape totdeauna silabică. Unui *ž'lt* carașovenesc îi corespund, în graiurile din sud-estul Serbiei, *žl'itó*, mai des *žl'itó* (v. Bel., p. 106; sunetul notat de Belić cu jer-ul cel mic, *i*, are o valoare fonetică apropiată de *ă* românesc cu diferite nuanțe care îl apropie de *e*, de *a*, de *ă* sau de *o*, v. mai sus p. 81).

Țin să observ că informatorul meu carașovean nu era consecvent în pronunțarea lui *l* silabic. Același cuvânt l-am notat când *l*, când *l'* sau *al'*, de ex.: *k'ci* — *k'ci*, *k'cnul* — *k'al'cni*, *pln* — *p'ln*, *ž'lt* — *ž'lt*, etc.

O pronunțare cu totul deosebită are cuvântul *s'n'ca*³) în gura informatorului. Dela un alt subiect am notat forma normală *sl'nce**

¹) Forma românească e greșit scrisă galkę.

²) La p. 91 a operei citate, Belić descrie mecanismul producerii acestui sunet de trecere.

³) *n'* = *n* silabic accentuat.

(< plsl. *slŭńice*). În cazul acestui cuvânt, *l̥* este într'o poziție neobișnuită, anume este urmat de o nazală care ea însăși poate juca rolul unei sonante. Forma *s'ŋ'ca* a putut să se nască din *s'ŋ'nce** prin nazalizarea lui *l̥*. Dintr'un **s l n c e* (cu *l̥* nazal), asimilându-se total *l̥* nazal la *n*, s'a născut ușor un **s n' c e*, cu o vocală fugitivă ¹ produsă încă în stadiul cu *l̥*. Am notat și *s'ŋ'ce*, chiar *să'ncu*¹).

Câteva cuvinte prezintă un tratament al lui *l̥* cu totul anormal. Să începem cu cazul cel mai ușor de explicat. La întrebările « dator », « datornic », « datorie », informatorul a răspuns: *dúžan*, *dužnik* și *duk*. Formele mi s'au părut ciudate, de aceea l-am subliniat în două cazuri pe *u*²). Cu toate că n'am obiceiul, și este și contrar principiilor care stau la baza acestor fel de anchete lingvistice, l-am întrebat mirat pe informator: « Cum, nu ziceți **d l̥ k?* » Răspunsul acestuia, cam nesigur, fără convingere, a fost: « Ba zicem și *d l̥ gove* ». Concluzia mea este următoarea: *dúžan*, *dužnik*, *duk* sunt împrumuturi din limba literară serbo-croată (*d ú ž a n*, *d ù ž n ĩ k*, *d ù g*) intrate în graiul carașovenesc probabil prin contactul Carașovenilor cu intelectualii lor (preoții) străini cari vorbeau cu dânșii în limba serbo-croată literară. Dar formele regulate cu *l̥* au putut fi păstrate poate până în ziua de astăzi. Altfel nu ne-am putea explica păstrarea accentului pe locul cel vechiu în cuvântul *dužnik* (s.-cr. lit. *d ù ž n ĩ k*). Forma din urmă este de fapt rezultatul unei contaminări între *d ù ž n ĩ k* și **d l̥ ž n ĩ k*; dela cea dintâi îl are pe *u* în loc de *l̥*, iar dela a doua are accentul pe silaba finală, fostă cândva și la Carașova lungă.

Un alt cuvânt cu un tratament neobișnuit al lui *l̥* este *vykoláci* (s.-cr. lit. *v u k ò d l a k*, plsl. *vlŭkodlakŭ*). Forme cu *r* în loc de *l̥* se găsesc în bulgară (*v ă r k o l á k*), albaneză, neogreacă, și română (*v ă r c o l á c*)³). Disimilarea **v ă l k o l a k > v ă r k o l á k* s'a întâmplat firește în bulgară, de unde forma disimilată a trecut la Români, Neogreci și Albanezi. Nu e imposibil ca aria formei cu *r* să se fi întins și peste teritoriul dialectului serbo-croat balcanic

¹) Un *n* silabic am mai notat în interjecția *hŋn* « iată ». Acest *ŋ* poate fi și velar când e urmat de o ocluzivă velară: *hŋn ga* « iată-l ».

²) În manuscris am subliniat cu trei linii, marcând în felul acesta că forma este cea dată de informator și deci nu poate fi vorba de vreo inadvertență a mea.

³) Și soraba are o formă cu *r*.

din care s'a desprins graiul caraşovenesc. Şi alte inovaţii caracteristice graiurilor bulgare au arii extinse spre apus, peste graiurile prizreno-timocene, până în grupul dialectelor kosovo-resaviene. Totuşi este mai probabil că forma *vŕkoláci* este un împrumut din limba română. Pe lângă *r* în loc de *l*, mai pledează pentru aceasta şi reducerea grupului *-dl-* la *l* şi, în sfârşit, sensul. La Serbo-Croaţi *v u k ò d l a k* înseamnă strigoiu obişnuit, pe când la Caraşoveni, întocmai ca şi la Români, vârcolacii sunt strigoii care mănâncă luna. La întrebarea 2456 «întunecime de lună», Grabnik mi-a răspuns: *pomračán'ę me'seca* şi a adăugat: *iedú ga vŕkoláci*¹⁾.

Un alt cuvânt cu *u* în loc de *l* este numele Bulgarilor: *Búgar*, *Búgari* — B u g a r. Fireşte şi aici avem de-a-face cu un împrumut din graiul sârbesc bănăţean. De altfel şi Românii bănăţeni au împrumutat numele Bulgarilor tot dela Sârbi. (În comuna Ghilad, lângă Gad, am notat: *Bugár*, pl. *Bugári*).

Mult mai complicat este cazul cuvântului *jabalka*, od *jabalke*. Tot aici trebuie amintit şi numele satului caraşovenesc *Iabalče*²⁾. Serbo-croata literară are *jabuka*, *jabučje* (*jabluka*). Cu formele acestea m'am ocupat în parte mai sus, v. p. 10. Cum trebuie însă explicată această anomalie fonologică? Nu e imposibil ca încă în graiul vechiu caraşovenesc să fi existat tendinţa de a desvolta o vocală pe lângă *l* silabic. Putem deci presupune că o formă **iablka* a devenit de timpuriu **iabalka* (v. nota precedentă), iar aceasta *jabalka*. Silaba *-al-* a putut exista chiar în mai multe cuvinte. Cum Caraşovenii n'au venit în Banat numai dintr'o singură localitate din Peninsula Balcanică, ci probabil din mai multe localităţi învecinate, putem presupune că la o parte a Caraşovenilor tendinţa de a vocaliza pe *l* era mai mare, pe când la alţii, din altă localitate,

¹⁾ Fireşte, credinţa aceasta este răspândită la multe popoare. La Caraşoveni însă nu poate fi despărţită de aceeaşi credinţă a Românilor, mai ales când numele vârcolacilor prezintă coincidenţe fonologice aşa de frapante la unii şi la alţii.

²⁾ Forma *jabuka* dată de Živojnović (*Živ.*, I, p. 55) după Vlašić nu este caraşovenească. Totuşi Živojnović dă şi forma corectă, tot după Vlašić, *jabalku* (*ibid.*, p. 67) precum şi forma auzită de d-sa *jabalke* (*Živ.*, II, p. 53). În Sept. 1934 am auzit în satul Lupac forma *sjablkami**. Un subiect din Nermet a pronunţat *sjabalkami** «cu mere». Forma *jabalka* e deci caracteristică graiului din comuna Caraşova.

ea era mai mică sau nu exista de loc ¹⁾). Aceștia din urmă, fiind mai numeroși, au impus pe urmă pronunțarea *l̥* în loc de *-al-* (sau *-ă l-*, *-^a l̥-*) în cele mai multe cuvinte, cu excepția lui *jabalka*. Presupunerea de mai sus devine mai probabilă dacă luăm în considerare faptul că o formă ca *pl̥cáš* (s.-cr. lit. *p a l a c*, *p â l c a*, *palic̥i*) nu poate fi explicată altfel decât ca o « falsă regresivă » datorită tendinței de a înlocui pe *-al-* cu *-l̥-*. În adevăr forma corectă ar trebui să fie **p a l c á š* (< *palic̥i* + *a š*).

Unele dialecte serbo-croate au dezvoltat de altfel vocale pline pe lângă vechiul *l̥*; acesta se prezintă sub formele *-e l-*, *-o l-*, *a l* (v. *B e l.*, p. 111). E probabil că la o parte dintre Carașoveni a existat tendința de a realiza vocala *a* pe lângă *l̥*, dar a avortat din cauza preponderenței celor care vorbeau cu *l̥*.

E interesant că în diminutivul dela *jabalka*, anume *jab^al̥cica^a* « podul palmei » ²⁾, *l̥* s'a păstrat.

r

Întocmai ca la *l̥*, și la *r* există tendința de a desvolta o vocală de timbru *i*, *ă* înainte și, câteodată, după *r*. Tendința aceasta m'a frapat îndată ce am sosit la Carașova. Să nu uităm că cu vreo zece zile mai înainte am cercetat graiul din Gad; acolo n'am observat nimic asemănător, ci am notat totdeauna *r*. Nu pot fi deci bănuir că am perceput greșit un sunet pe care nu-l am în limba mea maternă.

Vocala dezvoltată înaintea lui *r* (sau după *r*) am identificat-o de obicei cu *i*; am notat însă și un *î* (*i* deschis, apropiat de *ă*) sau un *ă* (*ă* închis, apropiat de *î*). Firește vocala aceasta este fugitivă; *r* nu-și pierde din cauza ei rolul de purtător de silabă. De aceea accentul este notat de-asupra lui *r* nu asupra vocalei, scrisă de

¹⁾ Întocmai cum jer-ul vechiu s.-cr. s'a păstrat ca *ă* la unii Carașoveni, pe când în comuna Carașova a trecut la *a*. Se pare chiar că, acolo unde s'a păstrat *ă*, se zice *jabl̥kami** *jabl̥kami** (v. p. 88, nota 2), iar unde se pronunță *a* (< jer), acolo unde se zice *jabalka*.

²⁾ « Podul palmei » = partea palmei apropiată de încheietura mâinii; la Seçaș se numește: *me'ru palmi*.

altfel la umărul lui *r*. Totuși am notat odată și un *i* plin, silabic, în cuvântul *gí'rbavst* (g r b a v) « ghebos », dar același adjectiv l-am scris în altă parte *gⁱ'bavo*, ba chiar *gⁱ'bavimi* (pl. instr.).

Notez că notațiile cu *r* sunt în simțitoare majoritate față de celea cu *i**r*. Firește multe cuvinte se găsesc notate numai cu *r*, de ex.: *b^r'dila* « vatale » (b r d i l a); *b^r'šl'an* « iederă » (b r' š l j a n); *d^r'va* « lemne » (d r v a); *f^r'tal'* « sfert » (f r t ā l j); *p^r'li* « pârlește » (p r l j ī); *š^e'grt* « ucenic » (š è g r t); *trpí dan* « ajutorul Crăciunului » (« t r p ī m « a răbda »); *vrtí* « învârtește » (v r' t ī); *z^r'cala* « ochelari » (z r c a l o « oglindă » — la Raguză); etc.

În schimb, altele sunt notate numai cu *i**r* (sau *a**r*), de ex.: *bⁱ'r'vno* « bărnă » (b r' v n o), *čⁱ'rn, čⁱ'rne* « negru » (c r n), *k^a'r'čak, k^a'r'čazi* « ulcior » (k r č ā g); *k^r'rst* « cruce » (k r s t) *pⁱ'r'ska* « preotul aghesmuiește cu pământul » (p r s k ā m); *smⁱ'rt* (« moarte » (s m r t); *vⁱ'rvf* « vârf » (v r h), etc.

De obicei înșă același cuvânt se găsește scris când cu *i**r*, când cu *r*, de ex.: *u cⁱ'r'kvu — c^r'kva* « biserică » (c r k v a); *čⁱ'rvf — č^rf* « vierme » (c r v); *d^a'r'kt'e^e — d^r'kt'e* « tremură » (d r k é ē); *dⁱ'r'žim* « țin », *dⁱ'r'žálo* « toporaștea coasei » — *držim* (d r' z ī m); *gⁱ'rk, gⁱ'r'ci — grk, g^r'ci* « negustor » (g r k); *gⁱ'r'nac — g^r'nci* « oală » (g r n a c); *kⁱ'r'čel' — pot krčel'am* « cărceie la jug » (k r' č e l e); *kⁱ'rf, k^r'rf — kvf* « sânge » (k r v); *mⁱ'rtávac* « mort subst. » — *m^r'tvi* « morți adj. » (m r t á v a c, m r' t a v); *pⁱ'rč* « țap » — *prč* (p r č); *pⁱ'r'sti — p^r'sti* « degete » (p r s t); *hⁱ'r'd'av(f)* « ruginit » — *h^r'd'avo* « rău » (r' g j a v « miser »); *smⁱ'rdí* « pute » — *smrdé't'e gánge* « gândaci puturoși » (s m r' d ī m, s m r' d ē č); *s tⁱ'r'ga, na t^a'r'gu — na tr'gu* « târg » (t r g, « marfă »); *ot tⁱ'r'n'a — s tr'n'i* « spini »; *trn* « spin » (t r n j e, t r n); *tⁱ'r'skom — tr'ska* « trestie » (t r s k a); *vⁱ'r'ba — v^r'ba* « salcie » (v r' b a); etc.

Fenomenul acesta se întâlnește și în alte graiuri slave meridionale (v. B e l., p. 124; Broch, D i a l e k t., p. 27). În majoritatea graiurilor bulgare vocala *ă* de pe lângă *r* este plină.

Unui fenomen fonologic bulgăresc îi este similară desvoltarea vocalei *i* după *r* în cuvintele: *d^r'i'nčác* « jăruitor », *d^r'i'nčiš* « a scotoci în foc » (cf. d r n j k a m « anschlagen gegen etwas »); *č^r'i'n'ke* « cireșe negre » (cf. c r n j k a « femeie brunetă »); *trⁱ'i'n'ke* « un fel de prune ». În bulgară vocala *ă* apare înaintea lui *r* dacă urmează

numai o consonantă, dar dacă urmează două consonante după *r*, atunci vocala *ă* stă între *r* și aceste consonante, de ex. găr^mjă, dar gră^mna (v. Mladenov, *Geschichte der bulg. Spr.*, p. 134—135; cf. și Bel., p. 109—110).

Grupul format din *ă* + *r* în împrumuturile românești este tratat ca un *r*. Firește -âr- românesc este adeseori de origine slavă. Iată cele câteva exemple: rom. băn. bâr^cari «sâmbrașii, asociații dela o stână» > *brkari* «idem»; ciocâr^lie > *čok'rlja*; câr^jă > *k'ar'ža*; Pâr^vul > *P'r'vul*, *Prvul'asa* «porecle»; rom. băn. târⁿaț > *tr'nac*; vârcolac > *vrkoláci*.

Următoarele trei cuvinte au un tratament anormal al lui *r*: *Hâr^vati*, *Hâr^vat* «Croat» (H^rvăt, dar și Hâr^văt); *salôvro* «solovârf» (cf. Secaș, *solov'rv*); *te'rbân* «stomac» (cf. tr^buh «burti»). Despre întâiul nu se poate presupune că ar avea vreo legătură cu forma Hâr^văt, întrebuițată undeva în Vestul teritoriului limbii serbo-croate, ci e mai degrabă un împrumut unguresc, ceea ce ar explica și accentul (v. p. 56). Al doilea pare a fi un împrumut românesc, dar etimologia cuvântului românesc nu e cunoscută, astfel că nu se poate spune nimica despre forma aceasta ciudată. Al treilea trebuie pus în legătură cu rom. bâr^dăhán, bâr^dán «stomac». *Te'rbân* ar putea fi rezultatul unei contaminări între bâr^dán și tr^buh. În cazul acesta trebuie să presupunem că *ă* românesc a fost tratat ca în împrumuturile mai nouă din limba română, ca *ę*.

Vocale nazale

De vreo zece ori am notat vocale nazale în cursul anchetei dela Carașova. Iată toate exemplele: *cigăska zól'a* «bondar» = «albină țigănească» (ci^gan^ski); *diti'stvo* «copilărie» (dj^ètiⁿjs^tvo); *düst* «compot» (< germ. Duⁿst); *bel káxõ snek* «alb ca zăpada», *právo kákõ sve't'a* «drept ca lumânarea» (cf. *táki bógat kakón ja* «așa de bogat ca mine» — ká^koⁿo); *katá'ske cóle* — Secaș *tuq'li cătân'éšč* «haine militare» (kà^tan^ski); *klö'fer* «tinichigu» — Secaș *cluá'mfer* (< germ. Kle^mpⁿer); *laguritā sam* «sunt răgușit» (cf. Secaș *răgorit*); *tāžála* < rom. tăn^jală; *žē'ski sve'ci* «sărbători băbești = «sfinți femeiești».

În toate exemplele înșirate vocala nazală se află înaintea unei consonante constrictive: *z, s, f, ž*. Din punct de vedere strict fiziologic nici nu suntem în prezența unei veritabile vocale nazale. După cum am arătat în lucrarea mea, *De la nasalité en roumain*, Cluj, 1930, p. 37—38, înaintea unei fricative consonanta nazală își pierde ocluziunea devenind o « constrictivă nazală » homorganică cu constrictiva următoare. Urechea însă percepe grupul vocală (mult-puțin nazalizată) + « constrictivă nazală » + constrictivă ca fiind compus din vocală nazală + constrictivă. La fel trebuie să fie și în graiul carașovenesc.

De patru ori am notat o nazală lipsită de ocluziune orală, anume un *m* labio-dental înaintea unui *f*, notat $\underset{m}{\dot{m}}$ ¹⁾: *kámfor*; *klómfer*, *klomferica* « nevasta tinichigului » (cf. mai sus *kló'fer* și *Secaș cluá'mfer*) și *štrímfe* « ciorapi » (< germ. *S t r ü m p f e*).

Contracțiuni și dispariții de vocale

Am spus mai sus că pronunțarea carașovenească este răspicată. De aceea contracțiunile și disparițiile vocalelor sunt rare. În vorbirea repede am constatat cu totul șapte cazuri de contracțiune vocalică. În fraza *ídu ná_ígru* « merg la horă » *i* inițial al cuvântului *ígru* este redus la rolul unei semi-vocale formând diftong cu *a* precedent. Același lucru l-am văzut în *záyče(ę)r* (v. p. 63). În *d íde*, *d ídemo*, *d ídu* « să meargă, (3) și (6), să mergem », *íma d ũ'mre* « are să moară », *la d ũ'mre* « va muri » s'a întâmplat o eliziune a vocalei conjuncției *da*. Prin compensare s'a lungit, în două cazuri, vocala rămasă (v. p. 32, nota 1). Îndată însă ce debitul vorbirii este mai încet, vocala elidată reapare: *íma da ũmre*. Tot o eliziune, sau mai bine zis o contracțiune, avem în expresia *da mi táne nam* « să-mi aduc aminte », *mi tan'íva nam* « îmi aduc aminte », *ne tan'íva mi nam* « nu-mi aduc aminte » *mi ta'nulo nam* II « mi-am adus aminte » (cf. *p a d e m i n a u m*). În cazul lui *nam* nu apare niciodată forma cu *u* (*n a u m), ci *nam*

¹⁾ Semnul $\underset{m}{\dot{m}}$ este împrumutat notației Atlasului Linguistic Italo-elvețian (v. Jaberg-Jud, *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument*, p. 31).

e simțit ca un singur cuvânt. Legătura etimologică cu *um* «memorie» s'a pierdut pentru subiectele vorbitoare ¹⁾.

Despre contracțiuni ca *ne'ma* (*ne + ima*), *me* (*me + je*) v. p. 75.

Căderea lui *-i* final (și câteodată și în interiorul cuvântului) în unele forme este un fapt fonologic cunoscut în toate dialectele serbo-croate și se găsește și la Carașova (cf. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 255—257 și II, p. 225—226). Multe dintre exemplele notate de mine prezintă amuțirea lui *-i* din terminațiunea imperativului: *biěš* «fugi» (cf. *bjež*, Rešetar, *Štok. Dial.*, p. 195); *d'rš* «ține» (cf. *drž*, *ibid.*); *man* ²⁾ «lasă» (cf. *mahnise tītoga posla*); *pómoz Bok* «Doamne ajută», *pomóste* «ajutați» (*pomòzi*, *pomòzite*). Tot aici trebuie amintit și *jetě*; «mâncați», pentru *jedite*, plsl. *iz-ědite* (cf. *jete*, *ibid.*) și *vit'te* «vedeți» (cf. *vigjete*, Leskien, *Grammatik*, p. 552). Aceste două imperative din urmă au la singular *jet'* «mănâncă» și *vit'* «vezi» (cf. *jegj*, *vigj*, Rešetar, *ibid.*). Acestea pot fi corespondentele directe ale formelor serbo-croate vechi *jegj*, *vigj* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 552), plsl. *jaždi*, *iz-ěždi*, *viždi*, sau reprezintă forme ca *jegji*, în care s'a generalizat *i* dela plural, apocopat pe urmă în poziție finală (cf. Rešetar, *Štok. Dialekt.*, p. 195—196). Supoziția dintâi e mult mai probabilă, dar siguranță deplină nu putem avea.

În afară de imperative am întâlnit foarte puține cazuri de apocopare a lui *-i*. Astfel conjuncția *je'li* «sau» (*jali*) am notat-o și fără *-i*: *jel* și *il* (*ili*, *il'*).

Alte vocale în afară de *-i* final nu cad. Numai *kákon* (*kakón*, *kákō*) «ca și» (*kakono*) prezintă apocopa lui *-o* final.

Trei cuvinte prezintă afereza lui *a* și *u*: *rámbaš* «căpitan de haiduci» (*harambaša*), *tomobil*, pl. *tomobili* «automobil» și *tórník* «marți» (*ùtōrnīk*). Căderea acestor vocale inițiale se explică prin fonetica sintactică. Mai cu seamă cazul lui *tórník* e

¹⁾ Forma *nam* există firește și în alte graiuri s.-cr. v. Elezović s. v. *nam* și Vušović, *Dialektat Istočne Hercegovine* p. 14, *palamunam*.

²⁾ În fraza: «*Mánja da naprávi k'ólar!*» «Lasă că-l va drege rotarul (carul)».

clar. Carașovenește «marția» se zice *u tórnik*, întocmai ca și «duminea» *u neđe'l'u* (v. texte Nr. 3, p. 234). Forma veche a trebuit să fie *u *utórnik*; aceasta a fost greșit împărțită în **u^u tórnik* > *u tórnik*. V. mai jos la p. 191 cele spuse despre *lam*.

Palatalizarea vocalelor

În unele cazuri vocalele *a* și *o* par a fi fost «palatalizate» în *e* subț acțiunea unui *î* sau a unei alte consonante palatale precedente. Astfel *ie'ste* «încă» îi corespunde unui *još*, *jošte* s.-cr. lit. Dar forma carașovenească nu poate fi despărțită de plsl. *ješte*, rus. *eščě*, slov. veche *ješče*, etc. Este deci probabil că această «palatalizare» nu s'a făcut pe teren carașovenesc, ci serbo-croata comună posedă două forme: *jošte* și **ješte* (cf. și rus. *eščě* și dial. *oščó*).

În cuvintele *ieșe'n**, *ieșinóva šúma* «frășinet» și *Iesinóvac* «parte din hotar» (*jasēn*, *jasēnov*), acțiunea lui *î* asupra lui *a* următor pare a fi proprie fonologiei carașovenești. Dintre limbile slave meridionale numai în slovenă se întâlnește o formă cu *e*: *jése n* (și acolo însă *jasen* e mai obișnuit). De asemenea și în conjuncția *ie'li*, *ie'l* «sau» (*jali*), *e* se datorește palatalizării.

În cazuri ca *sy'čenica* «inima carului» (*srčànica*), *še'fel'* «cofă» (< rom. *șoféiu*) nu știu dacă avem același fenomen. Cuvântul din urmă își poate datori forma și unei asimilări. Să nu uităm că accentul era pe silaba finală: **šofél'* (< rom. **șofél'u*); în forma din urmă *o* neaccentuat s'a asimilat la *e* accentuat: **šefél'* > (cu retragerea accentului de pe silaba finală) *še'fel'*.

Vocale finale afonice

Lipsa vibrațiilor laringiene în vremea articulației vocalelor finale este un fenomen constat într'o mulțime de limbi. Aproape toate graiurile românești pe care le-am cercetat până acuma pentru ALR. prezintă afonizarea, într'un grad mai mic sau mai mare, a vocalelor finale. Graiul românesc din apropierea Carașovei,

anume cel din comuna Secășeni, este unul dintre graiurile românești care reduce într-o măsură foarte mare fonia vocalelor finale. Cele două graiuri bulgărești studiate de mine întrec însă în această privință toate graiurile românești, mai cu seamă cel din Beșenova-Veche. În comparație cu afonizarea românească și cea bulgărească, cea constatată de mine la Gad și Carașova este cu totul negliabilă. Iată toate exemplele dela Carașova: *de'ci* «decilitru»; *de'cu* «ac. dela *de'ca* «copii»; *ve'lika neđel'a* «săptămâna patimilor»; *knót'i* «seara»; *bolé' ga óči* «îl dor ochii»; *imáĭ^h'u* «ei au» (i m a j ũ). Vocalele finale ale cuvintelor sau frazelor de mai sus au fost însemnate cu o liniuță verticală dedesupt, care este semnul lipsei vibrațiilor laringiene în transcrierea ALR-ului. În *imáĭ^h'u* nu numai *u* final era afonic, ci și semi-vocala *i* era pe cale de a-și pierde fonia, astfel încât a căpătat o slabă nuanță de *h'*. Despre vocale afonice în dialectele s.-cr. v. Rešetar, B e t o n u n g, p. 31; Broch. D i a l e k t e, p. 16, 20, 23—25).

CONSONANTISMUL

Consonantele carașovenești sunt următoarele:

Nazale	<i>n</i> (cu varianta velară <i>ŋ</i>)	
	<i>n'</i> (s.-cr. lit. <i>nj</i> , <i>n'</i>)	
Lichide	<i>r</i>	<i>l</i>
		<i>l'</i> (s.-cr. lit. <i>lj</i>)
Ocluzive		
Labiale	<i>p</i>	<i>b</i>
Dentale	<i>t</i>	<i>d</i>
Palatale	<i>t'</i>	<i>d'</i> (s.-cr. lit. <i>ć</i> , <i>gĭ</i> = <i>đ</i>)
Velare	<i>k</i>	<i>g</i>
Fricative	<i>f</i> <i>surda</i>	<i>v</i> <i>sonor</i>
	<i>s</i>	<i>z</i>
	<i>š</i>	<i>ž</i>
	<i>h</i>	<i>ĭ</i> (s.-cr. lit. <i>j</i>)
Africate	<i>c</i>	<i>dž</i> (s.-cr. lit. <i>dž</i>)
	<i>č</i>	<i>ğ</i> (s.-cr. lit. <i>dž</i>)

Acesta este de fapt consonantismul serbo-croat comun sau serbo-croat literar actual. Cele mai multe din consonantele de

mai sus nu dau loc niciunei observații. Un *r*, un *p*, un *b*, etc. carașovenesti sunt identice cu aceleași consonante ale serbo-croatei literare. Întru cât este nevoie de a face vreo observație asupra unora dintre aceste consonante, ordinea în care vor fi tratate este cea de mai sus.

Nazalele

Nazala *n*, când este urmată de o ocluzivă velară, i se acomodează acesteia și devine însăși o velară; am notat-o *ŋ*: *Ńnka* «hipocoristic dela *Ńna*» (Ā n k a); *ĬeĬeŋka* «nume de vacă» (J è l e n k a, hipocor. dela J e l e n a); *mai múnka* «maimuță»; *posinak* gen.-ac. *posinika* «copil de suflet» (p ò s i n a k, p ò s i n k a); etc.

Nazala *ŋ* se întâlnește mai cu seamă în cuvinte de origină străină: *baygrotíral* «a dat faliment»; *de kúnk* «tranșea» (< germ. D e c k u n g); *e'vange'l'e* «evanghelie» (cf. e v à n g j ē l j e); *gánge* «gândaci» (< rom. g o a n g ă); *ganik* «coridor, pridvor» (< G a n g); *lungóra* < rom. l u n g o a r e); *štránka* «funia clopotului» (š t r ā n j g a «ștreang la ham» < germ. S t r a n g); etc.

În cazul când *n* (sau *m*) sunt urmate de constrictive, ele se acomodează constrictivelor și devin niște nazale fără ocluziune în cavitatea gurii, percepute ca vocale nazale (v. mai sus, p. 92). Numai *m* «constrictiv», labio-dental, a fost auzit ca o consonantă nazală, notat *m̃* (v. i b i d.).

Nazala palatală *n'*, având valoarea fonetică a lui *gn* francez, corespunde lui *nj* s.-cr. lit. și, ca acesta, are o dublă origină, anume -nj- slav comun și *n + j* s.-cr. com. după căderea lui *i*: *orán'e* -- ò r ā n j e, *oranije*. În graiul carașovenesc mai există un *n'* în elementele românești, care reprezintă pe *n'* arhaic din graiul bănățean, dispărut din celelalte graiuri dacoromâne: *fúrkon'* «furcoiu» (< băn. f u r c o n'); *laturón'* «lăturoiu la războiul de țesut»; *mešt'eron'a* «soția învățătorului» (< suf. -o a i e, -o a n' e); *rín'af* «râios» (< băn. r ā n' e + a v); etc.

În cuvântul *gn'e'zdo* «cuib» (g n i j è z d o) avem palatalizarea lui *n* în grupul *gn*. Această palatalizare se întâlnește și în alte graiuri s.-cr. (v. p. 77).

I

La Caraşova am auzit acelaşi *l* ca şi în graiurile româneşti studiate de mine. În unele cuvinte, cu totul cinci la număr, *l* a avut o nuanţă abia perceptibilă velară l-am notat *l(l)*. Miletic se pare că l-a auzit uneori ca un *l* velar distinct, deoarece îl notează *l* (v. Miletic., p. 163). Iată toate exemplele cu *l(l)*: *biel(l)*¹⁾ «(limba) încărcată» (*biel* «alb»); *buknúl(l)* «deşirat, crescut prea lung» (*búknuti*, *búkne* «a creşte»); *Bok pomógal(l)* «(salut); să ajute D-zeu» (*Bóg pómoga*); *uzel(l) sam* «am scăzut; am făcut o scădere» (*úzeti*, *uzem* «a lua»); *Zábil(l)*²⁾ «parte de hotar» (cf. Bel., p. 355: *zábel* «pădure oprită de tăiat»).

În s.-cr. lit. orice *l* care închide o silabă se vocalizează în *o*. În graiul caraşovenesc, întocmai cum s'a păstrat *l* fără să se vocalizeze, la fel şi *l* la sfârşitul silabei s'a conservat nealterat. Iată câteva exemple: *bě'ľčuk* «gânjul dela leucă (de fier)» (*biòčug* «belciug»); *debe'l* «(om) gras» (*dèbeo* «id.»); *kálnę c'ólę* «haine murdare» (*kaon*, *kaona* «plin de noroiu»); *k'ol* «par la gardul de nuiele» (RJA. *kol*); *Pával* «Pavel» (*Pavao*); *pe'peľ* «pospaiul din moară» (*pepeo* «cenuşă»); *stol* «ursoaica morii» (*stó* «scaun»); *úzal* «nod» (*uzao*); etc.

Un singur cuvânt prezintă vocalizarea lui *l*, anume *točtr*, pl. *točtri* «pâlnie» (Ristic-Kangrga, II: *tòčir*, *točira* < ung. *tölcser*, cf. Secaş *tolşer'*). Evident, acesta este un împrumut făcut graiurilor sârbeşti bănăţene.

În sfârşit, cuvântul *kálpak*, pl. *kalpáci* «capacul cazanului de fiert rachiu» prezintă un *l* neetimologic (cf. *kàpaka*, gen. *kàpaka*). Atât *l*, cât şi forma neobişnuită a pluralului, arată că acesta este un împrumut făcut graiului românesc din Banat cf. Secaş *călpág* «idem». Cuvântul rom.-băn. *călpág* e la rândul lui un împrumut sârbesc; pe *l* îl are din alt cuvânt tot de origine sârbească, *călpág* «căciulă» (< *kàlpak*)³⁾. De fapt *călpág* «capac» este o etimologie populară, înţelegându-se că capacul este «căciula cazanului».

¹⁾ Adjectivul *bel* «alb» l-am notat de nenumărate ori, dar totdeauna cu *l*.

²⁾ Miletic (p. 164) scrie *Zàbel'*, formă evident greşită.

³⁾ Cuvintele turceşti au intrat în graiul românesc bănăţean prin filieră sârbească; la fel şi *călpág* «căciulă; capac».

l'

Sunetul carașovenesc *l'* are aceeași valoare fonetică, adică aceea a lui *gl* italian, și aceeași origine ca și *lj* din limba literară serbo-croată:

1. *l' < lj* sl. com.: *pól'ę* « câmp » (*p o l j e*, *pol'e*), *priĭateľ'e* voc. « cuscre » (*p r i j a t e l j*, *-tel'i*);

2. *l' = lj* epentetic, după labiale: *zē'ml'a* « pământ » (*z è m l j a*); *S'ŕ'bl'ę* « Sârbi » (< *srbije, v. p. 159);

3. *l' < l + j* s.-cr. după căderea lui *i*: *kuól'ę* colect. « pari » (*k ô l j e*, *-iĭe*).

Mai există însă un *l'* carașovenesc, născut din *l + i* în fonetica sintactică. Anume *l* final al participiului preterit activ urmat de *i* inițial al verbului auxiliar (a 3-a pers. sg.) se palatalizează întocmai ca și *l* din cazul amintit sub Nr. 3. Iată cele câteva exemple: *išal'ę sneĭ* sau *pál'ę sneĭ* « a nins » (< *išal + iĭe*, *pal + iĭe*) *pál'ę mras* « Secaș o cădzút brúma »; *próšal'ę* « a trecut »; *ve'deĭ'ę* « a văzut ».

Afară de cazurile de mai sus, în graiul carașovean se întâlnesc cuvinte cu *l'* care pare a fi neetimologic. Astfel *ideĭ kiša*, *l'e' se* « plouă de varsă », *obal'e'va* « se revarsă un râu »; *obal'e'va žē'skom vódom* « opărește (rufele) cu apă fierbinte »; *obal'e'va* « opărește porcul tăiat »; *obal'ála vóda* « s'a revărsat apa (râul) »; *pol'e'va sre'bram* « suflă cu argint », *pró(ę)l'e*, *pról'al* « varsă, a vărsat apa (dintr'un pahar) »; *pról'iváju* « varsă »; *úl'ę dzvónac* « toarnă clopotul ». Toate verbele de mai sus au la bază *liti*, *lijēm* « a vărsa », plsl. *lĭjŏ*, *lijati*, *lijŏ*, *lijati*, de unde *obljĕvati*, *òbljĕvām* « a sufla cu metal »; *polijĕvati*, *pòlijĕvām* « a uda, a stropi » și *prolijĕvati*, *pròlijĕvām* « a vărsa (apa) », toate iterative dela *òbliti*, *obljēm*, *pòliti*, *polijēm*, *pròliti*, *prolijēm* (*ùliti ulijēm*) În *l'e' se*, *obal'ála*, *pró(ę)l'e*, *pról'al* și *úl'ę l'*, e explicabil; dintr'o formă ca *lijetŭ*, *prolijetŭ, *vŭlijetŭ, *prolijalŭ, *vŭlijalŭ, prin căderea lui *i* s'a ajuns la **lje(tŭ)*, **prolje(tŭ)*, **proljal(ŭ)* și pe urmă la formele carașovenești. Din formele acestea perfective *l'* a trecut și în cele iterative, unde *l* se găsea înaintea unui *ĕ*, deci nu trebuia să se palatalizeze. Generalizarea a aceasta lui *l'* se găsește și în s.-cr.

lit.: òbl'evati, pòl'evati (cf. Bel., p. 222: pol'éva)¹⁾ și pròl'evati.

Cu toate că ă nu palatalizează pe *l* precedent, totuși avem un *l'* în loc de *l* în *žl'ep* «scocul morii» (*žlije b*, *žlěbū*). E un caz similar cu acela al lui *gn'ę'zdo* — *gnězdo* (v. p. 96).

Un caz de *l'* în loc de *l* îl prezintă cuvântul *tábl'a*: *mála tábl'a* «tăbliță»; *vělika tábl'a* «tabla (din școală)».

În cuvintele de origine românească, *l* literar românesc poate fi redat în graiul carașovenesc prin *l'*. Se știe că graiul românesc din Banat e caracterizat printr'o puternică palatalizare a dentalelor și a altor consonante înaintea vocalelor *e* și *i*. Astfel *le*, *li* se pronunță de obicei *l'e*, *l'i*. Aceasta explică formele *l'egúmeę* «zarzavat»; *l'ingurári*, sg. *l'ingurár* (< Secaș *l'ingurár*); *gógl'ęc* «bolbotine, goz (la vânturat)» < rom. *g o g l e á z*.

Un cuvânt, anume *strigl'áta* «străghiață, laptele de oaie închegat» (< Secaș *străgiátă*), pare a fi păstrat pe *gl'* străromân (cf. ar. *străgl'iată*, megl. *strigl'átă*). Forma carașovenească nu poate fi despărțită de cea românească din Secășeni. E sigur că acest cuvânt a fost împrumutat de Carașoveni dela Români din Banat. Dacă l-ar fi adus cu ei din Peninsula Balcanică, s'ar găsi undeva atestat în vreun graiu slav din Sudul Dunării. Trebuie deci să presupunem că la sosirea Carașovenilor în Banat, Români îl pronunțau încă pe *l'* în grupul *gl'*, *cl'*. Cum e foarte posibil că așezarea Carașovenilor în locurile de astăzi s'a întâmplat numai în a doua jumătate a sec. al XV-lea, suntem nevoiți să emitem ipoteza că pronunțarea lui *gl'*, *cl'* s'a conservat în aceste regiuni până în secolul al XV-lea. Supoziția aceasta au făcut-o de altfel și alții (v. Drăganu, *Români în veacurile IX—XIV*, p. 414). E interesant că trei din exemplele date de Drăganu în lucrarea citată sunt din aceste regiuni apusene ale teritoriului dacoromân: *kleje* «cheie» din Anon. Caransebiensis, *Sclęy* «toponimic din regiunea Hațegului» (a. 1438) și *Ztrekle* «satul Strechea din jud. Huniedoara» (a. 1485). De altfel graiul

¹⁾ Belić dă și alte exemple, *l'iju*, *zal'ije*, *ispol'ili*, *nál'ito*, *pol'iše*, *pol'évau*, *pol'éval*, *prol'ál*, etc., în care *l'* stă în locul unui *l*; ~~Wahlström~~ le explică p. 224.

bănăţenesc l-a păstrat până astăzi pe *ñ* romanic (cf. *v i n' e* < lat. *v i n e a*); e firesc să-l fi păstrat mai mult timp ca alte graiuri dr. pe *l'* palatal romanic. În privinţa lui *i* în loc de rom. *ă* din forma caraşovenească v. mai sus p. 83.

Un alt împrumut vechiu românesc este cuvântul *mal'*, pl. *măl'i* « maiu pentru crepat lemnele » şi *mal'*, pl. *mal'e've*, definit de informator « *čë'kan od drë'va* = ciocan de lemn »; la fel au numele şi « pilugii dela piuă », numiţi la Secăşeni *măji* (= m a i e). Cuvântul există şi la Gad: *mă'l'*, *mă'l'evi* « maiu de bătucit pământul » şi *măl'ica* « ciocan de lemn ». De altfel termenul pare a fi general în serbo-croată: *m â l j*, pl. *m â l j e v i*, *m â l j i* (cu diminutivele *m a l j i c*, *m â l j i c a*) « maiu, ciocan ». E atestat din sec. XVI. RJA. (s. v. *m â l j*) îl derivă din italiană (*m a g l i o*). Extensiunea geografică a cuvântului cred că pledează pentru originea românească a lui *m â l j* în unele regiuni. Anume acest termen a fost împrumutat în părţile apusene ale teritoriului serbo-croat din italiana, iar în părţile răsăritene, din româna. Să nu uităm că un alt instrument (sau armă) de lemn asemănător are nume de origine românească în serbo-croată, anume *m â č u g a* (< *m â c i u c ă*). Cum cuvântul *mal'* pare a fi fost împrumutat din româna balcanică, nu ne permite să presupunem că şi *l'* intervocalic s'a păstrat în Banat până la venirea Caraşovenilor¹⁾.

Un cuvânt notat de Živojnović (v. *Ž i v.*, I, p. 55) prezintă un *l'* care ar putea fi un *l'* românesc vechiu intervocalic, anume *f o l j o f i j a* gen. < rom. *f o i o f i u*²⁾. Etimologia lui *f o i o f i u* a fost dată de Drăganu (v. DR. V, p. 897); e din ung. *f o l y ó f ű*. Forma veche, până prin secolul al XV-lea, a putut fi deci **f o l' o f i u*; pe aceasta au împrumutat-o Caraşovenii păstrându-l pe *l'*. S'ar putea însă obiecta că termenul caraşovenesc a fost poate împrumutat de-a-dreptul din ungureşte, ceea ce nu e probabil; puţinele împrumuturi ungureşti, despre care se poate susţine cu oarecare probabilitate că n'au trecut în graiul caraşovenesc prin filieră românească sau sârbă bănăţeană, sunt toate termeni referitori la

¹⁾ G. Pascu crede pe *malj* de origine românească (v. G. Pascu, *Rumänische Elemente in den Balkan-sprachen*, Geneva, 1924).

²⁾ Živojnović (i bid.) îl dă ca un cuvânt împrumutat din româneşte şi îl traduce cu *šim šir* « *Buxus semper virens* Linn ».

civilizația materială, de ex. *galē'r* «guler» (< ung. *gallér*), *kárike*, v. p. 44, (< ung. *kárika*).

Tot un *l'* vechiu românesc pare a fi în cuvântul *șé'fel'*, pl. *șé'fe'l'i* «cofă» (< rom. *șoféiu*, Secaș *șofii*). Se știe că sufixul românesc, de origine slavă de altfel (v. Pascu, Sufixe le românești, p. 308—313), avea forma *-el'u, ar. megl. -el'ũ. Dar șofeiu fiind de origine germanică (< germ. *Schaff* «ciubăr»), e puțin probabil să fi fost împrumutat încă de prin secolul al XV-lea pe când credem că se pronunța încă *l'* în Banat. În sârba din Banat există un termen asemănător *șâvolj* «cofă» despre care dicționarul Br. - Iv. spune că derivă din cuvântul german austriac *Schaffel*. *Șé'fel'* ar putea fi rezultatul contaminării lui *șoféiu* cu *șâvolj*. De altfel suf. -el' se mai găsește în două cuvinte carașovenești, anume în *k'ŕ'čel'* «cuiul cu care se prinde tânjala de roatele plugului» (cf. rom. *cârceiu*) și *gré'del'* «grindeiul plugului» (cf. s.-cr. lit. *kr'čel*, *kr'čele*, *grédelj*). E deci probabil că *l'* din *șé'fel'* nu e de origine românească.

În sfârșit cuvântul *filjên*, *filjêna* «fin, fină; așa îi numește nunul pe aceia pe care i-a cununat» notat de Živojnović¹⁾ (v. Živ., I, p. 52) poate fi considerat ca o dovadă sigură că Românii bănățeni îl pronunțau și pe *l'* intervocalic la venirea Carașovenilor în Banat. De fapt *fe'lin**, *fil'e'na** reprezintă o formă dacoromână **fil'in*, **fil'ină* (cf. ar. *h'il'in*). Acest cuvânt a intrat de altfel și în malorusă *fiiin* (v. *Balkan-Archiv*, II, p. 144). Cei doi *e* (neaccentuat *i*, *i*) redau pe *i* românesc, v. p. 76.

Prin urmare la venirea Carașovenilor în Banat (poate sec. XV), Românii bănățeni pronunțau încă *cl'*, *gl'*; pentru *l'* intervocalic avem un indiciu sigur în cuvântul *fe'lin**, *fil'e'na**. Forme ca *vatújac* «vătuiu», *vatújka* «vătuiie», *pújka* «puică, găină tânără» reprezintă formele românești moderne cu *l' > i*, cu toate că întâiele două par a fi împrumuturi vechi în graiul carașovenesc, referindu-se la viața păstorească.

Următoarele cuvinte au un *l* în loc de *l'* palatal din s.-cr. lit.: *glíva* «burete; éponge», (*gljiva*), *lúd'e* «oameni» (*ljúdi*,

¹⁾ În Sept. 1934 am notat: *fe'lin**, *fil'en'e* m.*; *fil'e'na**, *fil'e'ne*f.*

lj ū gji) și *úglēn* «cărbune» (u g l j e n). Pentru *glīva* RJA. dă un *glīva* «scrofulă» despre care crede că e același cuvânt ca și *gljīva*¹⁾. *Lúd'ę* prezintă disimilarea lui $*l' - d' > l - d'$ (forma veche a fost $*l'ud'e$, cf. plsl. *ljudię*). Și în *úglēn*, ca și în *glīva*, forma carașovenească a păstrat pe *l* nepalatalizat (cf. Bel., p. 221, *úglēn*, bulg. *văglēn*, slov. *voglēn*), pe când limba literară serbo-croată a inovat în amândouă cazurile (cf. Bel., p. 221).

t', d'

Sunetele carașovenești *t'* și *d'*, din punct de vedere acustic, mi-au făcut aceeași impresie ca și sunetele notate la fel din majoritatea graiurilor ardelenesti. Când am început ancheta în Nordul Ardealului am notat *t'k'*, *d'g'* (sau *k't'*, *g'd'*). Cum însă notația aceasta îmi răpea foarte mult timp — cuvântul *dinte* din vreun graiu ardelenesc trebuia să-l transcriu *d'g' in t'k' e* —, am simplificat-o dând lui *t'* valoarea de *t'k'* iar lui *d'*, valoarea lui *d'g'*. Prin urmare și la Carașova *t', d' = t'k', d'g'*.

Deci *t', d'* nu înseamnă exact *t* și *d* palatali. Ceea ce am vrut să notez prin aceste semne sunt ocluzivele palatale (afonică și fonică) formate, nu între partea anterioară a limbii și partea corespunzătoare a palatului tare (*t* palatal), nici între partea posterioară a limbii (rădăcina) și vălul palatului plus partea posterioară a palatului tare, ci între dosul limbii adică partea ei mediană și partea mediană a palatului tare, acolo unde se articulează așa zisul «Ich-laut». Ocluzivele acestea sunt deci intermediare între *t, d* și *k, g*. De aceea o pronunțare ardelenescă *frat'e* (adică *frat'k'e*) e redată adeseori prin *frache* (adică *frak'e*), firește în transcrieri făcute de laici²⁾.

O ocluzivă pentru care regiunea de contact între limbă și palat se întinde pe dosul limbii și pe partea mediană a bolții palatine,

¹⁾ Cf. și slov. *glīva* «burete», maior. *hly'va* «un fel de ciupercă», ceh *hlīva* «Staubschwamm».

²⁾ Despre ocluziva palatală *t'k'* v. Karin Ringenson, *Etude sur la palatalisation de k devant une voyelle antérieure en français*, Paris, 1922, p. 23—25.

nu poate fi decât muiată. În adevăr deslipirea dosului limbii de palat nu se poate face așa de brusc încât sunetul de explozie să aibă acel caracter sec pe care îl are la *t* sau la *k*, ci explozia acestor ocluzive prezintă un destul de apreciabil sunet de fricțiune identic cu sunetul de fricțiune al lui « Ich-Laut » (în transcrierea ALR-ului notat *h'* și *y* afonic și fonic). În felul acesta *t'* și *d'* (adică *t'^{h'}* și *d'^{g'}*) sunt într'o mică măsură niște africcate, pentru care elementul ocluziv este format dintr'o ocluzivă palatală intermediară între *t* și *k*, respectiv *d* și *g*, cu o vastă regiune de contact între dosul limbii și palat, iar elementul constrictiv (fricativ) este constituit de fricativa palatală *h'*, respectiv *y*. Africcate adevărate totuși nu sunt, deoarece elementul fricativ e mult mai slab ca la africcatele propriu zise.

Prin urmare sunetul carașovenesc *t'* este deosebit de *c'* din majoritatea dialectelor serbo-croate, să zicem de *c'* din Belgrad, care este o africcată apropiată de *ce*, *ci* românesc, și pe care am notat-o la Gad *c'*. Pronunțarea carașovenească a lui *c'* s.-cr., adică *t'*, e probabil identică cu pronunțarea čakaviană a acestui fonem. Rešetar (Š t o k. D i a l., p. 136) zice despre *c'* čakavian că este foarte aproape de « *t* palatalizat » și l-a auzit și în alte regiuni serbo-croate, de ex. dela indivizi din Sudul Ungariei, adică din Banat și Bačka. Cred că nu mă înșel dacă îl aseamăn pe *t'*, *d'* carașovenesc cu ceea ce Belić notează *c'*, *d^d* (v. B e l., p. 169—170). Totuși, după descrierea lui Belić, *c'* ar fi în fond un *t* muiat, ceea ce vrea să zică că articulația lui se face între alveole și partea mediană a palatului, pe când *t'* carașovenesc se articulează numai în partea mediană a palatului (vârful limbii pare a nu atinge alveolele incizivilor superiori).

Particularitatea aceasta a pronunțării carașovenești a fost remarcată, dar numai în parte, de Miletič. D-sa spune: « În loc de *d* am auzit pronunțându-se adeseori și un *g'*, așa cum se obișnuște în dialectele macedonene, de ex. *dòg'e*, *porog'è n'e* », (v. Miletič, p. 163). De obicei însă Miletič notează *c'*, *d*. Transcrierea cu *g'* a acestui sunet nu e nici mai rea și nici mai bună ca aceea cu *d'*; am spus că ceea ce notez eu *d'* este de fapt între *d'* și *g'*. Consider însă că este un defect al transcrierii lui Miletič că nu a notat pretutindeni *g'* și *k'* în loc de *d* și *c'*.

Despre fonemele *c'*, *d'* Belić spune, cu tot dreptul, că redau pronunțarea serbo-croatei comune (v. Bel., p. 190). În cazul acesta pronunțarea carașovenească a acestor foneme este destul de arhaică; numai regiunea de contact dintre limbă și palat s'a deplasat puțin în spre interiorul gurii. Probabil notația *c'^k*, *d'^g* a lui Belić (Bel., p. 166—171) ar corespunde perfect acestor foneme.

Originea lui *t'*, *d'* este aceeași ca și a lui *c'*, *gj* s.-cr. lit.: 1. Reprezintă pe *t + j*, *d + j* din protoslavă, de ex. *mát'ija* «mămă vitregă» (m a c' i j a, *matjexa), *grád'a* «cherestea» (g r â g j a, *gordja); sau pe *kt* străslav, de ex. *not'* «noapte» (n ô c', *nokti). 2) După căderea lui *i* în poziție slabă *t* sau *d* au ajuns în contact și au dat *t'*, *d'*, de ex. *cvě't'e* «colect. flori» (c v i j e c' e, evět'je), *lád'a* «luntre» (l â g j a, *oldiji). 3) Într'un verb ca *doide(tű)*, devenit *d o j d e, prin metateza elementului palatal, s'a ajuns la *d o d j e, pe urmă la *d^uód'e*, *d^uód'em*, *d^uód'u* «a veni» (d ô g j ě m).

Palatalizarea arătată sub 2 și 3 e mai nouă. Cea de sub 2 s'a întâmplat după Belić (v. Bel., p. 136—138) abia prin sec. XVIII. E deci probabil că în graiul carașovenesc s'a născut independent de restul dialectelor serbo-croate. Cea de sub 3, fiind atestată de prin sec. XIV, a putut fi adusă din Peninsula Balcanică.

Prin *t'*, *d'* sunt redată și anumite sunete palatale în împrumuturi, de ex. *kalúd'er* «călugăr» (k à l u g j e r < *καλόγερως*), *t'e'lavf po licu* «spân, (adică chel pe obraz)» (c' e l a v «chel» < turc. k e l).

În elementele românești *t'* și *d'* redau pe *c'* și *d* din graiul bănațean, de ex. *bat'ála* «băteală (la țesut)» — Secaș *bec'álă*; *kárt'a* «carte de joc» — Secaș *ca'rci* (cf. s.-cr. lit. k â r t a); *komě'd'ija* «circ» — Secaș *comiéd'i* (cf. s.-cr. lit. k ò m ě d i j a); *orend'ita* «directică prin casă» — Ghilad *orîndé'sc'ě*; *pě't'ak* «petec» (cf. rom. băn. p e c' e c); *preț'in'ije* «prietenie» — Ghilad *pričc'ën'üë*; *Št'é'fan* «Ștefan» — Secaș *Șc'i'fan* (cf. s.-cr. lit. S t e v ā n); *t'aska* «teasc» — Secaș *c'asc* (s.-cr. lit. t i j e s a k); *vit'ás* «uriaș» (< rom. băn. v i c a z; cf. s.-cr. lit. v i t ě z); etc.

Nu e imposibil ca împrumuturile de mai sus să fi fost făcute pe timpul când Bănățenii pronunțau încă *t'*, *d'* în loc de *c'*, *d*. Totuși chiar într'un împrumut recent românesc, *c'* bănațenesc nu poate

fi redat în graiul carașovenesc decât prin *t'*; acesta este fenomenul carașovenesc cel mai apropiat de *c'*. Este adevărat că la Carașova există și două africcate *č* și *ǰ* care ar putea înlocui africcatele *c'* și *d*. Vom vedea însă mai jos că aceste africcate serbo-croate (și carașovenesti) se deosebesc foarte mult chiar de *ce*, *ci*, *ge*, *gi* românești. Cu atât mai puțin ele pot fi confundate cu *c'*, *d* bănățenești sau serbo-croate. Într'un cuvânt se pare că lui *c'* bănățean îi corespunde un *č* în graiul carașovenesc, anume în *părce* « parte, zestre » (Secaș *părc'i* « idem »). Dar atât *č* cât și pluralul acestui cuvânt *parče'ta* arată că e identic cu s.-cr. *p á r č e*, *p a r č è t a* « bucată » de origine turcească. Asemănarea fonetică a lui *părce* cu băn. *p a r č e* a făcut ca valoarea semantică a cuvântului românesc să treacă asupra celui carașovenesc fără ca să se împrumute și forma cuvântului.

În unele cuvinte *t'*, *d'* stă în locul altor sunete din s.-cr. lit. Astfel avem *t'*, *d'* în loc de *č*, *dž* în *arpád'ik* « răsad de ceapă » — *a r p à d ž i k* « un fel de ceapă mărunță » și *peť'úrke* « bureți » — *p è č ũ r k a*; în loc de *t* în *uplet'e'na* (*fláška u kótarici* ~ « sticlă împletită în coș = damigeană » — *u p l e t è n a*, *gúšt'er* « șo-pârlă » — *g u š t ě r*, dar și *g u š č ě r*; în loc de *k* în *gumbat'* (*gúmbat'*) « bumbac » — *b ù m b ā k*.

f

Sunetul *f* lipsea slavei comune. De aceea în serbo-croata literară *f* se întâlnește numai 1) în cuvinte de origine onomatopeică, 2) ca reflex al grupurilor *hv* și *pv* și 3) în împrumuturi străine.

În graiul carașovenesc n'avem niciun exemplu cu *pv*, iar grupul *hv* s'a redus, după cum vom vedea mai jos, la *v*, de ex. *vát'e(e)* « imbrățișează, prinde în brațe » (*h v a t a t i*, *h v a ć a t i*). Două cazuri prezintă totuși *f* pentru *hv*, anume *zafsnuto* « secere (semn în urechea oilor) » (cf. *h v i s n u t i* « a lovi ») și *fála* « mulțumesc » (*h v á l a*). Sunetul *f* îl găsim deci mai cu seamă în categoria de subt 1 și de subt 3.

Un verb de origine onomatopeică este *fit'ka* « fluera » (RJA. *f i ć k a t i*, *f i ć k a m*).

Cele mai multe exemple cu *f* le găsim însă în elementele streine de ex. *fáca* «fața muntelui (expusă soarelui)», *fašul* < rom. băn. *fășiu* (l), *firánga* «perdea» < germ. *Vorhang*, *fiškár* «avocat» (cf. Secaș *fișcál*), *fitil'* «chibrit» (*fítīlj* «fitil» de origine turcească), *fřtál'* «sfert» (*fřtāljlj* < germ. *Viertel*), *káfa* «cafea» (*kàfa* de origine turcească), etc.

Un alt *f* rezultă din afonizarea lui *v* final (v. mai jos p. 125); acest *v* a putut fi la origine un *h*. Iată câteva exemple: *gluf*, pl. *glúvi* «surd» (*glûh*), *jalof* «sterp» (*jalo v*), *křf* «sânge» (*kr v*), *praf* «praf de pușcă» (*prâ h*), *vašif* «păduchios» (*vâšljiv*), *valóf* «covata în care curge făina la moară» (*válov*), etc.

Într'un caz lui *f* germanic îi corespunde un *p*: *pútral* «blană de îmblănit» (< germ. *Futteral*). Tratatamentul acesta al lui *f* germanic recent ne amintește vechiul tratament al lui *f* în elementele streine din serbo-croata comună: *pàsūlj* «fasole» (< ngr. *φασόλι*), *Stjepān* «Ștefan», *pógača* «lipie» = *pògača* < romanic *focacia*, etc. (Cf. Vaillant, *Zlata rìc*, I, p. 318).

V

Fricativa labio-dentală *v* a fost în slava comună o fricativă bilabială și s'a păstrat ca atare până astăzi în unele graiuri slave (v. Vondrák, *Vergl. Gram.*, I, p. 374). Și eu l-am auzit pe *v* adeseori ca o fricativă bilabială în graiurile bulgărești din Beșenova-Veche și Tuzla. Și la Carașova *v* nu avea totdeauna caracterul distinct labio-dental, ci am fost nu odată nevoit să notez *v^h*, adică o fricativă care amintește atât pe *v* cât și pe *u*.

Iată câteva exemple: *bl'úv(u)a* «vomează» (*bljùvati*, *bljujē m*), *dě'v(u)ka*, «fată» (*djèvica*), *gológlav(u)¹* «cu capul gol» (*gològlav*), *g'rbav(u)* «ghebos» (*grbav*), *poznáv(u)a* «cunoaște» (*poznávati*, *pòznājē m*), *rúkav(u)* «mâneacă» (*rùkāv*), *šúv(u)a* «stânga» (*šùvaka*), *uv(u)atīl ga* «i-a prins» (*ùhvati*, *ùhvati m*), etc. Fricativa *v(u)* poate să redea și un *h* intervocalic (v. mai jos, p. 109): *dúv(u)a vė'tar* «bate vântul» (*dùhati*, *duvati*, *dùhām*), *dúv(u)an*, *dúvan* «tutun» (*dùhān*, *dùvān*),

¹ În manuscris *v(u)* acesta final are o linie verticală dedesupt, ceea ce înseamnă că e afonic.

u dúv(y)ovę (*óšlo ię'lo ~ ~*) «mâncarea a intrat în laringe» (*d ù h*); *grúv(y)a* «frământă» (*g r ú h a t i*, *g r ú h ā m*, *g r u v a t i*), etc. Aceeași fricativă poate rezulta dintr'un *u* devenit semi-vocală: *iáv(y)ka* «geme» (*j a ù k a t i*, *j à u k a t i*, *j à u č ē m*), *lau'tás¹*) «violonist» (cf. *B e l.*, p. 392: *l a u t á r*; rom. *l ă u t a r*). Totuși în *záuče(ę)r* «alaltăjeri» (cf. *uče'ra* «ieri») am notat *u* nu *v(y)*.

Într'un caz *v* intervocalic urmat de *u* pare a se fi confundat cu totul cu acesta din urmă: *Plauša* «nume de vacă albă» (cf. *pl à v u l j a* «idem»).

În cuvântul *brád'ba* «bardă» *v* a trecut la *b* (*b r a d v a*). Și *RJA.* are o singură atestare cu *b*: *b r a d b a*.

h

Fonemul *h* a dispărut, se poate zice, în majoritatea dialectelor slave de Sud. Pentru serbo-croata literară e semnificativ faptul că Vuk nici nu avea la început în ortografia lui o literă *h*. Mai târziu, din motive oarecum etimologice, l-a reintrodus pe *h* în alfabetul serbo-croat.

Graiul carașovenesc în majoritatea cazurilor l-a pierdut pe *h*. Cum în cele mai multe dialecte ștokaviene *h* a dispărut prin sec. XVII (v. Vaillant, *Z l a t a r i ć*, I, p. 269), e de presupus că dispariția carașovenească a lui *h* s'a întâmplat independent.

Ceea ce notez eu prin *h* este aspirata afonică ce se produce lăsând să treacă aerul expirat printre coardele vocale întredeschise. Acest fonem ar putea fi numit o fricativă glotică. Este de fapt o simplă aspirație care se întrebunțează în majoritatea graiurilor românești. O astfel de aspirație, dar foarte redusă, abia perceptibilă, am auzit la Carașova de vreo două ori în locul vechiului *h* inițial. L-am notat cu un ^h mic pus la umărul literei următoare.

Ceva asemănător a auzit și a notat Belić în graiurile Serbiei răsăritene și de miazăzi (v. *B e l.*, p. 207). Iată exemplele notate de mine: ^h*ále* «strigoii» (*h a l a*, *a l a*), ^h*il'áde* «mii» (*h i l j a d a*).

¹) Prin *yf* am redat tendința de afonizare a acestei fricative înaintea lui *t*. Cf. nota precedentă. Živojnović scrie *laftâš* (*Ž i v.*, I, p. 50), iar Miletič, *la ut â ši* (*M i l e t i č.*, p. 166).

De obicei în să *h* inițial a dispărut: *ámbari* « hambare » (h a m - b ā r, a m b ā r), *al'ina* « cergă pe pat » (h à l j i n a), *armecița* « vama (la intrarea în oraș) » (h a r m i c i j a), *artița* « hârtie » (h à r t i j a), *erğe'la* « herghelie » (h e r g è l a), *iža* « casă » (h i ž a), «ódi, «ódimó, «ódițe, «óde, «óde « merg, mergem, etc. », «óra « horă » (< rom. h o r ă, Secaș «órá), «ótar, «ótari « graniță » (h a t ā r, cf. rom. h o t a r); «ót'e, «ót'ę « vrea » (h ò ć ē), «ursári « husari » (cf. h ù s ā r), «sam țel, si țel etc. « am vrut, ai vrut » (h t e o).

Cu toate acestea am notat și *h*, adică o aspirație destul de puternică, pe deplin perceptibilă, chiar în unele cuvinte înșirate mai sus: *háida* « haide » (h à j d e, cf. Secaș *háida*). *hajs, na šuvu* « hăis, la stânga », *hil'áda* (v. mai sus), *h^hn* « iată », *h^hn ga* « iată-l », *hódim, hódish, hódi, h^uódi* (v. mai sus).

Fluctuația aceasta pare a arăta că dispariția lui *h* inițial este în curs. Totuși în verbul *izódi* (*ię'lo da ~ tę'sto*) « a început să dospească aluatul » (*i s h ò d i t i, i s h o d i m*), fonica *z* ar putea arăta dimpotrivă o veche dispariție a lui *h* inițial. Dacă totuși se găsește astăzi *h* în unele cuvinte, el a putut fi restabilit în urma influenței vreunui graiu serbo-croat sau a limbii române. Tot așa de posibil este însă ca *iz-* să fi trecut la acest verb din alte forme unde era totdeauna înaintea unei vocale.

Când *h* inițial este urmat de *r* vocalic, aspirația s'a păstrat uneori puternică, altele însă abia perceptibilă: *hrčl* « (ursul) se burzulește » (*h r č i t i*), *hykát'ę* « sforăe » (*h r ' k a t i, h r č ě m*), *hrp* « grămadă (de porumb, la cules) » (*h r p a*). Verbele *hrčl* și *hykát'ę* fiind de origine onomatopeică, păstrarea lui *h* este naturală. Mai sus am spus că o formă ca *hódi* este rezultatul unei restabiliri; în cazul lui *hr-* restabilirea lui *h* este mult mai probabilă fiind confirmată de o « falsă regresie », anume *h^hr'd'avf, za^{h^h}r'd'áven* « ruginit », *h^hr'd'ávo vrę'mę* « vreme rea », *g^uódina h^hr'd'áva* « Secaș: an rău » (*r' g j a v* « mizer »).

În grupurile inițiale *hl-*, *hr-*, aspirația a dispărut: *ladina* « umbră » (*h l à d i n a*), *rakótak* « scuipat » (*h r á k a t i, h r á č ě m* « a scuipa »), *od ranę'* « din bucate, din cereale » (*h r á n a*), *ránim* « hrănesc » (*h r á n i t i, h r á n i m*), *rápavf* « ciupit de vărsat », *žába rápava* « broască râioasă » (*h r a p a v, r a p a v*), *ruštovito* « aspru (ce nu e neted) » (cf. *h r ù s k a t i* « a roade »).

Grupul *hv-* devine *v*, *v(u)* sau *f* (v. mai sus, p. 105): *vát'em volóve* « prind boii (în jug) », *vát'u* « ei prind » (*hvatati*), *w(u)atil ga* « l-a prins » (*ùhvatiti*, *ùhvatim*); *fála* (v. p. 105), *zafisnuto* (v. p. 105).

H intervocalic a dispărut totdeauna. Dacă cele două vocale care erau despărțite de *h* erau identice, după căderea aspiratei, ajungând în contact, s'au contractat într'una singură: *sat*, *sátove* « ceas » (*sahat*, *sât*), *čúris*, *čure'zi* « huhurez » (< rom. *ciuhurez*), *dzárka* « zahăr » (< rom. dial. *dzăhar*). Dacă vocalele nu erau identice, atunci hiatul care s'a născut între cele două vocale a fost înlăturat prin *i* sau prin *v*, *v(u)*; prin *i* când una dintre vocale (de obicei cea precedentă) era o vocală palatală, iar prin *v* când una era o vocală velară, iar cealaltă nu era un *e* sau un *i*. De ex. *dijam zâmašno* « găfaiu » (*dihati*, *dihām*, *dijati*), *kija* « strănută » (*kihati*, *kihām*, *kijati*), *le'ia* « strat de legume » (*lijeha*), *mát'ija* « mamă vitregă » (*mačeha*, *macija*), *mi'ur*, *mi'uri* « bășica udului » (*mjeħūr*), *stre'ia* « streșină » (*strehā*), *špójer* « mașină (de gătit) » (< germ. *Sparherd*), *se ze'ia* « cască » (*zijeħati*, *zijeħām*). Când vocala învecinată este un *i* atunci *i* nu se produce sau nu se distinge pe lângă *i*: *pustaija*, dar și *pustaiija* « hoț » (*pustāhija*), *spaija* « boier, latifundiar » (*spāhija*, *spāija*), *spaiica* « soția boierului » (*spāhijnica*), *spaijska iža* « conac boieresc » (*spāhiskī*), *vior* « furtună » (*vihār*, *vijor*). În schimb avem *v*, *v(u)* în *bl'va* « purece » (*būha*), *dúv(u)a ve'tar* (v. p. 106), *duván*, *dúvan*, *dúv(u)an* « tutun » (v. p. 106), *u dúv(u)ove* (v. p. 107), *gluf*, *glúvi* (v. p. 106), *grúv(u)a* (v. p. 107), *múva* « muscă » (*mūha*), *se nadúva* « se umflă » (*nadūhati*, *nādūhām*), *rásova* « furca dela fântână » (*rasohe*, *rasove*); *súvo* « uscat » (*súho*). Un tratament aparte are *siromāju* dat. « săracului » (*sirómah*).

În interiorul cuvântului, urmat sau precedat de consonantă, *h* dispare: *firánga* (v. p. 106), *mán* « lasă », *da mánemo* « să lăsăm » *man'ivam* « rămân » (*māhnuti se*), *mára* « vite » (*mārha*, *mārva*), *maráma* « batistă » (*māhrama*), *da odláne* « să odihnească », *da poodláne* « să odihnim nițel » (*odlāhnuti*, *òdlāhnēm* « a deveni mai ușor »), *prisáne* « seacă » (*presāhnuti*, *prēsāhnēm* « a usca »), *trónaf* « întrohnat » (< rom.

troahnă). Totuși $h > i$ în *kad on kine* «când strănută» (k i h n u t i, k i h n e m) și poate în *srdăice* «lemnșul suveicii» (s r d a h c e).

În poziție finală h a fost tratat în diferite feluri. După vocale palatale pare a fi trecut la i : *mei'*¹⁾ «burduful cimpoiului» (m i j e h), *smei* «râs» (s m i j e h). După un i , acest i s'a confundat cu vocala precedentă: *ii* «pe ei» (i h), *od moji oči* «dela ochii mei» (m o j i h), *u moji rúka* II (cf. loc. pl. s i h, v. Leskien, *Grammatik*, p. 452), *od naši stári* «dela bătrânii noștri» (n a ș i h), *óri* «nucă» (ò r a h, ò r i h). După u , a , r , când dispăre, când se păstrează: *sve'ti duh* «Duhul Sfânt» (d u h), *kóžu* «cojoc» (k ò ž u h), *u katána* «în armată, la cătane» (loc. pl. - a h, v. Leskien, op. cit., p. 440), *pint'eni na noga* «pinteni la picioare» (aceeași terminațiune - a h), *praf* (v. p. 106), *v'rv'* «vârf» (v r h).

În unele cuvinte h este redat prin k : *kómat* «jug pentru cai» (h o m ū t²⁾, cf. Secaș *cómot* «idem»); *kožukár* «cojocar» (k ò ž u h ā r); pluralul *kožúci* «cojoace» cere un sg. terminat în k , cu toate că sg. este *kóžu* (v. mai sus); *pázuka*³⁾ «gura cămășii» (p a z u h a, dar și p a z u k a); *firtuk* «șorț» (< germ. V o r t u c h. Într'un cuvânt avem chiar r în loc de h : *pastúr*, gen.-ac. *pastúra*) «armăsar» (p à s t ū h). Belić, explicând pe k în loc de h în graiurile Serbiei de Sud-Est, presupune că h dispăruse din acele graiuri când a fost auzit din nou în pronunțarea unor graiuri vecine care nu-l pierduseră; cum h nu mai exista, a fost înlocuit cu sunetul cel mai apropiat, anume cu un k (v. Bel., p. 211—212). Despre graiul carașovenesc am spus mai sus că l-a pierdut, probabil de mult, pe h . În unele cazuri h a fost restaurat, dând naștere falsei regresii din cuvântul *hyd'áva*, sau a fost înlocuit cu foneme înrudite: k sau r . Totuși pentru *kómat*, *kožukár*, *kožúci* să ne gândim și la posibilitatea unei influențe din partea formelor românești: Secaș *cómot*, *cojocar* și *cojoc*.

În *dr'kt'e*, *d'rt'e*(e) «tremură» (d r k t a t i, d r h t a t i, d r k e ē m) k este etimologic (v. Leskien, *Grammatik*, p. 39).

¹⁾ Despre *i'* v. mai jos p. 126).

²⁾ În RJA. se dă și forma *k o m u t*, atestată o singură dată și considerată greșită din partea redactorului.

³⁾ Miletič scrie evident greșit *u pazuhu* (Miletič, p. 166).

i

Ceea ce notez prin *i* nu este fricativa palatală fonică pentru care sistemul de transcriere fonetică al ALR-ului întrebuițează *y* și al cărei corespondent afonic este *h'* (= Ich-Laut), ci este vocala *i* în funcție de consonantă, prezentând mult mai puțin sgomot de fricțiune decât *y*. În tot locul unde ortografia oficială serbo-croată scrie *j*, eu am auzit semi-vocala *i* nu numai la Carașova, ci și la Gad. Aceeași semi-vocală am auzit-o și în graiurile bulgărești din Beșenova-Veche și Tuzla (v. și B e l., p. 126—128).

După observațiile mele *i* s'a păstrat destul de consecvent în graiul carașovenesc. Dispariția lui *i* înaintea lui *u* — în terminațiunea persoanei a 3-a pl. a prezentului — semnalată de Miletič (v. Miletič, p. 163, de ex. *p i u* = *p i j u*, *v i k a u* = *v i k a j u*) n'am observat-o nici la Grabnik și nici în graiul altor Carașoveni. Eu am notat totdeauna *-iu* în terminațiunea sus-amintită; de asemenea și forma acuzativului pentru pronumele pers. 3-a pers. sg. f. este totdeauna *iu* (la Miletič — ibid. — *u*: *s m o - u n à š l i*).

ĭ a dispărut însă în poziție finală când e precedat de *i*: *bi* imperat. «bate» (*b i j*), *nabí* «bagă» (*n à b i j*) (cf. Vaillant, *Z l a t a r i ć*, p. 309). La fel trebuie înțeleasă și forma *fófli* «flăcău», pl. *fofle'ii*. De altfel am întâlnit și forma accentuată pe silaba finală: *fofle'î*. Aici *e* fiind accentuat s'a păstrat ca *e* ceea ce a permis și lui *i* să se mențină. În varianta cu accentul deplasat de pe silaba finală — *fófli* — *e* pierzând accentul a devenit *i* și l-a absorbit și pe *i* final. Tot aici trebuie amintite și formele *ii*, *móji*, *náši*, *óri*¹⁾ înșirate mai sus (p. 110), în care *h* a trecut întâiu la *i*, iar acesta s'a conțopit cu *i* precedent.

Precedat de *č*, *š*, *i* dispăre. *Iábalče* «satul Iabalcea» (cf. *J a b ũ č j e*), *Pótkrše* «un cartier al Carașovei» (< *p o d + k r š + i j e*, cf. *p r i m o r i j e*) (cf. Rešetar, *Š t o k. D i a l.*, p. 140). De asemenea avem o pierdere a lui *i* în *prósaku* «cerșetorului» (*p r o s j a k*).

¹⁾ Miletič scrie *ò r e j* pentru *óri* (v. Miletič, p. 164).

dz

În sistemul de transcriere al ALR-ului, *ḍ* este semnul africateri dentale sonore, pentru care elementul ocluziv este format dintr'un *d*, iar cel ficativ, dintr'un *z*. Africata afonică corespunzătoare este *c* (în transcrierea fonetică a ALR-ului *č*). Africata aceasta s'ar fi putut nota *dz*, cum este obiceiul multor slaviști. Totuși e preferabil de a întrebuița un *d* cu sedilă dedesupt, pe de o parte fiindcă e clar — de fapt sedila subt *d* nu este altceva decât un *z* — pe de altă parte fiindcă este conform principiului de a nota fiecare ^{onem} ~~fonem~~ cu un semn. În felul acesta grupul *dz* (de ex. *odzábim* «uit») se deosebește în transcriere de africata dintr'un cuvânt ca *búḍa* «buză». În cuvântul *odzábim* limita silabei este între *d* și *z*, pe când în cuvântul *buḍa* africata aparține silabei a doua; prin întrebuițarea unui singur semn confuzia este imposibilă. Totuși, din motive tipografice, am fost nevoit să redau africata de mai sus de cele mai multe ori prin *dz*. De altfel numai în cuvântul *odzábim* limita silabei trece printre *d* și *z*; în toate celelalte cazuri *dz* este o africată.

Africata *dz* am întâlnit-o la Carașova în următoarele cuvinte slave moștenite: *dzě'ba* «un fel de pasăre» (*z e b a*), *dzvě'zda*, *dzvězdóm* pl. *dzvě'zde* «stea» (*z v i j è z d a*), *dzvónac*¹⁾ «clopot» (*z v ó n c e*), *dzvónar* «clopotar», *dzvónicar* «turnător de clopote» (*z v ó n ĩ r*). Am notat-o și într'un verb de origină onomatopeică: *dzvŕni* «sfârâie (fusul)» (cf. *z v r' k n u t i*, *z v r k n ě* «schnurren») și în toponimicul de origine necunoscută *Dzě'rovo* «o parte din hotarul Carașovei». De obicei în însă africata *dz* se aude în cuvinte de origine românească: *búḍa*, pl. *búḍe* «buze», *pod búḍom* «subt buză», *búḍat* «buzat», *dzárka* «zahăr» (< rom. *z a h ă r*, dial. *d z ă h a r*), *dzulúf* «favoriți» (< rom. dial. *d z u l u f*, cf. *z u l o v i* «plete»), gen. *kukurúdz*, loc. *u kukurúdz* «porumb» (< rom. băn. *c u c u r ú dz*, cf. *k u k ú r u z*), *E. spēťádza* «zăvor, amnar (la sulul dinainte al războiului de țesut)» (< rom. băn. *s p e ć á dz ă*), *spúḍa* «spuză» (< rom. băn. *s p ú dz ă*). După cum vom vedea mai jos, consoantele fonice finale devin afonice; de aceea nom. *k u k ú r u dz

¹⁾ Cf. Miletič, p. 164: *dzvónac*.

se pronunță în realitate *kukúruc*. În felul acesta și *gógl'ec* « bolbotine, goz (la vânturat) » poate avea tot un *c* în loc de *dz* (cf. rom. *g o g l e á z*, *g o g l é z e*)¹⁾.

Africata *dz* apare și în alte graiuri slave meridionale (v. Bel., p. 200—205, Vaillant, *Zlatarić, I, p. 272, Mazon, *Contes slaves*, p. 28). În unele cazuri ea continuă pe *dz* din serbo-croata comună, de ex. *dzvė'zda* (<*g v ě z d a, plsl. *d z v ě z d a*). Alteori însă prezența ei nu este justificată de etimologie, de ex. *dzvónac*. După Belić (op. cit., p. 205; cf. și Vaillant, op. cit., I, p. 272) *dz* a fost restabilit prin așa zisele « false regresii » sau reînvierea lui se datorește influenței « substratului » (pentru Serbia sud-estică — romanic). În cât privește pe *dz* din Raguza și Montenegro, Vaillant îl consideră de origine romană.

Și pentru *dz* carașovenesc se poate presupune că a fost împrumutat din graiul românesc bănățean unde *dz* este foarte frecvent. Dovadă este marele număr de elemente românești cu *dz* față de cele slave prezentând această africată. Totuși e de neînțeles de ce se găsește *dz* și în elementele slave. În graiul sârbesc bănățean din comuna Gad am notat un singur caz cu *dz* și anume în cuvântul de origine românească *búdze(e)* « buze ». Cu toate că și Sârbii din Gad sunt în contact cu Românii și sunt și ei bilingvi ca și Carașovenii, deci întrebuițează pe *dz* când vorbesc românește, totuși nu pronunță niciun cuvânt slav cu *dz*. Pentru a putea explica existența lui *dz* la Carașova și în elemente slave, este nevoie să presupunem că, pe timpul când a început contactul Carașovenilor cu Românii, s'a păstrat vechiul *dz* etimologic în câte un cuvânt, de ex. în *dzvė'zda*. Dacă nu veneau elementele românești cu *dz*, probabil că astăzi am avea în graiul carașovenesc *z* ca în multe alte dialecte serbo-croate. Așa însă a prins noi puteri și, cum unii dintre Carașoveni ziceau deja probabil **zvė'zda*, a produs cu ușurință regresivitatea *dzvė'zda* și falsă regresivitate *dzvónac*, etc. La Gad însă contactul dintre Sârbi și Români este de dată mult mai recentă, astfel încât nu mai existau urme de *dz* vechiu în graiul sârbesc de acolo când

¹⁾ Cu toate acestea un cuvânt de origine românească are *z* în loc de *dz*: *tete'res*, pl. *teterė'zi* « titirez (la moară) », cf. Secaș *kikirjė'dz*.

au auzit pe *dz* românesc. Acesta a fost totdeauna simțit ca un sunet străin. E chiar foarte ciudat cum de se întrebuițează totuși în unicul cuvânt *búdze(ę)*.

č, ě

Africata *č* (și corespondenta ei fonică *ě*) din graiul carașovenesc este identică cu africata notată la fel din graiul sârbesc bănățean din comuna Gad. Totuși *č* carașovenesc mi-a făcut impresia de a fi cu o nuanță, de altfel indefinit de mică, mai « moale » decât *č* dela Gad. Cum diferența este așa de puțin perceptibilă, am lăsat-o nenotată în transcrierea mea. Numai în vreo șase cazuri am auzit o africată cu totul deosebită de cea notată *č*, cu un caracter mult mai moale, similară lui *ce, ci* din limba română; pentru aceasta am întrebuițat semnul *č̣*. Iată exemplele: *D'úrička* « Gheorghiuță » (G j u r i c a), *Pantlička* « poreclă de bărbat » *Pantličkón'a* « poreclă de femeie, nevasta lui *Pantlička* », *prasička* « pulpă » (p r à s i c a « purcică »), *vodeňička* « morișcă (jucărie) », *žemička* « franzeluță » (z è m i č k a). De fapt cele șase exemple se reduc la unul singur: sufixul diminutiv — *ička*. Totuși același sufix l-am notat și cu *č̣*: *kočička* « sâmbure de prună » (v. mai jos p. 138).

Deosebirea între *č* și *č̣* este următoarea: Pentru *č* elementul fricativ al africatei este un fel de *š*, aspru, fără nicio urmă de timbru palatal, pe când *č̣* are ca element fricativ o siflantă asemănătoare cu aceea întrebuițată în graiurile moldovenești și în unele graiuri din Transilvania, notată în transcrierea ALR-ului cu *ṣ̌*, foarte apropiată de siflanta palatală din Banat notată *s'*, și prezentând un timbru palatal bine distinct. Cum *ṣ̌* este foarte puțin deosebit de *s'*, rezultă că *č̣* se aseamănă cu *c'*. De fapt *ce, ci* din majoritatea graiurilor românești (adică *č̣*) face cam aceeași impresie ca *c'* din graiul românesc din Banat sau *c'* din pronunțarea Sârbilor din Belgrad. Africata *č̣* carașovenească este așa de departe de *c'*, încât *c'* din graiul românesc bănățean nu e redat niciodată prin *č̣*, ci prin *t'* (v. mai sus, p. 105).

Africata fonică *ě* se întâlnește foarte rar, în împrumuturi străine: *kazangĳija* « povarnă » (cf. Secaș *căzãz'ii* « idem »; s.-cr. lit. k a z à n d ž i j a = « cazangiu »), *tupanĳija* « toboșar » (cf. suf.

- d ž i j a), *zanadǵija* « meseriaş » (z a n à d ž i j a). Cu totul neobişnuit este *ǵ* în *kovaǵija* « fierărie » (k o v à č i j a).

Cu toate că *ce, ci* e reprezentat în graiul românesc din Banat prin *s'*, totuşi împrumuturile româneşti din graiul caraşovenesc au *č*: *čęrbul* « turca » (cf. Secaş *s'irbútu*), *čurári* « țigani nomazi » (< rom. *ciurari*), *flóče(ę)* « păr pe corp » (< rom. *floci*). Aceasta arată că elementele amintite au fost împrumutate pe timpul când în Banat *ce, ci* erau pronunțate încă aproximativ *č*. Pentru vechimea unui împrumut ca *čęrbul* pledează și păstrarea lui *l* al articolului. Un singur cuvânt nu are *č, ci ș*, pentru *ci* românesc, anume *šikóra* « cicoare ». Acesta trebuie să fie un împrumut mai nou de când în Banat se pronunță *s'ic* oare; fonemul caraşovenesc cel mai apropiat de *s'* este de fapt *š*.

čr

Grupul *čr-* a trecut în serbo-croată la *cr-* prin secolul al XIII—XIV-lea (v. Maretić, *Gramatika*, p. 2). Graiul caraşovenesc, conservând pe *čr-*, prezintă un caracter arhaic unic între dialectele serbo-croate. Inovația *čr- > cr-* a pătruns departe în spre răsărit, peste dialectele kosovo-resaviene, până în graiurile din Sud-Estul Serbiei (v. Bel., p. 226—227). Graiul caraşovenesc a plecat deci din Peninsula Balcanică înaintea răspândirii, pe teritoriul dialectelor kosovo-resaviene, a inovației *čr- > cr-*, adică prin sec. XIII—XIV. E însă posibil ca inovația de mai sus să fi ajuns în regiunile situate între Câmpia Mierlei și râul Resava, relativ târziu din centrul ei de iradiere care pare a fi fost undeva mai spre apus. Astfel nici conservarea lui *čr-* nu ne furnizează un indiciu sigur cronologic pentru a așeza în timp imigrația Caraşovenilor în Banat.

Grupul *čr* se poate prezenta sub două aspecte: *č* urmat de *r* vocalic și *č* urmat de *r* consonantic plus vocală. În cazul dintâi *r* vocalic este tratat uneori ca orice *r* vocalic (v. mai sus p. 89): *čřn, čř'ne, čř'no* « negru », *čř'nok* « brunet » — *čř'na — čř'n'ke* « cireşe negre » (c ř n, c r' n ō k, c ř n j k a « femeie brunetă »); *čřvř — čřf* « vierme » (c r v); alteori se intercalează un *e* între *č* și *r*, iar *ř* devine consonantic: *červe'n, červe'n, čęrven, červe'no, červe'na, červe'ne* « roşu », *červe'nimo* « roşim », *červe'n'ke*

«un fel de prune» (c'v en, c'rv ěniti, c'rv ěnka «măr roșu, pară roșie»; cf. bulg. červén).

În cazul al doilea, adică în cazul lui č urmat de r consonantic, se desvoltă totdeauna o vocală între č și r: čerě'vo, pl. čerě'va «maț» (c'rij èvo, ěrěvo); čerě'sn'ě «cireșe» (t'rešnja, ěrěšinja; čerě'n'ově na britvi «plăselele briceagului» (c'ren, ěrěni); čě'ripi «cioburi» (c'rijep, ěrěpŭ, v. și p. 71).

Grupuri de consonante

Consonantă + v sau v + consonantă. Un tratament deosebit arată sv în cuvântul *prósit*¹⁾ «foc», *na prósitu* «la foc»). Precum am spus și la p. 21, *prósit* este un decalc după românescul dialectal Secaș *lumină*, Ghilad *lumină* «foc». Etimologia trebuie să-i fie *p'rosvět «lumină» (cf. osvět, rasvět «Tagesanbruch»). Același tratament al lui sv îl arată și sit, sjet pentru svět, svjet «sfat». Sv- e redat prin sl- în *slóbodno* (ně ~ «nu e voie») ca în s.-cr. lit. (slóboďan).

Grupul svr- devine cvr- în *cvrăka* «țarcă» (svrăka) și *cvrăčak* «un fel de pasăre» (svrăčak «Ortolan»). Forma românească țarcă ar putea să reprezinte tot o formă asemănătoare cu c și nu ung. szarka; metateza *č(v)racă > țarcă s'a putut face pe teren românesc.

Despre grupul hv v. mai sus p. 10).

Pentru cv (cf. plsl. *evisti*, *evitŭ*) avem în *racav(f)te'lo* (cvet'ě ~ «au înflorit florile») aceeași metateză ca în celelalte graiuri serbo-croate (cf. rascàvtiti se «a înflori»; Bel., p. 56: racivtělo se; Vaillant, Zlatarić, I, p. 321: cafti, etc.).

Grupul vn dă n în *gúno* «arie» (gúvno). Am văzut mai sus că v a mai păstrat uneori mici resturi din vechea lui pronunțare bilabială. A existat prin urmare un timp când guvno se pronunța *g u v n o = g u ũ n o; în stadiul acesta ũ a fost absorbit de u precedent ajungându-se la *gúno*.

¹⁾ Živojnović scrie *prósit* «vatra» (v. Živ., I, p. 51).

²⁾ În Sept. 1934 am notat în comuna Lupac formele: *prósvět**, *na prósvětu**, *próšet**.

Grupul *vs* a trecut la *sv* în pronumele *vas* nom. sg. m., «tot» *svi* nom. pl. m., *po své' mu* «cu totul», etc. ca în celelalte graiuri štokaviene.

Alte grupuri. *Čl-* în *človik*, gen. *člove'ka* este iarăși un arhaism care deosebește graiul carașovenesc de graiurile štokaviene și, se poate zice, de majoritatea graiurilor serbo-croate. Grupul acesta s'a păstrat numai în dialectul kajkavian și în unele graiuri čakaviene (v. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 328).

Pe timpul când erau Carașovenii încă în Peninsula Balcanică *člověk* era încă general serbo-croat; *čověk* e atestat numai începând din secolul al XV-lea (v. Vaillant, op. cit., p. 327). Pe atunci existau numai două arii ale lui **čelověku* în Peninsula Balcanică: aria răsăriteană, bulgară orientală, în care **čel-* s'a păstrat, și o arie centrală și apuseană în care **čel-* > *čl-*. Dintr'un centru de iradiație situat undeva în partea apuseană sau centrală a Peninsulei s'a răspândit prin sec. al XV-lea forma fără *l*, lăsând neatinsse numai ariile laterale: dialectul kajkavian (slovena are tot *člověk*), câteva graiuri čakaviene de pe insulele dalmate, graiul carașovenesc (care cel mai târziu în a doua jumătate a secolului al XV-lea a emigrat în Banat) și, la răsărit, graiuri bulgărești care au și astăzi *čl*¹⁾.

Sl în *blagoslva* «binecuvintează» corespunde lui *blagosivām*, *blagosivati* din alte dialecte s.-cr. (Cf. *blagoslivati*). Căderea aceasta a lui *l* se datorește disimilării, după cum a arătat-o Vaillant (v. *Zlatarić*, I, p. 328). Disimilarea s'a făcut pe timpul când *l* era un *l* velar, iar *v* era *u* labio-velar. În cuvintele *pósi*, *púosi*²⁾ «apoi» (*poslijе*, *poslě*), *pre'sica* «furcă (de tors)» (*preslica*), căderea lui *l* e de altă natură. Pe *sl-* inițial l-am notat odată *s'l-* în *s'lačák* «hrean» (cf. *sláčica* «muștar»). În unele graiuri românești se aude un astfel de *sl*, de ex. *s'lab*, *s'lănină*³⁾.

¹⁾ La Beșenova-Veche am notat *čelě't'*, iar la Tuzla *čuvěk* (= forma nouă) și *čilčák* (= forma veche). (Despre *č* v. p. 114; să nu uităm că *t'* este în realitate *t'k'*).

²⁾ Miletic scrie *póslі* și *pósle* (v. Miletic, p. 165).

³⁾ Elementul ocluziv e în alte regiuni un *k*: *s'lab*, *s'lănină* sau *sclab*, *sclănină*. (Cf. lat. *ass(u)la* > *astla* > *ascla* > *așchie*; *slověninū* > *sclavus* > *șchiau*).

Šl' prezintă o cădere a lui l', similară cu a lui l în *pósi, pre'sica*, în cuvântul *vašif* «păduchios» (v à šljiv). S'ar putea însă ca aici să avem de a face cu o schimbare de sufix, adică înlocuirea lui -l'iv cu -iv. Un alt exemplu de acesta ar fi și *san'tv(f)* «somnuros» (s à n l j i v).

Zr trece la *zdr* în *zdrē'ne* «se coace (o poamă)» (z r e n u t i, z r e n ē m) și *zdrē'la* «coaptă» (z r e l a) (cf. Vaillant, *Zlata r i c*, I, p. 333—334).

Sc, šč pierd fricativa dinaintea africateri. *S + t + s* devine *t + s = c*, iar *š + t + š > t + š = č*. În definitiv e o disimilare. Exemplele sunt: *racav(f) te'lo* «a înflorit», *žele'zo racav(f) te'lo* «fier roșu» (cf. Bel., p. 233: r a c i v t é l o) și *koč'na* «os», *kočička* «sâmbure de prună» (cf. k ò š č i n a, augm. dela k ò s t; k ò š č i c a «sâmbure de prună»).

Pt, pč, ps pierd pe p: *tit'ak* «pasăre» (cf. t i c, p t i c «puiu de pasăre»), *če'lka* «albină» (p č e l k a), *ne s'óvi* «nu înjura», *sován'e* «înjurătură» (p s ò v a t i, p s u j ē m, p s ò v ā n j e).

Mn în cuvântul *m n o g o* se disimilează în *ml* ca în multe alte graiuri s.-cr. (v. Vaillant, *Zlata r i c*, I, p. 335). Astfel am notat *mlógo* «mult», *pó mlogo* «mai mult», *nāj mlóge* «cele mai multe», *prímlogo* «prea mult», *su se namložile* «s'au înmulțit» (n a m n ò ž i t i s e, n à m n o ž i m s e).

Dn se asimilează în n: *ie'na* «una», *ie'noj* dat., *ie'nu* ac., *ie'no* n., *ienóga* gen.-ac. sg. m. (j è d n a, j è d n o), *úie'no* «laolaltă» (u j e d n o), *planina* «amiază» (RJA. p l a d n i n a, cf. bulg. p l a d n i n a), *planište* «masa dela amiază» (cf. RJA. p l a d n i š t e), *planúie'no* «luăm masa la amiază» (cf. p l ā n d o v a t i), *náplani* «la amiază» (pladině). Asimilarea aceasta a lui *dn* la *n* se întâlnește și în alte graiuri slave meridionale (cf. Mazon, *Contes slaves*, p. 34). Numeralul *ie'dan*, *ie'na* l-am scris de vreo zece ori în cursul anchetei. De obicei *dn* l-am notat *n*. Totuși de patru ori am *dn*: *ie'dnu*, *šte'tloval sam s ie'dnom krávom*, tradus după «am păgubit cu o vacă», *što se skúpe u ie'dno* «cei ce se adună laolaltă, se asociază» și *jednóga* (v. p. 181).

¹) Živojnović scrie *podsek* (v. Živ., II, p. 75).

$T + s$ se reduce la africata c în *pócik*, pl. *pocé'ci* «talpa casei» (pòd sje k). Cf. același fenomen la Broch, *Dialekt.*, p. 47: *k a d s ū m n e > k a c ū m n e*, și p. 96: *o d c á r e v o g a . . . > o c á r e v o g a*.

În grupurile *std, stn, sts, t* cade: *še'zdešet* «60» (š e z d è s ē t), *še'snašt* «16» (š è s n a e s t), *še'sto* «600» (š ê s t s t o t ĩ n ā).

E interesant tratamentul grupului *-bv-* în cuvântul *l'úgvę* «vioarele» (cf. *ljubva* «numele mai multor plante»; *ljubica* «viorea»).

Acomodarea reciprocă a fonicelor și a afonicelor

Acomodarea aceasta, totdeauna regresivă, este, se poate spune, generală tuturor graiurilor slave meridionale. De aceea voi da numai un mic număr de exemple. Adeseori ortografia oficială serbo-croată nu notează acomodările fonicelor la afonice, cu toate că în pronunțarea curentă aceasta se face totdeauna. Astfel *se pot-sirilo* «s'a încheat» se scrie după ortografia lui Vuk pòd s i r i t i, pòd s i r ĩ m. Am văzut mai sus că grupul *ts* astfel obținut poate fi pronunțat ca o africată: *pócik* < *p o t s e k = pòd s j e k. Maretić (*Gramatika*, p. 31) pretinde că *ds, ts* se pronunță totdeauna c , deci scrierea *ds* sau chiar *ts* a lui Vuk nu este fonetică. Eu cred însă că Vuk a avut în parte dreptate când a susținut că se aud în popor și pronunțări ca *ds* și *ts*. De fapt la Carașova numai pe *pócik* l-am notat cu c ; în alte cuvinte am numai *ts*. În grupul acesta limita silabei este între t și s . Se pare chiar că odată am notat și *ds* în *od svin'e* (*peče'n'ka* ~ ~ «friptură de porc»). E însă probabil că aici am fost influențat de ortografia oficială și, în fuga creionului, am scris d în loc de t . Alte exemple: *sut te'če* «butoiul curge» (s ū d), *sat smo na dvóru* «acuma suntem afară» (s a d), *re'tko* «rar» (r i j è t k o), *švápka* «gândac negru» (š v á b a «idem»), *bápka* «fuștel la loitră» (cf. *bapka* < *baba*), *pomóste* «ajutați» (p o m ò z i t e), *is čira* (*gnoĳ ide* ~ ~ «curge puroiu din buboiu») (i z), etc. Sau cu acomodarea afoniceii la fonica următoare: *veligdan* «Paști», dar *po velikadnu* «după Paști» (v è l i g d ā n < *velikŭ dĳni*), *zboĳam* «adio» (s B o g o m), *z gre'beĳkam* «cu pieptenele (de pieptănat lâna)», etc.

Vedem din exemplele de mai sus că acomodarea amintită se face și între consonanta finală a unui cuvânt și consonanta inițială a cuvântului următor. La fel și prepozițiile terminate în consonantă, își acomodează consonanta finală la consonanta cu care începe substantivul: Iată câteva exemple: *iz brázde* « din brazdă », *iz óblaka* « din nor » — *is Karáševa* « din Carașova », *is cr'kve* « din biserică »; *od dáska* « de scânduri », *od aráma* « de bronz » — *ot sireŋ'a* « de brânză », *ot kráve* « de vacă », *ot stárosti* « de bătrânețe »; *pod nóktam* « subt unghie »; *pod očima* « subt ochi » — *pot plast* « subt clăie », *pot k'órmam* « subt burtă »; *prit svádbom* « înaintea nunții »; *s planíne* « de pe munte », *s t'ŕ'ga* « din târg » — *z Búja* « din Buji (seliștea veche a satului) »; *s ov'e'm člove'kam* « cu omul acela », *s tóbom* « cu tine » — *zbógam*, etc.

Cu toate acestea de vreo câteva ori am notat consonantă fonică finală înaintea unei consonante afonice. Iată toate cazurile: *kod kúma* « la nănaș », *kod stárog sváta* « la al doilea nănaș (nănașul cel mic la nuntă, în Banat) », *od k'l'ci* « de călți », *od slif* « de prune », *od sváke fe'li* « de tot felul », *pod kóli* « subt car », *pod planinóm* « la poala muntelui = subt munte » și *pod poste'lu* « subt pat ». Cred că toate aceste cazuri se datoresc inadvertenței mele: am notat pur și simplu forma literară a prepozițiilor.

Singură consonanta *v* e refractară acomodării la afonica următoare. Totuși și *v* se acomodează, dar numai în parte, devenind astfel o consonantă semi-fonică; probabil începutul îi este fonic, iar sfârșitul afonic. Pe acest *v* l-am notat de obicei *v'*, dar câteodată și *v(u)*¹⁾. Notația din urmă indică și o nuanță bilabială a lui *v* (*v* mai sus p. 106). Iată câteva exemple: *čáv'ka* « ceucă » (č á v k a), *de'v'ka*, *de'v(u)ka*¹⁾ « fată », *karášev'ski* « carașovenește », *láv'ta* « vioară » (< rom. l a u t ă), *lav'tás*²⁾ « violonist », *nóv'ci* « bani » (n ô v c i), *ov'čár* « cioban » (ò v č ā r), *kúče ov'čársko* « câne ciobănesc » (ò v č ā r s k i), *óv'ce* « oi » (o v c e), *racav'te'lo* (v. p. 118), *rúkov'ci* « mânerile (la cuțitoaie) » (cf. r u k á v a c), *t'rgóv'kin'a* « negustoreasă » (t r' g ō v k i n j a), *v'v'sca*, *v'v'scom*

¹⁾ Cu o liniuță verticală subt *v(u)*, ceea ce înseamnă că *v(u)* era afonic.

²⁾ Cf. Miletič, p. 166: l a u t á š i; Ž i v., I, p. 50: l a f t á š.

« ață » (v r v c a), etc. De vreo câteva ori am notat chiar *v* curat: *de'vka*, *le'veča* « leucă » (l i j e v č a), *óvca*, *óvce*, *vioglavka* « un fel de pasăre » (cf. v i j o g l a v a). Despre rezistența lui *v* la acomodare v. Broch, *Dialekt.*, p. 45 și Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 336). Cu toate acestea am notat, dar foarte rar, și *f* în loc de *v*: *jalófke* « oile sterpe » (j à l ō v k a), *Karášefci* « Carașoveni ».

Alte acomodări

S, ≈ urmate de *n'* trec la *š*, *š*: *sáš'n'im* « cu el » (s n j ĩ m), *iš n'e'* « din ea » (i z n j ê), *gužn'ák* « mațul gros » (< g ũ z + n j ā k sau mai de grabă g ú z n ĩ + j ā k, v. Leskien, *Grammatik*, p. 129), *želižn'áča*, *tráva* ~ « iarba fiarălor » (*želžinŭ* + *jača* v. Leskien, op. cit., p. 252). Acomodarea aceasta este foarte obișnuită în graiurile slave meridionale (cf. Bel. p. 219; Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 340).

Un foarte interesant caz de acomodare îl prezintă forma *š tem* « cu ce » (č ĩ m, č i j e m, č ĩ m ĩ). Înaintea formei *č ě m (instr. dela *što*; *e*, ca și *i je* din *č i j e m*, e dela masculin *č ě m ĩ* = *k i j e m* instr. dela *kŭto*, v. Leskien, *Grammatik*, p. 367) s'a întrebuintat prepoziția *s*, deci *s č ě m; *s* urmat de *č* se acomodează: *š č ě m; grupul *šč* trece la *št*. Tratamentul acesta, cu siguranță nou, al lui *šč* amintește pe acela mult mai vechiu de tipul lui *dŭška* + *iea* > *dŭšĭea > plsl. *dŭštĭea*, s.-cr. *štĭca*. În graiul carașovenesc *š tem* nu poate fi vechiu, deoarece întrebuintarea prepoziției *s* înaintea instrumentalului se datorește probabil influenței românești (v. p. 218). Totuși *š tem*, sau mai de grabă *štem*, poate fi explicat și altfel, v. p. 178.

Pentru forma *gát'n'ik* « brăcinarul (lemnul care leagă cracii căruței) » (g a ć n ĩ k) putem aminti că în dialectele serbo-croate există o fluctuație între *c'n* și *c'n'* datorită unei confuzii între sufixele *-nŭ* și *-inĭ*: *n á r o d n ĩ* — *n á r o d n j ĩ* (v. Vaillant *Zlatarić*, I, p. 341).

Despre acomodarea nazalelor la consonanta următoare v. mai sus p. 92. Unei astfel de acomodări a lui *n'* la africata dentală următoare se datorește probabil și forma *ĭáganci* « miei » (j a g ā n j c ĩ) (cf. Vaillant, *Zlatarić*, I, p. 284: *Zrinski* — *Zriński*,

dětinski—dětínski; formele ca Zrinski, dietinski, etc. au avut poate o pronunțare asemănătoare cu aceea notată de mine *cīgāska, katā'skē, dītī'stvo* (djètinjstvo), etc. (v. p. 91).

Asimilări și disimilări la distanță

O asimilare la distanță regresivă prezintă familia de cuvinte derivate dela adjectivul sūh «uscat»: *šúšim, šúšiš, šúši*, etc. «usuc», (súšiti, sūšim); *da se šúše* «să se usuce»; *šúša* «secetă» (súša); *šúške* «prune uscate»; *da ošúši* «să usuce» (osúšiti, osūšim); *se rašúšil sut* «s'a uscat butoiul» (rasúšiti se, rāsūšim se). Pentru alte graiuri slave meridionale cf. Bel., p. 238: *išušī*.

Tot asimilare regresivă avem în *prompīri* «cartofi» (kròmpir) și poate în *táne*, și *tan'va* din expresia *da mi táne nam* și *mi tan'va nam* «îmi aduc aminte», *mi ta'nulo nam* II «mi-am adus aminte» pe care am comparat-o la p. 92 cu expresia din limba literară *pade mi na um*. Din **da mi padne na um*, prin contractia lui *na um* în *nam* (v. p. 92) și prin reducerea grupului *dn* la *n*, s'a putut naște *da mi pane nam*. Forma *táne* n'ar fi deci decât rezultatul asimilării *p — n > t — n*. Asimilarea aceasta s'a putut face ușor deoarece *da mi pane nam* nu era înțeles de subiectele vorbitoare (v. p. 93). Dintr'un *táne* perfectiv s'a format pe urmă imperfectivul *tan'va*.

O asimilare progresivă trebuie să presupunem în *češálo* «șesală», *češálica za vl'nu* «mașină de scărmanat» (čèšálo «șesală»). Dar aicea *š* poate fi și dela *če'šal'* «pieptene» (češálj).

Cuvântul de origine germană *šúšter* «pantofar» prezintă aceeași asimilare progresivă ca în cuvântul românesc similar dela Secaș *șúšter* (< germ. Schuster).

* * *

Despre disimilarea din *lúd'ę* «oameni» (ljúdi) v. p. 102.

O disimilare regresivă ca în *lúd'ę* avem în *gumbát' gúmbat'* «bumbac» (bùm bāk), *gabróva šúma* «cârpiniș» (gràbrov, cf. bulg. gábrov) și *lagurítan* «răgușit» (< Secaș *răgorit*).

Consonante fonice finale

Consonantele fonice finale devin afonice: *b, d, g, d', dz, z, ž* devin *p, t, k, t', c, s, š*. Fenomenul acesta se întâlnește în multe graiuri slave meridionale (cf. Rešetar, *Štok. Dial.*, p. 147; Mazon, *Contes slaves*, p. 34; Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, p. 20). La Gad am notat totdeauna consonante fonice când erau în poziție finală.

Afonizarea finalelor nu este numai parțială, cum e cazul în limba română unde începutul și întâia jumătate a unei consonante fonice finale prezintă vibrații laringiene distincte, iar spre sfârșitul ținutei consonantei activitatea laringelui scade treptat oprindu-se complet de obicei înaintea destinderii, a exploziei consonantei¹⁾, Consonante fonice asemănătoare a auzit Belić în sud-estul Serbiei (v. Bel., p. 240). La Carașova afonizarea este completă; în același timp fostele consonante fonice finale trec, din categoria așa-ziselor « lenes », în categoria așa-numitelor « fortes ».

Iată câteva exemple: *gólup, gólubi* «porumbel» (*g o l ū b*); *rop* «ocnaș» (*r o b*); *slap* «slab» (*s l a b*); *zup* «dinte» (*z ū b*); *blēt* «palid» (*b l i j e d*); *grat* «cetate» (*g r â d*); *ispovit* «spovedanie» (*i s p o v i j e d*); *me'dvit, medvo'di* «urs» (*m è d v j e d*); *meť* «miere» (*m ê d*); *mlat me'se(ę)c* «lună nouă» (*m l â d*); *napre't* «înainte» (*n à p r i j e d*); *nárot, naródi* «popor» (*n á r o d*); *pot* «podul casei» (*p o d*); *rot* «rudă» (*r ô d*); *sat* «acuma» (*s a d*); *sut* «judecătorie» (*s ū d, s ú d a*); *sut* «butoiu» (*s ū d, s ú d a*), *vinógrat, vinográdi* «vie» (*v ì n o g r â d*) *zit, zídove* «zid» (*z î d*); *d'lk* «lung» (*d u g*); *k²r'čak, k²rčázi* «ulcior» (*k r' č ā g*); *kruk, krúgove* «lopata (pe care se bagă pânea în cuptor)» (*k r ū g*); *luk* «leșie» (*l ū g*); *pluk, plúgove* «plug» (*p l u g*); *rok, rógove* «corn (instrument muzical); căpriorii casei», *rok, rózi* «coarnele (cerbului)» (*r ô g*); *snek* «zăpadă» (*s n i j e g*); *steť* «steag (la nuntă)» (*s t i j e g*); *trak* «urmă» (*t r â g*); *D'úret'* «Gheorghe» (*G j u r a g j*), *jet'* «mănâncă» (*j e g j*); *vit'* «vezi» (*v i g j*); *šet'* «sete» (*z ê g j*); *kukúruc, kukurúdzá* «porumb»

¹⁾ Cf. Pușcariu, *Studii istroromâne*, II, § 101; Procopovici, DR. IV, p. 27; E. Petrovici, *De la nasalité en roumain*, p. 23.

(v. p. 112); *gógl'ec* (v. p. 113); *bas*, *bázove* «boz» (b a z); *ias* «iazul morii» (j â z; cf. Secaş *ias*); *mras* «brumă» (m r a z); *prilas*, *prilazi* «prilaz» (p r i j è l a z, cf. Secaş *priláz*); *prólas* «cheie (între munți)» (p r ò l a z); *sleş* «nalbă» (s l i j e z); *b'eš*, *d'ŕš* (v. p. 93), *muš* «bărbat» (m û ž), *noš*, *nože've* «cuțit» (n ô ž).

O singură dată am notat o consonantă fonică la sfârșitul cuvântului: *ná pod* «în podul (casei)». Probabil *d* se datorește influenței grafiei oficiale.

Odată am notat un *b* final pe jumătate fonic în cuvântul *plumb* «cumpănă (de zidar) verticală» (<Secaş *plumb*).

Când consonanta fonică dela sfârșitul cuvântului este urmată de un cuvânt care începe cu o vocală sau cu o consonantă fonică atunci fonicitatea se menține: *kad on kiņe*, *mi mu vełmo*: *zdraf* «când el strănută, noi îi zicem: sănătos»; *sad ię sat* «acuma e la unu (ora unu)»; *bil rod d'ósta* «a fost rod destul», etc.

În unele cazuri consonanta afonică se generalizează și în formele unde este urmată de vreo terminațiune sau sufix, de ex. *struk*, pl. *strúkovę* «strung» (s t r û g); *róčit'i* «coarnele mielcului» (< *rok* = r o g + *it'i*). Un fenomen similar a fost semnalat de Reșetar în Montenegro (v. Reșetar, *Štok. Dial.*, p. 147).

Alternarea *k'čak* — *k'čazi*, *prilas* — *prilazi* a determinat o alternare asemănătoare în unele elemente străine: *firtuk* — *firtúzi* «șorț» (< germ. *Vortuch*), ¹⁾ *firis* — *firizi* (< ung. *fűrész*, dar Secaş *firiz*), *tálas* — *tálazi* «talaz» (talās, dar rom. *talez*), *traifus* — *traifúzi* «pirostrie» (< germ. *Dreifuss*).

Dintre toate consonantele fonice, una singură, anume *v*, își menține, de obicei numai parțial, fonicitatea la sfârșitul cuvântului. Și în graiurile din sudul Serbiei a fost semnalat acest fenomen (v. Broch, *Dialekt.*, p. 46). O singură dată am notat pe *v* fonic în poziție finală: *gi'rbav(u)* «ghebos» (g r b a v). Notația cea mai frecventă este însă *v^f*, uneori *v(u)²* v. p. 106 nota 1. Iată câteva exemple: *bogin'av^f* «ciupit de vărsat» (b o g i n j a v); *flólav(u)²* «păros» (< rom. *floc + av*); *gológlav(u)²* «cu

¹⁾ Despre *k* < germ. *ch* v. p. 110.

²⁾ În toate cazurile acestea *v(u)* a avut în manuscris o liniuță verticală de-desupt, ceea ce înseamnă că era afonic.

capul gol» (g o l ò g l a v); *g'v'bv* (v. mai sus); *krv* « sânge » (k r v); *râpav* « ciupit de vărsat » (r a p a v); *rûkav(u)*¹⁾ « mâncă » (r ù k ā v); *san'iv* « somnuros » (s à n l j i v); *sopol'iv* « mucos »; *strašl'iv(u)*¹⁾ « sperios » (s t r à š l j i v); *šaitöv* « cep (la butoiu) » (š à j t ò v); *t'e'lav* *po licu* « spân » (c e l a v); *vâduv* « văduv »; *v'rv* « vârful » (v r h); *zdrav* « teafăr » (z d r a v); *zimorl'iv* « friguros » (z i m o g r i ž l j i v), *židov* « evreu » (ž i d ò v), etc.

Și aici *v* își menține fonicitatea dacă e urmat de un cuvânt care începe cu o vocală sau o consonantă fonică, de ex. *ide kr'v iz nōsa* « curge sânge din nas », *Málulov bre(ε)k* « parte de hotar », etc.

Sunetul notat *v(f)* l-am auzit ca un sunet intermediar, între *v* și *f*. Fricativa labiodentală începea ca un *v* dar se termina ca un *f*; timbrul caracterist al lui *f* se auzea distinct. Ceea ce am notat *v(u)*¹⁾ era o fricativă labio-dentală cu o puternică nuanță bilabială (v. mai sus p. 106); totul prezenta însă o totală lipsă de fonicitate sau cel mult resturi cu totul imperceptibile. Totuși fricativa aceasta dădea impresia unui fel de *v* sau de *u*, cu toate că era afonică; era deci o așa numită « lenis » afonică.

Dar pe *v* final l-am auzit adeseori ca un *f* simplu. Există deci la Carașova tendința de a afoniza complet și pe *v* final. Nu e departe poate vremea când *v* la sfârșitul cuvântului va avea aceeași soartă ca și celelalte consonante fonice în această poziție. Iată toate exemplele cu *f* în loc de *v* final: *boln'áf* « bolnăvicios » (cf. bulg. rom. b o l n á v); *čřf u drě'vo*²⁾ « car » (c ř v); *ghuf, glúvi* « surd » (g l ú h); *žálof kukúruc* « fir de porumb sterp » (j a l o v); *kapóf, kapóvi* « câne de vânătoare » (k ò p ò v); *krf* (v. mai sus); *laf, lávovē* « leu » (l a v); *lažif* « mincinos » (l à ž i v); *plaf, plávi* « blond » (p l â v); *praf* « praf de pușcă » (p r â h, cf. Secaș *prau*); *rástaf, rástávi* « resteu » (v. p. 82); *riúaf* « ráios » (v. p. 83); *od slíf*³⁾ « de prune »; *suf* « slab (nu gras) » (s ú v, s ú h); *svadl'if* « certăreț » (s v à d l j i v); *šamatl'if* « glumeț » (cf. š a l j i v); *trónaf* « cu guturaiu, întrohnat » (v. p. 109); *valóf* « covata (în care curge făina la moară) » (v. p. 146); *vašif* (v. p. 118); *zdráf*.

¹⁾ În toate cazurile acestea *v(u)* a avut în manuscris o liniuță dedesupt, ceace înseamnă că era afonic.

²⁾ Între *f* final și prepoziția *u* a fost probabil o mică pauză.

³⁾ Despre *d* v. mai sus p. 120.

« teafăr » (z d r a v); *zef* « rost (la războiu) » (z i j e v); *šidof* (v. mai sus).

În sfârșit tot aici trebuie amintit și cazul afonizării parțiale a lui *i* final. Semi-vocala *i* la sfârșitul cuvântului arată cam aceeași tendință de a pierde fonicitatea, firește spre sfârșitul duratei ei, ca și *v* final. Acest *i* pe jumătate afonic prezintă o nuanță de *h'* adică amintește pe Ich-Laut germanic. L-am notat *i^{h'}*. Iată toate exemplele: *bane^{i^{h'}}* 2. pers. sg. a imperativului dela *banim* « stau »; *me^{i^{h'}}* (v. p. 110); *mo^{i(h')}* « al meu » (m o j); *ólai^(h')* « uleiu » (ò l ā j); *ové^{i^{h'}}*, *óvé^{i^{h'}}* « acesta » (ò v ā j); *urú^{i^{h'}}* « urluală » (< Secaș *urúⁱ*).

S U F I X E L E

Vom înșira în ordine alfabetică întâiu sufixele ce formează substantive, pe urmă pe acelea care formează adjective.

Substantive

-ac. 1. Diminutive: *ce'pci* « fușteii (din natră, la războiul de țesut) » (c i j è p a c); *dzvónac, dzvónci* « clopot »; *g'j'nac, g'j'nci* « oală » (g r n a c); *rúkavac* « mânerul (sabiei) » (r u k á v a c); *st'j'pci* « mănuși la sanie » (s t ú p a c); *stólac* « podul osiei » (s t ò l a c); *vatújac* « țăp de doi ani »; *vrábac* « vrăbioiu » (v r á b a c); *zúpci* « colții greblei » (z ú b a c).

2. Nomina agentis: *súdac* « judecător » (s ú d a c); *sv'rac* « cimpoier » (s v í r a c); *t'rgóvac* « negustor » (t r' g o v a c).

3. Persoane sau obiecte caracterizate printr'o calitate: *dvizac* « berbec de doi ani » (d v í z a c); *krivac* « pârîtul (într'un proces) » (k r í v a c); *m'rtávac* « mortul » (m r t á v a c); *san'ivac* « somnuros, somnolea » (s à n l j i v); *studě'nac* « izvor » (s t u d é n a c).

Iată încă vreo câteva substantive cu acest sufix a căror derivație e mai puțin clară sau nu intră în categoriile de mai sus: *kamēn'arac* « un fel de pasăre »¹⁾; *kl'ánac, kl'áncove* « stâncă » (cf. *klánac* « strâmtoare între munți »; e mai probabil din rom. *cleanț*); *ore'sac* « aglică; Filipendula hexapetale »; *ružánac* « arcuș (la violină) »; *skripac, skripci* « marginile pălăriei »; *smě'dac*

¹⁾ D-na Colojoară traduce « sfârcioc de piatră ».

« cucută; *Conium maculatum* »; *svin'ac*, *svin'ci* « cocină » (s v i n j a c).

Numele Carașovenilor a avut cu siguranță forma *Karáševac (cf. *Sarajévac*), la plural *Karášefci*. Din pluralul acesta s'a refăcut un singular nou *Karáševak*. Probabil același proces a produs și forma *salinak* « talpa saniei » (cf. *salínac*) dintr'un plural *salinci*. Să nu uităm că formele pluralului *Karášefci*, *salinci* sunt mult mai des întrebuintate decât singularele corespunzătoare.

-*ač*. 1. Nomina agentis: *kosač*, *kosáci* « cosaș la fân; secerător cu coasa » (k ò s ā č); *kováč*, *kováci* « fierar » (k ò v ā č); *te'rač* « strungar, copilul care mână oile în strungă la muls ».

2. Instrumente: *gre'bač* « pieptene des » (cf. *grèpsti*, *grèbem*); *obr'tač*, *na pre'dn'im driku* « vârtej (la car) » (cf. *obřtanj*); *pokriváč* « acoperișul casei » (*pokrivāč*); *prostiráč* « așternutul din grajd pentru vite » (*prostirāč*); *rask'!čivač* « pieptene rar » (cf. *raskúčiti*, *raskūčim*); *zaklopáč*, *-páci* « capac », *zaklopáč* « capacul lulelii » (cf. *zàklopac*; *zàklòpiti*, *zàklòpim lonac*); *zbijač* « pilug (la pui-liță); maiul cu care se bătucește pământul » (cf. *zbijati*, *zbijām*).

Tot aici amintim și pe *búškač* « bețișorul cu care se împinge dopul la pușculița de soc » (cf. *búška* « împinge », v. p. 194); *kólač* « colac (pâne); spirala din răcitoarea cazanului de fiert rachiu » (k ò l ā č); *púškač od bazóvine* « pușculiță de soc » (cf. rom. *pușcociu*); *rasováč* « un fel de pasăre »¹⁾; *rogáč*, *-áci* « corn (pâne) » (r ò g ā č); *zmijáči* « bureți veninoși ».

-*ača*. 1. Instrumente: *grebán'ača* « cociorvă »; *prostiráča* « cenușer, în care se pune cenușa când se face leșie » (*prostirača*);

2. Obiecte caracterizate printr'o însușire constantă: *več'er'n'ača* « luceafărul de seara » (*večernjača*); *tráva želižn'ača* « iarba fiarlor » (v. p. 121).

Kriváča « cele două pălmi unite pentru a ținea făină, nisip, etc. = un pumn de... » (cf. *krivača*).

¹⁾ D-na Colojoară traduce « ciurligar ».

-ak (-*ükü*). 1. Diminutive: *bukára^ak*, pl. *bukárki* «lingură mare pentru ciorbă, polonic» (cf. *bùk ā r*); *brě'žak*, na *brě'sku* «o movilă (la șes)» (*b r i j è ž a k*); *cvráčak* «un fel de pasăre» (cf. *s v r á č a k*); *ječdan darápak d'lk zé'ml'ę* «Secaș un *dărăp* *dă loc lung* = o bucată lungă de pământ»; *galę'rak*, *galę'rki* «manșetă» (cf. *galę'r* «guler»); *goveđarak* «ajutorul văcarului» (cf. *goveđár* «văcar»); *grę'benak* «pieptene (pentru lână)» (cf. *gr e b ē n*); *klúpak* «ghem» (*k l u p a k*); *pil'ak* «gaia, în jocul de-a puia-gaia; un fel de pasăre (probabil uliu)» (cf. *p í l j a k*); *posínak*, gen.-ac. *posiŋka* «fiu adoptiv» (*p ò s i n a k*); *púpak* «buric» (*p u p a k*); *s'lačák* «coadă de hrean» (cf. *sl à č i c a* «muștar»); *tít'ak* «pasăre» (cf. *t i ć*).

2. Nomina instrumenti: *narędit'ak* «vergea pe sulul dinapoi la răsboiul de țesut» (cf. *n a r e d i t i*); *polóžak* «oul lăsat în cuibar» (cf. *p o l ò ž i t i*); *zaglávak* «pană, ic» (*z á g l a v a k*);

3. Nomina actionis: *opínak*, *opínci* «opinci» (*ò p a n a k*); *vószak* «porșor de fân» (ar putea fi un diminutiv dela *v ô z*).

4. Obiecte caracterizate printr'o însușire constantă: *bil'útak* «albușul oului» (cf. *b j e l ú t a k* «cvartș»; *b j e l à n c e* «albuș»; *narámak* «sarcină (de lemne)» (*n à r a m a k*); *de'te u povítku* «copil în fașe» (*p o v í t a k*).

Sunt greu de clasificat: *m^uól'ak*, *m^uól'ci* «pitici» (cf. *m ó l j a k* «vierme în caș»); *opájak* «făclie cu care se merge la pescuit noaptea» (probabil rom. *o p a i ț*); *pasún'ak* «mărul lupului; Aristolochia clematitis»; *rakótak* «scuipat» (cf. *h r à k o t i n a*); *úl'ak* «moț (la unele paseri în cap)»; *žmírak*, *žmírci* «jumări» (cf. *ž m i r e*, *č v á r a k*).

-ak, -'ak, -n'ak (-*ā* k). 1. Nomina loci: *sír'n'ak*, pl. *sír'n'aci* «putină pentru brânză», *u sír'n'aku* «ciubărul în care se încheagă laptele de oaie» (cf. *s í r n ĩ*).

2. Persoane, obiecte caracterizate printr'o însușire: *dežđen'ák* «salamandră» (*d a ž d e n j a k*, *d u ž d e v n j ā k*); *fundęn'ák*, *fundęn'áci* «cele două bârne mai scurte din talpa casei» (cf. rom. *băn. f u n d o a n ' e v. D A .*); *gužn'ák* «mațul gros» (cf. *g ú z n ĩ*); *kisěl'ak* «măcriș» (*k i s è l j ā k*); *kučet'áci* «dinții canini» dintr'un **k u č e t ' i* cf. *p s è ć ĩ*); *kútn'aci* «măsele» (*k ú t n j ā k*);

prósaku dat. « cerșetor » (p r o s j ā k); *sě'l'ak*, *sě'l'aci*, *seljāk II*, *seljáci II* « sătean, v. p. 14 (s ě l j ā k); *strúžn'ak*, *strúžn'aci* « găleata în care se mulg oile » (s t r u ž n j ā k); *žltún'ak* « gălbenuș » (cf. ž ú t a c, ž u m á n j a k).

Neclar: *útorjak* « fundul pălăriei; tureacul cismeii; față de pernă » (cf. u t o r « gardină la butoiu; u t o r e « prelungirea doagelor în afară de gardină; u t o r n j ā k « cercul de peste extremitățile doagelor »¹⁾).

-*alica*. Nomina instrumenti: *češálica za vl'nu*, v. p. ... (cf. m á h a l i c a < m á h a t i; *češálica* < č ě š a t i, *če'še vl'nu* « scarmână lână »).

-*al'ka*. Nomina instrumenti: *řstal'ke*, *tókal'ke* « toacă mecanică întrebuințată la Paști în bisericile catolice; crécelle » (cf. rom. a t o c a); *usúkal'ka* « jurubiță de bumbac » (cf. u s ú k a t i). Neclar: *rúskal'ka* « zgârciul nasului » (cf. r s k a t i); *zapiňálka* « muierușca la sulul dinainte al răsboiului de țesut » (cf. z a p i n j a č a; cf. Secaș *inc'indzájke*).

-*an* (- ā n). Augmentative sau ipocoristice dela nume de animale: *kokán*, *kokáni* « curcan » (cf. p ù r ā n); *órlan*, *orláni* « vultur » (cf. O r l a n « nume propriu »).

Kódan « nume de bou » (cf. *Kodána* « nume de vacă ») e din rom. C o d a n (C o d a n a).

-*an*, -*čan*, pl. -*an'e*, -*čan'e* (-' a n i n). Numele locuitorilor unei localități: *Buján'ě*, v. p. 14; *carinčán*, *carinčán'e*, v. p. 14; G o r u l j á n II, G u r ú l j č a n j e II « locuitor din satul Goruia »; J a b a l č á n II, J á b a l č a n j e « locuitor din satul Iábalče »; K l o k o t i č á n II, K l o k o t i č a n j e II « Clocoticean »; K r n j a č á n II, K r n j a č á n j e II « locuitor din satul Cârnecea »; L u p a č á n II, L ú p a č a n j e II « Lupăcean »; R a v n i č á n II, R a v n i č á n j e II, rom. « Ravnicean »; S e k a š á n, S é k a š a n j e « locuitor din satul Secășeni (numele vechiu: Secaș) »; T i k v a n č á n II, T i k v a n č á n j e II « din

¹⁾ E probabilă existența unui *utorjak în vreun dialect slav meridional cu înțelesul de carâmbul cismeii; de aici rom. t u r e a c. Pentru etimologia lui t u r e a c v. ZRPh., XLL, p. 420 ș. u. (Diculescu); aceeași revistă a. 1923, p. 192 (Skok) și DR., III, p. 838 (Pușcariu).

satul Tikvánj II»; *varošan, varošán'ę* «orășan»; Vodničan II, Vodničanje «Vodnicean»¹⁾.

E ciudată forma Grlišťán II, Gr'lišťanje II «locuitor din satul Gârliște».

-ar. Ocupații, profesiuni: *b'ŕ'ňar* «aurar» (*b'ŕ'ňę* «cercei», cf. brnjica); *cíglar, -lā'ri*, «cărămidar» (*cíglār*); *dzvónar* «clopotar, care trage clopotele la biserică» (*zvònār*); *dzvóncar* «turnător de clopote»; *fárbar* «boiangiu» (*farbar*, Secaș *fe^arbári*); *govédár* «văcar» (*govédār*); *gradínár* «grădinar»; *gr'ňcar* «olar» (*grnčar*); *ĵagančár* «ciobanul care paște mieii»; *ĵalovinár* «sterpar, ciobanul care paște oile sterpe»; *kart'ár* «cartofor» (*kàrtār*); *kólar* «rotar» (*kolār*); *kotaričár* «lucrător de coșuri» (cf. Secaș *cotăriťár*); *kóšar* «hornar» (cf. Secaș *coșę'ri*; *kòšār* «canistrorum factor»); *košničár* «prisăcar»; *kožukár* «cojocar» (*kòžuhār*); *kurvár, -vāri* «curvar» (*kùrvār*); *lād'ar, lad'āri* «luntraș» (*lāgjār*); *męšár* «măcelar» (*męsār*); *metlār* «fabricant de mături» (*metlar* «măturător»); *młz-ničár* «mânzărar»; *l'ingurāri*, sg.-rār «Secaș *l'ingurári*»; *ovfčár* «cioban» (*òvčār*); *pítar, pítari* «brutar»; *dóba^{ar} púškar* «bun țintaș» (*puškār*); *rešę'tar* «sitar, fabricant de site» (*rešę'tar*); *rízar* «telal» (Secaș *rízár*); *svíňar* «porcar» (*svinjār*); *šťrangar* «frânghier» (cf. Secaș *šťringári*); *šúmar, šúmarí* «pădurar» (*šumār*); *vodeňičár* «morar» (*voděničār*); *vólar* «bouar» (*vólār*); *voštňari* «boșținar» (Secaș *vošťinári*);

Într'un caz sufixul -ar formează numele locului unde se păstrează ceva: *se'nar* «șura de fân». Subiectul pretinde că românește se zice *finár*.

-asa (< rom. -easă). Formează numele femeii din porecla bărbatului: *Prvul'ása* «nevasta lui *P'ŕ'vul* (poreclă)».

-aš. 1. Ocupația: *kaldaráš* «căldărar, cazangiu» (Secaș *ke^al-de^aráš*); *kočijáš* «vizitiu» (*kočijáš*, Secaș *cos'ijáš*); *kamatáš* «cămătar» (*kamatār*); *lavťtáš* «violonist»; *palaríjaš, palarijaši* «pălărier».

¹⁾ În Sept. 1934 am notat dela informatorul I formele: *Ĵabalčán, Ĵabalčāņę*; *Klokotičán, Klokotičāņę*; *Lupačán, Lupačāņę*; *Nęrmiňán, Nęrmiňán'ę* (din Lupac *Nę'rmigāņę**) (ș e ciudat: sub. I zice iz *Nę'rmid'a*); *Ravničán, Ravničā'ņę*, *Vodničā'n, Vodničā'n'e*.

2. Diminutive: *britvášam* « cu briciul ». (b r i t v a); *kopiláši* « pui (pe lângă firul de porumb) »; *plcáš* « degetul cel mare la mână » (cf. p a l a c).

3. Nomina instrumenti: *gúraš* « lemnul ce se așează subțiat piatra morii pentru a o răzima să nu cadă când o ridică spre a fi ferecată » (Secaș *gurár*).

-*avica*. Nomina instrumenti: *val'avica* « piua » (B e l., p. 25; v o l j á v i c u);

-*avo*. Nomina actionis: *se'čavo* « tăișul (coasei, săcurei); cuțitoaie de tăiat copita calului la potcovit » (cf. s j e č í v a, *s j e č í v o).

-*ca*, -*ce*. Diminutive: *vr'vca* « ața cu care sunt atârinate ițele de pârânga ițelor » (v r v c a); *sydáice* « lemnul suveicii » (s r d a h c e); *žálce* « acul albinei » (ž a o c e).

E ciudată forma *úce* « ureche ». Am aștepta *ušce din *ux-ice, *ušice Forma pluralului e cea obișnuită: *úši*.

-*ela*. Nomina instrumenti: *svire'la* « cimpoi » (cf. s v i r a l a).

-*el*. Funcțiunea greu de determinat (poate diminutive): *gre'del'* « grindeiul plugului » (g r e d e l j); *kr'čel'* « cârceie » (cf. k r' č e l e k r' č e l); *še'fel'* « cofă » (v. p. 101).

-*el'ka*. Nomina instrumenti: *suve'l'ka* « suveică » (s ò v j e l o, bulg. s o v é l k a); *vrtel'ka* « vârtelniță », *vr'tel'ka* « zbârnăitoare ».

-*eš*: *grúdeš*, pl. *grúdeši* « pieptar de piele bărbătesc, se încheie subsuoară » (cf. g r ú d i).

-*gija*. Ocupații: *tupan'gija* « toboșar (în armată) »; *zanad'gija* « meseriaș » (z a n à d ž i j a);

-*ica*. 1. Diminutive: *bra'dica* « cioc (un fel de barbă) » (b r à d i c a); *b'ótica* « măciulie de mac », *ígla b'óticom* « ac cu gămălie » cf. *bóta* « băț »; *gróžd'ice* « stafide »; *iáb'ľčica*^a « podul palmei; Secaș *me'ru pálni* », *iáb'ľčice* « buricul degetului » (j a b u č i c a); *kalbasice* « cârnaț » (k o b à s i c a); *kokócica* « bulbuc; Trollius Europaeus » (cf. Secaș *puikítá*); *kokócica* « Corydalis solida »; *kokónice* « floricele de porumb »; *ládica* « ladă », *ládica od dáska* « coș (la car) de scânduri » (l a d i c a); *Lijka* « Ilența » (*Lijka* « Elena »); *máčica* « măturișoare de răchită » (m a č i c a); *nošice* « picioare la sanie » (n ò ž i c a); *pastr'vica* « păstrav » (p a s t r v i c a); *talpica* « tălpiga dela scaunul de cuțitoiat », *talpice* « patine (de dat pe ghiață); călcători la războiul de țesut », *talpice* « tălpile

războiului». Sufixul *-ica* poate primi un al doilea sufix diminutiv, anume *-ka*; în cazul acesta are forma *-ička*, v. sufixul *-ka* la p. 137.

2. Formează feminine dela masculine: *kart'arica* «cărturăreasă» (cf. *kartăšica*); *klomfërica* «tinichigeriță»; *kral'ica* «regină» (*krăljiica*); *kúrjačica* «lupoaică» (*kurjáčica*); *lávovica* «leuaică» (*lavica*); *Méğëšica* «nevasta lui *Méğëš* (= poreclă)»; *páoricë* «țărance» (cf. Gad *páorkiŋa*, *paorkinja*); *spallica* «nevasta unui latifundiar» (cf. Gad *spáinica*, *spáhijnica*); *šnájderica* «croitoreasă» (Gad *šnajderica*, Secaș *šnájdărită*); *vašarica* «spălătoreasă», (cf. Gad *věšërka*); *záičica* «iepureoaică» (*zěčica*; *záiačc*, pl. *zájaci* «iepure»).

3. Persoană (sau obiect) caracterizată printr'o însușire: *bëlogúzica* «un fel de pasăre» (cf. *bjeloguză*); *bilicë* «un fel de prune» (*bjèlica*); *cipánica* «țandără subt piele» (*cjèpanica*); *kise(ë)l'ica* «magiun de prune» (*kiselica*); *kriletica* «aeroplan» (Gad *krilatica*, *krilatica*); *k'v'avicë* «sângerete» (*krvávica*); *Nimica* «Nemțoaică» (*Njèmica*; *Në'mac*, *Në'mci* «Neamț» = *Nijèmac*); *Toplica* «afluent al râului Caraș»; *veňčanica* «nevastă tânără» (cf. *vjèněčanica* «Traugebühr»); *vodenica* «moară» (*vodènica*).

4. Nomina instrumenti: *pre'sica*¹⁾ «furcă de tors» (Gad *pre'slica* = (*preslica*); *tr'lica* «meliță» (*trlica*).

Alte cuvinte în *-ica*: *bikica* «măzărice (nutreț)» (Secaș *bikiță*; Gad *bikáč*); *gr'lica* «gârniță, Quercus conferta» (cf. *grànica*, bulg. *gránika*; forma carașovenească e probabil un împrumut românesc); *kilavica* «târnăcop» (Secaș *kiláviță*; Ristic'-Kangrga: *kilavica* «Bergmannshammes»); *rastóčica* «muscă columbacă»; *strámicë* «pretce, prăjini perpendiculare legate de loitrele carului când se cară snopii de grâu» (*stramica* «loitră»).

-it'. Din cauza pierderii cantității, graiul carașovenesc confundă pe *-ic'* cu *-ič'*. De altfel amândouă sufixele au aceeași funcțiune.

1. Diminutive: *cărčit'* «aușel» (*caric'*); *iezičit'* «cuiul, limba la cătaramă», *ie(e)zičit'* «împărătuș, uvulă» (*jèzičic'*; cf. Secaș *l'imburúš* «uvulă»); *klínčit'i* «cuișoare» (cf. *karánfič* «idem»);

¹⁾ Probabil forma mai veche a fost *preslica. Despre *-sl-* > *-s-*, v. p. 117.

k'ótlit'i «ciocul cocostârcului = Geranium pratense; degetariță = Digitalis ambigua» (k o t l i c'); *kráčit'* «pulpa găinii»; *pe'tlit'i* «brândușă de primăvară» (cf. p j è t l i c'); *plástit'* «porcoiu de fân»; *róčit'i* «carnele melcului» (diminutiv dela *rok*, *rógove*; despre *č* v. p. 124); *sókačit'* «ulicioară» (s o k à č i č); *šáncit'i*, *šánčit'* «cute pe frunte».

2. Pui de animale: *járít'i* «iezi» (j a r i c' i); *kuclít'i* «căței» (cf. k u č i c'); *međve'dit'* «puiu de urs» (m è d v j e d i c' i); *pílit'i* «pui de găină» (p i l i c' i).

3. Hipocoristice: *Pávlit'*, *Pával* «Pavel» (P à v l i c'); *Pe'trit'*, *Pe'tar* «Petru» (P è t r i c'); *Št'ě'fanit'*, *Št'ě'fan* «Ștefan»; *Todorít'*, *Tódor* «Teodor» (T o d ò r č i c').

-*ija*. Sufix de origine romanică existent și în limba literară. În graiul carașovenesc se pare că a intrat din limba română. Multe din formele ce le dăm mai jos sunt sau împrumutate din limba română sau decalcate după un model românesc.

1. Abstracte: *robíja* «temniță grea, muncă silnică (pe viață)» (r ò b i j a, dar și rom. băn. r o b í e); *siračija* II «sărăcie» (< rom. s ă r ă c i e); *vešelija* «veselie» (< rom. v e s e l i e, s.-cr. lit. v e s é l j e).

2. Locul unde se vinde, se lucrează, se păstrează ceva (în s.-cr. lit. acest sufix are numai în cazuri foarte rare această funcțiune: *apetekarija* «farmacie»; *kasapija* «măcelărie» (< Secaș *ke'se'píji*; s.-cr. lit. k à s a p n i c a); *kazanģija* «povarnă» (Secaș *cáză'ģij*; s.-cr. lit. *kazàndšija* «cazangiu»); *kovaģija* «fierărie» (k o v à č i j a); *leđerija* «ghețărie» (decalc după cuvântul românesc; Secaș *ģiěťárĭi*), *ministě'rija* «guvern, minister».

3. Nume de țări: *Fráncija* *iě bila* *Germaniiju* «Franța a învins pe Germania» (F r â n c i j a).

-*il'ka*. Nomina agentis: *nerodil'ka* «femeie sterilă» (cf. r ò d ĩ l j a).

-*ik*. Persoane, obiecte caracterizate printr'o însușire: *čabranik* «vasul în care se murează varza» (cf. č à b r e n i c a); *neķ'řšt'ě'nik* «păgân» (n e ķ r š t è n ĩ k).

-*ika*. Nume de plante: *mladika* «ochiu pentru altoit» (m l à d i k a); *paprika* «ardeiu» (p à p r i k a). *Mežerika* e împrumutată din rom. m ă z ă r i c h e.

-in. Sufixul acesta e rar întrebuințat. Am văzut mai sus că *-an* se întâlnește fără *-in* la sfârșit (*-anin* în limba literară). Rolul lui *-in* este de a însemna un individ aparținător unui popor sau unei clase sociale. De aceea lipsește la plural. În graiul carașovenesc însă și-a pierdut această funcție, deoarece *-in* se găsește și în forma pluralului: *gosp^uódin, gospodíni* « preot »; *kasápin, kasápini* « măcelar ». Numai *S^tr'bin, S^tr'bl'e* « Sârb » și *Cíganin, Cígáne* « Țigan » nu prezintă *-in* la plural. Iată toate exemplele cu acest sufix din materialul adunat la Carașova.

-ina. 1. Augmentative: *glavína* « butucul roatei (la car) » (*glávina*); *kočina* « os », *k^uočine* « oseminte » (cf. *kòščina* < *koska + ina*); *krstíne* « spatele » (cf. *krstina* « crucea dela samar »); *ladína* « umbră » (*hládina*).

2. Abstracte (evolute spre un sens concret): *če'linu* ac. « țelină » (*čjelina*); *oranína* « loc arător » (cf. *oránica*); *plě'sina* « greș la arat » (*plješina* « chelie »); *planína* « amiazi » (*pladnina*); *polovina* « crucea șalelor » (*polòvina*); *poránini* « dimineța » (cf. bulg. *ránina* = rano vreme); *živína* « păsări în curte; vânat; argint viu » (*živina*).

Tot la categoria aceasta aparține și *mladína* « tinerete » (*mladina*). La locativ avem însă un *n'* în loc de *n*: *u mladín'i mojóji* « în tineretele mele ». D-na Colojoară scrie: *u mojoj mladínji*. Cred deci că suntem în prezența unei fluctuații între sufixele *-ina* și *in'a* (v. mai jos p. 136).

3. Carnea unui animal: *gove'd'ina* « rasol de vacă » (*gòveggina*).

Sunt mai greu de clasificat: *bre'berina* « brebenci » (*brèberina*); Secaș *brič'bin'i*); *káiganina* « jumări de ouă » (*kajgana*); *šúžbina* « găoacea nucii »; *zdrin'ine* « coarne (fructul cornului) » (*drénjina*). *Cárina* « țarină » e un împrumut românesc. *Garina* « pădure tânără; pădure mărunță; huciu; tufiș » există și în graiurile românești din Banat și județul Mehedinți (cf. Secaș *găr'ănă* « pădure mărunță »). După DA *garâna* are înțelesul de « curătură » și « poate fi înrudit cu slav. *garati* = a arde ».

Luând în considerare răspândirea geografică a lui *gărâna* (Banat, Mehedinți) și faptul că la Carașova există *garína* cu înțelesuri apropiate de acela de « curătură », putem presupune că în

părțile răsăritene ale teritoriului limbei s.-cr. a existat (și mai există) cuvântul *garina* «curătură» de unde a fost împrumutat de graiurile românești din Banat și Mehedinți.

A putut exista și forma *gar cu înțelesul de «curătură» (cf. *gâr* «cenușă, etc.»). *Garati*, *gar, *garina* sunt în același raport ca și *kr'čiti* «a cura pădurea», *krč*, *kr'čovina* «curătură» sau *trijèbiti*, *trebežina*.

E interesantă forma *sleş* «splină»; refăcută din *sleşina (ș*lježina*, *slēzena*).

-*injstvo*. Abstracte: *diti'stvo* «copilărie» (dj*ètinjstvo*).

-*in'a*. 1. Formează abstracte. Adeseori corespunde lui *-ina* din limba literară (v. p. 135). *Brzin'a* «vad, unde curge repede apa unui râu» (br*zina* «velocitas»); *nóvin'e*, sg. *nóvin'a* «gazetă» (no*vine*); *skupin'a* «scumpete» (sk*upòtinja*).

2. Formează feminine: *g'rk'in'a* «negustoreasă» (gr*kinja*); *įęnoj' dę'v'ki sirakin'i*, v. p. 230 (m. sir*āk*); *t'rgóv'kin'a* «negustoreasă» (tr'*gòvkinja*).

-*ište*. Locul unde se află un obiect, câmpul unde crește o plantă: *konopl'ište* «cânepiște» (k*ònopljīšte*); *Kovil'ište* «numele unei părți din hotarul Carașovei (înțelesul primitiv a putut fi «loc unde crește colilie = *kovil'*)»; *Mostište* «parte din hotarul Carașovei» (v. p. 233, Mo*stište*); *ogn'ište* «vatră» (ò*gnjište*); *polóžište* «zăcatoare = locul unde stau vitele la amiazi», (cf. RJA. po*ložīšte* «situație»); *Ravnište* «parte din hotar»; *na Se'lištu*, v. p. 233, (se*līšte*); *žitište* «holdă de grâu».

Cuvintele *knót'ište* «ujina = mâncarea dela ora 4 p. m.», *planište* «mâncarea de amiazi (orele 12)» și *zimište* «nutreț» au avut la început sens local (cf. pl*ândīšte* «zăcatoare», zi*mīšte* «iernatic = locus hiemationis»). La o populație de ciobani cum a fost (și este în bună parte și acuma) populația carașovenească, sensul de «odihna dela amiazi sau dela orele 4 p. m. a oilor» a putut să evolueze la acela de «mâncarea de amiazi sau ujina».

-*ja*. Hipocoristice: *Mil'a* «Mihai» (cf. Mi*lja* < Mi*lan*); *Ze'l'a* «nume de bou» (Ze'*lja*).

-*je*. 1. Substantive verbale formate din participiul preterit pasiv + *je*: *dilė'n'e* II «împărțire» (di*jèljēnje*); *meťán'e* «pomână» (cf. m*ètānje*); *mnošė'n'e* II «înmulțire» (m*nò-*

ž ē n j e); *dě'v(u)ka za odaván'ě* «fată de măritat» (o d á v ā n j e); *odbirán'ě* «alegere (de deputat)» (o d b í r a t i); *oduziman'ě* II «scădere» (o d ũ z i m ā n j e); *orán'ě* «aratul» (ò r ā n j e); *pečĕ'n'ě* «friptură» (p ě č ē n j e); *pomračán'ě me'seca* «eclipsă de lună» (p o m r a č a n j e); *mašina za přede'n'ě* «mașină de tors» (p r é d ē n j e); *se'jan'ě* «sămănătură» (s e j ā n j e); *sičĕ'n'ě žito* «seceratul grâului»; *sláven'ě* «serbarea patronului casei» (s l a v l j ē n j e); *sován'ě* «înjurătură» (p s ò v ā n j e); *stán'u loc., v. p. 167* (s t á n j e); *mašina za šiven'ě* «mașină de cusut» (š i v ē n j e); *treše'ňe ze'ml'ě* «cutremur de pământ» (t r é s ē n j e); *mašina za vrše'n'ě* «mașină de treerat» (v r š e n j e); *zbroján'ě* II «adunare»; *fofle'j za ženĕ'n'ě* «flăcău de însurat».

E probabil că *pórtan'ě* «numele unui dans carașovenesc» e o formație identică cu cele înșirate mai sus dintr'un verb care trebuie să aibă la bază verbul românesc a p u r t a (fata la joc). De fapt la *pórtan'ě* se dansează doi cu doi (un flăcău și o fată), nu în cerc ca la *óra* «horă».

2. Colective: *Ce'riĕ* «o parte din hotar» (c ě r j e = colect. dela c e r «cer»); *cvě't'ě* «servește de plural lui *cvět* = floare» (c v i j e c' e); *gróžd'ě* «vie; struguri», *gróžd'ě stáro*, *gróžd'ě mládo* «vie bătrână; vie tânără» (g r ô ž g j e); *Iábalĕ* (v. p. 10, nota 5); *k'ól'ě* «servește de plural lui *k'ol* = par la gardul de nuiele» (k ô l j e); *korĕ'n'ě* «servește de plural lui *kórin* = rădăcină» (k ô r i j e n j e); *Lé(ĕ)št'ě* «o parte din hotar» (l i j e š c' e); *lišť'ě* «frunzele de pe firul de porumb» (l i š c e); *plot ot prút'a* «gard de nuiele» (p r ũ c' e); *reĕmĕ'n'ě* «servește de plural lui *re'men* = cureaua cu care se leagă cioarecii» (r ě m ē n j e); *grápa ot t'ř'n'a* «grapă de spini» (t r n j e).

3. Nomina loci (compuse dintr'o prepoziție urmată de un substantiv): *Pótkrše* (v. p. 111).

-ka. 1. Diminutive: *bápka* «fuștel la loitră» (b a p k a); *cicka* «mamela femeii; țâța vacii; țâța ulciorului»; *čĕ'lka* «albină» (p ě e l k a); *divička* «fetiță»; *dzárka* «zahăr»; *kočička* «sâmbure de prună» (cf. k ò š ě i c a «idem»); *ládička* «tiparul cărămidarului»; *lopátka* «omoplat» (cf. l ò p a t i c a); *mátka* «regina albinelor» (RJA. m a t k a; Secaș *mătcă*); *pečĕ'n'ka od svín'ě* «friptură de porc» (p ě č ē n k a); *pele'ňka* «scutec» (cf. p e l ě n a);

pe't'ka «cuptor, sobă», *pe't'ka ú_čoki* «peșteră» (*pe c'ka*); *polička* «poliță la jug» (*pòlica*); *prasička* «pulpă» (cf. *pràsica* «purcică»); *prečka* «fuștel la scară» (*prečka* «Spreize»); *pújka* «găină tânără» (< rom. *puică*); *rečka* «rață»; *rúpka* «gropiță în obraz» (cf. *rupica*); *štápkę* «cozile cireșelor»; *švápka* «libarcă» (cf. *švábka*); *tr'ska* «trestie» (*tr'ska*); *vijoglavka* «un fel de pasăre» (cf. *vijoglava*); *voděnička* «morișcă» (cf. *voděnica*).

2. Feminine dela masculine: *kalúd'erka* «călugăriță» (*Kàlu-gjerka* «toponimic»); *Karášev'ka* «Carașoveancă»; *kasá-pijka* «femeia măcelarului»; *kúčka* «cățea» (*kučka*); *mai-mújka* «maimuță» (*màjmunica*); *páorka* «țarancă» (*paorkinja*); *vatújka* «iadă de doi ani» (m. *vatújac*).

În *t'rgóv'kin'a*, v. p. 136, avem tot sufixul *-ka* plus *-in'a*.

3. Hipocoristice:

a) Masculine: *Andre'ika* «Andrei» (*Àndrija*); *D'úrička* «Gheorghe» (*Gjurica*); *Ilička* «Ilie» (*Ilijca*); *Ivájka* «Ioan»; *Mikólka* «Nicolae»; *Mil'ka* «Mihai» (cf. *Mil'a*, p. 136); *Nědě'l'ka* (*Nèdjēljko*); *Vasil'ka* «Vasilie».

b) Feminine: *A'nka* «Ana» (*Ānka*); *Ieļe'nka* «nume de vacă» (cf. *Jēlēnka*); *Linka* «Elena»; *Marika* «Maria» (probabil forma mai veche a fost *Maríjka, cf. *Màrija*); *Nastaǵika* «Anastasia».

4. Nomina actionis (și instrumenti): *gone'tka* «gâcitoare» (*gòněta*, *zagònětká*); *m'ótka* «legătură mică de bumbac» (Secaș *m'ótke* sg.; *motka* «Stange»); *mútka* «melesteu cu care se amestecă în cazanul de fierț rachieu» (derivat din *mútiti* «turbare»; cf. bulg. *mătka* «batte-à-beurre» și rom. *mâtcă*); *sigráčke* «jucării» (*igrāčka*); *te'ran'ka* «vânătoare» (*tjerati* «treiben»); *tre'pka* «pleoapă» (*trepavica*).

5. Obiect caracterizat printr'o însușire: *be'l'ke* «cireșe albe» (*bijelka* «un fel de prună»); *červě'na grútká* «un fel de pasăre, gușa roșie»; *červě'n'ke* «un fel de prune» (*cr'vėnka* «măr roșu»); *čr'ín'ke* «cireșe negre» (*črínjka* «femeie brunetă»); *g'r'gul'ka* «cotitură a drumului»; *jalófkę* «oi sterpe» (*jalóvka*); *jabalkóvka* II «rachieu de mere»; *me'sarka* «viermănar = *Sarcophaga carnaria* L.» (*mesărača*); *rán'ke* «un

fel de prune» (rânjka «un fel de struguri»); slivóvka II «rachiu de prune» (šljivovica); šúške «prune uscate»; tr'ín'ke «un fel de prune».

Sunt greu de clasificat: bobúške «gogoase de stejar»; bócke na iezíku «pușchea pe limbă»; boiánka «un fel de pește»; búval'ka «bufniță»; fábarka «bibilică»; šušbérka «coașa verde a nucii; găoacea oului» (cf. sužbina «foile de pe porumb»); tójka «țapin; pârgă cu care se ridică piatra dela moară; slobozitor la sulul dinapoi al războiului» (cf. tójaga); totoróška «găoacea melcului»; tre'pke, tre'pka «trepte» (probabil din rom. treapta); tuléjka «firul, paiul porumbului» (cf. rom. tuleiu).

-lo. Nomina instrumenti: br'dila «vatale» (br'dila); búšilo «sulă» (búšiti «a găuri»); cidílo «strecurătoare» (cjédilo); češálo «șesală» (česalo); dr'žálo «toporaștea coasei, a secerei» (dr'žalo); je'lo «mâncare» (jelo); mezdriilo «cuțitoaie» (Secaș mizdriálă; RJA. mezdriilo); motovilo «râșchitor» (motóvilo); nosilo «cobiliță», nosila pl. t. «nășalie» (nósila); ogleđálo «oglinďă» (ogleđalo); ogn'ilo «amnar» (ognjilo); stavilo «stavilă»; stin'ilo «mucul lumânării» (stijenj); strášilo «momâie în grâu» (strašilo); strugálo «răzătoare pentru hrean» (strúgati); súkalo «sucală» (súkalo); točilo «točilă»; topílo «topilă» (topílo); vratilo «sul la războiul de țesut» (vrátilo); zr'cala «ochelari» (cf. zrcalo, bulg. zărcála).

O formă neașteptată are vr'zlo «hârzob». Probabil e același cuvânt ca vriješlo «baier la traistă» (< *verz-slo; vrzo, vrěsti «a lega») influențat de vrzo sau de rom. hârzob (bulg. vărzóp).

Forma pętrikálo «potricală» e împrumutată din românește (Secaș potricálă); totuși s'a simțit sufixul slav -lo, -alo în ea.

-luk. U ortaklúku «(a călători) în tovărășie» (ortákluk).

-nica. 1. Nomina loci: olájnica «oloiniță» (Secaș ul'ójn'ită).

2. Obiecte caracterizate printr'o însușire: Cve'tnica «Florii» (cvjětnā nedjelja); danica «luceafărul de dimineața» (dánica); grívnică «brățara coasei» (grívna); kl'učánica «zăvor; clanța ușei» (kljùčanica); kóšnica «stup» (kóšnica); počętnica «abecedar» (pòčētnica); pódnicę «podele»

(p o d n i c a); *podopășnica* «fătăciunea oaiei» (*pod* «subt» *opaš* «coadă»; cf. p ò d r e p n i c a «pofil»); *ravnica* «șes» (*r a v n i c a*); *sr'čēnica* «inima carului» (*s r č à n i c a*); *vodenica* «moară» (*v o d è n i c a*).

-*nik*. Persoane, obiecte caracterizate printr'o calitate: *bólesnik* «bolnav» (*b o l è s n i k*); *dužnik* «datornic» (*d ù ž n i k*); *gát'nik* «brăcinarul care leagă cracii la căruță» (*g a c n i k*); *iglárnik* «acarniță»; *kúrjanik* «cotețul găinilor» (Secaș *cură(ě)luc*; *k ú r n j ā k*; bulg. *k ú r n i k*); *lešnik* «alună» (*l j e š n i k*); *nastójnici* «bucătarii dela nuntă»¹⁾ (*n á s t ō j n i k*); *povójnuk* «fașe» (*p ò v ō j*); *prósnici* «pețitori» (*ù p r o s n i k*); *tr'pežnik* «față de masă» (*t r ' p e ž n j ā k*); *žilavnik* «patlagină» (*ž i l a v* «vânos»).

Neclar mi se pare *máčnik* «stânjel» (ar putea fi un derivat dela *m a k*, cf. *m á č ĩ c* «idem»); *pășnik* «compasul tâmplarului» e un împrumut românesc (Secaș *păș'ic*).

-*oga*. Numai în cuvântul *vil'oga* «furculiță; ostie», *vil'oga* «furcuță = semn în urechea oilor». Pare a fi înrudit cu sufixele - *a g a*, - *u g a*.

-*on'*. Numai în cuvinte de origine românească. În realitate nu e un sufix devenit productiv în graiul carașovenesc.

Brē'zon' «nume de bou» (rom. *B r e z o i u*); *fúrkon'* «furcoiu»; *laturón'* «lăturoaie (în pânza greșit țesută)» (Secaș *lăturón'*); *murón'* «știma vitelor (care le ia laptele)» (rom. băn. *m o r ó ú*); *musk'ón'i* «catâri» (Secaș *muscuón'*); *mušu'ron'* «mușuroiul ce se adună împrejurul firului de porumb»; *píron'* «piroi»; *vadúvon'* «vădov» (rom. băn. *v ä d u v ó ú*).

-*on'a*. Acesta e productiv la Carașova. Formează numele soției după cel al bărbatului. Firește n'are nimic de a face cu sufixul s.-cr. - *o n j a*, ci e împrumutat din graiul românesc din Banat: - *o a ú e* (- *o a i e*).

Čēnón'a, *Dudrión'a*, *G'rd'ón'a*, *Pantličkón'a*, *Peṃkón'a*, *Sufl'ón'a*, *Tit'kón'a* sunt soțiile indivizilor porecliți *Čē'nit'*, *Dudrija*, *G'rd'a*, *Pantlička*, *Pe'mak*, *Súfl'a*, *Tit'ak*. *Mešt'erón'a* e soția învățătorului (*mešt'er*).

¹⁾ La Carașova, ca la Secaș, nunta n'are bucătăreasă, ci mai mulți bucătari numiți la Secaș *lucđri* sau *lucđs'*.

-*ost.* Abstracte: *mládost* II «tinerețe» (*mládōst*); *světlost* «lumină» (*svjetlōst* «strălucire»).

-*ota.* Abstracte: *dobrota* «bunătațe» (*dobrōta*); *srámota* «rușine» (*sramōta*); *mu je teguóta da bl'ív(y)a* «îi este greață (îi vine) să vomeze» (*tegōta* «greutate»).

-*otina.* Rezultatul unei acțiuni: *nabiótina* «bătătură (în talpă)» (*nabití* «a bate, a freca despre opinci, cizme»; cf. *nábōj* «rană la picior»); *za posičótinu* «pentru tăietură» (*se poš'eč'e* «se taie»).

-*ovina.* *Bazóvina* «soc» (*bazovina* «lemn de soc»); *drínovina* «cornet» (*drénovina* «lemn de corn»); *ričkovina* «ariniște» (*rečka i'e'la* «arin»).

-*ti.* Abstracte: *pripovist* «poveste, basm» (*pripovijest*).

-*teľ.* Nomina agentis: *priiateľ'e* «cuscri» (*prijatelj* «prieten»); *učiteľ'* «învățător» (*učitelj*).

-*ul'a.* Nume de vaci: *Šárul'a* (șărulja).

-*ura:* *babúra* «mielușei (ninsoare de primăvară, ca o grindină mărunță)» (Secaș *bábură*); *ž'ibúre od ribe* «solzi de pește».

-*uša.* 1. Nume de vaci: *Malúša*; *Plauša* (cf. *rōguša*, *găr uša*).

2. Nume de instrument: *ve'truša* «vântureșcă» (cf. *klepětuša*).

-*uština.* Augmentativ: *aluštine* «hale, strigoi».

Adjective

-*ak* (-*ükü*). Ca în limba literară, acest sufix nu mai este viu în graiul carașovenesc. Am întâlnit numai forme identice cu cele din s.-cr. lit.: *glátka* «netedă» (*gladak*, *glatka*); *krátak* «scurt» (*krátak*); *nísko* «scund» (*nizak*, *nisko*); *slátko s'reňe* «caș dulce» (*sladak*, *slatko*); *tának* «suptire» (*tanak*); *úzak* «strâmt» (*uzak*).

-*an* (s.-cr. lit. -*ahan*, -*an*). Diminutivează: *dě'te velijano* «băiat măricel (5—6 ani)»; *divička velijana* «fată măricică (3—4 ani)».

-*an* (-*inü*). Sufix foarte viu ca în toate limbile slave. Iată câteva forme identice cu cele din limba literară: *kúče be'sno* «câne turbat» (*bijěsan*, *bijěsno*); *sam dúžan* «sunt dator» (*dúžan*);

sam gládan « sunt flămând » (gládan); *kálne c^uóle* « haine murdare » (kaon, kaona); *brášno kukurúžno* « făină de mălaiu » (kukùruzan); *le'tno* « gol » (cf. RJA. letan « brz, lasan »)¹⁾; *neñádna sm^řt* « moartea neașteptată » (nenādān); *píta pře'sna* « pâne proaspătă » (prijēsān); *rázuman* « deștept » (razuman); *ne slóbodno* « nu e voie » (slobodān); *srě'tan put* « drum bun » (srēcān); *ste'lna kráva* « vacă a făta » (steonākrāva); *mě'sto vlážno* « loc apătos » (vlažān); *zamášna* « gravidă » (zamāšān); *žálna v^r'ba* « salcie pletoasă » (žalosnāvrbā; bulg. žáleñ); *sam že'dan* « mi-e sete » (žedān).

Doxada cea mai bună că sufixul *-an* este încă viu o dată faptul că-l găsim și la adjective de origine străină, deci relativ recentă: *kapijátan* II « amețit » (< rom. căpiat); *iáice kločitano* « ou clocit »; *laguritan, laguritana* « răgușit » (< Secaș răgorit); *nakažitan* « trist » (< rom. năcăjit). E cu totul surprinzătoare păstrarea lui *-a-* mobil în *kločitano, laguritana.* ³⁾

-ast. I. Posesiunea unei calități: *g^r'gul'ast put* « drum întortochiat » (*g^r'gul'ka* « cotitură a drumului »); *kítnasta* « stufoasă (coada vulpei) » (kitnast); *kočínast* « osos » (*k^uočine* « oase », v. p. 135); *píštrast* « pistruiat ».

2. La nume de colori, apropierea în nuanțe față de colorarea respectivă: *biličast* II « albicios »; *brě'zast* « (bou, cal) breaz »; *múrgast* « murg » (murgast).

-at. Prevăzut cu ceea ce înseamnă primitivul: *búdzat* « buzat »; *gúšat* « gușat » (cf. gúšāv); *k^uórmát* « burtos »; *n^uósat* « cu nasul mare » (nòsat); *óčát* « cu ochii mari » (òkāt); *ústát* « cu gura mare »; *úšát* « urechiat » (uhāt); *vě'd'at* « sprâncenat » (*vě'd'e* « sprâncene » = vje gja).

-av. Sensul ca al lui *-at*: *bogínav^f* « ciupit de vărsat » (bogínjāv); *bolnáč* « bolnăvicios » (bulg. rom. bolnāv); *dát'kav^f* « bălbăit »; *flókav(y)* ²⁾ « păros » (*flóče(ę)* « păr pe corp »); *g^r'rbav(y)* « ghebos », *g^r'bavo* « strâmb » (grbāv); *kíka krě'cava* « păr creț » (Gad krě'cava; krečāv); *plě'snava* « mucegăit » (pljesniv);

¹⁾ RJA. îl are atestat pe letan o singură dată la un scriitor din sec. XVIII. Îl crede născocit de autor din let, letjeti.

²⁾ V. p. 106 nota 1.

³⁾ Acestea sunt în realitate participii pret. pasive dela verbe de origine română-nearcă de tipul lui *karnuita, malterita, orendita*, etc., v. p. 194-195.

rápav^f « ciupit de vărsat », *žába rápava* « broască râioasă (r a p a v); *h^hř'd'av^f* « ruginit », *h^hřd'ávo vrě'mě* « vreme rea », *g^uódina hyd'áva* « an slab » (r' g j a v); *rín'af* « râios » (v. p. 125); *sl'zav^f* « care lăcrămează într'una »; *trónaf* « cu guturaiu » (rom. t r o a h n ă); *t'ě'lav^f po licu* « spân », *t'ě'lava gláva* « cap chel », *t'ě'lavo žito* «grâu cu spicul tuns » (ć e l a v); *t'órav^f, t'óravi* « orb » (ć o r a v); *slanina žál'ava* « slănină râncedă ».

-en. Materia: *túčena pe't'ka* « sobă de tuciu ».

-in. Adjective posesive din substantive cu formă feminină: *dě'vskini ródove* « rudele fetei (ale miresei) »; *cóle māmině* « hainele mamei »; *dólap mládín* « dulapul miresei »; *máma mladožě'n'ina* « mama mirelui »; *stričino dě'tě = várul* « văr = copilul unchiului » (s t r i č a II « unchiu »).

-i n j i. Adjective posesive: *kokošin'ě váši* « păduchi de găină » (k o k o š i n j i).

-it, -ovit: Sensul același ca și la -at și -av: *kamenito mě'sto* « loc pietros » (k a m è n i t); *ruštovito* « aspru (la pipăit) », *ruštovito mě'sto* « loc nisipos ».

-iv, -l'iv. Aplecat spre ceea ce înseamnă primitivul sau provăzut cu ceva: *lažif* « mincinos » (l à ž i v); *saň'iv^f* « somnoros » (s à n l j i v); *sopol'iv^f* « mucos » (cf. s o p o l j; rus. s o p o l i v y j); *svadl'if* « certăreț » (s v à d l j i v); *šamatl'if* « glumeț » (cf. š a l j i v); *strašl'iv(u)¹* « sperios » (s t r à š l j i v); *vašif* « păduchios » (v à š l j i v, ù š i v); *zimorl'iv^f* « friguros » (cf. z i m o m o r a n, z i m o g r i ž l j i v; forma primitivă a putut fi *z i m o m o r l' i v).

-j i. Adjective posesive: *múva kučit'a* « musca cailor = cănească »; *kášal' magarě't'i* « tuse măgărească » (m a g a r è ć i).

-n' i. Noțiuni relative la loc și timp: *mošija žěsě'n'a* « poamele tomnatice » (j è s ě n j i); *le'tn'ě konópl'ě* « cânepă de vară » (l j e t n i); *prole'tn'o se'ian'ě* « sămănătură de primăvară » (p r ò l e t n j i); *sre'dn'i p'rst* « degetul din mijloc » (s r e d n j i); *strážn'i drik* « dricul dinapoi (al carului); arrière-train (d'une voiture) » (s t r a ž n j i). *Usk'ř'sni post* « postul Paștilor » are un n anomal în loc de n' (ù s k r š n j i).

¹) V. p. 106 nota 1.

-ov, -ev. 1. Adjective posesive din substantive masculine (care n'au formă feminină): *palariju brátn'evu* ac. «pălăria fratelui» (b r a t n j e v); *ně'na ditě'tov'* = *svě'kar vě'liki* «tatăl băiatului (al mirelui) = socrul mare»; *I'van Iánkulov* «Ioan al lui Iancu»; *zup kúčětov'* «dintele cânelui»; *Málulov Bre(ę)k* «parte de hotar»; *Tódorov Bre(ę)k* «idem».

2. Adjective posesive din nume de plante: *brezóva, búkova, gabróva, iěsinóva, klěnová, lěškóva, rakítova šúma* «pădure de mesteceni, fagi, carpeni, frasini, paltini, aluni, sălcii» (b r e z o v, b u k o v, g r á b r o v, j a s ě n o v, k l ě n o v, l j ě s k o v, r á k i t o v); *šúma vrbóva* «sălcet» (v r' b o v).

-ski. Adjective care arată felul: *biskupska cy'kva* «biserică episcopescă = catedrală» (b i s k u p s k i); *Bújska Réka* «un afluent al Carașului» (*Buĭ* «parte de hotar»); *cigāska zól'a* «albină țigănească = bondar» (c i g ā n s k i); *kúčę domársko* «câne de casă» (d o m a r); *karáševska mára II* «vitele Carașovenilor»; *katá'ske cólę* «haine militare» (k à t a n s k i); *múva kón'ska* «musca cailor» (k o n j s k ā m u h a); *kúčę ov'čársko* «câne ciobănesc» (ò v č ā r s k i); *dě'tělina pól'ska* «trifoiu de câmp = păpănași» (p ò l j s k i); *ránska bújat* «buruiana pentru rană = frunză de iarbă rea»; *re'čka iě'la* «molid de râu = arin alb»; *spaijska iža* «casă boierească» (s p à h ĩ j s k i); *zimske konópl'ę* «cânepă de iarnă» (z ĩ m s k i); *zě'ski svě'ci* «sfinți femeiești = sârbători băbești» (ž e n s k i).

Tot aici trebuie amintite și adverbele: *karášev'ski* «carașovenește» și *vláski* «românește» (v l a š k i).

MORFOLOGIA

Am spus în introducerea că chestionarul ALR-ului, fiind întocmit pentru studierea graiurilor românești, conține întrebări menite să scoată la iveală forme și procedee morfologice proprii acestor graiuri. Pentru anchetele graiurilor minoritare, aceste întrebări deveneau în mare parte nefolositoare. De aceea le-am și eliminat, obținând, pentru studiul dialectelor neromânești, un chestionar cu un caracter mai mult lexical (și fonetic firește) decât morfologic. În consecință materialul adunat în localitățile neromânești este mai puțin bogat în fenomene morfologice decât în fenomene fonetice și lexicale. Capitolul acestei lucrări care tratează morfologia va și prezenta, în urma acestor împrejurări, multiple lacune.

FLEXIUNEA SUBSTANTIVELOR

Din materialul adunat la Carașova nu se poate reconstrui paradigma completă a declinării vreunui substantiv. Cu toate acestea, juxtapunând pe mai multe coloane paradigmele incomplete ale mai multor substantive, obținem ușor numărul complet al terminațiilor diferitelor clase de declinare.

Împărțirea în clase de declinare a substantivelor din graiul carașovenesc se va face, ca și pentru restul graiurilor serbo-croate, pe baza genului lor. Vom avea deci următoarele declinări: masculine, neutre, feminine în *-a* și feminine de tipul lui *not'*.

M A S C U L I N E

Flexiunea tare

Singular:

- Nom. *îĕ'zik*, *prósit*, *kóram*, *dan*, *kum*, *ĉlóvik* ¹⁾.
 Ac. *îĕ'zik*, *prósit*, *nos*, *dan*, *bóga*, *ĉlove'ka* ²⁾.
 Gen. *púta*, *t'ŕ'ga*, *nósa*, *ĭávora*, *kúma*, *ĉlove'ka* ³⁾.
 Loc. *ĭeziku*, *prósitu*, *kórmu*, *nósu*, *t'ŕ'gu*, *dvóru* ⁴⁾.
 Dat. *gavránu*, *prósaku*, *siromáĭu*, *svě'kru*, *kúmu*, *ĉlove'ku* ⁵⁾.
 Instr. *kámĕnam*, *kórinam*, *k'órmam*, *plúgam*, *papáram*, *ĉlove'kam* ⁶⁾.
 Voc. *várulé*, *fašúĕ*, *kúme*, *bóže* ⁷⁾.

Plural:

- Nom. *ortáci*, *zúbi*, *naródi*, *valóvi*, *dni*, *kl'ci* ⁸⁾.
 Ac. *gólubi*, *bunári*, *ámbari*, *tan'e'ri*, *síraci*, *or'e'si* ⁹⁾.

¹⁾ *Ĭĕ'zik* « limbă »; *prósit* « foc »; *kóram* « burtă »; *dan* « zi »; *kum* « nănaș »; *ĉlóvik* « om ».

²⁾ *Grĭze za ĭĕ'zik* « pișcă (vinul) la limbă ». *Klăde prósit* « face foc ». *Hŕ'na ná_nos* « fornăe, vorbește pe nas ». *Kod_nás ráde lúd'e ná_dan* « la noi oamenii lucrează cu ziuă ». *Móli Bóga* « se roagă lui D-zeu ».

³⁾ *Vrnúl sam se s púta* « m'am întors din drum ». *Štó_si kupil s t'ŕ'ga* « ce ai cumpărat din târg ». *I'de kr'v iz_nósa* « curge sânge din nas ». *Šúma od ĭávora* « ulmet » (?). *Kod kúma* « la nănaș » (despre *d* v. p. 120).

⁴⁾ *Bócke na ĭezĭku* « pușchea pe limbă = bășici ». *Na prósitu* « la foc ». *U kórmu* « în burtă ». *Prđi u nósu* « (calul) forăe ». *Na t'ŕ'gu* « la târg ». *Na dvóru* « afară ».

⁵⁾ *Gávrán gavránu ne vádi oči* « corb la corb nu scoate ochii ». *Dal sam ĭĕ'dan ĩĕĭ prósaku, siromáĭu* « am dat un leu unui cerșetor, unui om sărac ». *Don'e se mláda svě'kru i svěkr'vi v'ódu* « aduce tânăra nevastă apă socrului și soacrei ». *Lámo da ĭávimo kúmu* « vom anunța pe nănaș ».

⁶⁾ *S kámĕnam* « cu o piatră ». *Kórinam* (v. p. 4). *Pot k'órmam* « subt burtă ». *S plúgam or'e'mo* « cu plugul arăm ». *Zal'utila ĭĕ'lo papáram* « (femeia) a pipărat mâncarea = a iuțit mâncarea cu piper ».

⁷⁾ *Várul* « văr »; *fašúl* « brat móĭe žĕ'neĕ = fratele nevastei mele ».

⁸⁾ *Ortáci* « tovarăși »; *zúbi* « dinți »; *naródi* « popoare »; *valóvi* « troacă la porci »; *dni* « zile »; *kl'ci* « călți ».

⁹⁾ *Ládička za gólubi* « coteț de porumbei ». *Ĉlóvik što ĉtni bunári* « cel care face fântâni ». *Ne'mamo ámbari* « n'avem hambare ». *Polica za tan'e'ri* « polița pentru farfurii ». *Pomóste straci* « ajutați pe cei săraci ». *Štákam or'e'si* « scutur, bat nucile din nuc ».

Gen. *kúriaci*, *zúbi*, *k'í'ci* ¹⁾).

Loc. *zúbi*, *prompíri* ²⁾).

Dat. *gólubam* II ³⁾).

Instr. *klíni* ⁴⁾).

Flexiunea moale

Singular:

Nom. *kónac*, *mě'se(ε)c*, *kukúruc*, *kon'*.

Ac. *koš*, *gr'nac*, *kukúruc*, *kón'a*, *miša* ⁵⁾).

Gen. *kukurúdzá*, *mě'seca*, *kón'a*, *král'a* ⁶⁾).

Loc. *kón'cu*, *kukurúdzú*, *kráju* ⁷⁾).

Dat. *kón'u*, *foflé'ju* ⁸⁾).

Instr. *křčě'l'am*, *kl'úcam*, *kón'am* ⁹⁾).

Voc. *příateľ'e* ¹⁰⁾).

Plural:

Nom. *tít'i*, *pílit'i*, *miši*, *lúd'e* ¹¹⁾).

Ac. *pílit'i*, *nóv'ci*, *kón'ci*, *kón'i* ¹²⁾).

¹⁾ *Iě'dan čópor kúriaci* « o haită de lupi ». *Mi otě'klo lice od zúbi* « mi s'au umflat obrazul din cauza măselelor ». *Od k'í'ci* « de călți ».

²⁾ *Dúпка u zúbi* « gaură în dinți ». *Čřvř u prompíri* « vierme în cartofi ».

³⁾ *Dávám gólubam kukúruc dá jě'du* II « dau porumb porumbelor să mănânce ».

⁴⁾ *Tabl'a s klíni* « o tablă cu cuie = botniță la vițel ».

⁵⁾ *Na koš idě dim* « pe coș iese fum ». *Lam da dam gr'nac Ani* « voiu da oala Anei ». *Kópamo kukúruc* « prășim porumbul ». *Kón'a ovóga lam da prodám na tr'gu* « calul acesta îl voiu vinde la târg ». *Máčka pě'da miša* « pisica pândește șoarecele ».

⁶⁾ *Pomračáňe mě'seca* « întunecime de lună ».

⁷⁾ *Na kón'cu* « pe sfoară ». *U kukurúdzú* « în porumb ». *Na kráju* « la capăt ».

⁸⁾ *Dař se'no k'úónu* « dă-i fân calului ». *Foflé'ju drága de'vřka óna* « flăcăului îi este dragă fata aceea ». *Fófli* sau *foflé'j* « flăcău ».

⁹⁾ *Volóve pot křčě'l'am* « boii dela roată ». *S kl'úcam* « cu cheia ». *S k'úónam* « cu calul ».

¹⁰⁾ *Příateľ'e* « cuscre ».

¹¹⁾ *tít'i* « paseri » (tič); *pílit'i* « pui » (pílit'i); *miši* « șoareci » (miši); *lúd'e* « oameni ».

¹²⁾ *Izvádi pílit'i* « (găina) scoate pui »; *řporím nóv'ci* « cruț bani »; *snóve kón'ci* « urzește »; *tě'ram kón'i* « mân caii ».

Gen. konj II ľudji II¹⁾
 Loc. *kuóńi* ²⁾.
 Dat. *luďám*, konjám II³⁾.
 Instr. *kón'i* ⁴⁾.

Plural în -ove:

Nom. *volóve, ródove* ⁵⁾.
 Ac. *volóve, dárove, dúv(y)ove* ⁶⁾.
 Gen. *volov* II, *stolov* II⁷⁾.
 Loc. *drikóf*, *čabrov* II⁸⁾.
 Dat. *volóvam* II⁹⁾.
 Instr. *volóvi* II¹⁰⁾.

NEUTRE

Flexiunea tare

Singular:

Nom. *re'bro, korito, me'sto, cidilo, brášno, gre'blo* ¹¹⁾.
 Ac. *víno, sálo, me'so, mle'ko, dre'vo, žele'zo* ¹²⁾.

¹⁾ Noge ovi konj II «picioarele acestor cai». U iža ovi ľudji je velika siračija II «în casele acestor oameni este mare săracie». (V. și p. 176 nota 16).

²⁾ *I'demo iďšet'i na kuóńi* «mergem călare pe cai».

³⁾ *Kúrjaci iędú óvŕe luďám* «Lupii mănâncă oile oamenilor». Daj séno konjám II «Dă-le fân la cai».

⁴⁾ *Vŕ'šimo s kóni* «treerăm cu caii».

⁵⁾ *Vol*, gen. *vóla* «bou», *ruot* «rudă».

⁶⁾ *Vát'em volóve u iďram* «prind boii în jug». *Ne móže napraviti dárove* «nu poate face darurile» (v. textul Nr. 3). Pentru *dúv(y)ove* v. p. 107.

⁷⁾ *Rózi ovi volov* su dlgi II «coarnele acestor boi sunt lungi». Noge ovi stolov su grbave II «picioarele acestor scaune sunt strâmbe».

⁸⁾ *Na drikóf* «pe dricuri»; *drik* «dric (la car)». Lemnele se transportă *na drikóf* = pe «dricuri», fără loitre.

⁹⁾ *Dávam séno volóvam* II «dau fân la boi». Su donesli vodu u čabrov II «au adus apă în ciubere».

¹⁰⁾ *I'dem si s volóvi na tr'g* II «merg la târg cu boii mei».

¹¹⁾ *Re'bro* «coastă» (rèbro); *korito* «albie» (kòrito); *me'sto* «loc» (mjesto); *cidilo* «strecurătoare» (cjèdilo); *brášno* «făină» (brašno); *gre'blo* «greblă» (grèblo).

¹²⁾ *Te'gli víno* «trage vin (din butoiu cu mațul)» (víno). *Topi sálo* «topește untura (de porc)» (sálo). *Pe'če me'so* «frige carne» (mésó). *Koř uzima mle'ko* «cel care ia laptele» (mljèko). *Sikú dre'vo* «taie lemne» (drijevo). *Bi žele'zo dok ię že'ško* «bate fierul până-i cald» (žèljezo).

Gen. *brášna, plátna* ¹⁾).

Loc. *sě'lu, krílu, ne'bu, topílu, če'lu, mlě'ku* ²⁾).

Dat. *drě'vu* II.

Instr. *brášnam, okam, srě'bram, petrikálam, iě'lam* ³⁾).

Plural:

Nom. *re'bra, koríta, zř'cala, sána, kóla, gre'bla* ⁴⁾).

Ac. *vráta, drě'va, zř'na* ⁵⁾).

Gen. ^m *kóli* II, *ústi* ⁶⁾).

Loc. *sáni, vráti* ⁷⁾).

Dat. *drvam* II ⁸⁾).

Instr. *kóli* ⁹⁾).

Flexiunea moale

Singular:

Nom. *sřen'e, cvě't'e, sř'ncě, úce, líšt'e, líce* ¹⁰⁾).

Ac. *pól'e, iáice, sřen'e, orán'e, přede'n'e, líce* ¹¹⁾).

¹⁾ *Izle'tni vře't'u brášna* «golește sacul de făină». *Palarija ot plátna* «pălărie de păsle» (plátno «pânză»).

²⁾ *Sam omř'kal u se'lu* «am întârziat prin sat» (sělo). *Máma drěži de'te u krílu* «mama ține copilul în poală» (krílo). *Put na ne'bu* «calea laptelui» (nebo). *U topílu* «în topilă» (topílo). *Křka na če'lu* «părul de pe frunte; breton» (čělo). *Iě u mlě'ku* «e în lapte (porumbul)».

³⁾ *S málkim brášnam* «cu puțină făină». *Kimam okam* «fac semn cu ochiul» (oko). *Pol'e'va srě'bram* «sufle cu argint» (srěbro). *Petrikálam* «cu potri-cala». *Cidilo s iě'lam* «traistă cu merinde» (jelo).

⁴⁾ *Zř'cala* «ochelari» (zřcalo); *sána* pl. t. «sanie» (saoni pl. t. f.); *kóla* pl. t. «car» (kola).

⁵⁾ *Otvóri vráta* «deschide ușa»; *vráta* pl. t. «ușă» (vráta). *Sě'če drě'va* «taie lemne» (drvo). *Mě'čka zř'na* «zdrobește sâmburii (pentru a face uleiul)» (zrno).

⁶⁾ *Kárike od kóli* II «roatele carului». *Slíne te'ku iz ústi* «curg bale din gură» (usta pl. t. «gură»).

⁷⁾ *Vuóze se na sáni* «(copiii) se săniază». *Ne baně'i na vráti* «nu sta la ușă».

⁸⁾ *Taki je bil pijan, kako zapovedal drvam da hode* II. «Era așa de beat că porunca lemnelor să umble».

⁹⁾ *I'dem s kóli* «merg cu carul».

¹⁰⁾ *Sřeně* «brânză» (sřenje); *cvě't'e* «colect. flori» (cvijeće); *sřncě* «soare» (sůnce); *úce* «ureche» (uhoc); *líšt'e* «colect. frunze» (líšće); *líce* «față» (lice).

¹¹⁾ *Daj, Bóže, kišu, da name'či pól'e*. Așa cântă paparudele — *dódole* — în vreme de secetă. Subiectul traduce singur românește: «De, Dó'm'e, plo'ia, se

Gen. *sireŋ'a, t'ŋ'n'a, prút'a* ¹⁾.
 Loc. *pól'u, sǎ'ncu, licu, stán'u, t'ŋ'n'u* ²⁾.
 Dat. *sncu* II ³⁾.
 Instr. *ǎǎcam* ⁴⁾.

Plural:

Nom. *ǎǎca*.
 Ac. *jajca* II ⁵⁾.
 Gen. *od ǎǎci* II.
 Loc. *jajci* II ⁶⁾.
 Dat. *dǎcám, jajcam* II ⁷⁾.
 Instr. *t'ŋ'n'i* ⁸⁾.

NEUTRE (foste teme consonantice)

Singular:

Nom. *dě'te, ráme, párče* ⁹⁾.
 Ac. *dě'te, píle, ǎǎgn'e* ¹⁰⁾.

se pemi'ntu mo'ia = dá, Doamne, ploaie, pământul să se moaie», (polje).
Dŕš dobri ǎǎce, da ti ne otpádnę: «fine bine oul să nu-l scapi:» (jǎjce). *Skúpi sireŋe* «adună laptele închegat (după ce l-a frământat; când face brânză de oaie)». *I'demo na oráŋe* «mergem la arat» (òrānje). *Mašina za přede'ŋe* «mașină de tors» (předēnje). *Napína lice* «își umflă obrazul».

¹⁾ *Ot sireŋa* «din brânză». *Grápa ot t'ŋ'na* «grapă de spini» (trnjc).
Plot ot prút'a «gard de nuiele» (prûće).

²⁾ *U pól'u* «în câmp». *Ležę' na sǎ'ncu* «(purceii) se pălesc la soare». *T'e'lavf po licu* «chel pe obraz = spân». *U'dobrim stán'u* «în stare bună» (stánje).
Bóbe na t'ŋ'nu «boabe pe spini = porumbrele».

³⁾ *Veljęval sncu da sidi na mestu* II «zicea soarelui să stea pe loc».

⁴⁾ *Da viš ǎ'li s ǎǎcam* «să vezi, e cu ou (găina)».

⁵⁾ *Sam kupíla jajca* II «am cumpărat ouă».

⁶⁾ *Kvačka leži na jajci* II «Cloșca zace pe ouă».

⁷⁾ *Káži dǎcám tvoje'm da ni čikáju* «spune copiilor tăi să ne aștepte». *Dě'ca* «copii» (djěca) este un colectiv; se declină în limba literară ca femininele în -a (n'are plural). La Carașova nom. ac. voc. e ca la femininele în -a (v. p. 153). Dativul are formă de plural și se simte ca fiind un plural dela *dě'te* «copil». *Žltunjak ovęm jajcam* je na biličast II «gâlbenușul acestor ouă e cam albicios».

⁸⁾ *Męsto s t'ŋ'ni* «loc spinos». Și aici un colectiv, din cauza că are sens de plural, a luat și o terminație de plural. Forma veche reglementară a instrumentului a fost *t'ŋnam.

⁹⁾ *Dě'te* «copil, băiat» (dijète, djèteta); *ráme* «umăr» (rame, pl. raměna); *párče* (v. p. 105; párče, gen. pǎrčeta).

¹⁰⁾ *Opudíla dě'te* «a avortat». *Kól'e píle* «taie un pui» (pile). *Dě're ǎǎgnę* «jupoaie mielul» (jagnje).

Gen. *dite'ta* ¹⁾.
 Loc. *ramenu* II ²⁾.
 Dat. *dite'tu* ³⁾.
 Instr. *detetam* II ⁴⁾.

Plural:

Nom. *ramena, parce'ta*.
 Gen. *rameni* II ⁵⁾.

FEMININE ÎN - A

Flexiunea tare

Singular:

Nom. *noga, ruka, kuma, zena, gradina, mama, pita* ⁶⁾.
 Ac. *nogu, sikru, vodu, zimu, maru, mamu, pitu* ⁷⁾.
 Gen. *iele', ruke, vode', zime', rane', pite* ⁸⁾.
 Loc. *nogi, ruhi, vodi, cr'kvi, gradini, mami* ⁹⁾.
 Dat. *de'v'ki, zen, slugi, ne'ni, mari, svekr'vi* ¹⁰⁾.

¹⁾ *Imaju dva dite'ta* «au doi copii». (Pentru întrebunțarea genitivului sg. la n. după numerele v. Leskien, Grammatik, p. 347).

²⁾ *Ovej člověk nosi na ramenu velik tovar* II «Omul acesta poartă pe umăr o greutate mare».

³⁾ V. texte Nr. 2.

⁴⁾ *S njinim detetam* II «cu copilul lor».

⁵⁾ *Palamu paklija s rameni* II «i-a căzut mantaua de pe umeri».

⁶⁾ *Noga* «picior» (n ò g a); *ruka* «mână» (r ú k a); *kuma* «nănașă» (k ú m a); *zena* «femeie» (ž è n a); *gradina* «grădină» (g r à d i n a); *mama* «mamă», *pita* «pâne» (< rom. pită).

⁷⁾ *Slomil nogu* «și-a rupt piciorul». *Kali sikru* «călește săcurea» (s j è k i r a). *Zamutiš vodu* «turburi apa» (v ò d a). *I mam se'no dosta zd zimu* «am fân destul pe iarnă», (z í m a). *Ranim maru* «hrănesc vitele» (*mara* = m â r v a). *Te'ra mamu* «o trimite pe mamă-sa». *Me'si pitu* «face pâne».

⁸⁾ *Od iele' šuma* «pădure de brad = brădet» (j é l a). *Priko ruke* «peste mână». *Proti vode'* «la țărm». *Dr'kt'e od zime'* «tremură de frig». *Rakiša od rane'* «rachiu de bucate» (h r á n a). *Parce pite* «o felie de pâne».

⁹⁾ *Pi'sti na nogi* «degetele dela picior». *Dobil boj po ruhi* «a căpătat bătaie la palmă = pe mână (școlarul)». *Vodenička na vodi* «morișcă pe apă (jucărie)». *U cr'kvi* «în biserică» (c r k v a). *U gradini* «în grădină». *Brat'a po mami* «frați după mamă».

¹⁰⁾ *Cole mamine sam dal ienoj de'v(f)ki sirakti* «hainele mamei le-am dat unei fete sărace». *Ovoji zen'ni umrl muš* «acestei femei i-a murit bărbatul». *Ne'na slugi mojemu* «tatăl slugii mele» (s l ú g a). *Lam da dam ne'ni* «ii voiu da tatălui». *Trava, me't'a se mari* «iarbă care se pune vitelor = spânz». *Done'se mlada sve'kru i svekr'vi vodu* «aduce tânăra nevastă apă socrului și soacrei» (s v e k r v a).

Instr. *svádbom, rukóm, vodóm, dzvezdóm, dúpkom, glavóm*¹⁾.
Voc. *kúmo, ne'no*.

Plural:

Nom. *nóge, rúke, bl've, hil'áde*²⁾.

Ac. *bráve, že'ne, rúke, kárike, cóle, píte*³⁾.

Gen. *slif, žen II, dáska, lóza, gradína II*⁴⁾.

Loc. *nóga, katána, rúka II, gradína II, kárika II*⁵⁾.

Dat. *krávam II*⁶⁾.

Instr. *nogámi, rukámi*⁷⁾.

Flexiunea moale

Singular:

Nom. *košúl'a, pl'ža, postel'a, brát'a, de'ca*⁸⁾.

Ac. *košúl'u, sviúu, postel'u, že'ml'u de'cu*⁹⁾.

¹⁾ *Prit svádbom* « înaintea nunții » (svádba). *Vát'u rukóm* « prind cu mâna ». *Pol'é'va vodóm cvé't'e* « udă florile cu apă ». *I'du dzvezdóm na Tri-král'a* « (copiii) umblă cu steaua la Bobotează » (zvijèzda). *Zup dúpkom* « dinte cu gaură = dinte cariat ». *Bélóm glavóm* « (om) cu capul alb = cărunt ».

²⁾ *Bl've* « pureci » (bùha); *hil'áde* « mii » (hiljada).

³⁾ *Otvára bráve* « deschide broaștele dela ușă » (brava). *Ove' že'ne da ii vikamo na svádbu* « pe aceste femei să le chemăm la nuntă ». *T'ápa rúke* « bate mânila = aplaudă ». *Sápneš kárike* « împiedeci roțile carului ». (Pentru *cóle* v. p. 151, nota 10). *Fúka píte u pé't'ku* « bagă pânile în cuptor ».

⁴⁾ *Rakíja od slif* « rachiu de prune » (sliva). *Déca ovi žen su p óslušni II* « copiii acestor femei sunt ascultători ». *Plot od dáska* « gard de scânduri » (dășka). *Kóšnice od lóza* « coșniță de curpen » (lòza). *Ovó su jábalke iz náši gradína II*, « acestea sunt mere din grădinile noastre ».

⁵⁾ *Pint'eni na nóga* « pinteni la picioare (la cocos) ». *U katána* « rom. dial. la cătane = în armată ». *Dr žím dvé jábalke u mojí ruka II* « țin două mere în mânila mele ». *U náši gradína II* « în grădinile noastre ». *Kóla ídu na kárika II* « Carul merge pe roate ».

⁶⁾ *Dávam séno kravam II* « dau fân la vaci ».

⁷⁾ *Gr'bavimi nogámi* « (om) cu picioarele crăcănate ». *Pod rukámi* « subt mâni = subsuoară ».

⁸⁾ *Košúl'a* « cămașă » (košulja); *pl'ža* « melc » (pùž); *postel'a* « pat » (pòstelja); *brát'a* colect. « frați » (bráca); *de'ca* colect. « copii ».

⁹⁾ *Skal'ál si košúl'u* « și-a murdărit cămașa ». *Pr'li svitúu* « pârlește porcul » (svínja). *Dé'ce ne nabíjaite se pod postel'u če' late da se sakál'ate* « copii, nu vă băgați subt pat că vă murdăriți ». *U'zél že'ml'u pod nájam* « a luat pământul în arândă » (zemlja). *Učitel' úči de'cu* « învățătorul învață pe copii ».

Gen. *lísice, svińe, ze'ml'e, neđe'l'e*¹⁾.
 Loc. *kótarici, iži, ze'ml'i, košúl'i*²⁾.
 Dat. *svinji*³⁾.
 Instr. *šijom, vř'v(f)com, mošijom, zeml'óm*⁴⁾.
 Voc. *brát'o, p'l'žo, de'ce*.

Plural:

Nom. *óv'ce, kudě'l'e, klášńe, litře*⁵⁾.
 Ac. *óv(f)ce, iže, pódnice, svińe, košúl'e*⁶⁾.
 Gen. *šte'na, ovac II*⁷⁾.
 Loc. *iža II*⁸⁾.
 Dat. *ovcam II*⁹⁾.
 Instr. *ovcami II*¹⁰⁾.

FEMININE ÎN -I

Singular:

Nom. *sol, křv', ópaš, vaš, rast, žet', not'*¹¹⁾.

¹⁾ *Dúпка od lísice* « gaură de vulpe » (lísica). *Peče'ńka od svińe* « friptură de porc ». *Trěšě'ńe ze'ml'e* « cutremur de pământ ». *Do tre't'e neđe'l'e* « până într'a treia duminecă ».

²⁾ *U kótarici* « în coș » (kotarica). *U iži* « în casă » (hiža). *Na ze'ml'i* « pe pământ ». *Na košúl'i* « pe cămașă ».

³⁾ *Idi daj svinji kukuruc II* « du-te dă porcului porumb ».

⁴⁾ *Nósim de'te za šijom* « port copilul după cap = în cărcă » (šija). *Vř'v(f)com* « cu sfoară » (*vř'v(f)ca* = *vřvca*). *Gradina s mošijom* « grădină de pomi roditori ». *Mázali zeml'óm* « au uns cu pământ (casa) ».

⁵⁾ *O'v(f)ce* « oi » (ovca); *kudě'l'e* « fuior » (kudelja); *klášńe* « pănură, aba » (klašnje f.); *litře* « litri » (litra).

⁶⁾ *Zabele'žim óv(f)ce* « însemnăm oile ». *Na Křstóv dan idě sve'ti iže* « la Ziua Crucii (preotul) merge de sfințește casele ». *Miže pódnice* « spală podelele (podnica) ». *Gořiš svińe* « îngrași porci ». *Próstre košúl'e* « întinde rufele (la uscat) ».

⁷⁾ *Iě'dan řet šte'na* « un șir de măgele » (šte'ńe « măgele »). *I aganci od naši ovac su lepi II* « mieii dela oile noastre sunt frumoși ».

⁸⁾ *Ovi ludje sede u neki stari iža II* « oamenii aceștia locuiesc în niște case vechi ».

⁹⁾ *Sam dal seno ovcam II* « am dat fân oilor ».

¹⁰⁾ *Sam bil s ovcami na munci II* « am fost cu oile la munte ».

¹¹⁾ *Sol* « sare » (sô); *křv(f)* « sânge » (krv); *ópaš* « cârma luntrei » RJA. *opaš f.* « coadă »; *vaš* « păduche » (vaš, vaši); *rast* « statură » (râst); *žet'* « sete » (žěg); *not'* « noapte » (nôc, nôci).

Ac. večer, kárf, mast, čast, žet' ¹⁾.
 Gen. stárosti, nó't'i, části, fe'li, že'd'i ²⁾.
 Loc. iješé'ni, prole'ti ³⁾.
 Dat. nó't'i ⁴⁾.
 Instr. opašóm, pamet'óm, dláňom ⁵⁾.

Plural:

Nom. nó't'i, ópaši, váši, grúdi ⁶⁾ .	úši, óči ¹¹⁾ .
Ac. ple't'i ⁷⁾ .	óči ¹²⁾ .
Gen. váši ⁸⁾ .	óči ¹³⁾ .
Loc. grudi II ⁹⁾ .	u ši II ¹⁴⁾ .
Dat.	o čímam II ¹⁵⁾ .
Instr. grudímami ¹⁰⁾ .	očima, očímami II ¹⁶⁾ .

¹⁾ *Ná večer se soprimě'nim* «seara mă desbrac» (večer). *Pustí kárf* «lasă sânge unui bolnav». *Bálmaš ot sirě'na slátkoga*; *s málkim brášnam se mě'ša dok pústi mast* «balmaș din caș dulce; se amestecă cu puțină făină până lasă untul» (mășt). *Dód'u na čast* «viu în ospetie, în vizită» (čast). *Vóda studě'na ugási žet'* «apa rece astâmpără setea».

²⁾ *Ne móže više ot stárosti* «nu mai poate de bătrânețe» (starost). *Oně' nó't'i* «alaltă seară; alaltă ieri seara». *O'tlak, s te části, se priěmu svá'ati prijatel'e* «de acu înainte, începând cu vizita aceasta, încep să se certe cuscrii». *Od sváke fe'li* «de tot felul» (< rom. fel). *Súva su mi ústa od že'd'i* «mi-e gura uscată de sete».

³⁾ *Iješé'ni požlě'la šúma* «toamna s'a veștejit pădurea» (jesěn f., loc. jesěni v. Br.-Iv.). *Šúma zazěleně'la prole'ti* «pădurea a înverzit primăvara» (cf. Bel., p. 340: próletí = loc. dela prólet).

⁴⁾ *K nó't'i iě'lo da se bliska* «spre seară a început să fulgere».

⁵⁾ *Dzve'zda opašóm* «stea cu coadă = cometă». *Se gandíuje pamet'óm* «(omul) se gândește cu mintea» (pamět). *Pripirkíuje dláňom* «apasă cu palma» (dlaň f. până în sec. XVI).

⁶⁾ *Dl'gě ópaši* «cozi lungi = un fel de bureți buni de mâncat»; *grúdi* «piept» (grúdi).

⁷⁾ *Pádněš na ple't'i* «cazi pe spate» (plecí).

⁸⁾ *Máma ište dě'te od váši* «mama caută copilul în cap de păduchi».

⁹⁾ *Me boli u grudi II* «mă doare în piept».

¹⁰⁾ *Pod grudímami*; subiectul arată în partea inferioară a pieptului, subt stern.

¹¹⁾ *U'ši* «urechi» (u ši), pl. dela účě; *óči* «ochi» (o či).

¹²⁾ V. p. 146, nota 5.

¹³⁾ *Ne ure'kal se od móji óči* «nu s'ar diochia de ochii mei».

¹⁴⁾ *Ima zlátne br'nje u u ši II* «are cercei de aur în urechi».

¹⁵⁾ *Ne vérujem si níti o čímam II* «nu cred nici ochilor mei».

¹⁶⁾ *Pod očima č'yn* «are cearcăne subt ochi». *Sam vedel s mojemi očímami II* «am văzut cu ochii mei».

OBSERVAȚII REFERITOARE LA DECLINAREA MASCULINELOR ȘI NEUTRELOR

Deosebirea veche între flexiunea tare și moale a dispărut cu totul. În serbo-croata literară există forme diferite la instr. sg., - o m — - e m, la voc. sg., - e — - u, și la pluralul monosilabelor, - o v — - e v -. Din toate acestea, în graiul carașovenesc n'a rămas decât alternarea din urmă: *volóve* — *nožé've*. Totuși, cum exemplele pentru vocativ sunt foarte puține, putem presupune că există forme de vocativ cu - u, dar n'au fost auzite de mine. La instr. sg. avem numai dezinența -am; aici cele două flexiuni s'au contopit perfect.

Locativul nu se deosebește cu nimic de dativ. În s.-cr. lit. aceste două cazuri se disting printr'o intonație deosebită. La Carașova însă intonația a dispărut, astfel că cele două cazuri au o singură formă.

Instr. sg. m. Terminațiune ciudată este -am la instr. sg.: *plúgam*, *kón'am*. O regăsim de altfel la dat. pl.: *gólubam* II, *volóvam* II, *lud'am*, *konjám* II¹⁾.

Forma mai veche trebuia să fi fost, atât la instr. sg. cât și la dat. pl., *- o m (cf. plsl. -omī, -omū). Terminațiunea *- o m a fost înlocuită cu -am întâiu la dativ plural. Punctul de plecare a fost dativul unor colective ca *dě'ca*, care erau în același timp feminine și serveau de plural pentru substantive neutre (*dě'te*).

Fiind simțite ca plurale, s'au declinat dela un timp la unele cazuri ca plurale, de ex. la dativ. Astfel colectivul *dě'ca*, la ac. *dě'cu*, voc. *dě'ce* are la dativ forma *děcám*, cf. plsl. -amū). Acest *děcám* e simțit însă în același timp ca un plural dela neutrul *dě'te*, gen. *dite'ta*; prin urmare dacă un neutru are la dat. pl. terminațiunea -am, aceasta se poate generaliza și la alte neutre. După analogia lui *dě'ca* — *děcám*, unde avem vocala *a* și la nom. și la dat., s'a format dela *jaica* un dativ *jaicám* II sau *kóla* — **kólám*²⁾, etc. în loc de *jaicóm (*jaicém*), *kólóm mai vechiu. Înlocuind -am pe - o m la pluralul neutrelor, a pătruns și la pluralul masculinelor

¹⁾ Miletic (Miletic, p. 163) are pl. dat. *děver'am*.

²⁾ Dativul *kólám nu l-am notat, dar de sigur există la Carașova.

și pe urmă și la instrumentul singular unde era aceeași terminațiune - o m.

Explicațiunea de mai sus se bazează pe argumentele pe care le-a adus Șahmatov pentru a arăta originea terminațiunilor rusești - a m, - a m i, - a c h dela pluralul masculinelor în o și pe care le-a invocat Oblak pentru a explica pe -am dela instr. sg. m. și n. și dela dat. pl. m. și n. în limba slovenă (v. A f s l P h. X, p. 623 și XI, p. 548—561).

De altfel terminațiunea - a m la dat. pl. se mai găsește, la neutru, în documente s.-cr. din sec. XIV—XVI și în cehă; la neutru și masculin, în vechea polonă și în sorabă (soraba are și loc. și instr. pl. ca rusa - a m i, - a c h). Pretutindeni - a m (și rus. sor. - a m i, - a c h) se explică prin generalizarea lui - a dela nom. pl. n. (v. Vondrák, V e r g l. G r a m m., II, p. 14, 23—24, 27—29)¹).

Pentru a ne putea explica generalizarea, la Carașova, a terminațiunei -am și la fostele teme în jo trebuie să presupunem că - o m înlocuise mai înainte pe - e m al temelor în jo. S'a întâmplat deci același lucru ca în slovenă (v. Oblak, i b i d.).

N o m. p l. Terminațiunea nominativului pl. m., împrumutată dela fostele teme în u, și-a păstrat la Carașova forma mai arhaică, -ove sau -eve, pe când în limba literară avem numai - o v i (- e v i) de prin sec. XVI. Pluralul în -ov- îl întâlnim, ca în celelalte dialecte s.-cr., la monosilabe și la disilabe care prezintă un a mobil: *rok*, *rógove* « corn (instrument muzical) » (r ô g), *v rak*, *vrágove* « diavol » (v r â g), *čábar*, *čábrove* « ciubăr » (č à b a r), *járám*, *jár móve* « jug » (j á r a m), *kótal*, *kotlóve* « căldare » (k ò t a o), *óvan*, *ovnove* « berbec » (ò v a n), *ve'par*, *vepróve* « mistreț » (v e p a r, v è p r o v i), etc. Găsim totuși monosilabe cu pluralul în -i: *dni*, *kl'ci*, *klíni* instr. pl., *kón'i* ac. pl., *míši*, *tít'i zúbi*, etc. Uneori același cuvânt are două forme pentru plural de ex.: *mal' mal'é've* « ciocan de lemn; pilugii dela piuă » și *mal' mál'i* « maiu pentru crepat

¹) Totuși Kul'bakin (U k r a i n s k i j j a z y k, Char'kov, 1919, p. 53—54) ține la explicația clasică după care - a m, - a m i, - a x dela dat. instr. loc. p. m. și n. se datoresc influenței temelor în a, anume prin masculine ca v l a d y k a, v o j e v o d a, etc.

lemne» (m â l j, m â l j e v i și m â l j i); *rok, rógove* «corn (instrument muzical); căprior la casă» și *rok, rózi* «coarne de cerb».

Terminațiunea aceasta prezintă alternarea *-ov-*, *-ev-*, rest din vechea distincție a flexiunei tari și a flexiunei moi. Astfel avem *-ev-* după *î, l', c, č, ž, n'*: *boj, boj'ev* «războiu» (b ô j, b ô j e v i); *broj, broj'ev* «număr» (b r ô j); *kl'uč, kl'uč'ev* «cheie» (k l j ũ č); *kral', kral'ev* «rege» (k r â l j); *lánac, lánceve* (l á n a c, l á n c i); *mal', mal'ev*; *moč, moč'ev* «urină»; *noš, nož'ev* «cuțit» (n ô ž); *pan', pan'ev* «butuc» (p â n j); *šánac, šánceve* «șanț» (š a n a c). Forma *-ev-* s'a propagat și la foste teme în *o*: *k'rst, k'rst'ev* «cruce = grup de 15 snopi» (k r s t); *plast, plast'ev* (de trei ori) «șiră, stog de grâu; claie de fân» (p l â s t). Pluralul din urmă l-am notat totuși odată *plastóve* «claie de paie de porumb». În următoarele substantive avem *-ove* cu toate că sunt terminate în *n', l', c, č*: *čere'n'ove* «plăsele» (c r e n); *če'sal', če'sl'ove* «pieptene» (č e š a l j); *kl'ánac, kl'áncove* «stâncă» (k l á n a c, cf. rom. c l e a n ț); *krač, kráčove* «pas» (cf. k r â k); *špaic, špaicove* «cămară de alimente» (< germ. S p e i s e k a m m e r). Există deci și aici tendința de a generaliza terminațiunea dela temele în *o*.

În ce privește accentuarea formelor în *-ove* (*-eve*), graiul carașovenesc prezintă aceeași imagine ca și graiurile din sud-estul Serbiei studiate de Belic'. După d-sa dacă, într'un substantiv, accentul vechiu nu-și schimbă locul în diferitele cazuri, de ex. *sîn*, gen. *sîna*, atunci forma pluralului în *-ove* este accentuată pe radical, de ex. *sînovi* «fii». Dacă însă accentul vechiu trecea în cazurile oblice sau la plural pe silaba finală, atunci accentul e pe *-ove*, de ex. s.-cr. lit. *vô, vòla* (< *vola), în Serbia sud-estică pl. nom. *volóvi* «boi» (v. Bel., p. 317). Firește regula de mai sus este valabilă și pentru celelalte graiuri ștokaviene; dar în majoritatea acestora, ca și în limba literară, accentul de pe sufix s'a deplasat pe radical ca accent urcător. La Carașova accentul a rămas pe sufix. Iată exemple din categoria dintâi: *brus, brúsove* «gresie» (b r ũ s, b r ũ s a); *cmrk, cmr'kove* «pompa de incendiu» (š m î k, š m r' k o v i); *čere'n'ove* (v. mai sus); *če'sal, če'sl'ove* (č e š a l j, č e š l j a); *čir, čirove* «furuncul» (č î r, č î r o v i); *dárove* «cadouri» (d â r, d â r o v i); *dim, dimove* «fumiuri» (d î m); *duk,*

dil'gove «datorie» (dûg, dûgovî); *dív(y)ove* (v. p. 107; dûh, dûhovî); *gus, gúzove* «le derrièrè» (gûz); *klet, kle'tove* «cămară de alimente» (klêt m.; v. mai sus p. 77); *kl'un, kl'únove* «cioc» (kl'ûn); *knęes, knę'zove* «voevodul, bulibaşa țiganilor» (knêz, knězovî); *kos, kósove* «mierlă» (kôs, kôsovî); *lâkat, lâktove* «cot» (lâkat, lâkta); *laf, lăvove* «leu» (lăv); *nos, nósove* «nas» (nôsa, nôsa); *par, párove* «păreche» (pâr); *plot, plótove* «gard» (plôt, plöta); *pluk, plúgove* «plug» (plûg, plüzî); *ródove* «rudenii» (rôd, rôda); *rok, rógove* (v. mai sus; rôg, rôga); *sat, sátove* «ceas» (săhat); *sátove* «faguri» (sât); *s'yp, s'y'pove* «secere» (s'fp); *struk, strúkove* «strung» (strûg); *šânac, šânceve* (v. mai sus; šânac, šâncă); *trak, tra'gove* «urmă» (trâg); *úzal, úzlove* «nod» (ûza o, ûzla); *vrak, vrágove* (v. mai sus); *zit, zídove* «zid» (zîd, cf. Bel., p. 318: dzí dovî).

Tot aici voi înșira și substantivele cu pluralul în *-ove* pentru care n'am găsit forme accentuate în dicționarele s.-cr., sau sunt de origine străină; *bas, bázove* «boz» (báz); *cast, cástove* «țest» (< rom. dial. țăst); *dekušk, dekušgove*¹⁾ (v. p. 96); *ganĭk, gânkove* (v. p. 96); *kl'ânac, kl'âncove* (v. p. 127; probabil reîmprumutat din rom. cleanț); *kort, kórtove* «cort (de țigani)» (< rom. cort); *krač, kráčove* (v. mai sus); *lânac, lânceve* «lanț» (lânac, lânci); *ram, rámove* «cadru» (cf. Secaș *ram* < germ. Rahmen); *sos, sósove* «sos» (< germ. Sauce); *šilt, šiltove* «vizieră (la șapcă)» (< germ. Schild); *špaic, špaícove* (v. mai sus); *til, tilove* «ceafă» (cf. rus. tyl, ty'la); *úsove*²⁾ «mustăți» (cf. bulg. vās, vāsî; dar rus. us, usá).

De categoria a doua, cu *-ove* accentuat țin următoarele: *čábar, čábrove* (v. p. 156; čàbar, čàbra, pl. gen. čàbrōvā); *ĵaram, ĵarmóve* (v. p. 156; járam, járama); *kl'uč, kl'uč'evē* «șurupelniță» (?), probabil «cheie pentru șuruburi» (kljúč, kljúča); *kótal, kotlóve* (v. p. 156; kòta o, kòtla); *král', kral'evē* (v. p. 157; krâlj, krâlja); *k'rst, k'rstē'evē* (v. p. 157;

¹⁾ E singurul substantiv disilabic cu pluralul în *-ove*. Cazul lui *čerē'novē* e diferit: forma mai veche a fost *črē'novē, cf. cren, plsl. črēnū.

²⁾ Živojnović (III, p. 57, notă) scrie us òve.

krst, kr'sta, kr'stovi); *mal'*, *mal'é've* (v. p. 156; málj, máljevi); *noš*, *nožé've* (v. p. 157; nôž, nóža, nóževi); *óvan*, *ovnové* (v. p. 156; óvan, ónovi); *pan'*, *pan'é've* (v. p. 157; pânj, pánja); *pétal*, *petlové* «cocoș» (pijètao, pijètla); *plast*, *plasté've*, *plastové* (v. p. 157; plâst, plâsta); *pop*, *popové* «popă» (pop, pòpa); *stol*, *stolové* «scaun» (stò, stòla); *štap*, *štapové* «băț» (štâp, štâpa); *šúl'ak*, *šul'kové* «maiu pentru bătut hainele» (šúljak, šúljka); *vol*, *volové* «bou» (vò, vòla).

Tot aici trebuie amintit *drikóf* loc. (v. p. 148; RJA. drék), *moč*, *močé've* (v. p. 157) și *čul'ke've na rúki* «încheietura mâinii».

Boj, *bojé've*; *broj*, *brojé've* și *ve'par*, *vepróve* (v. p. 156) au accentul pe sufix ca în limba literară înainte deplasării accentului (cf. bôj, boja, bòjevi, brôj, broja, bròjevi și vepar, vep-ra, vèprovi; cf. rus. boj, pl. boi).

Am aștepta ca *bik*, *bikové* «taur» (bîk, bîka, bîka) și *som*, *sómove* «somm (pește)» (som, sòma) să aibă accentul pe sufix.

La nom. pl. m. întâlnim o terminațiune împrumutată temelor în -i-, anume -ije. În *lúd'ę* «oameni» (< *ljudięe*) această terminațiune este originară. De asemenea și *jele'n'ę*, pl. dela *je'lin* «cerb», poate fi, după Belic (v. Bel., p. 323: *jelénje*), o formă veche conservată a unui substantiv în i; d-sa aduce ca o dovadă că acest substantiv a ținut de temele în i forma rusească *oleni*. Afară de aceste două forme conservate, prezintă terminațiunea -ije următoarele substantive: *Sr'bin*, *Sr'bl'ę* «Sârb» (*Srbín*); *Židov'*, *Židov'ę* «Evreu» (*Židōv*) și derivatele cu sufixul -án care indică proveniența: *Buján'ę* «numele vechiu al Carașovenilor pe când satul Carașova era în locul numit *Buį*»; *Carinčán*, *Carinčán'ę* (v. p. 14); *varošan*, *varošan'ę* «orășan»¹⁾. E interesant că în cuvântul de origine germană *cimormán* «dulgher» (< germ. *Zimmermann*), -án din silaba finală a fost asimilat sufixului -án formându-i-se pluralul în -án'ę: *cimormán'ę*.

Vedem că terminațiunea de mai sus se întrebuințează la substantive care înseamnă persoane și mai ales locuitorii unei localități

¹⁾ D-na Colojoară îmi comunică în scris o serie de astfel de derivate: (v. p. 130 precum și nota de pe aceeași pagină).

(cf. Bel., p. 304, 323). Într'un singur caz substantivul cu un astfel de plural desemnează un obiect: *bagre'n*, *bagre'n'e* « salcâm » (*b à g r e n*).

Pluralul *prijatel'e*¹⁾ « cuscri » (*prijatelj*) ar putea fi o conservare a vechiului plural al sufixului *-telji* (plsl. *prijateljji*, pl. nom. adeseori *prijatelje* în loc de *prijatele*) cu *-e* dela temele consonantice.

Într'un singur caz se mai întâlnește acest *-e* al temelor consonantice, anume în cuvântul *Ciganin*, pl. nom. *Cigáne*²⁾ « Țigan » (*c i g a n i n*).

Să amintim aici și pluralele masculine *iáganci* (*j a g ā n j c i*) și *iárit'i* (*j a r i c ' i*) dela neutrele *iágn'e* « miel » (*j a g n j e*) și *iáre* « ied » (*j a r e*), care corespund perfect (și ca accent) formelor literare.

A c. pl. Pe când în celelalte graiuri ștokaviene s'a generalizat și la temele în *o* terminațiunea temelor în *jo* (cf. *u d a r e* — plsl. *udary*; *g r à d i c e* — plsl. *gradište*), la Carașova s'a întâmplat chiar contrarul: și fostele teme în *jo* prezintă la ac. pl. terminațiunea *-i* din sl. com. **-y* (v. și Miletič, p. 163; pentru dialectele čakaviene cf. Leskien, *G r a m m a t i k*, p. 419—421, 424, 427).

Prin urmare la Carașova, pentru nom. pl. m. și ac. pl. m. există forme identice. Identitatea merge până acolo încât nominativele cu velarele alterate servesc de acuzativ: *síraci*, *orě'si*, sau invers la nom. pl. întâlnim velare nealterate: *bukárki* (sg. *bukára^{ak}* « polonic », *galě'rki* (sg. *galě'rak* « manșetă »). Formele normale de ac. pl. pentru *síraci*, *orě'si* ar trebui să fie **siraki*, **orehi* (plsl. *siraky*, *orěxy*). (Pentru fenomenul similar din graiurile čakaviene cf. Leskien, op. cit., p. 426 v. și Vaillant, *Zlatarić II*, p. 49). De asemenea nom. pl. în *-ovę* este în același timp și ac. pl. Nu e de loc probabil ca *-ę* al acuzativului pl. *-ovę* să fie de aceeași natură cu *-e* al aceluiași caz din restul graiurilor ștokaviene, unde este o generalizare a terminațiunii temelor în *jo*, cf. plsl. *konję*. E de presupus că și pluralele de tipul lui *lúd'e*, *ięle'n'e*, *S'r'bl'e*, *varošan'e* au acuzativul identic cu nominativul.

¹⁾ Živojnović scrie greșit *prijateljji* « cuscri », (*Živ. I*, p. 54).

²⁾ Accentul lui *Cigáne* e cu totul ciudat. D-na Colojoară scrie: *Ciganin*, *Cigáne II*.

Gen. loc. pl. În materialul adunat de mine la Caraşova am găsit abia câteva exemple de gen. pl.; pentru masculin şi neutru sunt următoarele: *kúriaci*, *zúbi*, *k'ci*, *konj* II, *ludji* II, *volov* II, *stolov* II, *kóli* II, *ústi*. Formele *konj* II, *volov* II, *stolov* reprezintă vechiul genitiv străslav: plsl. *konji*, *volovu*, *stolovŭ*¹⁾. Vom vedea mai jos că şi la feminine s'au păstrat astfel de forme arhaice. Terminaţiunea *-i* la gen. pl. m. şi n. poate fi explicată în două feluri. S'ar putea ca, prin *ljudi*, să fi trecut *-i* al temelor în *i* la temele în *o* (*jo*) m. şi n. (Cf. Leskien, op. cit., p. 424, 427 pentru dialectele čakaviene). E însă mai probabil că avem de a face cu contopirea genitivului pl. cu locativul pl. Pentru locativ pl. m. şi n. avem următoarele exemple: *zúbi*, *prompŭri*, *k'ón'i*, *sáni*, *vráti*, *jajci* II, *drikóf* şi *čabrov* II. Exceptându-i pe *drikóf* şi *čabrov* II, vedem că terminaţiunea *-i* a locativului pl. reprezintă pe *-ixŭ* al temelor în *jo* generalizat şi la temele în *o*. Forma mai veche trebuia să fi fost **ih* (*k'ón'i* < **kónih*, cf. plsl. *konjixŭ*). (Despre *h* final v. p. 110). Identificarea formelor genitivului pl. şi locativului pl. a pornit dela flexiunea pronomelor şi a adjectivelor unde aceste două cazuri au aceleaşi forme la plural. Un fenomen analog a remarcat Rešetar în unele graiuri din Montenegro (v. Rešetar, Štok. Dial., p. 161; v. mai jos p. 163, n. 2). De altfel şi la femininele în *a* întâlnim aceeaşi identitate la gen. şi loc. pl. (v. p. 163).

Forma de loc. pl. *drikóf* şi *čabrov* II poate fi explicată numai dacă admitem identitatea genitivului cu locativul. Anume după analogia lui *zúbi* gen. şi loc. s'a format identitatea **drikóv*, **čabrov* gen. şi loc. Formele din urmă le-am notat, din întâmplare, numai în funcţie de locativ: *na drikóf*, *u čabrov* II; în schimb avem genitive ca *volov* II, *stolov* II.

Dat. pl. Terminaţiunea *-am* la dat. pl. m. şi n. şi la instr. sg. m. şi n. a fost explicată mai sus, v. p. 156.

Instr. pl. S'a păstrat vechea terminaţiune *-i* a acestui caz cf. *klíni*, *kón'i* — plsl. *klíny*, *konji*.

¹⁾ Miletič a notat astfel de genitive cu terminaţiunea *-ŭ* în *prekò novàc, pet krajcàr* (v. Miletič, p. 163).

Prin urmare, la plural, majoritatea masculinelor au astăzi la Caraşova, după căderea lui *h* final, o singură formă pentru patru cazuri. Numai dativul are o terminaţiune deosebită *-am*. E ciudat că această contopire a nom.-ac., gen.-loc. şi instr. pl. nu turbură deloc pe Caraşoveni şi nu-i împiedcă să se înţeleagă. Este adevărat că substantivele terminate la nom. pl. în *-e* au pentru nom.-ac. pl. *-e*, astfel că *-i* serveşte numai pentru gen.-loc. şi instr. pl., iar cele cu nom.-ac. pl. în *-ove* au la gen.-loc. pl. o *v*, rezervându-i lui *-i* numai instrumentalul. Numărul pluralelor în *-ove* este însă considerabil.

Despre declinarea neutrelor nu mai am nimica de adăugat la cele spuse despre masculine. Ar fi cel mult de amintit că la nom.-ac. sg. se păstrează strict, ca în limba literară, deosebirea flexiunii tari şi flexiunii moi. Pe de o parte avem *re'bro*, *korito*, etc., iar pe de alta, *siren'e*, *pól'e*, etc.

DECLINAREA FEMENINELOR ÎN A

Ca şi în celelalte graiuri ştokaviene temele în *a* şi *ja* se declină la fel. În materialul adunat de mine am găsit o singură formă caracteristică declinării fostelor teme în *ja*, anume vocativul sg. *de'ce*. Restul cazurilor dela singular nu-mi dau prilejul să fac vreo observaţie deosebită.

La gen. sg. avem aceeaşi terminaţie *-e* a temelor în *ja* ca şi în limba literară: *vode'* — *vòde*, plsl. *vody*, dar *duše*.

De asemenea şi locativul-dativul îl are pe *-i* dela temele moi: *že'ni* — *žèni*, plsl. *ženě*, dar *duši*. E de observat că velarele rămân nealterate înaintea terminaţiunii: *nógi*, *rúki*, *de'v(f)ki*, *slúgi* (cf. Vaillant, *Zlatarić*, II, p. 49).

La instr. sg. avem aceeaşi terminaţiune *-om* ca în limba literară: *vodóm* — *vòdōm*, cu *-m* împrumutat masculinelor şi neutrelor. Inovaţia aceasta datează din a doua jumătate a secolului al XIII-lea (v. Leskien, *Grammatik*, p. 431; Vaillant, *Zlatarić*, II, p. 12). Iată un indiciu sigur care dovedeşte că plecarea Caraşovenilor din Peninsula Balcanică nu s'a putut întâmpla înainte de sfârşitul sec. XIII.

La plural, nominativul-acuzativul are *-e* dela temele moi, ca şi

limba literară: *rúke* — r ū k e, pls. ruky, dar zmiĵe. Genitivul plural, întocmai ca și la masculine și neutre, este de două origini. Precum *konj II*, *volov II* reprezintă vechiul genitiv moștenit din slava comună *volovŭ, la fel și *slif*, *žen II* sunt corespondentele directe ale lui *slivŭ*, *ženŭ*¹⁾. De asemenea precum genitivul pl. în *-i* al masculinelor și neutrelor (v. p. 161) este de fapt locativul *-ixŭ*, la fel și terminațiunea *-a* al genitivului plural feminin este identică cu terminațiunea locativului: *dáska* gen., *nóga* loc. corespund formelor paleoslave *dŭskaxŭ*, *noĝaxŭ*. Terminațiunea aceasta *-a* nu poate fi deloc considerată ca fiind acel *-ā* al genitivului pl. din limba literară (*n ó g ā*), precum a presupus-o Živojnović (v. *Živ.*, II, p. 66 și *Miletič*, p. 163)²⁾. Genitivele cu *-ā* apar în s.-cr. lit. dela începutul sec. XV, rar prin sec. XIV (v. Leskien, *Grammatik*, p. 435). Cum această inovație lipsește graiului Carașovenesc, am putea așeza migrația lor în Banat înainte de secolul al XV-lea, deci în secolul al XIV (am văzut mai sus că în secolul al XIII-lea trebuia să fi fost încă în mijlocul graiurilor ștokaviene ca să primească terminațiunea *-om* a instr. sg. f.). Totuși e posibil ca *-ā* dela gen. pl. să fi pătruns mai târziu în graiurile din care s'a despărțit graiul carașovenesc.

Locativul plural în *-a* este, după cum am văzut mai sus, continuarea directă a locativului slav comun în *-axŭ*. Firește trebuie să ținem seamă de căderea lui *h* final, v. p. 110.

Dativul pl. împreună cu instrumentalul sunt de asemenea arhaice; în slava comună *-amŭ* și *-ami*.

¹⁾ Miletič are *pet ok* (v. *Miletič*, p. 163).

²⁾ Rešetar (*Štok. Dial.*, p. 161—162) a întâlnit în unele graiuri din Montenegro terminațiunea *ā h* la m. n. și f. (sau *-i h* la temele în *i*) pentru gen. pl. D-sa o explică în felul următor: la *-ā* al genitivului plural s'a adăugat un *h* dela locativ după analogia declinării pronomelor și adjectivelor care are o singură terminațiune pentru genitiv-locativ. Vedem deci că și aiurea s'a întâmplat aceeași influență a flexiunii pronominale asupra celei nominale ca și la Carașova. În Montenegro și în regiunile învecinate însă această influență s'a exercitat după ce gen. pl. a primit pe *-ā* final. La Carașova terminațiunea *-a* dela gen. pl. nu poate fi același *-ā* ca cel de sus, căci ar trebui să o găsim și la masculine și neutre (cf. în Montenegro *j u n a k a h*). În graiul carașovenesc terminațiunile **-i h* și **-a h* dela loc. pl. m. n. și f. au trecut cu tot cu vocală la genitiv, pierzând firește mai târziu pe *h* final.

Deci atât la masculine-neutre cât și la feminine, graiul carașovenesc prezintă la loc.-dat.-instr. pl. terminațiuni arhaice în opoziție cu serbo-croata literară. La Carașova avem *-i* (*ih), *-am* (*om), *-i* și *-a* (*ah), *-am*, *-ami*, pe când în limba literară există câte o singură terminațiune pentru tustrele cazurile: *-ima* și *-ama*. Inovația aceasta datează de prin sec. XVI; e deci natural să nu fi pătruns până în graiul carașovenesc. În privința aceasta graiul din Carașova stă pe aceeași treaptă de desvoltare ca și dialectele čaka-viene (v. Leskien, *Grammatik*, p. 419).

FEMININELE ÎN -I

La sg., afară de instr. nu e de făcut nicio observație. În *instr. mentalul* însă prezintă terminațiunea *-om* dela temele în *a*. Aceeași trecere a lui *-om* la temele în *i* se întâlnește literatura ștokaviană încă din sec. XIV (v. Leskien, *op. cit.*, p. 431). Ca o urmă a vechiului instr. **pamet' u* < *pametju < *pameťjo* trebuie considerat *t'* din forma *pamet'óm*. De altfel același lucru îl avem și în formele literare: *milostjom* (v. Leskien, *loc. cit.*).

La plural materialul adunat oferă puține exemple. Totuși, cu ajutorul lui *úši*, *óci* care, deși sunt foste duale, se declină ca și pluralul temelor în *i*, putem să reconstruim toată paradigma. La *nom. - a c.* avem terminațiunea *-i*: *nom. váši*, *óci*, *ac. ple't'i*, *óci* (cf. s.-cr. lit. *nom.-ac. stvárī*; *plsl. nom.-ac. tvari*). La *gen.-loc.* terminațiunea este tot *-i*: *gen. váši*, *óci*, *loc. uší* II (cf. s.-cr. lit. *gen. stvárī*, *loc. stvárīma*; *plsl. gen. tvariĵi*, *loc. tvariĵū*). Am văzut mai sus că, atât la fostele teme în *o* (*jo*), cât și la cele în *a* (*ja*), *gen.-loc. pl.* are tendința să se confunde, după analogia flexiunii pronomelor și a adjectivelor. La fel și la temele în *i*. Locativul lui *váši* este probabil *váši, aceeași formă ca și *gen.*, identic cu locativul *grudī* II. La *úši*, *óci* am așteptat să avem la *gen.-loc.* terminațiunea dualului **-ij u* (cf. s.-cr. lit. *gen. óčij ū*, *úšij ū*). Însă după analogia *gen.-loc. al* temelor în *i* ca *váši, și aici terminațiunea la *gen.-loc.* e *-i*: *gen. óci*, *loc. uší*. De altfel aceeași adaptare la flexiunea pluralului temelor în *i* s'a întâmplat și în limba literară pentru genitiv care are și

forma *òčī, ùšī*. Unele graiuri (Ragusa, graiurile sud-vestice) au numai *òčī, ùšī* la gen. pl. (v. Vaillant, *Zlatarić* II, p. 51).

La dat.-instr. formele probabile sunt: dat. *grudimam (cf. *očimam* II), instr. *grudimami* *očimami* II (dar și *očīma*). Nașterea acestor terminațiuni s'a întâmplat în felul următor: Limba serbo-croată literară are la dat.-instr. (și la loc.) *-ima* în loc de *-imū, -imi (-ixū)*. Terminațiunea aceasta este în parte dela dual, anume *-a (-īma)* (v. Leskien, op. cit., p. 439). Vocala *-i-* ar putea fi dela nom.-ac.-gen., dar tot așa de bine se putea generaliza cu toată terminațiunea de dat.-instr. dela formele de dual foarte des întrebuințate *ušīma, očīma*¹⁾. La fel și în graiul Carașovenesc, dela dat.-instr. *očīma (cf. instr. *očīma*) s'a născut un dat.-instr. *grudimam. Formele acestea terminate în *-a* au fost pe urmă apropiate de formele temelor în *a*: precum *-om* (instr. sg.) a pătruns dela temele în *a* la temele în *i*, la fel și *-am* (dat. pl.) împreună cu *-ami* (instr. pl.). Din *grudimam dat.-instr. s'a făcut pe de o parte dat. *grudimam (cf. *očimam* II), pe de alta, instr. *grudimami*. *očimami* II. Însă precum la instr. avem *očimami* II — *očīma*, tot așa și la dat. e probabil că există *očimam* II — *očīma.

FLEXIUNEA ADJECTIVELOR

În limba serbo-croată literară flexiunea determinată a adjectivelor se deosebește foarte puțin de cea nedeterminată. În marea lor majoritate formele celor două flexiuni sunt identice; ceea ce totuși le deosebește este intonația și cantitatea: cf. nom. sg. f. nedeterminat *n ò v a* — determinat *n ò v ā*; instr. sg. f. nedeterm. *ž út ō m* — determ. *ž út ō m*. În graiul carașovenesc, în urma pierderii cantității și a intonației, flexiunea determinată e aproape identică cu cea nedeterminată (cf. Bel., p. 427—428). Singura deosebire este terminațiunea *-i* dela nom.-ac. sg. al masculinelor determinate. De altfel, întocmai ca în graiurile Serbiei de Sud-Est, forma determinată sau nedeterminată nu se întrebuințează consecvent, ci cele două forme pot sta una pentru alta (cf. Bel., loc. cit.).

¹⁾ V. Vaillant, *Zlatarić* II, 47—48, 51, 68, 74—76.

Din cauza acestei confuzii între forma nedeterminată și determinată a adjectivului, și accentuarea acestor două forme a suferit turburări (cf. Bel., loc. cit.). Deosebirea de accentuare de tipul *dòbar*, *dòbra*, *dòbro* — *dòbrī*, *dòbrā*, *dòbrō* pare a fi dispărut. Adjectivul poate fi accentuat sau ca forma nedeterminată, sau ca cea determinată. De aici fluctuații ca de ex. *vęlika* — *velika* (*vělikā* determ. — *velika nedeterm. v. Belić, *Akcenatske studije*, p. 126) amintită la p. 37, cu toate că amândouă formele sunt determinate după sens. La fel se explică accentul lui *dobrómu* (v. p. 167, nota 4) și *dobrému* II (v. p. 167, nota 4), în s.-cr. lit. *dòbrōmu* determ., *dòbrījem* nedeterm. — *dòbrījem* determ.

În limba serbo-croată o seamă de adjective au numai forma determinată. Judecând după materialul adunat de mine, se pare că în graiul carașovenesc avem cam aceleași adjective numai la forma determinată ca în limba literară, de ex.: *divji* « sălbatic » (*dìvljī*, *dìvijī*), *magaręti* « măgăresc » (*magaręcī*), *mali* « mic » (*māli*), *stražni* « posterior » (*stražnjī*), *sredni* « mijlociu » (*srednjī*), *uskrsni* « de Paști » (*uskrsnjī*). La fel și singurul comparativ notat de mine: *mladęi* « mai tânăr » (cf. Leskien, *Grammatik*, p. 377). Totuși lui *sīnjī* s.-cr. lit. îi corespunde *sin'* « albastru ».

În cursul anchetei am notat foarte multe adjective, dar de obicei la nom. sg., rar la nom. pl. Pentru restul cazurilor, din motivele expuse la p. 145, sunt extrem de puține exemple. Totuși, și din acest material redus, putem să ne facem o idee despre flexiunea adjectivelor.

Masculin și neutru

Singular:

Nom. *zal*, *sin'*, *doba^{ar}*, *star*, *běl*, determ. *bęli*, *gluf*, *plaf*, m. ¹⁾.
slátko, *červęno*, *bęlo*, *kiselo*, *stáro*, *dóbro*, *prole'tno*, *pilet'e*, n. ²⁾.

¹⁾ *Zal* « rău » (*zao*, *zla*), *sin'* « albastru » (*sīnjī*), *doba^{ar}* « bun » (*dobar*), *star* « bătrân » (*star*), *běl* « alb » (*bijel*), *gluf* « surd » (*gluh*), *plaf* « blond » (*plāv*).

²⁾ *Slátko* « dulce » (*sladak*, *slatka*), *červęno* « roșu » (*crven*), *kiselo* « acru » (*kiseo*), *prole'tno* « de primăvară » (*proletnji*, *-njā*, *-njē*), *peče'ne pilet'e* « friptură de pui » (*pileći*, *-ca*, *-cé*).

Ac. *zal*¹⁾.
 Gen. *slátkoga, stárog*²⁾.
 Loc. *dobrim, pre'dn'im*³⁾.
 Dat. *dobrómu*⁴⁾.
 Instr. *málkim, stn'im*⁵⁾.

Feminin

Singular:

Nom. *pre'sna, zla, studé'na, dóbra, žl'ta, ste'lna*⁶⁾.
 Ac. *le'pu, de'snu, ste'lnu, šúvu*⁷⁾.
 Gen. *zle* II.
 Loc. *šúv(u)oï*⁸⁾.
 Dat. *váduvoï*⁹⁾.
 Instr. *belóm, že'skom*¹⁰⁾.

Maseulin și feminin

Plural:

Nom. *zli, glúvi, plávi, mládi, múdri* m.¹¹⁾.
nóve, ve'te, l'úte, be'le, stáre f.¹²⁾.

¹⁾ *I'mamo zal put kod nás* «avem drum rău pe la noi».

²⁾ *Slátkoga* v. p. 154, nota 1. *Kod stárog sváta* «la nănașul cel mic (v. glosar)».

³⁾ *U' dobrim stánu* «în stare bună». *Na pre'dnim dríku* «pe dricul dinainte (al carului); sur l'avant-train (d'une voiture)», (pre'dnjî).

⁴⁾ *Kóvu dobrómu ne tre'ba bič* «calului celui bun nu-i trebuie biciu».

⁵⁾ *Málkim* v. p. 154, nota 1. *S stn'im kámeňam* «cu piatră vânăată (se stropește via)».

⁶⁾ *Pre'sna* «proaspătă» (priješan), *studé'na* «v. p. 154, nota 1» stúden, studèna; stúdenî, -nâ), *žl'ta* «galbenă» (žut), *kráva ste'lna* «vacă a fâta» (stelna).

⁷⁾ *Naprávil sam izu le'pu* «mi-am făcut o casă frumoasă» (lijep). *Te'glim na de'snu* «trag la dreapta cu (carul, pe șosea) (dèsnî, dèsnâ). *I'mam je'nu krávu ste'lnu* «a o vacă a fâta». *Na šúvu* «la stânga» (šúvaka).

⁸⁾ *Boli me st'ce; na šúv(u)oï stráni* «mă doare inima»; la partea stângă».

⁹⁾ *Zámašno váduvoï že'ni* «e greu pentru femeia văduvă».

¹⁰⁾ *Belóm* v. p. 152, nota 1. *Obal'e'va že'skom vódom* «opărește (rufele) cu apă fierbinte», (žežak, žeška).

¹¹⁾ *Mládi* «tineri» (mlad); *múdri zúbi* «măselele de minte» (múdar).

¹²⁾ *Nóve* «nouă» (nov), *ve'te* «vechi» (vet), *pet'úrke l'úte* «bureți iuți (buni de mâncat)» (ljut).

Ac. *mámine* f. ¹⁾.
 Gen. *stári* ²⁾.
 Loc. *stari* II ³⁾.
 Dat. *dobré m* II ⁴⁾.
 Instr. *gr' bavimi* ⁵⁾.

Și la adjective diferența între flexiunea tare și flexiunea moale se reduce la foarte puțin lucru. Din acest punct de vedere e interesantă forma *prole' tn' o* unde avem un *o* final, în loc de *e*, dela temele în *o*. Un fenomen analog a fost relevat de Belic' (v. Bel., p. 430).

Singularul masculin și neutru al adjectivelor carașovenești prezintă o deosebire importantă în comparație cu flexiunea literară a adjectivelor. Locativul, în loc să aibă terminațiunea - *o m*, - *o m u* asemănătoare cu aceea a dativului — intrată în flexiunea adjectivelor determinate din flexiunea tare pronominală (cf. loc. sg. m. n. plsl. *tomī*) — a păstrat o terminațiune mai veche, -*im*, dela flexiunea moale a adjectivelor determinate (cf. plsl. *nověmi* — *tūštimī*). În felul acesta locativul e identic cu instrumentalul (de altfel ca în paleoslavă la temele moi: instr. loc. *tūštijimī*, *tūštimī*, v. Leskien, *Grammatik der albulgarischen Sprache*, ed. 2 și 3, p. 144, 146—147). În ce privește celelalte cazuri nu e nicio observație de făcut. Cel mult putem să amintim că genitivul se prezintă, ca în limba literară cu -*a* final sau fără această vocală (*slátkoga* — *stárog*).

Singularul feminin e întocmai ca în limba literară. Instrumentalul *bełóm* are accentul formei nedeterminate (cf. s.-cr. lit. *bījēl*, *bījēla* nedeterm. — *bījēlī*, *bījēlā* determ.); e adevărat că după sens adjectivul pare a fi nedeterminat: *bełóm glavóm* «(om) cu capul alb» (cf. cele spuse mai sus, p. 166).

¹⁾ *Cóle mámine sam dal i'enoj de'v(f)ki sirakīni* «hainele mamei le-am dat unei fete sărace».

²⁾ *To smo mi čúli od náši stári* «acest lucru l-am auzit noi dela bătrânii noștri».

³⁾ *Stári* II v. p. 153 nota 7.

⁴⁾ *Dobré m konjám ne tréba bič* II «cailor celor buni nu le trebuie biciu».

⁵⁾ *Gr' bavimi*, v. p. 152, nota 7.

Paradigma pluralului, întocmai ca la flexiunea substantivelor, nu are o singură formă pentru dat.-instr.-loc. cum e în limba literară (de ex. dat.-instr.-loc. *novīm*), ci și la adjective ca și la substantive a păstrat vechea distincție a acestor trei cazuri. La locativ, firește, terminațiunea este egală cu cea a genitivului, cum e de altfel de cele mai multe ori și la substantive (v. p. 163) și cum era și în slava comună (cf. plsl. gen.-loc. pl. *novyjixŭ*). Am spus mai sus că contopirea genitivului pl. cu locativul pl. la substantive se datorește influenței flexiunii adjectivelor și, firește, a pronomelor. Prin urmare terminațiunea pentru gen.-loc. pl. este *-i*, mai vechiu **-ih* = (cf. plsl. gen.-loc. pl. *novyjixŭ* > *novyxŭ*.) Forma dativului *dobrem* II corespunde perfect formei literare *novijem*, care s'a născut din *novīm* (cf. plsl. *novyjimŭ* > *novymŭ*) influențat de flexiunea tare pronominală (cf. *tijem*, plsl. *tēmŭ*; v. Leskien, *Grammatik*, p. 374 și Vaillant, *Zlata ric' II*, p. 139). La fel și în graiul carașovenesc, dat. pl. din flexiunea tare pronominală are terminațiunea *-em*, de ex. *ovem* «acestora». Și în *dobrem* II, *e* este un *ε* închis, pe care însă D-na Colojoară nu l-a notat. În sfârșit instrumentalul (*gr'bavimi*) păstrează vechea terminațiune (cf. plsl. *novyjimi* > *novymi*).

COMPARAȚIA ADJECTIVELOR

Graiul carașovenesc construște comparativul în același fel ca și graiurile slave meridionale aparținătoare unei întinse arii care se întinde pe toată jumătatea orientală a Peninsulei Balcanice, adică cu ajutorul particulei *po* urmată de forma pozitivă a adjectivului (cf. Bel., p. 438; Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, p. 72). Iată câteva exemple: *pó_amanát* «mai târziu», *po lagáno*¹⁾ «mai încet», *pó_mlogo* «mai mult», *pó_niski* «mai joase», *pó_velik* «mai mare». De obicei particula *po* poartă acentul principal, pe când adjectivul are numai un accent secundar. Astfel trebuie înțeleasă notația *pó_amanát*. În

¹⁾ Printre exemplele date se găsesc și comparative (sau superlative) dela adverbe.

pó_vèlik am și notat un accent secundar pe întâia silabă a adjectivului. Totuși de două ori am auzit accentul numai pe adjectiv: *po lagáno* (bis).

Afară de aceasta am însemnat și două forme de comparativ vechiu sintetic: *više* «mai mult» (*višē*), *pó_višē* «idem» (cf. Bel., p. 440: *pó više*), *mlad'éji brat* «mezinul = fratele cel mai mic» *mlad'éji* (* și II) (cf. Bel., p. 439: *mlagjéji*). Forma din urmă e interesantă din două puncte de vedere. Întâi fiindcă ne arată că sufixul comparativului la Carașova continuă forma străveche -ěj- (de altfel ca în graiurile prizreno-timocene sau la Kruševac; cf. AfsI Ph., 25, p. 215), pe când în limba literară a fost înlocuit cu -ij-. În al doilea rând *mlad'éji* prezintă o interesantă contaminare a lui *mlagji* cu *mladéji sau mai de grabă sufixul -ěj- s'a adăugat la forma de comparativ *mlagji*.

Complementul comparativului se construiește, ca în limba literară, cu conjuncția *ne'go* (*ne go*): *I'van je pó_vèlik ne'go D'úreť* «Ioan e mai mare decât Gheorghe».

Comparativul de egalitate se formează cu adverbele *táki... kakón*: *I'van ne táki bogat kakón ja* «Ioan nu e atâta de bogat ca mine».

Superlativul relativ se formează cu ajutorul particulei (accentuate ca și *pó*) *náji* urmată de adjectiv (sau de forma comparativului dacă există): *náji_bogat* «cel mai bogat»; *náji_mloge su žé'ne dobre za rád'u*, frază repetată de subiect *náji_višē su... «cele mai multe femei sunt harnice = sunt bune la muncă»* (cf. Bel., p. 441: *nájviše*).

Superlativul absolut se construiește cu adverbul *jáko* urmat de adjectiv: *já'ko amanát* «foarte târziu», *jáko účēn* «foarte învâțat», *jáko rano* «foarte de timpuriu», sau cu particulele *pri*¹⁾: *primlogo* «prea mult».

¹⁾ Cf. Vaillant, Zlatarić II, p. 192; despre «pseudo ikavismul» *pri* < *prě* — v. p. 72.

FLEXIUNEA PRONUMELOR

PRONUME PERSONALE

1-a persoană

2-a persoană

Singular

Nom. <i>ja</i> ¹⁾ .	<i>ti</i> ⁷⁾ .
Ac. <i>měj'ne, me</i> ²⁾ .	<i>te'be, te</i> ⁸⁾ .
Gen. <i>měj'ne</i> ³⁾ .	<i>te'be</i> II ⁹⁾ .
Loc. <i>mě'ni</i> II ⁴⁾ .	<i>te'bi</i> II ¹⁰⁾ .
Dat. <i>měj'ni</i> II, <i>mi</i> ⁵⁾ .	<i>te'bi</i> II <i>ti</i> ¹¹⁾ .
Instr. <i>mnom</i> ⁶⁾ .	<i>tóbom</i> ¹²⁾ .

1-a persoană

2-a persoană

Plural

Nom. <i>mi</i> ¹³⁾ .	<i>vi</i> ¹⁶⁾ .
Ac. <i>nas</i> II, <i>ni</i> ¹⁴⁾ .	<i>vas</i> II, <i>vi</i> ¹⁷⁾ .
Gen. <i>nas</i> ¹⁵⁾ .	<i>vas</i> II ¹⁸⁾ .

¹⁾ *Ia sam popívál* « eu am cântat » (j â).

²⁾ *Ne sřrdí se na mě'ne* « nu te supăra pe mine » (m è n e). *Si mě zgázil ná_nogu* « m'ai călcat pe picior » (m e).

³⁾ *Da dód'ěš za večě'ru kod mě'ne* « să vii de seară la mine » (m è n e).

⁴⁾ *Po mě'ni do'd'u de'ca* II « după mine vin copii ».

⁵⁾ *Dař mi ěě'nu čášu vóde* « dă-mi un păhar de apă » (m i). *Dař mě'ni* II « dă-mi mie ».

⁶⁾ *Te'glím za mnóm* « trag după mine » (m n ô m).

⁷⁾ *Ti si popívál* « tu ai cântat » (t î).

⁸⁾ *Īuril sam se za tóbom i sam te stígal* « am fugit după tine și te-am ajuns » (t è b e, t e).

⁹⁾ *Kot te'be* II « la tine ».

¹⁰⁾ *Po te'bi mi přítíl* II « prin tine mi-a trimis vorbă ».

¹¹⁾ *Dřš dóbri ěářce da tí ne otpádne* « ține bine oul să nu-l scapi » (t i). *Te'bi sam pustíl* II « ție ți-am trimis ».

¹²⁾ *Tóbom*, v. nota 8 (t o b ô m).

¹³⁾ *Mi smo činili róbotu* « noi am făcut robotă, clacă (înainte de a. 1848) » (m î).

¹⁴⁾ *Da ni čikáju* « să ne aștepte ».

¹⁵⁾ *Kod nás ne išla křša odávna* « la noi n'a plouat de mult » (n â s).

¹⁶⁾ *Vi ste popíváli* « voi ați cântat » (v î).

¹⁷⁾ *Vi ve'dě(í)l* II « v'a văzut ».

¹⁸⁾ *Kod vás* II « la voi ».

Loc. <i>námi</i> II ¹⁾ .	<i>vámi</i> II ⁴⁾ .
Dat. <i>nam</i> II, <i>nim</i> II ²⁾ .	<i>vam</i> II, <i>vim</i> II ⁵⁾ .
Instr. <i>námi</i> II ³⁾ .	<i>vámi</i> II ⁶⁾ .

3-a persoană

	Masculin	Singular	Feminin
Nom.	<i>on</i> ⁷⁾ .	<i>óna</i> ¹²⁾ .	
Ac.	<i>ga</i> ⁸⁾ .	<i>ju</i> ¹³⁾ .	
Gen.	<i>ňe'ga</i> II.	<i>ňe</i> ¹⁴⁾ .	
Loc.	<i>ňim</i> II ⁹⁾ .	<i>ňoi</i> II ¹⁵⁾ .	
Dat.	<i>ňe'mu, mu</i> ¹⁰⁾ .	<i>ioi</i> ¹⁶⁾ .	
Instr.	<i>ňim</i> ¹¹⁾ .	<i>ňom</i> II ¹⁷⁾ .	
		Plural	
	Masculin	Feminin	
Nom.	<i>óni (oni)</i> ¹⁸⁾ .	<i>óne (one)</i> ¹⁹⁾ .	
Ac.	<i>ii, i</i> ²⁰⁾ .		

¹⁾ *Po námi* II «prin noi».

²⁾ *Nam su dáli* II «ni-au dat» *Su nim pustili* II «ni-au trimis».

³⁾ *S námi* II «cu noi».

⁴⁾ *Po vámi* II «prin voi».

⁵⁾ *Sam vim dal* II «v'am dat».

⁶⁾ *S vámi* II «cu voi».

⁷⁾ *On je popivál* «el a cântat» (ò n).

⁸⁾ *Uv(y)atíl ga za šiju* «l-a prins pe după gât» (g a).

⁹⁾ *Pó nim* II «prin el».

¹⁰⁾ *Lam da dam i ne'mu da je* «îi voiu da și lui să mănânce» (n j è m u). *Dal sam mu na ve'ru* «i-am dat (vândut) pe credit» (m u).

¹¹⁾ *Sáš nim* «cu dânsul» (n j î m).

¹²⁾ *O'na popivála* «ea a cântat» (ò n a).

¹³⁾ *Vika ju u igru* «(flăcăul) o chiamă (pe fată) la joc (dans)» (j u).

¹⁴⁾ *I'de pára iš ne'* «ies aburi din ea (din apă)» (n j ê).

¹⁵⁾ *Po noi* II «prin ea».

¹⁶⁾ *Ioï ne'na* «tatăl ei» (n j ô j, j o j).

¹⁷⁾ *Sáš nom* II «cu ea».

¹⁸⁾ *O'ni su popiváli* «ei au cântat» (ò n i). *Oni_ga úzmu* «ci îl iau» (despre accentul *oni* v. p. 52, nota 1).

¹⁹⁾ «*óne popiváju* «ele cântă». *Oné su popivále* «ele au cântat» (ò n e).

²⁰⁾ *Blagostva ii* «îi binecuvântă». *Vikam i na rúčak* «îi chemăm la masă». *Ove' že'ne da ii vikamo na svábu* «pe aceste femei să le chemăm la nuntă» (n j î h, i h).

Gen.	<i>ni</i> II ¹⁾ .
Loc.	<i>ni</i> II ²⁾ .
Dat.	<i>im</i> ³⁾ .
Instr.	<i>imi</i> II ⁴⁾ .

PRONUME REFLEXIV

Ac. *se*.Dat. *se'bi* II *si* ⁵⁾.

Din paradigmele acestea au nevoie de explicație formele: *me'ni* II loc.-dat- sg. 1-a pers., *te'bi* II loc.-dat., sg. 2-a pers., *ni*, *vi* ac. pl. 1-a și 2-a pers., *nam* II, *vami* II loc.-instr. pl. 1-a și 2-a pers., *nam* II, *nim* II, *vam* II, *vim* II dat. pl. 1-a și 2-a pers., *im* loc. instr. sg. m. 3-a pers., *iu* ac. sg. f. 3-a pers.

În *me'ni* II, *te'bi* II e ciudat *e*. Nu se datorește cumva asimilării *e-ě* > *ě-ě* din epoca în care exista încă *tebě*? Totuși în *se'bi* II dat. pron. refl. am auzit un *e*.

Ni, *vi* sunt formele atone străvechi, corespunzătoare lui *ny* ac. pl. aton din paleoslavă. Se găsesc în graiurile slave meridionale din jumătatea orientală a Peninsulei Balcanice. Se știe că *n* e din celelalte graiuri s.-cr. este o formă nouă construită după modelul acuzativului pl. al substantivelor masculine și feminine (v. B e l., p. 403). E greu de explicat de ce formele *nam* II, *vami* II loc. pl. 1-a și 2-a pers. au fost împrumutate dela instr. Loc. și instr. pl. coincid la substantivele masculine și neutre. Să fie oare aceasta o influență a flexiunii substantivelor? De altfel aceasta este una din treptele prin care s'a ajuns la forma literară *n a m a* loc.-dat.-instr. La Carașova dativul pl. 1-a și 2-a pers. are încă forme arhaice *nam* II, *vam* II (plsl. *namŭ*, *vamŭ*); numai formele atone *nim* II, *vim* II, au primit câte un *m* final dela formele tonice.

¹⁾ *Kód ni* II « la ei ».

²⁾ *Pó ni* II.

³⁾ *Ovim dicám im tre'ba i'e'lo* « acestor copii le trebuie de mâncare » (i m).

⁴⁾ *Saš imi* II.

⁵⁾ *Sam se'bi sam ućinil zlo*. II « mi-am făcut rău mie însumi ». *Skal'al si košul'u* « și-a murdărit cămașa ».

Locativul sg. m. 3-a pers. *ŕim* II e egal cu instrumentalul (cf. plsl. loc. *jemŕi*, instr. *jimŕi*). Particularitatea aceasta e împrumutată din flexiunea adjectivelor (v. p. 168), o regăsim și la pronumele posesive (v. mai jos p. 177).

În ce privește pe *ju* e de observat că aceasta este singura formă carașovenească; am notat-o de mai multe ori (cf. Bel., p. 410). În limba literară *ju* (< *jŕ*) s'a păstrat numai când este urmat de auxiliarul *je*; în toate celelalte poziții a fost înlocuit de forma nouă *je*. (Pentru răspândirea dialectală a lui *ju* v. Vaillant, *Zlatarić* II, p. 179).

PRONUME POSESIVE

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
Nom.	<i>moj, naš</i> ¹⁾ .	<i>mŕja, naša</i> ²⁾ .	<i>mŕje</i> ³⁾ .
Ac.	<i>moje'k</i> II, <i>našeg (bráta)</i> II.	<i>mŕju</i> II.	<i>svŕje</i> ⁴⁾ .
Gen.	<i>moje'g (bráta)</i> II, <i>našeg</i> II.	<i>mŕje</i> ⁵⁾ .	
Loc.	<i>moje'm</i> II, <i>našim</i> ⁶⁾ .	<i>mojŕj, tv oj ŕj</i> II ⁷⁾ .	
Dat.	<i>mŕjemu, našemu</i> ⁸⁾ .	<i>mojŕj</i> II.	
Instr.	<i>moje'm</i> II, <i>našim</i> II ⁹⁾ .	<i>mŕjom</i> II ¹⁰⁾ .	

Plural

Nom.	<i>mŕji</i> II, <i>tvŕji</i> II, <i>naši</i> II.	<i>mŕje</i> II, <i>naše</i> II.
Ac.	<i>mŕji</i> II, <i>naši</i> II.	» »

¹⁾ *Brát moj* «fratele meu» (m ŕj). *Gospŕdin naš je jáko účen* «preotul nostru e foarte învățat» (n a š).

²⁾ *Mŕja že'na* «nevastă-mea» (m ŕja). *Náša cára* «țara noastră» (n a š a).

³⁾ *I'me mŕje* «numele meu» (m ŕje).

⁴⁾ *De'te svŕje*, v. p. 4. (sv ŕje).

⁵⁾ *Brat mŕje že'ne* «fratele nevastei mele» (m ŕj e).

⁶⁾ *Pŕ mlogo su lú'd'e u našim se'lu ú dobrim stánu* «cei mai mulți oameni din satul nostru sunt cu stare» (n a še m).

⁷⁾ *U mladŕni mojŕj* «în tinerețele mele» (m ŕj ŕj). *Ne véruj se nŕti u tv oj ŕj pázu ki* II (proverb) «nu te încrede nici în sânul tău» (tv ŕj ŕj).

⁸⁾ *Ne'na slúgi mŕjemu* «tatăl slugii mele» (m ŕje m u).

⁹⁾ *S moje'm brátam; s našim brátam* II «cu fratele meu; cu fratele nostru».

¹⁰⁾ *S mojŕm seštrŕm* II «cu sora mea».

Gen.	<i>móji, náši, n á š i</i> II ¹⁾ .
Loc.	<i>mojt</i> II, <i>náši</i> II ²⁾ .
Dat.	<i>moje'm</i> II, <i>tvoje'm, nášim</i> II ³⁾ .
Instr.	<i>moje'mi</i> II, <i>tvoje'mi</i> II, <i>nášimi</i> II.

La singular există o deosebire importantă între flexiunea carașovenească a pronumelor posesive și cea din limba literară. În limba literară avem o singură formă pentru dat.-loc. ca și la flexiunea substantivelor, sau locativul, păstrându-și forma veche, e totuși apropiat de dativ (dat.-loc. *n a ș e m u*, sau dat. *n a ș e m u*, loc. *n a ș e m*, cf. plsl. dat. *našem*, loc. *našemi*). În graiul din Carașova însă locativul a împrumutat terminațiunea *-em, -im* dela locativul adjectivului determinat (flexiunea dură și moale) întocmai ca și pron. pers. m. 3-a pers., v. p. 174. În felul acesta există un paralelism perfect între flexiunea adjectivelor, a pronumelui personal 3-a pers. și cea a pronumelor posesive, anume la singular locativul e identic cu instrumentalul (v. p. 168), în paradigma noastră loc.-instr. *moje'm, nášim*.

Nici la plural graiul carașovenesc nu prezintă identitatea cazurilor dat.-instr.-loc. ca în limba literară (la flexiunea substantivelor, adjectivelor și pronumelor), ci, întocmai cum am văzut mai sus la substantive, adjective, și pronume personale (p. 169), acest grai deosebește net aceste trei cazuri. Locativul este identic cu genitivul (gen.-loc. *náši* < *n a š i h, plsl. *našixú*). Dativul dela *móji, tvoji* a împrumutat terminația dela declinarea dură a demonstrativelor (*tvoje'm*, cf. dat. pl. *ove'm*, plsl. *ověmü*), de altfel ca în dialectele sudice s.-cr. dat.-instr.-loc. pl. *m ò j i j e m*); același lucru l-am avut și la adjective (v. p. 169). Același vocalism *e* îl întâlnim și la instr. pl. *moje'mi, tvoje'mi* precum și la loc.-instr. sg.

Pentru persoana a treia am un singur exemplu de pronume posesiv, anume *n'inoga*: *Oní ga úzmu . . . za sína n'inoga* « ei îl

¹⁾ *Od móji óci* v. p. 154, nota 13 (*m ò j i h*). *Od náši stáři* v. p. 168, nota 2. *I z n á š i g r a d í n a* II « din grădinile noastre » (*n a š i h*).

²⁾ *U mojt rúka* II « în mâinile mele » (*m ò j i m*). *U náši gradina* II « în grădinile noastre » (*n a š i m*).

³⁾ *Moje'm koňám* II « cailor mei ». *Dicám tvoje'm* « copiilor tăi » (*t v ò j i m*; *t v ò j i j e m*).

iau (îl adoptă) drept fiu al lor» (cf. forma dialectală *njih an, njih na, njina* «al lor, a lor», Leskien, *Grammatik*, p. 370).

PRONUME DEMONSTRATIVE

	Masculin	Singular	Feminin	Neutru
Nom.	<i>ové'j, oné'j</i> ¹⁾ .	<i>ová, oná</i> ²⁾ .		<i>to</i> ³⁾ .
Ac.	<i>ovóga, onóga</i> ⁴⁾ .	<i>ovú</i> II.		<i>to, ovó, onó</i> ⁵⁾ .
Gen.	<i>ovóga, ovók, onóga</i> ⁶⁾ .	<i>te, oné'</i> ⁷⁾ .		
Loc.	<i>ové'm</i> II ⁸⁾ .	<i>ovó'i</i> II ⁹⁾ .		
Dat.	<i>tómu, ovómu</i> ¹⁰⁾ .	<i>ovó'i</i> ¹¹⁾ .		
Instr.	<i>(tim) tem, ové'm</i> ¹²⁾ .	<i>ovóm</i> II ¹³⁾ .		
		Plural		
Nom.	<i>oní</i> II, <i>óni</i> ¹⁴⁾ .	<i>oné'</i> II).		<i>oná</i> II.
Ac.	<i>oní</i> II.	<i>ové'</i> ¹⁵⁾ .		
Gen.		<i>oví</i> II ¹⁶⁾ .		

¹⁾ *Koň ové'j'h'* «calul acesta» (despre *j'h'* v. p. 126). *Oné'i drúgi me vikál, ne óve'j'h'* «celălalt m'a strigat, nu acesta» (ò v ā j, ò n ā j).

²⁾ *Oná máma* «mama aceea» (ò n ā).

³⁾ *Što se skúpe u je'dno, to su bŕkari* «cei care se adună (se întovărășesc) la olaltă aceia sunt bārcari (tovarāși la o stānā)» (t ò).

⁴⁾ *Ovóga člove'ka* «pe acest om» (ò v o g ā). V. și p. 146, nota 10. *Onóga što su se'kli líbru sās nim* «pe acela cu care au tăiat moneda de 10 bani» (ò n o g a).

⁵⁾ *To*, v. p. 168, nota 2. *Ne slóbodno da činiš ovó i onó* «nu e voie să faci cutare și cutare lucru» (ò v ò, ò n ò).

⁶⁾ *Ovók člove'ka* «a acestui om».

⁷⁾ *S te části*, v. p. 154, nota 2 (t ê). *Oné' nót'i* (ibidem) (ò n ē).

⁸⁾ *U ové'm obóru* II «în această curte».

⁹⁾ *U ovó'i izi* II «în această casă».

¹⁰⁾ *Tómu ditě'tu* «acelui copil» (t o m u). *Ovómu člove'ku* «acelui om» (ò v o m ū).

¹¹⁾ *Ovó'i žé'ni úmŕl muš* «acelei femei i-a murit bărbatul» (ò v ò j).

¹²⁾ *Tim, tem*. Informatorul a zis întâiu *s tim* și s'a corijiat îndată *s tem otráv : žé'na...*, v. p. 4. *S ové'm člove'kam* «cu acest om» (ò v i j e m).

¹³⁾ *S ovóm žé nom* II «cu această femeie».

¹⁴⁾ *O'ni mládi* «aceia, tinerii însurăței» (ò n i).

¹⁵⁾ *Ové' žé'ne*, v. p. 172, nota 20, (ò v ě).

¹⁶⁾ *I'žé oví lúd i* II «casele acestor oameni». *Oví žen* II (ò v i h).

Loc.	<i>oví</i> II ¹⁾ .
Dat.	<i>ově'm</i> II, <i>ovím</i> ²⁾ .
Instr.	<i>ově'mi</i> II.

Paradigma demonstrativelor prezintă aceleași particularități ca și flexiunea adjectivelor și posesivelor. Anume la singular și aici locativul diferă de dativ. Putem aminti aici și un locativ luat din textele lui Miletic: *uf* ³⁾ *tím bunàru* (v. Miletic. p. 165) « în acea fântână ». Vedem că și aici forma a fost refăcută după flexiunea moale a adjectivului. Și aici locativul este identic cu instrumentalul sau cel puțin cu una din cele două variante ale instrumentalului.

La plural locativul e egal cu genitivul (ca la substantive, adjective și pronume posesive), iar instrumentalul are terminațiunea *-mí* (ca la substantivele feminine și la adjective). Prin urmare și aici trei forme deosebite pentru dat.-instr.-loc, în opoziție cu limba literară unde cele trei cazuri au o singură formă.

E interesant că în graiul unuia și același individ întâlnim, pe de o parte, formele etimologice instr. sg. *tem*, *ově'm* (cf. plsl. *těmí*, *ověmí*), dat. pl. *ově'm* (cf. plsl. *ověmŭ*), pe de altă parte, formele împrumutate din flexiunea adjectivelor (determinate) sau din flexiunea pronominală moale instr. sg. *tím*, dat. pl. *ovím* (cf. Leskien, *Grammatik*, p. 365: *tím*, *òním* — *tíjem*, *òníjem*).

PRONUME INTEROGATIVE ȘI RELATIVE

Masculin și Femenin	Neutru
Nom. <i>koj</i> ⁴⁾ .	<i>što</i> ⁵⁾ .
Ac. <i>kóga</i> II, <i>kog(k)</i> II, <i>kok</i> II ⁶⁾ .	<i>što</i> , ⁷⁾ .

¹⁾ *U oví obóri* II « în aceste curți ».

²⁾ *Ově'm dicám* II « acestor copii ». Informatorul I a zis întâiu *ově'm* și s'a corijat îndată *ovím dicám* ..., v. p. 173, nota 3.

³⁾ Eu n'am auzit niciodată forma *uf* pentru prepoziția *u* « în » în tot cursul anchetei și în conversațiile pe care le-am avut la Carașova.

⁴⁾ *Koj čókt'ě na vráti?* « cine bate la ușă? » (*k ò j í*). *Koj ukrádě sejidán jájče, sútra ukrádě vóla* « cine fură azi un ou, mâne fură un bou ».

⁵⁾ *Člóvik što čtí bunári* « omul care face fântâni » (*š t o*).

⁶⁾ *Kok si vě'dě(i)l* II « pe cine ai văzut? ».

⁷⁾ *Što láš?* « ce vrei? » *Štó si kupil s t'ly'ga?* « ce ai cumpărat din târg? ».

Gen.	
Loc.	štem II ¹⁾ .
Dat. kómu II.	
Instr. kēm II ²⁾ .	štem ³⁾ .

	Masculin	Feminin
Nom.		kója ⁵⁾ .
Ac.		kóju II.
Gen.		kóje II.
Loc. kóim II ⁴⁾		kóioi II ⁶⁾ .
Dat.		kóioi II.
Instr.		kóiom II.

Mai amintim čij II m., čije II n. «al cui» čije'k⁷⁾.

Loc.-instr. n. štem pare a fi fost mai de grabă refăcut, cu ajutorul terminațiunei -em, din nom.-ac. što, decât din forma veche *čem precedată de poziția s, v. p. 121.

PRONUME NEHOTĂRÎTE

Nē'ki: če la dū'mre nē'ki «(se zice) că va muri cineva» (n e k i, v. p. 66). Nē'ki znak «vreun semn oarecare». Nē'sto «ceva» (v. p. 66). Nē tre'ba mi ništa od niotkog «nu-mi trebuie nimic dela nimeni» (n i š t a). Forma od niotkog e interesantă: În niotkog avem odată prepoziția od (cf. forma literară ni od kòga «dela nimeni») plasată între particula negativă ni- și pronumele interogativ (cf. ni k o «nimeni»); aceasta a fost considerată ca formând o unitate, astfel încât s'a simțit nevoia de a pune încă odată prepoziția⁸⁾.

¹⁾ Ū štem II «în ce?».

²⁾ S kēm si išal II «cu cine ai mers?».

³⁾ Š tem? «cu ce?» (č i j e m). Pentru s č —> š t — v. p. 121.

⁴⁾ U kóim obóru II «în care curte?».

⁵⁾ Kója kráva se otelila? «care vacă a fătat?» (k ò j ā).

⁶⁾ U kóioi izi II «în care casă?».

⁷⁾ Čije'k člove'ka koñ ove'ih'? «al cărui om e calul acesta» (č i j i, č i j e g a).

⁸⁾ Cf. it. con meco «cu mine»; meco < lat. mecum.

Od sváke fe'li « de tot felul (s v a k i). *Sváki dan* « totdeauna = în fiecare zi ».

Vas katanašák « toată armata » (v a s, plsl. vísi). *Líce sve* « toată fața » (nom. sg. n. s v e). *Po sve'mu* « cu totul » (s v è m u). *Svi su páori* « toți sunt țărani » (s v i).

Drúgi (v. p. 212; d r u g i). *Drúgo de'te* « alt copil ». *Za drúgoga* « de altul ».

NUMERALE

Cardinale	Ordinale
1. <i>je'dan, je'na, je'no</i> (j è d a n, - d n a, - d n o)	<i>pr'vi, pr'va, pr'vo</i> (p r v i)
2. <i>dva</i> m. și n., <i>dve</i> f.	<i>drúgi</i> (d r u g i)
3. <i>tri</i> (t r i)	<i>tre't'i, tre't'a, tre't'e</i> (t r e c i)
4. <i>četiri</i> (č è t i r i)	<i>četv'ri</i> (č è t v r i)
5. <i>pet</i> (p è t)	<i>pe'ti</i> (p è t i)
6. <i>šet</i> (š è s t)	<i>še'sti</i> (š è s t i)
7. <i>se'da^am</i> (s e d a m)	<i>se'dmi</i> (s è d m i)
8. <i>osa^am</i> (o s a m)	<i>ósmi</i> (ó s m i)
9. <i>de'vet</i> (d e v è t)	<i>deve'ti</i> (d è v è t i)
10. <i>de'set</i> (d e s è t)	<i>deše'ti</i> (d è s è t i)
11. <i>jedináist</i> (j e d à n a e s t)	<i>dvanáisti</i> (d v á n a e s t i)
12. <i>dvanáist</i> (d v á n a e s t)	
13. <i>trináist</i> (t r í n a e s t)	
14. <i>če'trnaist</i> (č e t r ' n a e s t)	
15. <i>pe'tnaist</i> (p è t n a e s t)	
16. <i>še'snaist</i> (š è s n a e s t)	
17. <i>se'da^amnaist</i> (s e d à m n a e s t)	
18. <i>osamnáist</i> (o s à m n a e s t)	
19. <i>de'vetnáist</i> (d e v è t n a e s t)	
20. <i>dvade'set</i> (d v á d e s è t)	
21. <i>dvade'se(e)t i je'dan</i> (d v á d e s è t i j è d a n)	
22. <i>dvade'se(e)t i dva</i>	
30. <i>tride'se(e)t</i> (t r í d e s è t)	
40. <i>četrd'e'se(e)t</i> (č e t r ' d e s è t)	

50. *pe'dešet* (p e d è s ē t)
 60. *še'zdešet* (š e z d è s ē t)
 70. *se'damde'set* (s e d a m d è s ē t)
 80. *osamdešet* (o s a m d è s ē t)
 90. *de'vedešet* (d e v e d è s ē t)
 100. *stótina,sto* (s t o t i n a, s t ô)
 200. *dve stótine* (d v i j e s t o t i n e)
 300. *tri stótine* (t r î s t o t i n e)
 600. *šešt stótine, še'sto*¹⁾ (š ê s t s t o t î n â)
 700. *se'dam sto* II.
 800. *osam sto* II.
 900. *de'vešet sto* II.
 1000. *hil'ada* (h î l j a d a)
 2000. *dve hil'ade* (d v i j e h î l j a d e)
 3000. *tri hil'ade* (t r î h î l j a d e).

Asupra numeralelor cardinale și ordinale nu sunt multe observații de făcut. Accentul în cele mai multe cazuri se potrivește cu cel din limba literară, cf. *četiri* — *čètiri*, *stótina* — *stotina*. Cazurile numeralelor dela *četnaist* până la *de'vetnaist* sau dela *pe'dešet* până la *de'vedešet*, accentuate pe silaba inițială, se explică prin înșirarea mecanică a lor din partea informatorului, grăbit să le spuie cât mai repede și în același timp obligat să încetineze debitul vorbirii pentru ca să aștepte să termin notația fiecărui numeral în parte; nerăbdarea aceasta a informatorului s'a tradus printr'o intensitate nenaturală a silabei inițiale. De altfel accentul adevărat apare uneori ca accent secundar: *osamnăist*, *de'vetnăist*²⁾.

Judecând după formele *šešt stótine* și *še'sto*, se pare că sutele se construiesc sau cu pluralul lui *stótina* (cf. B e l., *š e s s t ó t i n e*), sau cu forma invariabilă *sto* precedată de numeral.

Forma *jedinaist*, cu *i*, față de *je'dan*, ne amintește pe *je d i n á j s*, dar *je d i n* din graiurile din sud-estul Serbiei (v. B e l., pp. 459—460). Totuși în graiurile lui Belić există, dar rar, și forma *je d i n*; pe când la Carașova se aude numai *jedan*.

¹⁾ În *še'sto* se aude aproape un *s* dublu: *še'ssto*.

²⁾ Informatorul II zice *sedamnăjest* II, *osamnă'est* II, *pedese't* II, *šezdes'e't* II, *sedamdeše't* II, *osamdeše't* II, *de'vedeše't* II.

Declinarea lui *ie'dan*

	Masculin	Feminin	Neutru
Nom.	<i>ie'dan</i>	<i>ie'na</i>	<i>ieno</i>
Ac.	<i>ie'dan, ienóga, iednóga,</i> <i>ie'nog(k) II ¹⁾</i>	<i>ie'nu, ie'dnu ²⁾</i>	
Gen.	<i>ie'nog(k) II</i>	<i>ie'ne II</i>	
Loc.	<i>ienem II</i>	<i>ienoï II</i>	
Dat.	<i>ienómu II</i>	<i>ienoï, ie'noi II ³⁾</i>	
Instr.	<i>ienem II</i>	<i>ienom, iednom ⁴⁾</i>	

Pentru *dn* — *n* și deplasarea de accent *i e n ó m > *ienom* v. p. 118. E de remarcat loc.-instr. m. *ienem II* (cf. instr. sg. *jèdnijem*). Și aci loc. sg. m. e identic cu instr. sg. m. ca la pronumele demonstrative (v. p. 177), la pronumele posesive (v. p. 175) și la pronumele pers. sg. m. 3-a pers. (v. p. 174). Pentru toate punctul de plecare a fost flexiunea moale a adjectivelor determinate (v. mai sus p. 168).

Numeraie colective

Întocmai ca în limba literară, un plural tantum nu poate fi construit cu numeraie cardinale. Pentru a zice «două cară», «trei cară», etc., informatorul a întrebunțat numeraie colective, identice cu cele din limba literară: *dvója kóla* «două cară» (*dvójĩ, dvoje, dvoja*), *troja kóla* «trei cară» (*troja*), *četvora kóla* «patru cară» (*četvora*), *petora kóla* «cinci cară» (*petora*), *šetstora kóla* «șase cară» (*šetstora*). E interesant că dela șase înainte subiectul n'a mai știut numără. După multe ezitări a zis totuși, cu un ton nesigur, *E se'dma kóla ⁵⁾*.

¹⁾ *Ie'dan*, v. p. 146, nota 5. *Četiri kad úzmeš ienóga ostánu tri* «din patru când scădem unu rămân trei» (*jèdnogá*). *Za iednóga člove'ka* «pentru un om».

²⁾ *Ie'dnu*, v. texte 2.

³⁾ *Ienoï*, v. p. 151, nota 10.

⁴⁾ *Ienom rúkom* «ciung = (om cu o mână)» (*jèdnóm*). *Šte'tloval sam s iednom krávom* «am păgubit cu o vacă».

⁵⁾ Semnul E așezat înaintea unei forme înseamnă că informatorul a ezitat să dea răspunsul; forma este prin urmare nesigură.

Numerale distributive

« Câte unul » se exprimă la Carașova întocmai ca în limba literară, cu ajutorul prepoziției *po* urmată de numeralul cardinal, deci: *po ië'dan*. « Câte doi, câte două » = *po dva, po dve*. « Una câte una » = *ië'na po ië'na*.

Multiplacarea

Construcția este tot cea din limba literară: « odată » = *ië'dan put* (j e d à n p ū t), « de două ori » = *dvá put* (d v á p u t); « de două ori patru sunt opt » = *dva put četiri su "ósam*. În *ië'dan put* am aștepta să fie accentul pe *put* sau pe a doua silabă a lui *iëdan*. Informatorul n'a pronunțat însă cele două cuvinte ca formând un singur grup, ci distinct, dând lui *ië'dan* accentul lui obișnuit.

Fracțiuni

Cuvântul *polovina* (p o l ò v i n a « jumătate ») l-am notat cu înțelesul de « mijlocul corpului, talie »¹⁾. În chestionarul dezvoltat nu avem de altfel întrebarea « jumătate »²⁾. Pentru « o treime, un sfert, o cincime » informatorul mi-a dat forme create după modelul românesc: *tre't'e párc'e, četv'rt'o párc'e, pe't'o párc'e*. (Despre *párc'e* v. mai sus p. 105). Un « sfert de ceas » se zice *fřtál' sáta, tri fřtál'a* (f r ' t ā l j). « Trei și un sfert » *fřtál' na četiri* (cf. Gad *fř'tal' na če'tiri*; Secaș *ũ fřrtáï la pátru*); « trei și jumătate » = *pólak četiri* (cf. Gad *pólak če'tir*; s.-cr. lit. p o l a k); « pátru fără un sfert » = *tri fřtál'a na četiri* (cf. Gad *trī fřtā'l'a na če'tiri*; Secaș *tri fřrtáï la pátru*).

URME DE DUAL DUPĂ NUMERALE

În limba literară, după numeralele 2, 3, 4 substantivele masculine și neutre au o formă identică cu gen. sg.; de fapt forma aceasta continuă vechiul dual al masculinelor care s'a generalizat și la

¹⁾ De fapt eu am arătat, prin gest, șalele; subiectul a răspuns: *polovina*.

²⁾ În textul Nr. 2 se găsește totuși *polovinu* ac. cu sensul de « jumătate ».

neutre (v. Leskien, Grammatik, p. 347). La fel și în graiul carașovenesc: *dva dána* «două zile»; *dva foľe'ia* «doi flăcăi» (sg. *fóľli* sau *foľe'ĩ*); *Tri král'a* «trei crai = Boboteaza»; *dva ósa* «două osii» (sg. *os*); v. și mai sus *tri fřtál'a*. Pentru neutru v. mai sus p. 151 *dva dite'ta*. Se pare însă că la Carașova forma aceasta de dual s'a generalizat la toate numeralele: *ósamnàist kón'a* «18 cai», *de'vetnàist kón'a*, *dvade'set k'ón'a* (cf. și *koliko vóla imaš?* «câți boi ai?»). Am văzut mai sus că gen. pl. al masculinelor nu se termină în *-a* ca în limba literară (*-ā*). Prin urmare forma *kón'a* de mai sus nu poate fi considerată decât ca veche formă a dualului. În privința aceasta graiul carașovenesc iarăși aparține ariei întinse peste partea orientală și centrală a Peninsulei Balcanice în care forma veche a dualului dela masculine s'a generalizat la toate numeralele (cf. Beaulieux, Grammaire de la langue bulgare, p. 100; Bel., p. 327—328).

ADVERBE

Adverbe de mod și de cantitate

Adjective neutre terminate în *-o*: *čě'sto* «des» (čě'sto); *dragovól'no* «bucuros» (*dragovól'no*); *friško* «repede» (*friško*); *jáko* «repede, tare», *jáko účęn* «foarte învățat» (v. mai sus p. 170; *jâko*); *lágáno* «încet» (*lágáno*); *lásno* «ieftin» (*lásno*); *l'úto* «iute» (*ljúto*); *mi omrázno* «mi-e urât, mă plictisesc» (cf. *omrázan* «odiosus»); *re'tko* «rar» (*rijètko*); *skúpo* «scump» (*skúpo*); *ne slóbodno* «nu e voie» (*slobodno*); *dijam zámašno* «răsuflu greu = gâfâiu», etc.

O formă interesantă, des întrebuițată, este *tiki le'po* «binișor, chiar la timp, chiar cât trebuie» (v. texte).

Adjectiv cu terminațiunea *-ě* (vechiul locatif): *dóbrı* «bine» (*dobre*, plsl. *dobřě*), notat de nenumărate ori, și *góri*, v. p. 74. Despre *-ě* neaccentuat > *-i* v. mai sus p. 70. *Zle* II «rău».

Adjective în *-ski*: *karášev'ski* «carașovenește», *vlaški* «românește».

Adverbe de origine pronominală: *táki, takí* II (v. p. 170); *kakó, káko?* «cum?»; *kakón, kákon* «ca și» *inako* «astfel» (i n ā k o); *onáko* «astfel» (o n ā k ō); *nikako* «nici într'un fel» (n i k ā k o); *takó* II «așa» (t a k o).

Adverbe de cantitate: *kolíko* «cât» (k o l i k o); *mlógo* «mult» (m n o g o); *pó_mlogo* «mai mult»; *prímlogo* «prea mult»; *sámo* «numai» (s a m o); *pó_višę re'da* «de mai multe ori, în mai multe rânduri» (v i š e); *p'ólak kila* «jumătate de kilogram» (p o l a k), *pólak lítra* «jumătate de litru», *pólak sat* «jumătate de ceas» (după RJA. *p o l a k* se întrebuițează în Banat și Bacica; complementul se pune la gen.; vedem că la Carașova complementul e la nom.); *málko* «puțin» (m á l k o); *dósta* «destul».

Adverbe formate cu prepoziții: *za štó* «de ce» (z a š t o); *za tó* «de aceea» (z à t ō); *na prílíku* «de exemplu» (p r í l i k a, n a p r i l i k u); *pó_noga* «pe jos, à pied»; *újĕno* «laolaltă» (u j e d n o), odată am notat *u iĕ'dno* v. p. 118.

Adverbe de diferite origini: *pak* «iarăși, de asemenea» (p â k); *páčę próšal* «a cam trecut, a cam îmbătrânit (fânul; n'a fost coșit la vreme)» (p a č e); *ne baš amanát* «nu chiar târziu» (b a š); *iĕ'ste* «încă» (j o š t e); *ve't'e* «deja» (v e c' e); *drúgi put* «a doua oară».

Adverbe demonstrative

Am notat cu totul două: *vica* și *h²n*: *vica ga** «uite-l!»; *h²n múroń* «iată strigoii!; cu aceasta se sperie copiii ca să asculte». Pentru *h²n'ga, čę íde* «iată-l, că vine» cf. Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, p. 161.

Adverbe de timp

Amanát «târziu» (< Secaș *amínát* «târziu»); *dok* «până când» v. p. 154, n. 1 (d o k); *mákar dókla* «ori până când» (d o k l ā); *iĕšę'ni* «toamna» (cf. Bel., 340: j é s e n i); *kat, kad* «când» (k a d); *lání* «anul trecut» (l â n i); *onómlani* «acum doi ani» (ò n o m l ā n i); *pó onómláni* «acum trei ani»; *neť'áska* «ieri seara» (n ó c a s, n o c a s k e); *k nóť'i* «spre seară»; *oneť'*

not'i «alaltă seară»; *odávna* «de mult» (ò d ā v n o, o d a v n a); *ónda*, *óndak* «atunci» (o n d ā k); *ótlak* «de acum înainte» (cf. o t l ē); *náplani* «la amiazi» (cf. plsl. vŭ pladīnē); *poránini* «dimineața» (cf. Geroff r á n i n a «rano vreme»); *pósi* «pe urmă» (p o s l i j e); *prole'ti* «primăvara» (cf. B e l., p r ó l e t i); *do ráno* «până mâne dimineață»; *sat*, *sad* «acuma» (s a d), *sejidán* «astăzi» (*sej* < sī; cf. *ovē'j*, *onē'j*; v. p. 81); *súnót'a*, *sunót'a* II «astă noapte, noaptea trecută» (s i n ō ć); *sútra* «mâne» (s u t r a); *sváki dan* «totdeauna»; *učē'ra* «ieri» (j ū č ē r a); *záuč(e)r*, *záv(f)čer* II «alaltăieri» (cf. bulg. z á v č e r a); *návečer* «seara».

Adverbe de loc

Dē «unde» (g d j e); *dóma* «acasă» (d o m a); *na dē'snu* «la dreapta» (n a d e s n o); *ná dvor* (*d idemo ná dvor* «să mergem afară»), *na dvóru* (*sat smo na dvóru* «acuma suntem afară») (s.-cr. lit. n a d v o r, n a d v o r u); *góri* «sus» (g o r e, g o r j e); *kámo ideš?* «unde mergi?» (k a m o); *naprē't* «înainte» (n à p r i j e d); *ótkla ideš?* «de unde vii?» (o t k l ē, o t k l a); *ózdola*, *ozdóla* «dinjos» (ò z d ō l a); *ózgora*, *ozgóra* «deasupra» (ò z g ō r, o z g o r e); *támo* «acolo» (t a m o); *unútra* «înăuntru» (u n ú t r a), *ú dol* «la vale»; *na šúvu* «la stânga».

Adverbe de negație

Nē «nu» (n e); *niti* (*št'ópka: niti se ne poznáv(y)a* «șchiopătează: nici nu se cunoaște»), *ni* «nici» (*ne dam mu ni što č'r'no pod nóktam* «nu-i dau nici cât negru subt unghie») (n i t i, n i); *ája* «nu» (â j a).

Adverbe formate cu *-icē* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 409—410) nu par a exista la Carașova. Totuși *pádneš pok'órmica* «cazi pe nas, pe burtă, (nu pe spate)» pare a fi construit ca *n a p o l i c ē*, *i z r e d i c ē*, anume dintr'un element nominal (*kóram* «burtă») precedat de o prepoziție (*po*) și urmat de sufixul *-ica* (s.-cr. lit. *-icē*).

Comparația adverbelor este aceeași ca și a adjectivelor, v. mai sus p. 169.

PREPOZIȚII

Vom înșira repede prepozițiile întâlnite în materialul adunat la Carașova însoțite de două-trei exemple.

Bez « fără » (b e z) cu gen.: *kóšnica bez mátkę* « stup fără matcă ».

Do « până » (d o) cu gen.: *do tre't'e neđe'l'e* « până într'a treia duminică ». O întrebuițare deosebită avem în: *do poneđe'lnik ráno* « până luni dimineața » și *ima d ũ'mre do ráno* « are să moară până dimineața ». Odată am notat această prepoziție urmată de *na*: *do na prole't'e* (v. p. 199) « până la primăvară ». Acesta e singurul caz de grupare a două prepoziții; se pare că e o imitație după rom. p â n ă l a.

Iz « din » (i z) cu gen.: *iz valóva* « din troacă (mănâncă porcii) »; *gnoi ide is čira* « curge puroiu din buboiu = puroiază »; *ide pára iš n'e'* « ies aburi din ea (din apă) = aburează ».

K (cu dat.) numai în expresia *k nó't'i* « spre seară ».

Kod « la » (k o d) cu gen.: *kod mladože'n'e* « la mirele (acasă) »; *kod nás u se'lu* « la noi în sat »; *ko saláša* « la hodaie ».

Na « pe, la » (n a). 1. Cu loc.: *na le'du* « pe ghiață »; *na kóncu* « pe sfoară »; *na t'rgu* « la târg »; *na prósitu* « la foc ». 2. Cu ac.: *na svádbu*, v. p. 172; *na sófru* « pe masă (se pune covata în care se frământă) »; *metne'te palariju ná_glavu* « puneți pălăria în cap »; *na Krstóv dan* « Boboteaza »; *ná_večer* « seara »; *na prilíku* « de exemplu ». Când se construiește cu acuzativul, prepoziția *na* indică direcția unei mișcări sau timpul când se întâmplă ceva (v. prep. *u*, p. 187). Totuși întâlnim acuzativul și în alte condiții: *na koš ide dim* « pe coș iese fum »; *kráva dóbra na mle'ko* « vacă bună de lapte »; *h'ř'n'a ná_nos*, v. p. 194; *naóstrim na točilo* « tocesc (săcurea) pe tocilă ».

Od « de, dela » (o d) cu gen.: *šúma od gorúna* « pădure de ștejar »; *palarija ot sláme* « pălărie de paie »; *pe'ra od lúka* « cozile, frunzele verzi dela ceapă »; *od nótkok* « dela nimeni »; *ot kad je* « de când este » v. p. 16, nota 2.

O'zli « de către, din spre; du côté de » (cf. rus. *v ó z l ě* « au-près de, à côté de »; slavona rusă *ozlje* « pone ») cu gen.: *fáca ózli s'ýca* « laturea dealului de către soare = față »; *Otvóri óbluk ózli gradíne* II « deschide fereastra spre grădină ».

Pod «subt» (p o d). 1. Cu instr.: *pod planinóm* «la poalele muntelui»; *re'men pot k'ormam* «cureaua de subt burta (calului, la șea) = chinga»; *pilit'i óde pod kóli* «puii de găină umblă pe subt car». 2. Cu ac.: *pod poste'l'u*, v. p. 120, nota 2; *pod nájam*, v. p. 210; *ne'sto pot plast* «se (pune) ceva subt clăia de fân = podină».

Po «pe, peste, prin, după» (p o) cu loc.: *pó_noga, po nóga* II «Secaș *pră pis'ua'ri* = pe jos»; *po rúki* «peste mână», v. p. 151; *óde po se'lu da próse* «umblă prin sat să cerșească»; *neđe'l'a p'va po úskysu, po velikadnu* «întâia duminecă după Paști = Dumineca Tomii»; *brát'a po mámi* «frați după mamă».

Priko «peste» (p r e k o) cu gen.: *udril ga priko rúke* «l-a lovit peste mână»; *próšla kóla priko vóde, priko mósta* «a trecut carul peste apă, peste pod».

Prit «înainte de» (p r e d) cu instr.: *prit svádbom* «înaintea nunții».

Próti «lângă» (p r o t i v, cf. bulg. s p r o t i, slovac și slov. p r o t i) cu gen.: *křst próti púta* «cruce lângă drum = troiță»; *próti re'ke, próti vóde'* «lângă râu, lângă apă = pe țărmul râului».

S «cu» (s) cu instr.: *búnar s kárikom* «fântână cu roată»; *z bógam* «cu D-zeu = adio»; *vláci z gre'beykam* «pieptenă (lâna) cu pieptenii»; *sás'úm, s úim* II «cu dânsul» (cf. bulg. s á s).

S «de pe, din» cu gen.: *s planine* «de pe munte»; *tr'ni stráni s púta (tr'igni* II) «feri în lături din drum»; *z Búja*, v. texte Nr. 1.

U «în, la, pe» (u). 1. Cu loc.: *dósta svet ije sejidán u č'r'kvi* «e destulă lume azi la biserică»; *se tre'se človik u kočiji* «se hurducă omul în căruță»; *u sokáku* «pe stradă». 2. Cu ac.: *vika iu u igru* «o chiamă la horă»; *sútra sóde óvce údol* «mâne coboară oile la vale»; *u neđe'l'u* «dumineca»; *ú_zore* «în zori de zi»; *daj mi u zájam* «dă-mi împrumut». Observațiile făcute la prepoziția *na* sunt valabile și pentru *u*. Și pe *u* îl găsim construit cu ac. cu toate că ne-am aștepta să avem loc.: *čřf u dre'vo* «vierme în lemn = car» (cf. Miletič, p. 164), dar *čřv u dre'vu* II.

Za «după, pe după» (z a) cu instr. (1) și ac. (2), «pentru» cu ac. (3): 1) *Za mnóm*, v. p. 171, nota 6; *za tóbom*, v. p. 171, nota 8; *nósim de'te za šíjom* «port copilul în cărcă (cu picioarele pe umere)»; 2) *uv(u)atíl ga za šíju* «l-a prins pe după cap»; *me'tni me'tlu za vráta* «pune mătura după ușă»; *za kíšu* «după ploaie; 3) *češálica za*

v'nu « scărmanătoare pentru lână = mașină de scărmanat »; *ke'sa za dŭvan* « pungă pentru tutun »; *idem ză_vodu* « merg după apă »; *úzmen de'te za posijka* « iau un copil de suflet »; *imam se'no dósta ză_zimu* « am fân destul pentru la iarnă ».

CONJUNCTII

A'ku « dacă » (a k o), cf. p. 62.

Če « că, căci ». Întrebuințată în graiurile slave meridionale din regiunile centrale și orientale ale Peninsulei Balcanice. Introduce propoziții subordonate completive și cauzale. *Mi drágo če si dóšal* « îmi pare bine că ai venit »; *je ve'del če igra plámen* « a văzut că joacă o flacăară »; *lámo da jávimo če la da svádba* « vom anunța că va fi nuntă ». Cu sensul de « căci »: *po lagáno, če ne móžem da se držím za tóbom* « (mergi) mai încet, căci nu mă pot ținea de tine »; *idem da se prošetam, če vre'me* « merg să mă plimb, căci de mult nu m'am plimbat »; *hájda dóma, če se smy'klo* « haidem spre casă, căci s'a înnoptat ».

Če se întrebuințează cu adverbul demonstrativ ca în bulgară: *hán' ga če ide* « iată-l că vine » (cf. Beaulieux, Grammaire de la langue bulgare, p. 161).

Da « să » (d a). *Zapúši dóbri flášku dá ne te'če vĭno* « astupă bine sticla să nu curgă vinul » (cf. p. 190); *ót'e da úzme* « vrea să ia ».

I « și ». *U'zmu líbru i_ĭu prisikú* « iau o monetă de 10 bani și o taie ».

Ili, il, je'li je'l « sau » (i l i, j a l i), v. p. 93. *Pláivesam ili kre'tom* « (scrie) cu creionul sau cu creta »; *u izi il na dvóru* « în casă sau afară »; *koliba je'li saláš* « (așa se numește coliba baciului dela stână) »; *sápneš (kóla) s lánčam je'l pre'ncam* « împiedeci (carul) cu lanț sau cu frâna ».

Ne'go « ci » (n e g o). *Kod nas ne na kóncu ne'go na tójki se šúše košúl'e* « la noi nu pe sfoară ci pe prăjină se usucă cămășile ». *Ne'go* servește pentru a introduce complementul comparativului, v. p. 170.

Pa « și, apoi » (p â). *Pa kad da svádba* « și când să fie nunta ».

Pak, pa « iarăși, deasemenea » (p a k).

V E R B U L

Particularitățile conjugării carașovenești

Conjugarea carașovenească e caracterizată prin: 1) dispariția imperfectului și aoristului (v. Miletič, p. 164); 2) rara întrebuintare a infinitivului și 3) auxiliarul *lam, laš*, etc. la formarea viitorului.

1. În tot cursul anchetei mele la Carașova n'am auzit și n'am notat nicio formă de imperfect, iar aoristul l-am auzit o singură dată (v. texte Nr. 3): *I de'v'ka primnu* «și fata primi». Același lucru l-am constatat de altfel și la Gad.

2. Infinitivul, la Gad încă foarte viu, de asemenea e pe cale de a dispărea în graiul carașovenesc. Am notat cu totul șase forme de infinitiv: *vinógrat tre'ba kopáti* «via trebuie săpată» (kòpáti); *uótlak, s te části, se pričmu svád'ati prijaťe* «de acuma înainte, dela această vizită, încep să se certe cuscrii» (svagjati se); *ne móže napraviti* «nu poate face» (nàpraviti); *mórali su dót'i* «a trebuit să vie (3-a pers. pl.)» (dóci); *pústiti, úbiti*, v. p. 44 (pústiti, ùbiti). Afară de cele două forme din urmă care nu sunt carașovenești (v. p. 44), toate formele de infinitiv prezintă accentul așteptat, adică cel vechiu dinainte de deplasarea «štokaviană» a accentului. Din aceste șase atestări ale infinitivului, exceptând pe *pústiti* și *úbiti*, ne rămân deci numai patru sigure¹⁾. De aici putem trage concluzia că infinitivul este definitiv condamnat la Carașova. Iată încă o particularitate care arată apartinerea graiului carașovenesc de aria sud-slavă orientală și centrală (cf. Bel., p. 474).

VIITORUL

Cum infinitivul este aproape dispărut la Carașova, e natural să găsim la viitor, în locul infinitivului, prezentul precedat de verbul auxiliar «a vrea»; auxiliarul și prezentul sunt totdeauna legate cu conjuncția *da*. Cele două forme de viitor *áku ne't'eš pústiti*,

¹⁾ V. și infinitivul *vide'ti* pe care l-am auzit dela infotmatorul II (p. 190)

ja t'u te'be ubiti amintite la p. 44 sunt învățate dintr'un manual croat de școală primară.

Formarea viitorului cu prezentul auxiliarului « a vrea » și prezentul verbului precedat de conjuncția *da* e ceva foarte obișnuit în graiurile slave meridionale în părțile orientale și centrale ale Peninsulei Balcanice. Ceea ce este însă particular graiului carașovenesc este forma verbului « a vrea »: *lam, laš, la, lámo, láte, láju*. Ca auxiliar are aceleași forme, cu excepția persoanei a 3-a pl. unde se găsește *la* în loc de *láju*. Iată câteva exemple de viitor: *lam da pope'vam* « voiu cânta »; *laš dá si* « vei fi »; *la da duód'e* « va veni »; *lámo dá smo* « vom fi »; *láte dá ste* « veți fi »; *la da popiváju* « vor cânta ». Ca verb de sine stătător și ca auxiliar se mai aude foarte rar și forma *ót'e*. Dar viitorul astfel format se întrebuințează numai în locuțiuni anumite: *T'eŃ vid'e'ti II* « voiu vedea (dacă se poate sau nu) ».

E ciudat că Miletić pare a nu-și fi dat seamă de felul cum se construiește viitorul la Carașova, deoarece nu amintește formațiunea viitorului între cele 16 particularități ale graiului carașovenesc (v. Miletić, p. 162—164). Numai sub punctul 16 dă, ca o particularitate lexicală a graiului, pe *lam* cu înțelesul de « *ich wünsche, ich will, ich werde* ». Tot acolo citează și exemplul: « *ćut, ċe la da dođe tūrč'in* » fără însă a-l traduce. Nici Živojnović n'a remarcat particularitatea aceasta a graiului din Carașova. Exemple cu *lam* dă și d-sa (v. Živ. II, p. 68), dar se pare că nu le consideră ca forme de viitor, deoarece nu le traduce cu viitorul: *la da dodje = hoće da dogje* (traducerea exactă în s.-cr. lit. ar fi *doći će*).

Živojnović dă câteva forme de viitor construit ca în limba literară (*ću dati, ću vam ispisati*, etc. v. Živ. ibid., p. 67—68), dar acestea sunt luate din corespondența învățătorului Vlašić despre care am spus că scria o limbă extrem de împetrițată cu forme literare.

Pentru a forma perfectul verbului *lam*, Carașovenii se servesc de obicei de participiul trecut în -lŃ al verbului *ót'e*: *sam t'eł* « am vrut » (*h t e o*). Totuși foarte rar întrebuințează și un participiu în -lŃ format dela *lam*. Se citează mai mult în glumă, fraza: *Ti pá n'e'si lála i pak si lála II*, « tu tot n'ai vrut și la urmă totuși ai

vrut (să te măriți)». Acest verb *lam* extrem de des întrebuințat în graiul carașovenesc, care împlinește și funcția importantă de auxiliar al viitorului, nu poate fi o formație nouă și niciun împrumut dintr'o limbă străină. Chiar faptul că este defectiv militează pentru vechimea lui. *Lam* este cu siguranță un rest moștenit din slava comună, neatestat în niciun alt dialect slav¹⁾, conservat ca printr'o minune în graiul acesta izolat vorbit de vreo 7000 de suflete. Cred că nu e prea hazardat să presupunem că *lam* ține de aceleași rădăcină ca și verbele slave *voliti* « a vrea », a prefera », *velěti* « a porunci », *do-vilěti* « a fi destul », adică de rădăcina indo-europeană *uel-. În *lam* avem vocalismul de gradul zero al rădăcinei *uel-, întocmai ca în *do-vilěti*. Trebuie deci să presupunem o formă slavă comună *vilamī care ar fi fost construită întocmai ca și verbul unic în limbile slave *imamī* (cf. pol. *m a m*): vocalism de gradul zero (*jīm-, cf. lat. *e m ō*) + sufixul -ā- + dezinențele prezentului atematic (v. Meillet, *Le slave commun*, p. 172, 256). Din *vilamī am fi avut, e adevărat, *u lam, dar afereza lui *u* e foarte explicabilă (cf. Bel., p. 160: *lj a n í k < ulj a n í k, t ó r n í k*; cf. forma caraș. *tórník*; o sumedenie de *vla* - sunt reprezentate în graiurile s.-cr. prin *la* -).

Verbul *lam* trebuie să mai existe pe undeva prin graiurile s.-cr. Se găsește chiar odată notat de Vuk în *Narodne poslovice*, Biograd, 1900, p. 194 în expresia: *ko što l â* « ko što voli », tradus în dicționarul lui prin « nach belieben », « placet ». RJA., s. v. *l â*, socotește că acest cuvânt e cu totul neclar. Faptul că expresia *ko što l â* e atribuită unui Turc nu este un indiciu că *l â* e de origine străină. Pentru oamenii din popor, « Turc » înseamnă Mahomedan. Se știe că Mahomedanii de limbă serbo-croată de prin Bosnia și Herțegovina vorbesc adeseori graiuri s.-cr. arhaice. Într'un astfel de graiu « turcesc » a putut să se fi păstrat verbul *l â* și a putut deci să fie considerat de populația creștină din jur ca o particularitate de graiu « turcescă ».

Un rest din întrebuințarea străslavă a prezentului perfectiv în funcție de viitor este forma *ne būde* pe care însuși informatorul o traduce într'o carașovenească mai modernă: *ne lá da iě* « nu va fi ».

¹⁾ Totuși v. mai jos.

Am notat de două ori viitorul construit cu auxiliarul *imam*; în amândouă cazurile fraza a fost tradusă din românește: «am să cânt» = *imam da pope'vam*; «are să moară până dimineața» = *ima d ū'mre do ráno*.

PREZENTUL

Terminațiunile prezentului sunt aceleași ca și în limba literară:

<i>úzmeĕm</i> «iau» (u z m ě m)	<i>úzmeĕmo</i> (u z m ě m o)
<i>úzmeš</i> (u z m ě š)	<i>úzmeĕte</i> (u z m ě t e)
<i>úzme</i> (u z m ě)	<i>úzmu</i> (u z m u)
<i>popé'vam</i> «cânt» (p ò p i j e v ā m)	<i>popé'vamo</i> (p ò p i j e v ā m o)
<i>popé'vaš</i> (p ò p i j e v ā š)	<i>popé'vate</i> (p ò p i j e v ā t e)
<i>popé'va</i> (p ò p i j e v ā)	<i>popiváiu</i> (p o p i j è v a j ū) ¹⁾
<i>stoiĕm</i> «stau» (s t ò j ĩ m)	<i>stoiĕmo</i> (s t o j ĩ m o)
<i>stoiš</i> (s t ò j ĩ š)	<i>stoiĕte</i> (s t o j ĩ t e)
<i>stoi</i> (s t ò j ĩ)	<i>stoiĕ'</i> (s t ò j ě).

La pers. 1. sg. toate verbele au *-m*, pe când în limba literară s'au păstrat unele resturi de *-u < -o* (m ò g u, h o c' u). Verbul «a putea» are la pers. 1. sg., forma *móžem*, iar a *vre1*, *t'ém* II (numai ca auxiliar; v. p. 190)²⁾.

La verbele carașovenești putem deosebi aceleași clase ca și în limba literară. De aceea voi urma clasificarea lui Leskien pentru s.-cr. lit. (*Grammatik*, p. 504—512). Totuși unele verbe carașovenești au altă temă decât cele din limba literară. În multe

¹⁾ La Gad pers. 3, pl. are terminațiunea *-du* împrumutată dela verbele atematiche *dád ū*, *jéd ū*. La Carașova n'am auzit-o niciodată.

Iată paradigma verbul *pe'vati* «a cânta» la Gad:

<i>iā' pe'vam</i>	<i>mī' pe'vamo</i>
<i>tī' pe'vaš</i>	<i>vī' pe'vate</i>
<i>ō'n pe'va</i>	<i>ōnī' pe'vadu.</i>

²⁾ Forma *h o c' u*, *é u* dată de Živojnović (*Živ.*, I, p. 53, II, p. 68) din corespondența lui Vlašić nu pare a fi carașovenească (v. p. 13). Subiectul II neagă categoric existența ei. De altfel și Živojnović scrie *m o ž e m*, (v. *Živ.* II, p. 68).

cazuri tema infinitivului a înlocuit tema prezentului. Vom da mai jos o listă de verbe cu tema deosebită de cea a verbelor din limba literară sau neexistente sau rare în graiul literar.

Clasa I-a.

Clasa aceasta de verbe prezintă puține schimbări și formațiuni nouă. Același lucru se poate spune despre cea următoare.

Clasa II-a. În materialul adunat de mine se găsește un singur verb din clasa aceasta neexistent în limba literară: *čókne* «ciocnește (paharul)» (cf. rus. *čóknut'*, rom. a ciocni).

Clasa III-a. În limba literară țin de alte clase: *se gácl'e pod rúkom* «se gădila subsuoară» (cf. galicati, galicām; rom. băn. *mă gâdzăl*); *vát'em, vát'e, vát'u* «prind» (*hvatati, hvatām*); *se zglid'em* «mă privesc (în oglindă)» (*zgliedati, zgliedām se*). *(Le se (v. p. 98))*

Aici trebuie amintite și verbele *pró(ø)l'e* «varsă (apă)» și *úl'e dzvónac* «toarnă clopotul». În limba literară au formele *pròliti, prolijēm* și *ùliti, ulijēm*. Participiul în -lū la Carașova este *pról'al*. Pentru a explica formele carașovenesti trebuie deci să plecăm dela **prolijati, *prolijo* (v. Berneker, s. v. *lějo*). Prin căderea lui *i* s'a format grupul -lj- care la Carașova a dat -l'- (v. p. 98).

La această clasă aparțin o seamă de verbe de origine onomatopaică: *bízát'u* «(muștele) bâzăie»; *hřkát'e* «sforăie» (cf. *r'kati, řčēm*; rom. băn. *horeăie*); *mormót'e* «mormăie (ursul)» (cf. *mormócati, mormócām*); *pását'e* «vorbește peltic»; *p'ísát'e* «șuieră (șarpele)»; *skribít'e u zúbi* «crășnește în dinți» (cf. *škrebetati, škrèbecēm*).

Cu totul ciudată este trecerea verbului *dizati, dižēm* (mai vechiu *dvizati, dvizam*) la această clasă, la categoria verbelor în -ova-ti, -ujēm: *što ga digúju* «cu ce-l ridică». Tot la această categorie aparțin și unele verbe de origine românească (și germană) ca *se gandúje* «se gândește», *fárbuije* «boiește» (cf. Secaș *fárbuije*), etc., v. mai jos p. 202. E interesant că și în limba română aceste verbe au sufixul -ui împrumutat din slavă: *nitujēm* — Secaș *nituje'sci, pe'gluije* — rom. băn. *pígluje* «calcă (rufele)», etc.

Ca în celelalte graiuri slave meridionale, o seamă de verbe din categoria de mai sus au prezentul format din tema infinitivului: *potkóvi kóña* I (imperat.) «potcovește calul!» (potkòvati, pòtkujēm) (*pótkoval* II «a potcovit»); *snóve kónci* I «urzește», *snovála* II «a urzit» (snovati, snujem).

O formă ciudată are verbul metati, me c' em: *me'te se u ie'lo* «se pune în mâncare».

Clasa IV-a. O seamă de verbe de clasa III-a au generalizat tema infinitivului în *-ā* și la prezent: *bl'úv(u)a* «vomează» (bljùvati, bljujēm; cf. bulg. bljúvam); *gúka* «(porumbelul) gârăie» (gúkati, gúčēm; cf. bulg. gúkam); *húka* «hohotește» (cf. húkati, húčēm; cf. bulg. húkam); *iáv(u)ka* «se vaetă» (jàukati, jàučēm); *m'áska* «clefăește (mâncând)» (mljeskati, mlještēm); *pl'úv(u)a* «scuipă» (pljùvati, pljujēm; cf. bulg. pljúvam); *poznáv(u)a* «cunoaște» (poznávati, poznājēm; cf. Bel., p. 493: poznáva, bulg. poznávam); *rika* «(vaca) mugește» (ríkati, ríčēm; cf. bulg. rikam); *vikam, vika, vikamo* «a striga, a chema» (víkati, vîčēm; cf. Bel., p. 492, víka; bulg. víkam). Aceasta iarăși este o particularitate a graiului carașovenesc pe care o găsim întinsă pe o arie ce cuprinde părțile centrale și orientale ale Peninsulei Balcanice.

Voiu înșira mai jos câteva verbe de clasa IV-a care nu se găsesc în alte graiuri serbo-croate, sau se găsesc rar, sau au o formă deosebită de cea literară. Unele sunt de origine onomatopeică, altele au fost împrumutate din româna sau germana. *Br'čka če'lo* «încrețește fruntea» (cf. bulg. bráčkam); *tóikom búška* «împinge, mână (luntrea) cu prăjina» (cf. búšne, p. 199); *crt'káju* «ciripesc»; *civ'ka* «schelălăește»; *če'tam, če'ta, če'taju* «cetesc» (v. p. 80); *gótva* «gătește (de mâncare)» (RJA. gotovati, gotovam; cf. bulg. gótvja); *grápam, grápamo* «grăpez» (< rom. a grăpa); *gre't'ka* «(porcul) grohotește»; *gre't'kaju* «(broaștele) orăcăesc»; *h'ý'n'a ná_nos* «vorbește pe nas»; *kapucíta* «căputează» (cf. p. 82); *karnuíta = strúže* «cărnuște (pielea)»; *kimásam* «dă din cap; (după informatorul II:) amenință (cu mâna)»; *kl'ě'ca* «alege în pânză (la țesut)»; *kráča* «pășește» (kráčām, kráčati; koráčiti; cf. bulg. kráča se); *kúja* «clipo-

cește» (RJA. *kujati*; după RJA. forma aceasta nu e sigură în loc de *kúnjati*, *kúnjām*); *lágamo* «clădim (șira de grâu)» (RJA *lagam*; o dată ca nesigură); *malterita* «ten-cuește» (cf. Secaș *máltărișc'i*); *man'ivam*, *man'ivamo*, *man'ivatē*, *man'iváiu* «las»; *me'čka z'na* «zdrobește sâmburii (pentru a tescui uleiul)»; (*mécati*, *mécām*; *méciti*, *mécīm*); *napina lice* «își umflă obrazul», *pripina* «însăilează (înainte de a croi)», *sapinam kón'a* «priponesc calul» (cf. *napinati*, *napinam*; *pripinjati*, *pripinjēm*; *sàpinjati*, *sàpinjēm*); *žē'na orend'ita u izi* «femeia directică prin casă» (v. p. 83); *ostajivam*, *ostajiváiu* «rămân» (*ostajávati*, *ostajávām*); *otšrafl'iva* «desșurubează»; *piv'kaju* «(puii) piuesc»; *posin'a* «scrobește albastru (rufe)» (cf. *posinjávati*, *posinjávēm* «a deveni albastru»; cf. bulg. *posinjávam* «albăstresc»); *prisád'am* «altoesc» (*presagjivati*, *presagjivēm*); *sapun'ita* «săpunește» (< rom. a săpuni); *spojita* «unge perețele cu pământ» (< rom. a spoii); *stovarl'am* «descarc (carul)» (cf. *istovàrīvām*); *štákam ore'si* «bat nucile (din nuc cu o prăjină)»; *št'ópka* «șchiopătează» (< rom. șchiop); *mi tan'iva nam* «mi-aduc aminte» (v. p. 122); *kúčka se tírka* «câteaua se cătește», *se tirkaju* «(câinii) se cătelesc»; *trē'pa* «clipește» (*trēptati*, *trēpēcēm*; cf. slov. *trēpati*, *trēpam* «blinzeln»); *t'ápa rúke* «bate în palmi»; *virka* «se uită cu coada ochiului» (cf. *viriti*, *virīm*); *zaspáva* «adoarme» (*zàspati*, *zàspīm*; cf. bulg. *zaspávam*).

Clasa V-a. Și aici voiui înșira verbele inexistente în serbo-croata literară sau cu formă deosebită: *banim*, *baniš*, etc., «stau», *ja sam bānil* «am stat» (v. p. 223); *boklúčim* «gunoiesc» (cf. rom. băn. *buc'lucesc*); *dr'nciš* «scotocești (în cuptor)» (cf. *drnjcati*, *drnjkam*); *glédim* «mă uit» (v. p. 45); *kváci* «(cloșca) cloncănește» (*kvocati*, *kvocēm*); *odzábim* «uit» (*zàbiti*, *zàbudēm*); *pot'r'vimo* «risipim (fânul să se usuce)» (cf. *pòtrti*, *potrēm*; *pot'r'vimo* a fost refăcut dintr'un participiu pasiv *potrven*); *zmūa se skoláci* «șarpele se încolăcește»; *sóde*, pers. 3-a pl. «coboară» (plsl. *sūvoditi*; *síci*, *sídēm*); *da se turvine*, *da se proturvinimo* «să stea la taifas» (< rom. băn. a *turvinii*); *vr'šimo s kón'i* «treerăm cu caii»

(v r' cí, v r' š ē m); *žmi* «închide pleoapele» (cf. slov. *ž m a t i*, rus. *m ž i t'*, rom. *a a j u m í, d e - a - a j u m i t u l*¹⁾).

Verbul *vidim* «văd» l-am notat odată, la pers. a 2-a sg., *viš* în fraza: *da viš iē' li s iā'icam* «să vezi dacă e (găina) cu ou».

Clasa VI-a. Clasa aceasta de verbe foarte puțin numeroasă pare a nu fi reprezentată în graiul carașovenesc judecând după forma *razúmu* «ei înțeleg» (*r a z ù m e j ū, r a z ù m i j ū*) care are terminațiunea ca și verbele de clasa I-a (cf. *úsmu*). Influența clasei I-a asupra clasei VI-a se constată și în limba literară; în loc de *ùmijem* se întâlnește și *ùmijēm* după *plētēm* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 508).

Verbe atematice și neregulate:

<i>iá_sam</i> «sunt» (s a m)	<i>lam dá_sa^am</i> «voiu fi»
<i>ti'_si</i> (s i)	<i>laš dá_si</i>
<i>ón_īē</i> (j e)	<i>la dá_īē</i>
<i>mi'_smo</i> (s m o)	<i>lámo dá_smo</i>
<i>vi'_ste</i> (s t e)	<i>láte dá_ste</i>
<i>oní_su</i> (s u)	<i>la dá_su</i>

Pers. 3-a sg. are și forma *iēst* (*j e s t*): *tamo iēst komóra* «acolo este o comoară». Alte forme tonice, corespunzătoare lui *j è s a m, j è s i, etc.*, n'am auzit.

Forma negată este *nēsi* II, *nē*, v. p. 75.

Dam, da «dau» (*d a t i, d â m*); *lam da prodám* «voiu vinde» (*p r ò d a t i, p r ò d â m*); *dē'v(y)ka ót'ē da se odá* «fata vrea să se mărite» (*ò d a t i s e ò d â m*).

<i>iēm</i> «mănânc» (j ê m)	<i>iē'mo</i> (j é m o)
<i>iēš</i> (j ê š)	<i>iē'tē</i> (j é t e)
<i>iē</i> (j ê)	<i>iēdú, iedú, iē'du</i> (j e d ū)
<i>imam</i> «am» (i m ā m)	<i>imamo</i> (i m á m o)
<i>imaš</i> (i m ā š)	<i>imate</i> (i m á t e)
<i>ima</i> (i m ā)	<i>imájū</i> (i m a j ū).

¹⁾ Tiktin compară pe *de-a-ajumitul* din Banat și Oltenia cu s.-cr. *ž m í r i t i*. Vedem că există o formă s.-cr. dial. *žmi* care stă la baza expresiei românești. După O. Densusianu (*Histoire de la langue roumaine*, I, p. 296) etimonul lui *a a j u m í* este alb. *g' ū m ě* «somm».

Accentul acestui verb pare a se fi acomodat după modelul lui *pítam*. Numai astfel ne putem explica formele *ímamo*, *imate* (cf. *pítāmo*, *pítāte*). La fel este de altfel accentuată și forma negată: *ne'ma*, *ne'mamo*.

Cred că tot în categoria aceasta trebuie amintit și verbul *lam*, *laš*, *la*, *lámo*, *láte*, *láju* «vreau».

<i>idēm</i> «merg, vin» (i d ē m)	<i>idēmo</i> (i d ē m o)
<i>idēš</i> (i d ē š)	<i>idēte</i> II
<i>idē</i> (i d ē)	<i>idu</i> (i d ū).

În cazul când acest verb e construit cu prefixe verbale terminate în vocală, avem ca și în limba literară formele: *-d'em*, *-d'eš*, etc.: *d'ód'em*, *d'ód'eš*, *d'ód'e*, *d'ód'u* «vin» (*dóci*, *dogjēm*); *nád'u* «găsesc» (*náci*, *nâd'ēm*); *p'ód'u* «merg» (*póci*, *pôgjēm*).

Verbul *hòtjeti*, *hòcu*, l-am notat numai la pers. 3-a sg.: *ót'e*, *ót'e*; și ca auxiliar la pers. 1-a sg. *t'em* II.

Accentuarea prezentului

Clasa I-a. a) Accentul vechiu pe silaba inițială: *be'rem*, *be'remo* «culegem» (*brati*, *bêrēm*); *búde* «va fi» (*biti*, *būdēm*); *de're* «jupoaie (un miel)» (*d'érati*, *d'êrēm*); *me'l'em*, *me'l'emo* «macin» (*mljeti*, *mëljēm*); *móžem*, *móže* «pot» (*móci*, *mògu*, *mõžeš*); *pe're* «spală» (*prati*, *pêrēm*); *póčme* «începe» (*pòčēti*, *põčmēm*); *pričmu* «încep» (*prīčēti*, *prīčmēm*); *próstre košúl'e* «întinde rufele (la uscat)» (*pròstrijeti*, *prõstrēm*); *šem*, *sē*, *su* «sug» (*sati*, *sēm*); *táre* «melițează» (*trti*, *trēm*, *târēm*); *la d'ū'mre* «va muri» (*ùmrijeti*, *ùm'rēm*); *úzme* «iau» (*úzēti*, *úzēm*).

b) Accentul vechiu pe penultimă: *done'se* «aduce» (*dònēti*, *dònesēm* și *donēsēm*); *ode'rem dre'vo* «cojesc copacul» (*òdrijeti*, *òderēm*); *tre'ba da ju op'e'remo* «trebuie să o spălăm» (*òprati*, *òperēm*).

c) Accentul vechiu pe finală. S'a păstrat în verbul obscen *iebe'm*, *iebe'*, *iebu* «futuere» (*jèbati*, *jèbēm*) și în *plze' se*

na *le'du* « (copilul) se dă pe gheață » și *sána se pl'zú*¹⁾ « sania alunecă » (*pusti se, púzēm*).

Am văzut în capitolul despre accentuare că în graiul carașovenesc există o tendință de a deplasa accentul de pe silaba finală deschisă lungă (de pe cea scurtă deplasarea s'a făcut de mult) și de pe silaba finală închisă scurtă sau lungă. În felul acesta avem *se'čem, se'čeș, se'če* « taiu » (*sijèčēm, sijèčēš, sijèčē*), dar la plural *siče'mo, siče'te* (*sijèčēm o, sijèčē te*). A treia persoană a pluralului cu toate că are accentul pe silabă finală deschisă, merge totuși cu celelalte două persoane dela plural și păstrează accentul: *sikú* (*sijèkū*). Am notat însă și *se'ku*²⁾. La fel *se pose'če* « se taie (la deget) » (*pòsje cí, posijèčēm*), *da otse'če* « să taie » (*òdsje cí, odsijèčēm*), dar *prisikú* « taie în două » (*prèsje cí, presijèčēm*). La fel trebuie înțeleasă alternarea accentului și la verbul *órem-ore'mo*. Deși în s.-cr. lit. avem *òrati, òrēm*, pentru graiul carașovenesc trebuie să presupunem că accentul vechiu era **ore'm*³⁾, *ore'mo* (cf. rus. *orjú, orěš*; bulg. *orá, oréš*). În cazul lui **ore'm* s'a întâmplat deplasarea accentului despre care am spus că e în curs la Carașova pe când la *ore'mo* accentul s'a păstrat.

Verbele ce urmează prezintă toate aceeași deplasare a accentului. Dacă ne-ar fi atestate și formele pentru 1-a și 2-a pers. pl., cu siguranță am avea alternarea accentului de tipul lui *se'če* — *siče'mo, órem — ore'mo*. *Bóde* « mă junghie într'o parte » (*bòsti, bòdēm*); *gre'be* « sgărie » (*grèpsti, grèbēm*); *grize za je'zik* « (vinul) pișcă la limbă » (*gristi, grízēm*); *kláde prósit* « face foc » (*klasti, kládēm*); *mě'tem bán'u* « bate unt în puțină » (*mé'sti, métēm*); *mł'zem, mł'ze* « mulg » (*musti, múzēm*); *se páse kobila* « iapa se mânzește » (*pásē se kobila, pastise*); *pě'čem rakiju* « fierb rachiu », *pě'če* « frige » (*pècí, pèčēm*); *plē'te* « împletește » (*plèsti, plètēm*); *pre'de* « toarce » (*presti, predēm*); *ráste*

¹⁾ În *pl'zú* accentul e nesigur, v. p. 36.

²⁾ În fond fluctuarea accentului în *sikú — se'ku* este un fenomen de aceeași natură ca și cel notat în *pl'zú*. (Notația *l'* înseamnă un *l* silabic accentuat).

³⁾ Cf. *orém* Broch, *Dialekt.*, p. 79.

« crește » (r á s t i, r á s t ě m); *róve* « urlă (cânele) » (r è v a t i, r è v ě m; plsl. revø); *strižem, striže* « tund » (s t r i c í, s t r i ž ě m); *te'če, te'ku* « curge » (t è c í, t è č ě m); *tre'se* « scutură » (t r é s t i, t r é s ě m); *ukráde* « fură » (ù k r a s t i, u k r á d ě m)¹⁾; *de ne upiče s'n'ce* « unde nu arde soarele » (o p è c í, o p è č ě m s e)²⁾.

Un accent cu totul deosebit are *úbode* « împunge (albina) » (u b ò s t i, u b ò d ě m). Cred că trebuie să plecăm dela un *ù b o d é în care accentul secundar de pe *u* inițial a fost pronunțat cu o intensitate deosebită de informator; e probabil că de obicei dânsul pronunță *ù b o d é (cf. p. 180)³⁾.

C l a s a I I - a. Se știe că accentul vechiu al tuturor verbelor acestei clase era pe silaba care preceda terminațiunea prezentului. În cazul că radicalul este monosilabic, în s.-cr. lit. vom avea accentele ^ și ^', iar în graiul carașovenesc, firește, accent pe inițială: *da ga búšne* « să-l împingă » (b u š n u t i, b ũ š n ě m); *la da cr'kne* (k r a v a) « va muri (vaca) » (c r k n u t i, c r' k n ě m); *dúne* *na sve't'u* « suflu lumânarea » (d ú n u t i, d ũ n ě m); *kad on kíne*, v. p. 124 (k í h n u t i, k í h n ě m); *le'gne* « se culcă » (l e g n u t i, l ě g n ě m); *da máne* *mo* « să lăsăm » m á h n u t i s e, m á h n ě m s e; Bel., p. 521: m á n u); *me'tne, me'tnu* « pun » (m è t n u t i, m ě t n ě m); *pádneš* « cazi » (p a d n u t i, p ä d n ě m); *púfne* « bufnește (un sac plin când cade) » (cf. p ú h n u t i, p ũ h n ě m); *sápneš s lánca* *m kárike* « împiedeci roțile carului cu un lanț », *se sápne* « se poticnește » (s à p ě t i, s ä p n ě m); *da stáne* « să stea » (s t a n u t i, s t ä n ě m); *la da mi se stígne se'no do na prole't'e* « fânul îmi ajunge până la primăvară » (s t ì g n ě m, s t i g n u t i); *stisneš d'va s tóikom* « a cetlui lemnele (pe car) cu ceatlăul » (s t i s n u t i, s t ì s n ě m); *mošija iješ'e'n'a zdre'ne pó amanát* « poamele de toamnă se coc mai târziu » (z r ě n u t i, z r ě n ě m).

În cazul când partea verbului dinaintea terminațiunii prezentului nu e monosilabică, în limba literară vom avea așa zisa

¹⁾ De fapt sub. II zice: *bode'mo* II, *bodú* II, *grěbe'mo* II, *grizú* II, *klade'mo* II, *me'te'mo* II, *mze'mo* II, *peče'mo* II, *plet'e'mo* II, *prede'mo* II, *rašte'mo* II, *rovú* II *strižú* II, *trešú* II, *krade'mo* II. (Notat în Sept. 1934).

²⁾ Forma *upiče* e ciudată. De unde este acel *i* în loc de *e*?

³⁾ Sub. II zice *ubóde* II (1934).

deplasare « štokaviană » a accentului care firește lipsește în formele carașoveneste: *izv'ŕ'ne* « răstoarnă » (izvr'nuti, izv'rnēm); *da odláne* « să odihnească » (odláhnuti, odlāhnē); *da poodláne* « să odihnim nițel »; *lam da ostáne* « voiu rămânea », *ostáne* « rămâne », *ostánu*, v. p. 181, nota 1, (òstati, òstanēm); *da tí ne otpádne*, v. p. 171, nota 11, (òtpadnuti, òtpadnēm); *lam da te pomógne* « dragovól'no » « te voiu ajuta bucuroș » (pomóci, pomognēm); *prisáne* « seacă (fântâna) » (presáhnuti, presahnēm); *propádne* « se scufundă, naufragiază » (pròpasti, pròpadnēm); *use'kne stin'tlo* « măcărește lumânarea » (useknuti, ùsēknēm).

Într'un singur caz am notat un accent « deplasat » pe silaba inițială: *da ga priv'ne* « să-l întorcem, să-l înturnăm (ogorul) » (prevr'nuti, prev'rnēm¹).

Clasa III-a. În afară de acele care au tema infinitivului în -ova-, toate verbele acestei clase prezintă același accent ca și cele din clasa II-a, adică sunt accentuate pe radical nu pe terminațiune; când radicalul nu e monosilabic, accentul e pe silaba care precedă terminațiunea (în limba literară cu accentul deplasat pe antepenultimă).

a) Verbe cu radicalul monosilabic: *báje*, *báju* « descântă » (bajati, bājēm); *dva foŕle'ja se bíju* « doi flăcăi se bat » (biti, bījēm); *če'se vl'nu* « pieptenă lână » (čèsati, čēšēm); *koj čókt'e na vráti?* « cine bate la ușă? » (cf. čòktati, čòkčēm), *čókt'e* « (găina) ciugulește »; *čújem*, *čúje*, *čúju* « aud » (čuti, čūjēm); *dr'kt'e* « tremură » (dr'ktati, drkčēm); *míši glód'u vr'e't'u* « șoarecii rod sacul » (glòdati, glōgjēm); *gre'jem se na prósitu* « mă încălzesc la foc » (grejati se, grējēm se); *ište*, v. p. 154, nota 8 (bískati, bīštēm; *Gad póište*); *káše* « zice » (kázati, kâžēm); *kól'e svín'u* « taie porcul » (klati, kōljēm); *ja se kúpl'em*, *mi se kúpl'emo* « mă scald » (kúpati, kúpljēm); *lájē* « latră » (lajati, lājēm); *la'žu* « mint » (lágati, lăžēm); *líže* « linge » (lízati, lížēm); *me'l'em*, *me'l'emo* « macin » (mljeti, mēljēm); *míje* « spală » (miti, mījēm); *pe'n'em se góri* « mă urc sus »

¹) Sub. II zice *da priv'ne* II (1934).

(pèn jati se, pèn jēm se); *pijem* «beau» (piti, pījēm); *pišem* «scriu» (písati, pišēm); *se'ijemo* «sămănăm» (sijati, sījēm); *strúže* «cărnuște pielea» (strúgati, strúzēm); *stúče* «sughită» (štúkati se, štúčēm se); *své'že* «leagă» (svézati, svěžēm); *šápt'e* «șoptește» (šáptati, šápčēm); *ši'jemo* «coasem» (šiti, šījēm); *ve'ije žito* «vântură grăul» (vijēm, vījati).

Dela regula de mai sus există o singură excepție în s.-cr. lit.: *smijati se, smijēm se* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 520); la Carașova am notat: *směje' se, smějú se*. Totuși în *se nasměje* «râde» (*nasmijati se, nasmijēm se*) avem retragerea recentă a accentului de pe silaba finală¹⁾.

b) Verbe cu mai multe silabe înaintea silabei dezinențiale: *kaparíše de'v(u)ku* «se logodește cu fata» (*kapàrisati, kapàrišēm*); *obr't'e* «întoarce (plugul la capătul bucății)» (*òbrtati, òbrčēm*); *pokáže* «arată» (*pokázati, pòkãžēm*); *privr't'emo se'no* «întoarcem fânul» (*prèvrtati, prèvrčēm*); *uvr't'emo bika* «întoarcem taurul» (*ùvrtati, ùvrčēm*); *zagr't'emo* «îngropăm (porumbul)» (*zàgrtati, zàgrčēm*)²⁾.

Vedem că în limba literară accentul în prezent se află cu o silabă mai spre începutul cuvântului în urma deplasării «štokaviene» a accentului. Totuși la verbele acestei clase cu radicalul terminat în vocală, pentru care tema infinitivului nu prezintă vocala tematică -a, accentul " se găsește și pe prefixul verbal, de ex. *viti, vijēm*, dar și *nàviti, nàvijēm* (v. Leskien, *Grammatik*, p. 519, 520). La Carașova acest verb e accentuat *navije* «învește (pânza pe sulul dinapoi al războiului)». Un accent și mai deosebit are verbul *uviju mládu* «îmbrobodesc pe tânăra nevastă (a doua zi după cununie)» (*ùviti, ùvijēm*)³⁾.

Un verb de origine străină are accentul pe a doua silabă socotind dela silaba dezinențială, anume *šurul'e pódnic'e* «spală podelele» (< ung. *surolni*, cf. rom. *șúrlue*). Accentul e cu siguranță din ungurește sau din românește.

¹⁾ La pl. a 3-a pers. *se nasmiju* II (1934).

²⁾ V. și verbele de origine onomatopeică înșirate mai sus, p. 193.

³⁾ Pentru *navije* și *uviju* cf. rus. *navít', nav'ju', nav'jěš'*; *uvít', uv'jú, uv'jěš'*; dar bulg. *navíja, navíješ'*; *uvíja, uvíješ'*.

c) Verbele cu tema infinitivului în -ova-, -iva- au accentul ca și verbele din clasa a II-a și a III-a înșirate până acuma, adică pe silaba care precedă terminațiunea: *digúju* «ridică»; *se gandúje* «se gândește»; *kupújem* «târguiesc» (*kupòvati*, *kùpujem*); *planújemo* «mâncăm de amiazi» (*plândovati*, *plândujēm*); *poslújem* «lucrez» (*poslòvati*, *pòslujēm*); *potplat'úje* «căptușește (o haină)» (*potplacívati*, *potplàcujēm*); *pripirkúje* «apasă cu palma»; *prisukúje* «sucește (firul la tors)» (cf. *osukívati*, *osùkujēm*); *tr'gújem* «târguiesc» (*trgòvati*, *tr'gujēm*). Afară de *planújemo*, toate cu accentul potrivit cu cel din limba literară (aici firește trebuie să ținem seamă de deplasarea «štokaviană» a accentului).

Unele verbe din categoria aceasta de origine străină, anume germană (probabil prin filieră românească), au accentul pe a doua silabă socotind dela terminațiune: *fárbuje* «boiește» (cf. Secaș *fá'rbuii*); *nitújem* «Secaș *nitúje'sc'i*» (în alte graiuri românești *nítuie*); *pé'gluje* «calcă rufele (cu fierul de călcat)» (rom. băn. *pígluie* < germ. *bügeln*); *špricuje* «strobește (via)» (cf. Secaș *špríuit o*; rom. băn. 3 pers. sg. prez. *šprítuje*); *štirkuje* «a scrobi (rufele)» (cf. *štirkati*, *štirkām*); *vólcuje* «tescuiește (rufele)» (< germ. *walzen*).

Clasa IV-a. Dintre verbele acestei clase niciunul nu prezintă accentul pe terminațiune: *čúpa píle* «smulge penele (la pui)» (*čùpāti*, *čùpām*); *móta na klúpak* «deapănă, face ghem» (*mòtāti*, *mòtām*); *račúnaš* «socotești» (*račùnāti*, *račùnām*); *vón'a* «miroase» (*vònjāti*, *vònjām*). E adevărat că relativ puține verbe din clasa IV-a au avut accentul vechiu pe vocala tematică -a (v. Leskien, *Grammatik*, p. 522). E probabil că în exemplele înșirate mai sus s'a întâmplat deplasarea recentă carașovenească a accentului de pe silaba finală. La plural, unde accentul de pe vocala tematică -a nu era pe silabă finală, nu s'a întâmplat niciun fel de deplasare de accent: *de'ca se močáju* «copiii urineză» (*mòčāti*, *mòčām*); *ve'nča* «cunună», dar *mláda i mladožé'n'a se venčáju*¹⁾ «mireasa și mirele se cunună» (*vjè'nčāti*, *vjè'nčām*).

¹⁾ Întâiu am notat *ve'nčaju*. Subiectul a repetat fraza; a doua oară am auzit *venčaju*. Despre această fluctuare a accentului v. mai jos.

În cazul verbelor de tipul lui *pítati*, *pîtām*, *pítamo*, *pítajū* (*pītājū), accentul de pe vocala tematică *-a* la pers. 3-a pl. s'a păstrat la Carașova, după cum era și firesc: *obaráju* « oboară (un copac) » *obárati*, *òbārām*, *obárajū*; *píta*, *pítáju* « întreabă »; *popé'vam*, *popé'vamo*, *popiváju* « cânt » (*popijèvati*, *pòpije vām*, *popijèvajū*); *prol'iváju* « varsă (apă) » (*prolijèvati*, *pròlijevām*); *túram*, *túramo*, *turáju* « bag » (*túrati*, *tûrām*, *túrajū*); *șe val'áju klášn'e* « se bate pânura la piau » (*váljati*, *vâl jām*, *váljajū*). La fel *igra*, *igráju* « joacă, se joacă », *șe sigráju* « se joacă » (*igrati*, *igrām*, *igrájū*; cf. Broch, *Dialeckt.*, p. 22: *igrájū*).

Alternarea accentului de tipul lui *píta* — *pítáju*, *igra* — *igráju* sau *ima* — *imáju* « are, au » (*imā*, *imájū*) explică și accente ca *da ni čekáju* « să ne aștepte » (*čekati*, *čëkām*), *man'ivam*, *man'iváju* « las »; *pl'uváju* « scuiță » (cf. *pljùvati*, *pljũjēm*); *șe trut'áju* « se luptă (în luptă dreaptă) » (cf. *trućati*, *trũcām*) (v. mai sus). În *klán'áju șe* « fac mătânii » (*klanjati se*, *klānjām se*) suntem probabil în prezența unei ezitări a subiectului de a întrebuinta forma normală *klánáju sau forma analogică **klánáju*¹⁾: Fluctuații de tipul *klán'áju* — *klánáju au putut să servească de prototip și fluctuației *venčáju* — *ve'nčáju* (v. nota precedentă).

Cazuri ca *blíska șe* « fulgeră » (*bliskati se*, *blĩskām se*), *čëškaju* « curățesc de crengi (un copac oborît) » (*čëškati*, *čëškām*), *dijam* « răsufli » (*dijati*, *dijām*), *d'ipa* « sare » (*gjípati*, *gjípām*), *fit'ka* « fluieră » (RJA. *fićkati*, *fićkām*), *kl'cka* « dă cu cotul » (*kũckati*, *kũckām*), *kópa*, *kópamo* « sapă (porumbul) » (RJA. *kòpati*, *kopām*), *kúka* « cântă cucul » (*kũkati*, *kũkām*), etc., sunt foarte multe și nu pot fi înșirate aici toate. În toate avem accentul pe silaba care precedă pe *-a* tematic. Dacă am avea atestată forma pentru a treia pers. pl. dela verbe ca *dijam*, *d'ipa*, probabil că accentul ar fi pe vocala tematică *a* (v. mai sus)²⁾.

¹⁾ Sub. II zice însă *klánaju șe* II (1934).

²⁾ Sub. II zice: *dja'ju* II, *d'ipa'ju* II, *fit'ka'ju* II, *kopa'ju* II; dar și *kuka'ju* II (1934).

În cazul când radicalul nu e monosilabic, accentul s'a deplasat în limba literară, pe când la Carașova a rămas pe silaba dinaintea lui *-a* tematic: *člòvik káko se dopáda* « om cum-se-cade » (*dò-pa-da-ti se, dò-pa-dā m se*); *gran'iva prole'te* « se desprimăvereză » (*gran-jí-va-ti, gran-jív-ā m*); *kukore'ka* « cântă (cocoșul) » (*ku-ku-ri-jè-ka-ti, ku-ku-ri-je-č-ē m*); *se pogá-d'amo* « ne târguim » (*po-gá-gja-ti se, pò-gā-gj-ā m se*); *pojáv'am* « arat » (*po-jā-vlj-a-ti, pò-jā-vlj-ā m*); *probiija ga voda* « asudă » (*pro-bi-ja-ti, prò-bī-j-ā m*); *da se razgováramo* « să stăm la taifas » (*raz-gov-á-ra-ti, raz-gò-v-ār-ā m*); *uzíma* « ia » (*ù-zí-ma-ti, ù-zím-ā m*); *več'e'ramo* « cinăm » (*vè-č-er-a-ti, vè-č-er-ā m*); etc.

Clasa V-a. Și la această clasă de verbe accentul carașovenesc corespunde accentului din limba literară.

a) Să luăm întâiu verbele cu tema infinitivului în *-i*. O seamă dintre ele au avut accentul vechiu pe vocala tematică *-ī* a prezentului. Astăzi în limba literară accentul s'a deplasat sub forma lui ' sau ` pe silaba precedentă, pe când la Carașova în multe cazuri accentul s'a păstrat pe *-ī* tematic: *broji* « numără (firele la urzit) » (*br-ò-jiti, br-ò-jīm*); *ia častim* « fac cinste » (*č-à-stiti, č-à-stīm*); *drobim pítu* « taiu pânea în bucățele mici » (*dr-ò-biti, dr-ò-bīm*); *dzvrni* « sfârâie (fusul) »; *glédim* « mă uit » (cf. Meillet-Vaillant, Grammaire, p. 199: *glédīm*); *gojim* « îngraș » (*g-ò-jiti, g-ò-jīm*); *kúče hrči* « cânele mârâie » (*hr-čiti, hr-čīm*); *kl'uč što kopí firis* « dințar care îndreaptă dinții fiere-străului » (cf. *k-ò-piti, k-ò-pīm*); *kose'* « cosesc » (*k-ò-siti, k-ò-sīm*, dar rus. *košú, kosíš*; bulg. *kosá, kosíš*); *kroji* « croiește » (*kr-ò-jiti, kr-ò-jīm*); *morimo motikom* « sfărâmă cu sapa (bulgării de pe arătură) » (*m-ò-riti, m-ò-rīm*); *ostri* « ascutește » (*ò-š-triti, ò-š-trīm*); *poji* « sudează » (cf. *p-ò-jiti, p-ò-jīm*); *roji* « roiește » (*r-ò-jiti, r-ò-jē se*); *solí* « sărează » (*s-ò-liti, s-ò-līm*); *šumi šuma* « vuieste pădurea » (*š-ú-miti, š-ú-mīm*); *šporim* « economisesc »; *topi* « topește » (*t-ò-piti, t-ò-pīm*); *ne tre'ba da se trošite* « nu trebuie să faceți cheltuieii mari » (*tr-ò-šiti, tr-ò-šīm*).

După cum era de așteptat, în unele cazuri întâlnim acea deplasare recentă de pe silaba finală despre care am vorbit în capitolul

despre accent (v. p. 54): *čini* «face» (činiti, činim); *sidi* «șed» (sjèditi, sjèdīm, v. p. 73)¹⁾; *údri* «lovește» (ùdrīm, ùdriti); *se veše'lim* «mă veselesc» (vesèliti se, vesèlīm se). Chiar verbul *ostri* l-am notat odată *óstri*. Verbele *šume', topi* le-am scris întâiu *šume, topi* ștergând îndată formele acestea și notând *šume', topi*.

Verbele cu accentul pe silaba care precedă pe -ī tematic sunt multe și deci nu pot fi înșirate toate aici. Iată câteva cu radicalul monosilabic: *britvi se* «se rade, se bărbierește» (britviti, britvīm); *fúci se* «asvârle»; *grábim* «mă grăbesc» (grabiti, grábīm); *iúri se* «fuge» (júriti, júrīm); *kadi'ė'lnicom kádi* «cădește cu cădelnița» (káditi, kádīm); *se krívi* «(copilul) se strâmbă (la cineva)» (kríviti, krívīm); *kúri pe't'ku* «arde cuptorul, îl înfierbântă» (kúriti, kúrīm); *m'ř'vim pítu* «fărămițez pânea» (mrviti, mrvīm); *páze ga* «il priveghesc (pe cel mort)» (paziti, pázīm); *pr'li svín'u* «pârlește porcul» (pr'ljiti, pr'ljīm); *se'ti* «simte» (sjetiti se, sjètīm se); *šúšim* «usuc» (súšiti, súšīm); *se šúti* «calul ciulește urechile pe spate»; *te'gli da úmre* «trage să moară» (tegliti, tēglīm); *žmúri* «mijește (din ochi)» (žmúriti, žmúrīm), etc. Un verb din această categorie, pe care l-am notat de vreo zece ori accentuat pe radical, l-am auzit odată accentuat pe vocala tematică: *pustí k'řf* (dar de obicei *pústi, pústiti, pústīm*)²⁾. Accentul acesta ar putea fi explicat prin fluctuații de tipul lui *óstri* — *ostri, topi* — *topi, šume* — *šume'*. Se poate însă să fie o pronunțare cu totul incidentală a informatorului. La fel am notat odată *fófli se žení* «flăcăul se însoară» (žènití, žènīm)³⁾.

În cazul când radicalul verbului nu e monosilabic, în limba literară s'a întâmplat deplasarea «štokaviană» a accentului de pe silaba care precedă vocala tematică; la Carașova accentul vechiu rămâne (v. p. 200): *iskópi pastúra* «castrează armăsarul (iskòpiti, iskòpīm); *ie'lo da izódi te'sto* «a început să dospească

¹⁾ Sub. II zice *sidi* II (1934).

²⁾ Sub. II zice *mu pústi k'řv(f)* II (1934).

³⁾ Și sub. II zice *fófli se žení* II (1934).

aluatul» (i shò diti, i shodīm); *izvádi pilit'i* «scoate pui» (iz vaditi, iz vadīm); *se krepě'sti* «calul ciulește urechile înainte»; *se leškáre** (*na sã'ncu I*) «(purceii) se pălesc la soare» (leškáriti, lěškarīm); *nameč'ci*, v. p. 149, nota 11, (namečiti, namečim; méčiti, mēčim); *napištri* «umflă (cu apă un butoiu uscat)» (napištiti se, napištīm se); *naóstrim* «ascuțesc» (naòštriti, naòštrīm); *da naplódimo óv'ce* «să prăsim oi» (naplòditi, nàplodīm); *napójim* «adap» (napòjiti, nàpojīm); *naprávi* «drege» (nàpraviti, nàpravīm); *činla da opúdi de'te* «și-a provocat avort, a făcut să avorteze copilul» (cf. púditi, púdīm); *da ošúši* «să usuce» (osúšiti, òsūšīm); *otrávi* «otrăvește» (otráviti, òtrāvīm); *se perúši* «(curcanul) se înfoaie» (RJA. perušiti); *se potsíri* «se scoace (laptele prins)¹⁾» (pòdsiriti, pòtsirīm); *prik'isti mlě'ko* «taie în formă de cruce laptele închegat (baciul, înainte de a-l fărâma)» (prekr'stiti, prèkrstīm); *poránini se primě'nim* «dimineața mă îmbrac» (premiženiti, prēmijenīm); *ná večer se soprimě'nim* «seara mă desbrac»; *se provódim* «îmi petrec» (provòditi, pròvodīm); *da se sortáčimo* «să ne întovărășim» (òrtačiti, òrtačīm); *továrim kóla* «încărcăm carul» (tòvariti, tòvarīm); *udávi se* «se înneacă» (udáviti, ùdāvīm); *ugási* «stinge» (ugásiti, ùgāsīm); *lam da te um'órim* «te voiu omorî (umòriti, ùmorīm); *uvódi* «nevedește» (uvòditi, ùvodīm); *zabele'žim óv'ce* «însemnăm (la ureche) oile» (zabilježiti, zabilježīm); *zamútiš vódu* «tulburi apa» (zamútiti, zàmūtīm); *zapóji* «sudează» (zapòjiti, zàpojīm).

Un accent cu totul particular are verbul *červě'nimo jáiçe* «roșim ouă» (crvéniti, crvénim).

b) Verbele acestei clase cu tema infinitivului în -ě au avut aproape toate accentul la prezent pe -ī tematic, iar la pers. 1 și 2 pl. pe terminațiune. În limba literară accentul s'a retras sub forma lui ' sau ' pe radical (iar la pers. 1 și 2 pl. ca ' pe -ī tematic). În graiul carașovenesc deplasarea pe radical, firește, nu s'a făcut (cea

¹⁾ E posibil că informatorul a înțeles *se prinde, se acrește laptele».

de pe terminațiune pe *-i* tematic s'a făcut de mult, deoarece vocala finală a terminațiunii era scurtă, de ex. *d'ržlmo, d'ržlíte* «ținem» — *dr'žimo, dr'žite*: *blejē'* «(oile) behăie» (*bléjati, bléjīm*); *bolí me sr'ce* «mă doare inima», *me bolé' zúbi* «mă dor dinții» (*bòljeti, bòli*); *dr'žim, d'ržl'* «țin» (*dr'žati, dr'žīm*); *kípí* «(apa) clocotește» (*kipljeti, kípí*); *kmečí* «(capra) zbiară» (*kméčati, kméčīm*); *leťi, leťe'* «sboară» (*lètjeti, lètīm*); *leží* «(găina) clocește (pe ouă)», *bólesnik leží* «bolnavul zace în pat» (*lèžati, lèžīm*); *pišti* «(porcul) guiță» (*pištati, pištīm*); *pr'dim* «mă bășesc», *pr'di* «(pisica) scuiță» (*pr'djeti, pr'dīm*); *sm'rdí* «pute» (*smr'djeti, smr'dīm*); *stoiim* «stau» (*stâti, stòjīm*); *velim, veliš, velí, velimo, vele'* «zic» (*vèlīm*); *vrišti* «plânge» (*vrištati, vrištīm*); *vrtí se* «se învârtește» (*vr'tjeti, vr'tīm*); *zóra zabilí* «se zărește de ziuă» (*zabijèljeti, zabijèlīm*).

În două-trei cazuri accentul prezintă deplasarea recentă de pe silaba finală. Astfel *kípí* «clocotește» a fost notat odată *kípi* «bulbucește (apa dintr'o baltă când scotoește cineva în nămolul de pe fund)». Numai cu accentul deplasat au fost notate verbele: *dre'vo súvo góri dóbri* «lemnul uscat arde bine» (*gòrjeti, gòrīm*); *kle'če* «îngenunchiază (ei)» (*kléčati, kléčīm*); *mr'tvi se oživē* «morții vor învia» (*oživjeti, oživīm*)¹.

Firește verbele *vidim, vidiš, vidi* «văd» și *se vólē* «se iubesc» au accentul pe radical ca în silaba literară (*vidjeti, vīdīm; vòljeti, vòlīm*).

IMPERATIVUL

Graiul carașovenesc a păstrat la imperativ unele trăsături arhaice. Astfel verbele de clasa I-a și II-a au la pers. 2-a pl. -*ě*- pe când în limba literară s'a generalizat *-i-* dela celelalte clase: *úsmi, uzme'te!*; *ídi, idé'te!*; *dod'e'te; me'tni, me'tne'te!* «pune». Această trăsătură arhaică o are graiul carașovenesc comună cu graiurile slave meridionale din centrul și din partea orientală a Peninsulei Balcanice. Dar pe când în aceste graiuri, -*ě*- dela verbele de clasa

¹) Sub. II zice însă *gori* II, *klečt* II, dar *se oživē* II (1934).

I-a și II-a s'a generalizat și la celelalte clase (v. Bel., p. 541). La Carășova dimpotrivă pare a exista tendința de a generaliza pe *-i-* ca în limba literară. Astfel am notat *stani, stănită*¹⁾ « stai » și *pomoș, pomôște*:²⁾ « ajută », dar n'am întâlnit nicio formă cu *-e-* în alte clase de verbe decât în clasa I-a și II-a.

O altă trăsătură arhaică e constituită de formele *iet, iete* « mă-năncă » și *vit, vitte* « vezi » (s.-cr. veche — până în sec. XVIII — 186). E posibil ca *iet, vit* să fie corespondentele lui *iegi, vigeji* în care *-i-* final a căzut, v. p. 93. Formele pluralului *iet* și *vitte* nu reprezintă sl. com. *rdite, *vidite. *Iete* ar putea fi *rdite cu sincoparea lui *i* (v. p. 93); *vitte* însă l-a introdus pe *d'* adică pe *t'* dela singular la plural (cf. *vigejete, cakavian vigejete*). O trăsătură comună cu celelalte graiuri serbo-croate este căderea lui *-i* în forme ca *d'is, pomôște*, etc., despre care am vorbit la p. 93.

O scurtă observație necesită verbele cu baza terminată în vocală. Și la Carășova, ca în limba literară, *-ji-* a devenit *-j-* (adică în notația noastră *-j-*) după vocala finală a temei sau a radicalului: *popévaș, popévaite* « cântă » (cf. *pităș, pitășjete*). În cazul însă când vocala este un *i*, *i* se contopește cu ea: *bi* « bate », *nabi* « bagă » (năbăiti, năbăijem, imper. năbăij), *pi, pitte* « bea » (v. p. 111).

Firește, că în limba literară, și la Carășova avem *daș* « da » (dășj). De asemenea ca în limba literară avem terminatiunea *-te* adăugată la particula exclamativă *hașda hașdite* (hașde, hașdete; cf. și rom. *haidă, haidăci*).

O formă cu totul deosebită are la imperativ verbul *bani*: *banéi, banéite* « stai, stai ». Prototipul acestei forme este *uméj, uméjete*³⁾ dela *umjeti, umijem*.

Accentul se potrivește cu cel din limba literară, după cum era de așteptat. Clasa I-a: *idi, idete* (idi, idite); *dođete* (dôđite); *uzmi* (odată *uzmi*, v. p. 52), *uzmete* (uzmi, uzmitete).

¹⁾ *Stănită* poate reprezenta pe un *stănitete, *stănitete mai vechiu, în care *e* neaccentuat a devenit *i*, v. p. 70.
²⁾ În *pomôște* avem căderea lui *-i-*, v. p. 63.
³⁾ Forma *ekaviană*.

Clasa II-a: *mětni, meṭne'te* (mètni, mètnite); *stáni, stánite* (stăni, stănite). Clasa III-a: *nabí* «bagă» (nàbīj). Clasa IV-a: *popě'vai, popě'vaite* (pòpijevāj, pòpijevājte). Clasa V-a: *zapúši* «astupă» (zàpuši). *Ie'te* (jěgjite), *vit'te* (vidite).

Despre cazuri cu accentul păstrat pe *-i* final al imperativului cu toate că era scurt ca *ne s'rdí se* «nu te supăra» (ne s'r'dí se), *ne stipl'i me* «nu mă pișca» (ne štíplji), *uzmí* «ia» (ùzmi), *zatvori* «închide» (zatvòri), v. p. 52, nota 1.

Forma de imperativ *ne sóvi* «nu înjura» (psòvati, p'sujēm) arată că acest verb a generalizat pe *-ov-* din tema infinitivului întocmai ca și *snóve* «țese» (v. p. 194) și *potkóvi!* «potcovește!» (v. p. 194).

PARTICIPIILE

Participiu prezent activ

Am notat cu totul cinci cazuri: *ne tēkút'a vóda* «apă stătătoare» (těkūcāvòda); *idemo iášet'i na k'ón'i* «mergem călare pe cai» (RJA. jašéc: jašiti, jašim); *on ię dóšal iúret'i* «a venit fugind» (júrēcí); *smrdet'ę gänge* «gândaci puturoși» (smr'dēc); *vide't'i* «văzând» (vidēcí).

Accentul e deosebit la formele *iúret'i* și *vide't'i*.

Participiu preterit activ în *-l-*

Deoarece acest participiu servește la formarea perfectului, e natural să-l întâlnim destul de des în materialul adunat la Carașova. Să nu uităm că imperfectul și aoristul lipsesc în graiul carașovenesc, fiind înlocuite cu perfectul. În lipsa infinitivului (și a aoristului), participiul acesta reprezintă tema infinitivului la verbele din Carașova. De aceea vom înșira exemplele de participiu în *-l-* după clasificarea urmată mai sus, făcând subîmpărțirile pe baza temei infinitivului (adică a participiului în *-l-*).

Clasa I-a. 1. Tema infinitivului egală cu cea a prezentului. Rădăcina terminată în *s, z*: *done'sla párcę* «(fata) a adus zestre»

(dònijeti, dònēsēm, donēsła); *tré'sla se zé'ml'a* «s'a cutremurat pământul» (trésti, trésēm, trésła); *izlé'zla mu dúša* «Secaş *i o iîş't súfl'itu*» (izljesti, izljezēm, izljezła). Rădăcina terminată în *k*: *mi oté'klo líce* «mi s'a umflat obrazul» (otèci, otèčēm, otèklo); *sam otsé'kal* «am tăiat» (òdsjeći, odsijèčēm, òdsjeka o); *što su se'kli* «cei care au tăiat» (sjeći, sijèčēm, sjekli); *ne ure'kal se* «nu s'ar diochia» (urèci, urèčēm, ùreka o). Rădăcina terminată în nazală: *iĵel da vidi* «a început să vadă» (jéti, imēm, jêo); *pričel da se miĵe* «a început să se spele» (pričēti, pričmēm, pričeo); *úzel zé'ml'u pod nájam* «a luat pământul cu chirie (în arândă)» (úzēti, uzēm, uzeo). Rădăcina terminată în *r*: *ovôj žé'ni úmyl muš* «acestei femei i-a murit bărbatul», *umy'la f.*, *umy'lo n.* (ùmrijeti, umrēm, umro, umrla; v. și p. 57); *zatr'la su se kóla* «s'a stricat carul» (zàtrti se, zatrēm, zàtro, zàtrla).

2. Tema infinitivului terminată în *-a*: *se posrál* «s'a căcat» (pòsrati, pòserēm, pòsra o).

Clasa II-a. 1. Tema infinitivului terminată în *-nu-*: *buknúl(t)* «(om) deșirat, crescut prea lung» (búknuti, búknēm, búknuo); *k'cnul* «a făcut semn cu cotul» (kucnuti, kucnēm, kucnuo); *ónđa su se krenúli* «atunci au plecat» (krénuti, krênēm, krénuli); *sakinula v'óda* «a săpat apa» (cf. skinuti, skinēm); *utr'núla nóga* «a amortit piciorul» (utr'nuti, ùtrnēm, utr'nula); *v'rnúl sam se s púta* «m'am întors din drum» (vr'nuti se, vrnēm, vr'nuo).

2. Tema infinitivului terminată în consonantă: *cr'kla kráva* «a murit vaca» (crći, crknēm, crkla); *sam se dígal iáko ráno* «m'am sculat des-de-diminează» (dići se, dignēm, díga o); *sam omr'kal u se'lu* «am întârziat prin sat» (òmrci, òmrknēm, òmrka o); *pál'ę snęk*¹⁾ «a nins» (pasti, padnēm, pa o); *bok pomógal(t)* «(salut) de ar ajuta D-zeu»²⁾ (pomòci, pòmognēm, pòmoga o); *hájda dóma če se*

¹⁾ Despre *pál'ę* (= pal + ie, v. p. 98).

²⁾ Astfel se răspunde salutului *pómoz bok* «să ajute D-zeu».

smr'klo « haidem acasă căci s'a înnoptat » (s m r cí se, s m r k n ē se, s m r k l o se); *stígal*, v. p. 171, nota 8, (s t i cí, s t i g n ē m, s t i g a o).

3. Tema infinitivului terminată în vocală: *ja sam stal* « am stat », *stála kiša* « a stat ploaia » (s t a t i, s t a n ē m, s t a o, s t a l a); *sam ostál* « am rămas » (ò s t a t i, ò s t a n ē m, ò s t a o); *sustál* « ostenit » (s ú s t a t i, s ú s t a n ē m, s ú s t a o); *zade'li os za os* « s'au acățat osiile (la două care ce merg în direcție opusă) » (z à d j e t i, z à d j e n ē m, z à d j e l i).

Clasa III-a. 1. Tema infinitivului egală cu tema prezentului: *bil kámeŋ* « Secaș o bețut pîátra = a bătut grindina » (b i t i, b i j ē m, b i o); *sam čul* « am auzit » (č u t i, č u j ē m, č u o); *dóbil boj po rúki* « a căpătat bătaie la palmă (pedeapsă la școală) » (d ò b i t i, d o b i j ē m, d o b i o); *navila* « (femeia) a învelit (pe sulul dinapoi a războiului) » (n à v i t i, n a v i j ē m, n a v i l a); *sam se omil* « m'am spălat » (ò m i t i, o m i j ē m); *smo pili* « am băut » (p i t i, p i j ē m, p i l i); *píta se razbila* « pânea s'a crepat » (r à z b i t i se, r a z b i j ē m, r à z b i l a).

2. Tema infinitivului în -a: *mázali* « au spoit casa cu pământ » (m a z a t i, m a ž ē m, m a z a l i); *pról'al* « a vărsat (apă) » (< *prohjáti, *prolijalŋ, v. p. 98; cf. pròliti, prolíjē m); *razmázala de'te* « (mama) a răsfățat copilul » (cf. r à z m a z a t i, r à z m a ž ē m, r à z m a z a l a)¹⁾; *osnovalá ije na plótu* « a urzit pe gard » (o s n ò v a t i, ò s n u j ē m, o s n o v ā l a); *šte'tloval sam*, v. p. 181, nota 4, (š t e t o v a t i, š t e t u j ē m, š t e t o v a o).

Clasa IV-a. *Bangrotíral* « a dat faliment » (b a n k r o t í r a t i, b a n k r ò t í r ā m); *iskepítal sam zdrav* « am scăpat teafăr »; *ispúcala rúka* « a crepat pielea de pe mână de frig » (i s p u c a t i, - c ā m i s p u c a l a); *sam ke'ltuv(y)al tri 'hil'áde na izu* « am cheltuit 3000 lei cu casa »; *mórali su dót'i* « a trebuit să vie » (m ó r a t i, m ô r ā m, m ó r a l i); *mi smo popiváli* « am cântat » (p o p i j è v a t i, p ò p i j e v ā m, p o p i j è v a l i); *skal'dl*, v. p. 172, nota 5, (cf. k ál j a t i, k ál j ā m, k ál j a o); *si sme'čkal* « ai boțit (haina) » (cf. s m e č i t i, s m e č ĩ m); *su se spaítašitali*

¹⁾ În *razmázala* avem probabil o contaminare între *razmáziti* « a răsfățat » și *ràzmazati* « zerschmieren ».

«s'au împrietenit»; *mę tabultral sve* «mi-a sechestrat tot»; *one'i drugi mę vikál* «celălalt m'a strigat» (víkati, víčēm, víka o).

Clasa V-a. 1. Tema infinitivului și a prezentului în -i-: *ia sam báníl* «am stat»; *mi smo činili róbotu* «am lucrat clacă (pe timpul iobăgiei)» (číniti, činim, činili); *sam izbrožil* «am adunat, am aditionat» (izbròjiti, izbrojim, izbròjio); *iúril*, v. p. 171, nota 8 (júriti, júrim, júrio); *štó-si kupil* «ce ai cumpărat» (kúpiti, kúpim, kúpio); *su se namložile* «s'au înmulțit» (namnòžiti se, namnòžim, namnòžile); *naprávil sam ižu le'pu* «am făcut o casă frumoasă» (nàpraviti, vīm, nàpravio); *smo se nazdrávili* «ne-am salutat» (nàzdraviti, -vīm, nàzdravili); *sam obrazdil* «am brăzdat (arătura)» (obrázditi, obrázdim, obrázdio); *sam odzabil* «am uitat» (zàbiti, zàbudēm); *omútil*, cor. *zamútil* «a amuțit» (cf. Gad *ómutavio*); *oprištil se ie* «s'a obrintit (o rană)» (oprištiti se, oprīštim, oprīstio); *sam mu oprostil* «l-am iertat» (opròstiti, òprostim, opròstio); *oprudila* «(m')a urzicat (urzica)» (opruditi, -dim); *opudila de'te* «a avortat»; *otelila*, v. p. 178, nota 5 (otèliti se, otèlila); *sam se porodil* «m'am născut» (poròditi se, *poròdio)¹); *poplėsnavila* «(pânea) a mucezit» (pòpljesniviti, pòpljesnivila); *postropila kiša* «a plouat puțin = a stropit puțin ploaia»; *křv' se potsírila* «sângele s'a închegat» (pòdsiriti, pòdsirila); *sam pustil* «am trimis» (pùstiti, pùstio); *raskoračil se* «s'a crăcit» (raskòračiti, raskòračio); *ne rodilo* «nu a dat rod (via)» (ròditi, ròdilo); *se rašušil sut* «s'a uscat butoiul» (rasúšiti se, rasúšio); *slomil nógu* «și-a rupt piciorul» (slòmiti, slòmio); *su se složili* «s'au căsătorit» (slòžiti se, slòžili); *smokril se* «s'a udat» (smòkriti se, smòkrio); *udril ga ie* «l-a lovit» (ùdriti, ùdrio); *se ugasil prósit* «s'a stins focul» (ugásiti, ugásio); *ugonil ie* «a găcit (o găcitoare)» (cf. ugonénuti); *ia sam ga umoril* «l-am omorît»

¹ Sub. II: *sam se narodil* II (1934). Informativul I (*Grabnik*), auzind forma dată de inform. II, zice și dânsul *sam se narodil* (1934).

(umòriti, umòri o); *upalil* «a aprins» (upálit i, upáli o); *uv(u)at il ga za št iu* «l-a prins pe după gât» (ùhv atiti, ùhv atio); *zabunil sam se mlógo na t'rgu* «am zăbovit mult în târg» (zabúniti, zabúnio); *sam zagubil ié'dan lej* «am pierdut un leu» (zagúbiti, zagúbio); *zal'utila ié'lo paprikom* «a pipărat mâncarea cu ardeiu» (cf. ljútiti, ljút ila); *zaspúril* «(copil) nedesvoltat»; *si me zgázil ná_nogu* «m'ai călcat pe picior» (zgaziti, zgazio).

2. Tema infinitivului în -ě-: *iskipe'lo mle'ko* «laptele a dat în foc» (iskípjeti, iskípjelo); *mugure'l* «a îmbobocit»; *pobile'l* «a încărunțit» (pobijèljeti, pobijèljio); *işe'ni požl'te'la šuma* «toamna s'a veștezit pădurea» (požútjeti, požútjela); *žele'zo racav'te'lo* (càvtjeti, càvtjelo); *ié've'del, ve'deli ste* «a văzut, ați văzut» (vidjeti, vidio); *šuma zazelen'e'la prole'ti* «pădurea a înverzit primăvara» (zelènjeti, zelènjela).

Verbe atematice și neregulate:

Bil rod d'osta «a fost rod destul», *bilo bi dobro da ide kiša* «ar fi bine să plouă» (biti, bio, bilo); *mi drágo če si došal* «mă bucur că ai venit», *dóšla voda velika* «a venit apa mare = a crescut râul» (dóci, dóšao, dóšla); *dal sam* «am dat» (dati, dao); *sam imál* «am avut» (imati, imao); *išal'e sne'k* «a nins», *kod nás ne išla kiša odávna* «la noi nu a plouat de mult» (íti, išao, išla); *ize'li mól'ci* «au mâncat moliile» (izjesti, izjeli); *šandári su našli pustai'je* «jandarmii au descoperit pe hoți» (náci, našli); *óšli su lúd'e da kose'* «au mers oamenii să cosească (fânul)» (otíci, óšli); *póšal sam pútam* «am plecat la drum» (póci, póšao); *se prije'l* «a mâncat peste măsură» (prèjesti se, prèjio); *pródal ižu na lizitáciju* «a vândut casa la mezat» (pròdati, prodao); *próšla planina* «a trecut amiaza» (próci, próšla); *sam spal* «am dormit» (spati, spao); *sam tel, su tel'i* «am vrut, au vrut» (htjeti, htjeo, htjeli); *kopriva^s me uje'la* «urzica m'a urzicat» (ùjesti, ùjela); *si la'la II* «vrut» (v. p. 190).

Accentul, după cum era de așteptat, se potrivește cu cel din limba literară: *dóbil* — dōbio, *mázali* — mǎzali, *pričel* — pričeo, *sakinula* — skīnula, *štětloval* — štětovao, *stígal*

—stîgao, úzel—űzeo, ve'del—vîdio, zgázil—zgázio, etc. În cazul când în limba literară avem deplasarea «štokaviană» a accentului, la Caraşova s'a păstrat accentul pe locul cel vechiu: bukⁿŭl(ŭ)—búknuo, izbrojil—izbròjio, kupil—kúpio, namložitŭ—namnòžile, napravil—nàpravio, nazdrávili—nàzdravili, obrazdil—obrázdio, omŭ'kal—òmrkao, oprīstīl—oprištio, oprostīl—opròstio, ostál—òstao, otelīla—otèlila, popivál—popijèva o, poplēsnavila—pòpljesnivila, porodila—poròdila, pot-sírila—pòdsirila, pustil—pústio, etc.

În cazuri ca iúril—júrio, íšal'ŭ—íšao je avem retragerea recentă caraşovenească sporadică a accentului de pe silaba finală închisă (v. p. 54).

Unele participii au totuşi accente deosebite de cele din limba literară. Astfel odzabīl—zăbio, raskoračīl—raskòračio, uv(y)atīl—ùhvatio (v. p. 213). Se pare că analogia participiilor atât de numeroase accentuate pe vocala tematică -i- a determinat accentuarea acestor trei participii. Despre umr'la, umr'lo—umrla, v. p. 57. Navīla—nāvīla prezintă aceeaşi anomalie în accentuare ca şi prezentul navīje—nāvijēm (v. p. 201). Mórali poate fi un împrumut făcut graiului sârbesc din Banat: mórali. Osnovalá iŭ se datoreşte unei pronunţări incidentale. A final va fi avut un accent secundar. Subiectul pronunţând răspicat, silabisind oarecum, l-a emis cu o intensitate deosebită pe care nu o are în graiul obişnuit.

PERFECTUL

După cum am putut vedea din exemplele înşirate mai sus, participiul preterit activ în -l- serveşte la formarea singurului timp trecut întrebuintat la Caraşova adică a perfectului. Iată întregă paradigma acestui timp:

ia sam popivál « am cântat »	mi smo popiváli
ti si popivál	vi ste popiváli
on iŭ popivál	óni su popiváli
óna popivála	oné su popivále.

Fără pronume personal:

<i>sam tēl</i> « am vrut »	<i>smo tē'li</i>
<i>si tēl</i>	<i>stē tē'li</i> II
<i>iē tēl</i>	<i>su tē'li</i>

Despre topica urmată în formele de mai sus v. p. 220.

La pers. 3-a sg. și pl. auxiliarul poate lipsi.

CONDÎȚIONALUL

Condiționalul se construiește ca în celelalte graiuri s.-cr. De obicei forma auxiliarului pentru toate persoanele e *bi*: *bi popivál* « aș, ai, ar cânta », *bi popiváli* « am, ați, ar cânta ».

Condiționalul trecut I-am notat în felul următor:

<i>bi bil popivál</i> « aș fi cântat »	<i>bimo bíli popiváli</i>
<i>bi bil popivál</i>	<i>bistē bíli popiváli</i>
<i>bi bil popivál</i>	<i>bi bíli popiváli</i> .

Vedem că același subiect întrebuițează pentru pers. 1-a și 2-a pl. și formele întregi ale auxiliarului: *bimo*, *bistē*. D-na Colojoară scrie și la condiționalul prezent *mi bimo popeváli* II, *vi bistē popeváli* II ca și la condiționalul trecut *mi bimo bíli popeváli* II, *vi bistē bíli popeváli* II¹⁾.

Forma pentru pers. 1-a pl. a auxiliarului, *bimo*, ar putea reprezenta forma veche, (cf. plsl. *bimū*) neinfluențată de aorist, pe când în limba literară avem *bismo* (cf. bulg. *bíh me*). Ne-am putea gândi și la explicația lui Dr. A. Musić (v. Rad, CXXVII, p. 145): *bimo* la čakavieni s'ar datora influenței lui *ljubimo*. Totuși la čakavieni avem la auxiliarul condiționalului *bim*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, ceea ce corespunde perfect lui *ljubim*, *-biš*, *-bi*, *-bimo*, *-bite*, pe când la Carașova formele acestui auxiliar corespund numai la pers. 3-a sg. și pers. 1-a pl.

PARTICIPIUL PRETERIT PASIV

Ca în limba literară se formează cu sufixele *-en-*, *-n-* și *-t-*.

1. Sufixul *-en-*. a) La verbe de clasa I-a: *pripečēna rakiša* « rachiul fiert a doua oară » *prepèći*, *prepèćēm*, *pre-*

¹⁾ Pronunțat *mi bimo popiváli* II, *vi bistē popiváli* II, *mi bimo bíli popiváli* II, *vi bistē bíli popiváli* II (1934).

pečèna; cf. prepečènica); *le'snik zatrè'n* «alună stricată, viermănoasă» (zàtrti, zatrēm, cf. tren). Participiul din urmă l-am notat odată *zaty'na* (*vode'nica* ~ «moară stricată»); în limba literară avem trt. În *uplet'e'na* (*fláška u kótarici* ~ «butelie împletită în coș = damigeană») avem un *t'* poate în urma influenței analogice a participiilor pasive ale verbelor de clasa V-a unde consonantele care precedă vocala tematică *i*, devenită *j*, se palatalizează.

b) La verbe de clasa V-a: *vode'nica napúšt'èna* «moară părăsită» (napústiti, nàpustīm, nàpušten); *nasè'l'èno*, v. p. 16, nota 2 (nasèliti, nàselīm, nàseljen o); *okr'n'èj'na kráju* «(semn la urechea oaiei) ciuntat la vârf (okr'njiti, òkřnjīm, òkřnjen); *primè'n'èna perina* «pernă cu fața schimbată» (premiĵèniti, prēmijenīm, prēmijenjen); *krv' potstrena* «sânge închegat» (pòdsiriti, pòdsirīm, pòdsiren); *raskoráčèn* «crăcănat» (raskòràčèn); *rasporè'no na stráni* «(semn în urechea oaiei) crestătură într'olature» (raspòriti, ràsporīm, ràsoren o); *sil'eni* «siliți» (siliti se, silīm se, siljen); *var tre'ba ugášen* «varul trebuie stins» (ugásiti, ùgāsīm, ùgāšen). În cazul lui *neobrit'veno* (*pod búdzom* ~ «neras subt buză = muscă») (òbritviti, — vīm) și *mè'so díme'no* «carne afumată» (dimiti, — mīm) am aștepta un *l'* epentetic după *v* și *m*. De asemenea în *zab'rd'aven* «ruginit». Acest participiu aparține unui verb *zab'rd'avim format din *ab'rd'av* «ruginit» pe când în limba literară avem zar'gjàti, zar'gjām.

2. Sufixul *-n-*: *kaláisan gr'nac* «oală smălțuită» (kalàjisiati, -jisiēm, kalàjisān); *trpè'znik lagiran* «față de masă lăcuită = mușama»; *prilka mólovana* «icoană zugrăvită» (molovati, -lujēm, molovāna); *nevè'nčani* «necununăți» (vjenčāni); *svè'zane rúke s lánčam* «(ucigașul are) mâinile legate cu lanț = mâinile în cătușe» (svèzati, svèžēm, svèzāne); *štámpuv(ù)ana* «tipărită»; *štípano na stráni* «(semn în urechea oaiei) nojiță», *uštípano* «(idem) cociorvă» (štípati, štípām, štípāno); *zbr'čkanò čè'lo* «fruntea încrețită».

3. Sufixul *-t-*: *gr'nuto* «(despre un buboiu) copt» (gr'nuti, gr'nēm, gr'nūt); *kápnuto* «pătat» (kàpnuti, kàpnēm,

k a p n ū t); *le'gnut* «culcat» (lè cí, leg n ē m); *nápęta kráva* «vacă umflată (de splină)» (n à p ē t i se, n a p n ē m); *nos pridígnut* «nas cârn = ridicat în sus» (d i g n u t i, d i g n ē m, d i g n ū t); *iža propádnuta* «casă năruită» (p r ò p a n u t i, p r ò p a d n ē m); *zafísното* «(semn în urechea oaiei) scere» (cf. h v i s n u t i).

Și la aceste participii accentul carașovenesc se potrivește cu cel din limba literară: *mólovana* — m o l o v ā n a, *neve'nčani* — v j e n č ā n i, *pridígnut* — d i g n ū t, *ugášen* — ù g ā š e n, *napúšťęna* — n à p u š t e n, *zatre'n* — z à t r e n, cf. t r e n), etc. Singur *rasporé'no* — r à s p o r e n o prezintă un accent deosebit.

INTERJECȚII, ONOMATOPEE

- D'e* «strigătul cu care se alungă calul»;
Guj-guj-guj-guj «strigătul cu care se chiamă găștele»;
gus «strigătul cu care se alungă găștele»;
háida, háidite «haide, haideți»;
haiš (na šúvu) «strigătul cu care se mână boii la stânga»;
haiť «strigătul cu care se alungă cânele»;
hō «strigătul cu care se opresc caii»;
kúkū «cântecul cucului»;
kukurē'kū «cântecul cocoșului»;
pi-pi-pi-pi «strigătul cu care se chiamă găinile»;
pš-pš-pš «sunetele cu care se chiamă pisica»;
lik «strigătul cu care se alungă raștele»;
lika-lika-lika «strigătul cu care se chiamă raștele»;
nâ «strigătul cu care se chiamă cânele»;
na^h-na^h «răgetul măgarului»;
neę-neę-neę-neę «strigătul cu care se chiamă calul»;
stú-ča «strigătul cu care se mână boii la dreapta»;
šic «strigătul cu care se alungă pisica»;
uš cor. *gus*, v. *gus*.
*uš'*¹⁾ «strigătul cu care se alungă găinile».

¹⁾ Fricativa *š'* e lungă, având o slabă nuanță palatală.

S I N T A X A

Observațiile relative la sintaxa graiului carașovenesc vor fi puțin numeroase din motivul expus la începutul capitolului despre morfologie (v. p. 145): Chestionarul cu care a fost anchetat graiul din Carașova a avut un caracter mai mult lexical.

Voiu aminti aici câteva procedee sintactice carașovenești care par a se fi născut sub influența sintaxei românești. Astfel întrebuințarea dativului în funcție de genitiv, de ex.: *ne'na slúgi móișemu* «tatăl slugii mele»; *dúda púški* «țeva puștii»; *ótari cári* «hotarele țării» (*cára* «țară»).

De asemenea influenței românești se datorește întrebuințarea genitivului precedent de prepoziția *od* în loc de genitiv sau de adjectivul posesiv, de ex.: *šúma od gorúna* «stejeriș»; *od ijele' šúma* «brădet»; *šúma od jávora* «ulmet»; *pe'ra od lúka* «cozile (frunzele) de ceapă»; *k á r i k e o d k ó l i II* «roatele carului»; *raki'ja od rané'* «rachiu de bucate»; *kóža od jábalke* «coaja mărului».

Tot datorită influenței românești se întrebuințează atât de des prepoziția *s* înaintea instrumentalului când acesta exprimă instrumentul, de ex.: *s kórinam*, v. p. 4; *s kón'i*, v. p. 195; *s plúgam ore'mo* «cu plugul arăm»; *zakl'úči vráta s kl'úcam* «închide ușa cu cheea»; *špricu'je s váram i s sín'im kámeňam* «stropoște (via) cu var și cu piatră vânăță»; *pe'glu'je s pe'glaišam* «calcă (rufele) cu fierul de călcat»; *skal'ál si košúl'u s kálam* «și-a murdărit cămașa cu noroiu»; *grúva s rukámi II* «frământă cu mânilor», etc. ¹⁾.

¹⁾ O funcție identică a prepoziției *s* a fost semnalată de Danilo Vušović în dialectul Herțegovinei orientale (v. *Srpska Kraljevska Akademija, Srpski Dialektološki Zbornik*, knjiga III, *Rasprave i Građa*, Beograd-Zemun, 1927, p. 67). Și în această regiune întrebuințarea lui *s* în această funcție se datorește probabil unei influențe străine. De fapt în Herțegovina orientală există o puternică influență italiană (v. op. cit., p. 39—40).

Alte particularități sintactice ale graiului din Carașova par a se fi dezvoltat pe teren carașovenesc fără ca să putem întrezări amestecul vreunei influențe străine. Astfel uneori prepozițiile *u* sau *na* se construiesc cu acuzativul cu toate că nu exprimă o mișcare (v. p. 186), de ex.: *čřf u drě'vo* « vierme din lemn = car »; *naóstrim na točilo* « tocesc (securea) pe tocilă ». Particularitatea aceasta a fost remarcată de Miletič (v. Miletič, p. 164). Ar putea fi considerată aceasta ca o tendință de a reduce cazurile la un caz general care să coincidă cu nom.-ac.¹⁾ E interesantă construcția din fraza următoare: *Klō'fer poiđ iě'dan plek za drúgoga s kosítram* « tinichigiul lipsește o tinichea de alta cu cositor ». Forma genitivului *drúgoga* în funcție de acuzativ (după prep. *za*) se referă aici nu la o ființă însufletită, ci la un obiect.

ELIPSA

Despre elipsa auxiliarului *iě* și *su* (3-a pers. sg. și 3-a pers. pl.) v. p. 215. Dar verbul copulă lipsește adeseori și când nu e în funcție de verb auxiliar pe lângă participiul în -lŭ. Iată câteva exemple: *iáko krátko vrě'mě* « timpul e foarte scurt »; *pa kad da svádva* « dar când să fie nunta »; *zámašno váduvoj žě'ni* « greu îi este femeii văduve »; *mi drágo če si dóšal* « îmi este plăcut, îmi pare bine că ai venit »; *iděm da se prošětam če vrě'mě* v. p. 188 ; *u neđe'l'u la da svádva* « duminică vŕ fi nunta ».

Elipsa verbului « a face » o prezintă următoarele exemple: *lámo kakó se móžě* « vom face cum se poate »; *idě ne'na da se turvíně kakó láju* « merge tatăl să se sfătuiască cum vor face » (v. p. 234).

TOPICA

Graiul Carașovenesc se abate dela topica obișnuită serbo-croată prin două particularități. Pe când în limba literară adjectivul epitet precedă de obicei substantivul, la Carașova adeseori, poate în majoritatea cazurilor, adjectivul urmează după substantiv. A doua

¹⁾ Și această particularitate există în dialectul din Herțegovina orientală (semnalată de Vušović în opera citată în nota precedentă, p. 68).

abatere privește locul particulelor enclitice în frază. Acestea, în limba literară, urmează imediat după întâiul cuvânt accentuat al propoziției, deci nu pot niciodată să înceapă o frază. La Carașova însă fraza poate începe cu un pronume aton sau cu formele atone ale verbului auxiliar « a fi ».

Aceste două particularități se găsesc și în graiul dela Gad, însă mult mai rar decât la Carașova. Întrebuițarea proclitică a lui *se* a fost observată de Živojnović (v. *Ž i v.* II, p. 71). D-sa a auzit-o și în părțile sârbești ale Banatului mai apropiate de Carașova, de ex. la Vârșeț. Atât la Carașova cât și la Gad și în graiurile sârbești răsăritene din Banat, topica serbo-croată a fost modificată probabil sub influența topiceii românești¹⁾.

Iată câteva exemple pentru poziția adjectivului după substantiv²⁾: *p'rc diviži* « țap sălbatic »; *nóvci gotóvi* « bani gata »; *pečē'n'e pileť'e* « friptură de pui »; *vre'me dobro* « vreme bună »; *člóvik star* « om bătrân »; *čē'pl'e súvo* « crengi uscate »; *brát moj* « fratele meu »; *ime móje* « numele meu »; *vóda studē'na ugási zet'*. (Gad *v'o'da lā'dna zágāsi žē' d*) « apa rece astâmpără setea », etc.

Poziția proclitică a pronumelui aton: *se krivi* « se strâmbă, face grimase »; *mi ie ruot* « mi-e rudă »; *me bóde* (Gad *me se'knulo ne'sto* « mă junghie prin piept »); *mi ie dal* « mi-a dat »; *se ugasil prósit* « s'a stins focul »; *se čē'sem* « mă piepten »; *se biju* « se bat »; *se gáčl'e podrúkom* (Gad *mi zā'muka pót_pazuh*) « se gâdilă sub-suoară »; *se kapariše* (Gad *se pr'stenuju*) « se logodește »; *mu ie te-guóta da bl'úv(y)a* (Gad *mi tē'sko na stomā'ku*) « mi-e greață »; etc.³⁾.

Poziția proclitică a auxiliarului « a fi » aton: *sam sit*⁴⁾ « sunt sătul »; *si vē'del* « ai văzut »; *si smē'čkal* « ai boțit (haina) »; *ie tel* « a vrut »; *smo se nazdrávil* « ne-am salutat »; *ste se omili* « v'ați spălat »; *su te'li* « au vrut »; *bi popivál* « aș cânta »; *bi bil popivál* « aș fi cântat », etc.

¹⁾ Poziția encliticelor la începutul propoziției se întâlnește și în alte regiuni serbo-croate. Astfel pe insula Rab (v. *R a d*, CXVIII, p. 3); și aici cred că suntem în prezența unei influențe străine romanice.

²⁾ O sumedenie de exemple au fost citate până acuma în cursul lucrării.

³⁾ Încă un exemplu dela Gad: *se mō'le bō'gu* « se roagă lui D-zeu ».

⁴⁾ Dela Gad: *sam se zābavio* « am zăbovit ».

CONCLUZII

referitoare la timpul aşezării Caraşovenilor în Banat şi la regiunea de unde au emigrat

Am văzut (la p. 18) că, din cauza lipsei unor documente istorice sigure, data venirii Caraşovenilor în Banat n'a putut fi fixată decât aproximativ în secolele XIII—XV. Melich susţine că această colonizare s'a făcut de timpuriu, prin secolul al XIII-lea, iar Miletic îi aduce pe Caraşoveni abia în a doua jumătate a secolului al XV-lea din Peninsula Balcanică. În cursul expunerii, atingând această chestiune, am văzut că datele lingvistice militează pentru ipoteza din urmă. În adevăr o seamă de inovaţii lingvistice caracteristice graiurilor serbo-croate, care s'au răspândit pe teritoriul serbo-croat prin sec. XIII şi XIV, se găsesc şi la Caraşoveni, ceea ce arată că aceştia pe timpul acela erau încă în Peninsula Balcanică. Iată câteva dintre aceste inovaţii:

1. Terminaţiunea *-m* la pers. 1 sg. a prezentului s'a generalizat prin sec. XIII, v. Bel., p. 509 (v. p. 192).

2. Terminaţiunea *-om* la instr. sg. f. se iveşte în acelaşi secol, v. Bel., p. 342 (v. p. 162).

3. Trecerea unicului *j e r* (i) la *a* s'a întâmplat prin sec. XIV, v. Leskien, *Grammatik*, p. 107; Kul'bakin, *Serbskij jazyk*, p. 21 (v. p. 79).

4. Metateza lui *poidem, doidem* < în **p o d i e m, *d o d i e m* (caraş. *pód'u, dód'e*) s'a făcut prin sec. XIV, v. Bel., p. 136 (v. p. 104).

E deci evident că graiul caraşovenesc nu s'a putut despărţi de restul graiurilor serbo-croate decât relativ târziu. Cum pe baza documentelor istorice e sigur că ei erau în Banat la sfârşitul secolului al XV-lea, aşezarea lor în această regiune trebuie să se fi făcut în cursul acestui secol. Conservarea unor trăsături arhaice, ca de ex. cea a lui *l* silabic, nu infirmă concluzia de mai sus. În adevăr vocalizarea în *u* a lui *l* a putut ajunge în părţile răsăritene ale teritoriului serbo-croat (graiurile kosovo-resaviene) relativ târziu (v. p. 85). De asemenea conservarea lui *l'* în elementele româneşti nu dovedeşte că împrumuturile cu *l'* s'au făcut în timpuri foarte

vechi; se pare că *l'* s'a păstrat în graiurile apusene dacoromâne (Banat, Huniedoara) până în secolul al XV-lea (v. p. 99).

* * *

După Miletič, regiunea de unde au venit Carașovenii în Banat trebuie să fie acea parte a Peninsulei Balcanice care e ocupată de grupul graiurilor kosovo-resaviene. În zona aceasta ce se întinde dela Dunăre până la granițele Albaniei, au fost semnalăți în cursul istoriei catolici în Vechea Sârbie. Miletič crede că de aici au plecat strămoșii Carașovenilor, ca să se refugieze în țara catolică, în Sudul Ungariei. Argumentul lingvistic pe care se sprijinește Miletič este accentuarea carașovenească identică cu cea din graiurile kosovo-resaviene. Dintre faptele lingvistice amintite de Miletič (Miletič, p. 163, 164) sunt caracteristice graiurilor din centru (și Estul) Peninsulei Balcanice următoarele particularități carașovenești: păstrarea lui *l* la sfârșitul unei silabe și a lui *l* silabic, formarea comparativului cu particula *po* și conjuncția *če*. S'ar mai putea adăuga: rara întrebuintare a infinitivului, viitorul format nu din infinitivul ci din prezentul verbului și verbul auxiliar « a vrea ».

Tot aici putem înșira o seamă de cuvinte carașovenești care se găsesc în părțile răsăritene ale teritoriului limbei serbo-croate și în graiurile bulgare: *g'ŕ'nac* (după RJA. *grnac* se întrebuintează în « părțile răsăritene »; Elezović: *grnac*); *jele'n'e*, v. p. 159. (v. Bel., p. 323: *jelénje*); *kóram* « burtă » (RJA.: *kóram* « trbuh » întrebuintat la Levač); *kúkla* « păpușă » (RJA.: *kùkla*, în Serbia de răsărit); *lúd'e*, v. p. 159 (Bel., p. 323: *ljugje*); *ópaši* « cozi » (Bel., p. 356: *ópaš*); *pázuka* (Bel., p. 207: *pázuka*); *náplani*, v. p. 55 (Bel., p. 237: *plá dne*). *st'ŕ'ba* « scară » (Vuk.: *stube f. pl.*, în Serbia de Sud); *val'avica* « puiă (de bătut pănura) » (Bel., p. 25: *voljávicu*, Elezović: *valjavica*); *Zábil(l)* « o parte din hotarul Carașovei » (Bel., p. 355: *zábel*; Elezović: *zâbel*); *zája^ac* « iepure » (Bel., p. 35: *zájac*); *žele'zo* « fier » (Bel., p. 361: *žélézo*; Elezović: *železo*).

O altă categorie de elemente lexicale pare a arăta o oarecare apropiere a graiului carașovenesc de graiurile sud-vestice (Montenegro, Bocche di Cattaro, etc.), ceea ce confirmă ipoteza că patria

primitivă a Carașovenilor a fost Vechea Serbie: *bl'údo* «scafă (de lemn)» (după Vuk. *bljudo* se întrebuințează în Montenegro); *br'sl'an* «iederă» (Vuk.: *br'sljam*, la Ragusa); *dr'vo* «copac» (Vuk.: *drijevo*, Montenegro și Ragusa); *máčnik*, v. p. 140 (Vuk.: *máčic*, Montenegro); *mleč* «Euphorbia Cyparyssios» (Vuk.: *mliječ*, Montenegro); *m'rtávac* «mort» (RJA.: *mrtávac*, Vechea Serbie); *nástin*, pl. *nastě'ni* «cununa, cosoroaba (la casă)» (RJA. *nastjenica* «idem», la Vasojevići, între Montenegro și Lim); *n'inoga*, v. p. 175 (Vuk.: *njihana*, în regiunile de Sud-Vest); *odzábim* «uit» (Vuk.: *zábiti*, Bocche di Cattaro); *os* «osie» (Vuk.: *ôs*, Montenegro); *pastúr* «armăsar» (Vuk.: *pástūh*, mai cu seamă în regiunile de Sud-Vest); *pócik*, pl. *poč'ci* «talpa casei» (RJA. *pòdsjek*, Dalmația); *práska* «persică» (Vuk.: *praska*, regiunile sud-vestice); *próvara* «urdă» (Br.-Iv.: *provvara*, Bocche di Cattaro); *sleş* «nalbă» (Br.-Iv.: *slijez*, Ragusa); *stěk* «steag» (Br.-Iv.: *stijeg*, Bocche di Cattaro, Ragusa); *strúga* «strunga oilor» (Br.-Iv.: *struga* «idem», Montenegro¹⁾); *trpe'znik* «față de masă» (Br.-Iv.: *trpežnjāk*, Bocche di Cattaro); *útor* «gardină (la butoiu)» (Br.-Iv.: *utor m.*, Bocche di Cattaro²⁾), *ve'd'e* «sprâncene» (Br.-Iv.: *vjegja*, Montenegro; Elezović: *vegja*).

Pentru stabilirea locului de origine a graiului carașovenesc mi se pare de o importanță covârșitoare verbul *baním* «stau» foarte des întrebuințat la Carașova. L-am auzit în conversație și l-am notat de mai multe ori în cursul anchetei. Astfel la întrebarea «stă în picioare» (pusă indirect, prin explicație, și prin gest, ridicându-mă de pe scaun) informatorul a răspuns: *baní*. Cu verbul acesta a tradus informatorul verbul românesc «a sta»; astfel: «stau» = *baním* și *stoiím*; «nu sta în ușă» = *ne baně'j na vráti*; «să stea» = *da stáne — da baní*; «am stat» = *ja sam stal — ja sam baníl*; «stai, stați» = *stáni, stánite — baně'j(h')*, *baně'jite*. Pentru originea lui *baním* m'am gândit la verbul albanez *banó j* «sich aufhalten» (intrat și în dialectul aromân: *bană*, *bănedz*). Cu s.-cr.

¹⁾ În Serbia, după Br.-Iv., *struga* înseamnă «gaură în gard».

²⁾ În alte regiuni utore f. pl.

bániti se «superbire, se efferre, se ostentare, jactare se»;
Vuk «sich als ban betragen», derivat dela bân «ban (titlu,
funcție)», nu cred că are vreo legătură. Dacă etimologia *banim* < alb.
banó j este adevărată, atunci avem o dovadă peremptorie că
graiul carașovenesc a stat cândva în contact cu graiuri albaneze,
deci a fost așezat în extremitatea sud-vestică a zonei ocupate de
grupul graiurilor kosovo-resaviene. Recunosc însă că n'am găsit
alt element albanez în graiul din Carașova.

EXEMPLE DE GRAIU CARAȘOVENESC

Pentru a ilustra felul cum am obținut materialul prelucrat în studiul prezent, dau o serie de răspunsuri primite la Carașova la partea chestionarului dezvoltat al ALR-ului relativă la păstorit și agricultură. După întrebarea scrisă românește urmează răspunsul din Carașova fără nicio indicație. După răspunsul din Carașova l-am adăugat și pe cel dela Gad; acesta are însă totdeauna indicația: Gad. Câteodată dau, la urmă, și răspunsul din Secășeni indicat totdeauna: Secaș. Chestionarea s'a făcut indirect: Cum se chiamă mielul de un an? Cum se chiamă oaia care n'a fătat?

Păstorit

- Oaie: *óvce, óvca*; Gad *ō'vca, ō'vce*;
Oaia behăie: *blejé'* (3-a pers. pl.); Gad *blē'ji* (3-a pers. sg.);
Berbeci: *ovnove, óvan*; Gad *o'van, o'vnovi*;
Miel: *jágn'e, jáganci*; Gad *jágn'e, jágan'ci*;
Miel de un an: *šil'ežé, šil'e'gvica* f; Gad *šil'ež(š)* col., *šil'e'žé* n.;
Miel de doi ani: *dvizárka* f., *dvizac* m.; Gad *dvizárka*;
Oaie stearpă: *jalósfke* pl.; Gad *jalova ō'vca, jalove ō'vce* pl.;
A crește oi: *da naplódimo óv'ce*; Gad *odrášćivam ō'vce*;
Capră: *kóza, kóze*; Gad *kuo'za, kuóze*;
Capra zbiară: *kmečí*; Gad *ópet blē'ji*;
Ied: *járe, járit'i*; Gad *járe*;
Ied de un an: *vatújac, vatújka* f.; Gad? ¹⁾; Secaș *vátúj*;

¹⁾ Semnul? înseamnă că informatorul nu cunoaște obiectul sau nu-i știe numele.

- Țap: *prč*; Gad — ¹⁾; Secaș *pîrs'*;
 Mieii sug: *jáganci su*; Gad *jágn'e sísa*;
 A se întovărăși la o stână: *što se skúpe ujé'dno to su brkári* ²⁾;
 Gad *práimo čópor*;
 Staul: *stána*; Gad *sálāš*; Secaș *stay, stá'ur'*;
 Cioban: *ov'čár, ov'čári*; Gad *čóbanin, čóbaní*;
 Iesle: *iasle*; Gad *iasla*; Secaș *ie'sili pr'ntu fin*;
 Cârlig (Houlette): + ³⁾ *kúka*; Gad *pálica s kúkom ili čóbāska pálica*;
 Strungar: *tē'rač*; Gad *bójtār, bojtá'ri*; Secaș *mánāt'órju dá uoi*;
 Sterpar: *jalovinár*; Gad *bójtār*;
 Mielar: *jagančár*; Gad —
 Mânzărar: *mžničár*; Gad *čóbanin*;
 A angaja un cioban: *ov'čár pak ima óv'ce* ⁴⁾; Gad *pógāđamo čóbanina*;
 Coliba dela stână: *koliba ié'li salāš*; Gad *ko'leba*; Secaș *stí'nā cor. col'ibā*.
 Strungă: *strúga*; Gad *čátr'l'a ili šúpa* ⁵⁾; Secaș *strúngă*;
 Ușa pe unde ies oile la mulș: *dúпка u strúgi*; Gad *vř'ta*; Secaș *úša la strúngă*;
 Cujbă: *kúka za mándru*; Gad E *krákl'asto dy'vo*; Secaș *cocáji*;
 A însemna oile: *zabele'žim óv'ce*; Gad *róvāši* (3);
 Semn în urechea oii: *bē'lik*; Gad *róvāš*;
 Turiste: *tórine*; Gad *ógrizina*; Secaș *t'or*;
 Scaunul pe care mulge ciobanul: *na stólu*; Gad *na stólici, stólica* (un scăunaș concav); Secaș *scamn* (de piatră sau de glie);
 Mulge (mulg): *m'ze, m'zēm*; Gad *mūze*;
 Găleată: *strúžn'ak, strúžn'aci*; Gad *u ve'drici*;
 Toartele găleții: *úši*; Gad +;
 Baierul găleții: *povórke od ltka*; Gad +;
 A strecura: *ce'di*; Gad *čē'di, próčēdi*;

¹⁾ Semnul — înseamnă că întrebarea n'a fost pusă în localitate.

²⁾ *Brkári* «tovarăși la o stână»; rom. băn. b â r c a r i.

³⁾ Semnul + înseamnă că obiectul nu există în localitate.

⁴⁾ «Ciobanul are și el oi». La Carașova ciobanul e întreprinzătorul. Proprietarii de oi, tovarășii (*brkári*), îi încredințează lui oile. Nu este deci angajat.

⁵⁾ De fapt e un fel de șopron unde oile sunt ferite de ploaie.

- Strecurătoare: *cidilo*; Gad *ce'dilo*;
 Hârzob: *vy'zlo*; Gad +;
 Chiag: *sirište*; Gad *sirište*;
 A se încheaga: *se potsirilo*; Gad *pódlije se*;
 În ce se închiagă?: *u sirn'aku*; Gad *čábar*;
 Lapte închegat: *strigl'áta*; Gad —; Secaş *străgiátă*;
 A frământa laptele închegat: *priky'sti mle'ko, sacepta strigl'átu*;
 Gad *se'če ga dy'venim nō žem i me'c'a ga u ce'dilo*;
 Caş dulce: *slátko siren'e*; Gad *kā šul', dvā kā šl'a cor. dvā kā šul'a, kā šl'evi pl.*; Secaş *caş dúls'i*;
 Zer: *sirovatka*; Gad *súrutka*;
 A fierbe zerul: *se vári*; Gad *vā'ri súrutku*;
 Urdă: *próvara*; Gad *právi ūrdu*; Secaş *úrdă*;
 Brânză: *siren'e*; Gad *sir*;
 Putină (pentru brânză): *čábar*; Gad *u čábrici*; Secaş *vas, s'o-bírnác*.

Agricultură

- Plug, pl.: *pluk, plúgove*; Gad *plùg, plùgovi (svè od gvō žāa)*.
 Cormană: *dáska*; Gad *dáska*.
 Fierul lung: *d'l'go žeļe'zo*; Gad *cy'talo*.
 Coarnele plugului: *rózi*; Gad *rúčice*.
 Bârsa: *čep*; Gad *túč*.
 Plazul: *pan'*; Gad *rē'p*.
 Grindeiu: *grē'del'*; Gad *grē'del'*.
 Otic (lopăţica cu care se curăţă de pământ fierul plugului): *lopáta^a*; Gad *óritak*.
 Vălătuc: + *vólac*; Gad *rō'l'a*.
 Lopată de vânturat: *ve'truša*; Gad *s lópatom*.
 Furcoiu: *fúrkon' d'lk, furkón'i pl.*; Gad *dúgačka vila*.
 Coasă, pl.: *k^uósa, k^uóse*; Gad *k^uó'sa, k^uó'se*.
 Gura, tăişul coasei: *ústa cor. se'čavo*; Gad *seč'i'vo*.
 Varga, muchea coasei: *tulé'd'e¹⁾*; Gad *bránik*.
 Brăţara coasei: *grónica*; Gad *grī'vna*.
 Toporaştea: *d'ržálo*; Gad *dy'žalo, držálo od kó'se*.

¹⁾ *Tulé'd'e* II (1934).

- Mâner pe toporaștea coasei: *nožica*; Gad *rúčica*.
 Cerc, buhau (la coasă): *grě'blo*; Gad *kúka*.
 Cosaș, pl.: *kósac*, *kosáci*¹⁾; Gad *k^uq'sáč*.
 Gresie: *brus*, *brúsove*; Gad *gládilo*.
 Tioc pentru gresie: *t'ok*, *t'ókově*; Gad *vódir*.
 Nicovala pentru bătut coasa: *nakóval'a*, *nakóval'ě*; Gad *bábica*.
 Batcă (con de lemn în care stă nicovala): *drévo*, *pak nakóval'a*;
 Gad *dy'vo za bábicu*.
 Ciocan (cu care se bate coasa), pl.: *čě'kan*, *čikáni*; Gad *čě'kič*.
 Bate coasa: *čikáni kósu*; Gad *kújem kq'su*.
 Ascute coasa: *óstri*; Gad *óštrim kq'su*.
 Furcă (scurtă): *vila*, *vile*; Gad *krā'tka vila*.
 Parul din mijlocul clăii de fân: *kol*, *kól'ě*; Gad + ?²⁾.
 Gardul din jurul clăii de fân: *ográdac*; Gad + ?.
 Săpă mică de grădină (pentru ceapă): *motika*³⁾; Gad *mótikica za lúkac*.
 Săpă, pl.: *motika*, *motikě*; Gad *mótika*.
 Prășim porumbul: *kópamo kukúruc*; Gad *kq'pamo kukúruz*.
 Mușuroiul ce se strânge împrejurul firului de porumb: *mu-šúron'*; Gad *zágyčemo kukúruz*⁴⁾.
 Secere, pl.: *s'rp*, *s'rp'pove*; Gad *s'p*, *s'p'povi*.
 Târnăcop, pl.: *kilavica*; Gad *búdak*, *búdaci*.
 Hotarul, moșia satului: *ótar*; Gad *ata^ar se'oski ili q'pšt'iski*.
 Plugar, pl.: *páori*; Gad *q'rāč*, *q'rā'či*.
 Rod bun: *bil rod d^uósta*, *rodílo d^uósta*; Gad *dq'bār rō'd*.
 An slab: *g^uódina hřd'áva*; Gad *sláb rō'd*, *slába gq'dina*.
 Secetă: *šúša*; Gad *sū'ša*.
 Țarina (partea moșiei satului care e lucrată): *cárna*; Gad *pq'l'ě*.
 Loc apătos: *vlážno mę'sto*, *mláka*; Gad *póvodno mę'sto*.
 Loc nisipos: *ruštovito mę'sto*; Gad *peškóvito mę'sto*.
 Loc argilos: *zla ze'ml'a*; Gad E⁵⁾ *l'ū'ta ze'ml'a*.

¹⁾ *Kosáč* II (1934).

²⁾ În șesul Banatului nu se prea face fân. + = obiectul nu există; ? = informatorul nu știe cum e numele obiectului întrebant.

³⁾ *Motička* II (1934).

⁴⁾ Informatorul adaugă că acuma nu se mai face.

⁵⁾ E = informatorul ezită, găsește greu cuvântul.

O fășie, o limbă de pământ: *ie'dan darápak d'lk ze'ml'e*; Gad *ie'dna dū'ž(š)*, pl. *dū'ži*¹⁾.

Hotar (între moșiile satelor): "ótar, "ótari; Gad *átar*.

Movilă (pe hotar): *mošánda, mošánde*²⁾; Gad *šanac, ũ'ŋka, brež'ū'l'ak*.

A sparge țelina: *órem ce'linu*; Gad *páram le'dinu*.

Loc arător: *oranina*; Gad *o'raća ze'ml'a*.

Pârlog (loc lăsat să se odihnească): *da odláne*; Gad + *mā'ne* *se úgar*.

A gunoi: *boklúčim*; Gad *dúbrim ze'ml'u*.

Tânjală: *tāžála*; Gad *ō'jë*.

Când se ară cu 4 boi, cu ce se leagă tânjala dintre boii dinainte de tânjelarul dintre boii dela roată?: *lánac*; Gad *s lā'ncom*.

Inelele din capătul lanțului: *veříge*; Gad *ve'riga*.

Cu plugul arăm: *s plúgam ore'mo*; Gad *s plúgom o'remo*.

A se întovărăși la plug: *da se sortácimo*; Gad *u zájednici o'redu*.

Tovarăși: *órtaci, órtak*³⁾; Gad *ortā'ci*.

A ieși cu plugurile: *idemo na orán'e* Gad *orā'či izlazu da "o'ru*.

Arătură de primăvară: *úgor*; Gad *o'rān'e pre'letn'e*.

Arătură de toamnă: *úgor*; Gad *orān'e ie'sēn'e*.

Întorcem ogorul: *da ga privrņemo*⁴⁾; Gad *pre'vrčamo úgar*.

Boii dela roate: *volóve pot kyč'e'l'am*; Gad *kolečkā'ri*.

Boii din frunte: *volóve napre't*; Gad *pre'dn'āci*.

Brazdez: *sam obrazdil*; Gad *brā'zdim*.

Clin (unghiu ce rămâne nearat): *prč*; Gad *špic*.

Întorc (la capătul bucății): *oby't'e*; Gad *nāvījam*.

Greșuri (la arat): *plē'sina*; Gad *o'plazina*.

A semăna porumb: *se'ie'mo kukúruc*; Gad *se'ie'mo kukúruz*.

Bulgări de pământ (după arat): *grúde*, sg. *grúda*; Gad *buse'vito, búse^a, búsa*.

A sfărma bulgării: *morímo motikom*; Gad *grebúl'amo*.

Grapă (cu colți de fier): *grápa^a, grápe*; Gad *grē'blo, grē'bla*.

¹⁾ Întâiu am notat *du'ži*; pe urmă am șters accentul coborîtor și am pus unul urcător. De fapt melodia și intensitatea nici nu urcau nici nu coborau.

²⁾ Cf. Secaș *mocšándá* < germ. *Markscheide*.

³⁾ *Ortáci* II (1934).

⁴⁾ *Privrņemo* II (1934).

Colții grapei: *zúb: cor. klíni na grápi; Gad klinovi, klín.*
 A grăpa: *grápam, grápamo; Gad grěbúl'amo.*
 Grapă de spini: *grápa ot t'f'n'a; Gad brā'na.*

Fraze traduse de informator din românește

Nu-i dau nici cât negru subt unghie: *ne dam mu ni što č'f'no pod nóktam; Gad né dam mu ní kolko č'f'no pód nokat.*

Încetează pașii căci nu mă pot ținea de tine: *po-lagáno če ne móžem da se držím za tóbom; Gad skrā'ti kuč'rakie, ne mógu se dy'žati zád tobom.*

Spre seară a început să fulgere: *k nó'ti iělo da se bliska; Gad s več'era su sě'valę mū'n'ě.*

Să vii de seară la noi: *da dód'ěš za več'ru kod me'ne; Gad da dō'đěš dōveče kód nās.*

Întârziu azi prin sat: *sam om'kal u sě'lu; Gad odócnio si dánas ú sělu ili pó sělu.*

Ar fi bine să plouă: *bilo bi dóbno da idę kiša; Gad dóbno bi bī'lo da búde kiša.*

Mi-e frig: *mi zíma; Gad mi zī'ma.*

Mâne coboară oile la vale dela munte: *sútra sóde óvce ú dol s planíne; Gad sútra stéramo z brě'ga ó'vce¹⁾.*

Capul calului: *gláva kón'ska; Gad glā'va od kón'a ili kón'ska glā'va.*

Dă-i fân calului: *dađ sě'no k'ón'u; Gad pódaj sě'na kón'u.*

Am dat un ban unui om sărac: *dal sam iě'dan lej prósaku cor. síromáju; Gad dao sam iě'dnu páru iě'dnom síromā'sku.*

Lupii mănâncă oile oamenilor: *kúriaci iě'dú ó'vce lud'am; Gad vū'ci ili kúriaci pójědu ó'vce l'ū'dma.*

Spune-le copiilor tăi să ne aștepte: *káži dičám tvoje'm da ni č'ikáju; Gad káž(s)te decama tvóima da nas če'kaju.*

Fraților, ascultați-mă: *brát'o, slušájte me; Gad bráčo, slušájte me.*

Hainele mamei le-am dat unei fete sărace: *colę mámine sam dal iěnođ de'v'ki sirakín'i; Gad odě'lo máterino dáo sam iě'dnođ sirótođ de'vođč'ici.*

¹⁾ Comuna Gad e în șesul Banatului. Muntele e necunoscut acolo.

Hotarele țării: *ótari cári*; Gad *gránice dŕ'žāvne*.

Zestrea surorii mele: *párčę móję sę'strę*; Gad *mŕāx mō'ję sę'strę*.

Mi s'a umflat obrazul din pricina unei măsele: *mi otę'klo lice od zúba*; Gad *nāduo mi se óbraz od' kútn'āka*.

Îi dau oala Anei: *lam da dam gr'nac Ani*; Gad *dācu lónac Ani*.

Calului celui bun nu-i trebuie biciu: *kón'u dobrómu ne trę'ba bič*; Gad *k'ón'u dóbrom ne' tręba bič*.

Ioan e mai mare decât Gheorghe: *I'van ję pó_velik ne'go D'úřet'*; Gad *Ióvan ję ve'čj od dō'rđa*.

Omul cel mai bogat la noi în sat: *člo'vik nāj bogat kod nás u sę'lu*; Gad *nāj-bogátijj čq'vek u nášem sę'lu*.

Popa nostru e un om foarte învățat: *gospódin naš ję jáko účen*; Gad *naš pō'pa je vr'lo náučen*.

Calul acesta îl vând la târg ¹⁾: *kón'a ovóga lam da prodám na tr'gu*; Gad *kón'a óvog pródaču na vā'sar*.

Acestei femei i-a murit bărbatul: *ovój žę'ni úmrl muš*; Gad *ovoj žęni úmro ję mū š*.

Acești copii se joacă prea mult: *óva de'ca sę sigrájū primlogo*; Gad *óva déca se igraju cor. igraju se vr'lo mlógo*.

Pe aceste femei le chemăm la nuntă: *ovę' žę'ne da jį vikamo na svádbu*; Gad *óve žéne zvác'ěmo na svádbi*.

Acestor copii le trebuie de mâncare: *ovę'm cor. ovím dijám jįm trę'ba ję'lo*; Gad *ovoj de'ci trę'ba za ję'lo*.

Celălalt m'a strigat, nu acesta: *onę'i drúgi me vikál, ne ovęj(h')*; Gad *ónaj drúgi me zváo né óvaj*.

Care vacă a fătat: *kója kráva sę otelila*; Gad *kója kráva se otélila*.

Cât ai de plătit?: *kóliko imaš da plátiš?*; Gad *kólko imaš da plā'tiš?*

Nu știu cât: *ne znam šta*; Gad *ne znam kólko*.

Câți boi ai?: *kóliko vóla imaš?*; Gad *kólko vólova imaš?*

Al cărui om e calul acesta: *čiję'k človę'ka kon' ovęj(h')*; Gad *kójęg čóveka ję tā'j kón'*.

Ioan nu e atâta de bogat ca mine: *I'van ne táki bógat kakón ja*; Gad *Ióvān nižę tolíko bógat kólko já*.

Cele mai multe femei sunt harnice: *E nāj mlogę su žę'ne dóbře za rád'u* sau *nājviše . . .*; Gad *više žę'na su vrę'dne*.

¹⁾ Târg = bâlciu.

E destulă lume azi la biserică: *dósta svĕt ĩę seĭdán u c'ŕ'kvi*;
Gad *d'u'q'sta svĕ'ta dánas ĩĕ ú crkvu*.

Îi dau și lui de mâncare: *lam da dam i n'ĕ'mu da ĩę*; Gad *dácu i n'ĕ'mu za ĩĕ'lo*.

Se face vreme bună: *la da se čĭni vrĕ'mĕ dóbro*; Gad *nápravi se vrĕ'mĕ lĕ'po*.

Dumniata: *ti*; Gad *vĭ*.

Ce ai cumpărat din târg?: *štó si kupil s t'ŕ'ga?*; Gad *štá si kŭ'pio na vā'sar?*

Ce vrei?: *što lás?*; Gad *štá u'čĕš?*

Cine fură azi un ou, mâne fură un bou: *kôĭ ukráde seĭdán ĩáĭĕ*,
sútra ukráde vóla; Gad *k'u'ó dánas ukrá'dĕ ĩĕ'dno ĩā'ĭĕ*, *sútra čĕ úkrasti ĩĕdnog vóla*.

Nu-mi trebuie nimic dela nimeni: *ne trĕba mi ništa od niotkok*;
Gad *né treba mi ništa od níkog*.

Acasă: *dóma*; Gad *k'u'ód kučĕ*.

Avem drum rău pe la noi: *ímamo zal put kod nás*; Gad *ímamo ŕ'đav pŭ't óko nas*.

M'am sculat dis-de-dimineată: *sam se digal ĩáko rano*; Gad *ústao sam vŕ'lo ráno*.

Pe la noi n'a plouat de mult: *kod nás ne ĩšla kíša odávna*; Gad *k'u'ód nas níĕ bilo kíše ódávno*.

Acuma: *sat*; Gad *sáď'*.

În casă ori afară: *u tšĭ il na dvóru*; Gad *ú kučĭ, nápol'ĕ*.

Mi-a dat numai 10 lei: *mi ĩę dal sámó de'se(ĕ)t lĕ'ĭa*; Gad *dáo mi ĩĕ sámó de'set pára*.

La noi oamenii lucrează cu ziua: *kod nás ráde lúd'ĕ ná dan*;
Gad *k'u'ód nās rá'du l'ŭ'di ná dan*.

Pune mătura după ușă: *mĕ'tni mĕ'tlu za vráta*; Gad *mĕ'ti mĕ'tlu ĩza vrā'ta*.

Puneți-vă pălăria în cap: *mĕtne'tĕ palariju ná glavu*; Gad *mĕ'titĕ šĕ'sir ná glavu*.

Corb la corb nu scoate ochii: *gávrán gavránu ne vádi óči*; Gad *vrána vráni né vadi óči*.

Bate fierul până-i cald: *bi žĕĕ'zo dok ĩę žĕ'sko*; Gad *údri gvō'žďĕ dok ĩĕ vrŭ'čĕ*.

Mă duc după apă: *idem zá vodu*; Gad *idem pó vodu*.

T E X T E

I

Cum s'a întemeiat Carașova

Bujáně ¹⁾ — na Sę'lištu ¹⁾ — mórali su dót'i u Karáševo.

To smo mi čúli od náši stári káko su dóšli Bujáně u Karáševo, če su bíli síl'eni d ídu z Búja ¹⁾ u cr'kvu na Mostíšte ²⁾ i ónda su se krenúli po své'mu u Karáševo ³⁾.

2

Bra't'a što su sę'kli lí'bru

A'ko ⁴⁾ úmrę dę'tę; ostánę drúgo dę'tę. Máma i ne'na nád'u drúgo dę'tę. U'zmu líbru í ju prisikú. Ię'dnu ⁵⁾ polovínu od líbrę úzmę ię'no dę'tę i ię'na ostánę tómu ditę'tu. I oní ga úzmu — oná máma i ne'na što ię umr'lo dę'te — onóga što su sę'kli líbru sáš nim, za sína hínoga.

3

Fo'fli sę ženi'

Dę'tę fófli prósi dę'v'ku i isprósi i kaparišę ju i číni svádbu; vę'nča sę.

I'dę prósi ię'nu dę'v'ku za žę'nu. Tę'ra mámu da mu prósi.

¹⁾ *Buj* (*na Búju*) = o parte din hotarul Carașovei, numită și *na Sę'lištu* (*na Sęlištu*). Se pretinde că acolo ar fi fost vatra satului cea veche. Pe atunci locuitorii Carașovei se numeau *Bujáně*.

²⁾ *Mostíšte* = locul numit astfel e la o distanță de 2 km de Carașova, pe șoseaua ce duce spre apus pe valea Carașului, unde este pod peste pâraul «L u - p a č k a - K l o k o t í č k a R e k a II și unde se desparte din șoseaua județeană drumul ce duce la satul Lupac. (Informații primite dela d-na Colojoară).

³⁾ Textul l-am scris înainte de a începe ancheta propriu zisă.

⁴⁾ În tot timpul anchetei am auzit numai *áku*. Aici e foarte probabil că am fost influențat de grafia oficială serbo-croată: a k o.

⁵⁾ Se poate să fim și aici în prezența unei influențe a grafiei oficiale. Tot în fraza aceasta avem forme cu *-dn-* > *-n-*: *ię'no*, *ię'na*.

Pósi íde ne'na da se turvínę kakó láju ¹⁾). De'v'ka veľí, joí ne'na če ne'ma rakíju ²⁾). Dite'tov ne'na: « Lam da dam ja rakíju, sámó mi daí de'v'ku, da stávimo de'cu » ³⁾). — « Pa kad da svádba? » — U tre't'u neđe'l'u. « De'v'ka veľí če ne móže; jáko krátko vre'mę. Ne móže napráviti dárove. Sve'kar káže: « Ne tre'ba da se trošíte; lámo kakó se móže ». I de'v'ka primnu. « Kad lámo da kaparíše(ę)mo? ». « U subótu ná večeř dod'ę'tę s kapárom, če u neđe'l'u lámo da píšęmo de'cu. Tiki le'po do tre't'ę neđe'l'ę lámo da poispráximo što tre'ba. Prit svádbom lámo da jávimo kúmu če la da svádba ⁴⁾ u tre't'u neđe'l'u. La da d'ód'ę de'veř kod kúma, da zna kum če u neđe'l'u íę svádba. U subótu ná večeř lámo da šíęmo steķ. U neđe'l'u la da svádba » ⁴⁾).

U neđe'l'u ⁵⁾ dód'u u cr'kvu kum, stári svat i de'veři. I mláda i mladože'na se (ve'nčáju) venčáju ⁶⁾. Is cr'kvę íde kod mláde svádba, do poneđe'lnik ráno. Pósi íde svádba kod stárog sváta do poneđe'lnik knót'i ³⁾). P'ósi d'ód'ę kod mladože'ne svádba. P'ód'u části ⁷⁾): koláci, pe'rke, tiganci, márame i drúgi dárove. U t'órník uviíu mládu. Me'tnu joí kr'pu ná glavu. I'du še'fe'l'am ⁸⁾ ná vodu da prol'iváju vódu. Donę'sę mláda sve'kru i sve'kr'vi v'ódu. I pósi se častę'. I de'v'kini ródově dód'u na čast kod mladože'ne u tórník ná večeř.

U drúgu neđe'l'u náplani ídu na kuclít'i ⁹⁾ kod mláde. Mladože'na, mláda, stári svat, de'veři i ne'na i máma mladože'nina i svi blížní ródově mladože'nini ídu kod mláde na čast.

¹⁾ *Kakó láju* (adică) da čine « cum vor face ».

²⁾ Topica mai naturală ar fi: *De'v'ska veľí če joí ne'na ne'ma rakíju*.

³⁾ Vocala *u* finală a fost pronunțată afonic; la fel i final din *k nót'i*.

⁴⁾ *La da (i ę) svádba* « va fi nunta ».

⁵⁾ Forma *neđe'l'u* reprezintă o pronunțare cu totul incidentală. De obicei se pronunță *neđe'l'u*.

⁶⁾ Am notat întâiu *ve'nčáju*. Subiectul a repetat fraza și a doua oară mi s'a părut că accentul era altul: *venčáju* (v. p. 36).

⁷⁾ *Části* pare a fi un instr. pl.: « cu daruri ».

⁸⁾ *Še'fe'l'am*: accentul se împarte pe întâiele două silabe.

⁹⁾ *Kuclít'i* înseamnă « căței ». Așa se numește mâncarea ce se gătește cu această ocazie: cartofi cu carne fripti în tipsie subt țest.

«O'tlak, s tĕ části, sĕ přičmu svád'ati přijatel'ĕ¹⁾. Pósi prósi d'óbro²⁾ svĕĕ'kar.

Kat prod'ĕ svád'ba, idu na přĕ'sicu mladožĕ'ňa s mládom ko³⁾ sala'sa. I'du p'vi put ko sala'sa. To sĕ kážĕ na přĕ'sicu.

4

Răspuns la întrebarea 4250: Cum se numesc banii ascunși
subt pământ?

Nóv'ci. Tamo įest komóra. Įĕ vĕ'dĕl čĕ įgra plámĕn: įgra komóra. Plámĕn bĕl, įĕ srĕ'bro; plámĕn ž'lt, su dúkati. Na Velígdan pridán įgra komóra.

¹⁾ *Přijatel'ĕ* înseamnă « cuscri » nu « prieteni » (v. și *Živ.* I, p. 54).

²⁾ *Dóbro* « zestre ».

³⁾ *Ko* = k o d'.

The first part of the report deals with the general situation of the country and the progress of the work done during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and schemes which have been carried out, and a summary of the results achieved. The report concludes with a statement of the views of the committee on the progress made and the prospects for the future.

The committee has the pleasure to announce that the work done during the year has been of a high standard and has made a valuable contribution to the progress of the country. It is particularly gratified to note the success of the various projects and schemes which have been carried out, and the progress made in the various fields of activity.

The committee has also noted the progress made in the various fields of activity, and is particularly gratified to note the success of the various projects and schemes which have been carried out. It is particularly gratified to note the success of the various projects and schemes which have been carried out, and the progress made in the various fields of activity.

The committee has the pleasure to announce that the work done during the year has been of a high standard and has made a valuable contribution to the progress of the country. It is particularly gratified to note the success of the various projects and schemes which have been carried out, and the progress made in the various fields of activity.

The committee has also noted the progress made in the various fields of activity, and is particularly gratified to note the success of the various projects and schemes which have been carried out. It is particularly gratified to note the success of the various projects and schemes which have been carried out, and the progress made in the various fields of activity.

INDICE - GLOSAR

În acest indice n'am trecut toate cuvintele carașovenești amintite în lucrare, ci numai pe acelea care prezintă un oarecare interes din punct de vedere formal sau semantic. Înțelesul cuvintelor e dat de obicei în text, la pagina indicată după fiecare cuvânt. Când înțelesul nu se află în text, îl dau în acest indice. Cifrele grase indică pagina la care e dat și înțelesul cuvântului, când cuvântul se află în mai multe locuri în lucrare, iar sensul e arătat numai într'un loc.

Înțelesul vreunui cuvânt carașovenesc indicat în lucrare nu reprezintă traducerea românească a acestui cuvânt, ci redă întrebarea la care a răspuns informatorul. Adeseori cuvântul carașovenesc e o traducere făcută de informator din românește (v. p. 22).

A'ku 62, 188 «dacă»

băle 107

aluštine 141

al'ina 39, **108**

amanát 46, **82**, 184

amánát 82 (nota 2)

ámbari 108

Andre'ja 78 «Andreu»

Andre'ika 78, **138**

A'ika 96, 138

ape'tek 49 «farmacist»

ape'tekar'ija 134

arám 46, od ~-a **120**

armecija 39, **108**

armík 46 «armăsar»

arpád'ik 49, **105**

art'ija 108

Bibúra 57, **141**

bagre'n, bagre'n'e 46, 65, **160**

báje 200

Bálában 31 «nume de loc din hotarul
Carașovei»

bálmaš 154

bálvan, balváni 39, 49 «trunchiu (copac
tăiat)»

ban'e'i, ban'e'i(h'), ban'e'ite 126, **208**

ba'grot'íral 96, 211

báníl 49, **195**, 212

baním 49, **195**, 223

bán'u 198

bápka **119**, 137

báros 49 «baros»

bas 79, **124**

bat'ála 104

bazóvine, bazóvina 43, 79, **141**

běl 65 «alb»

biel(i) 97

bě'lčuk, bilčúzi 71, **97**

be(ę)le'zi, be'lik 29, 71, 79 «semn în
urechea oilor»

bě'l'ke 65, **138**

- be'logúzica 73, 133
 be'sno 65, 141
 bięš 93
 be'tle'mam 39 « cu Vifleimul »
 bež 186
 bi 111, 208
 bi 215
 bíkica 133
 bil kámeň 211
 bíla 21 (nota 1), 134
 bilčúzi v. be'lčuk
 bílčę 39, 71, 133
 bíl'útak 71, 129
 bímo 215
 birt 20
 bíste 215
 bízát'u 193
 blagosíva 117
 Blágověst 70 « Bunavestire »
 blet 65, 123
 blíska, se ~, 30, 203
 bl'va 109
 bl'údo, bl'udá 58, 223
 bl'úv(u)a 106, 194
 buóban 61 « baltá »
 bobúške 139
 bócke 139
 bóde 198
 bogínav(f) 124, 142
 boi, boi'vę 157
 boiáŕka 139
 boklúčim 195
 bolę' 95
 bólesnik 140
 boln'áf 46, 125, 142
 bóta 132
 buóta 61 « limba clopotului, guşă »
 buótica 61, 132
 bradávica 39 « sfârcul ţătei »
 bra(ă)dica 60, 132
 brád'ba 107
 brátn'ęvu 144
 br'čka 194
 br'dila 90, 139
 bre'berina 43, 44, 79, 135
 bre(ę)k 29, 125, 144
 bre'za 70
 bre'zast 65, 142
 Bre'zoň 49, 71, 74, 140
 brežóva 70, 144
 bre'žak 65, 129
 britvášam 36, 132
 brítvi, na ~ 116
 brítvi se 205
 Brizája 70, 74 « nume de vacă »
 brkári 91
 br'n'ar 131
 br'n'e 131
 bróskan 31 « nufăr galben; Nenuphar luteum »
 bróskān 31, 49 « căptălan; Petasites officinalis »
 br'sl'an 90, 223
 brus, brúsove 157
 br'vno 90
 brzín'a 136
 búde 191 « va fi »
 búdza 112
 búdzat 142
 Búgar, Búgari 88
 Bui 14 (nota 3), 233 (nota 1)
 Bujálic 14 (nota 3), 130, 159, 233 (nota 1)
 bújat 144
 bújska 144
 bukára(ă)k, bukárki, 60, 129, 160
 búkova 144
 buknúl(t) 97, 210
 búrnut 49 « tabac de prizat »
 burújan 49 « buruiiană »
 búšilo 139
 búška 194
 búškač 128
 búšņę 199
 butóra 39 « scorbură »
 búval'ka 139
 Čárčit' 133
 cára, cári 174 (nota 2), 218

- cárina 1, 135
 carinčán, carinčán'e 14 (nota 3), 130
 cast, cástovę 82, 158
 căst 82 (nota 1)
 çe'di 65 « strecoară »
 çe'linu, 65, 135
 celívam 70, 71
 çe'pci 65, 127
 çepe'rik 49 « țiperig »
 çe'ri, se ~, 65 « își bate joc »
 Če'rię 137
 çeșt 82 (nota 1)
 cícka 137
 cidflo 39, 72, 139
 cíganin, cigáne 57, 135, 160
 cíglar 131
 cimormán, cimormán'e 159
 cipánica 35, 71, 133
 cipótak 36, 71 « laurul (fuiorul) de pe
 firul de cânepă »
 cív(f)ka 194
 cmrk, cmr'kovę 157
 cóle 61, 91
 crt'káju 36, 194
 evęt 65, 137
 Cvę'tnica 65, 139
 cvę't'e 104, 116, 137
 cvráčak 49, 116, 129
 cvráka 116
 Čábar, čabrovę 156
 čabraník 134
 čast 154
 častím 204
 čáv(f)ka 120
 če 188
 če'kan, čikáni 49, 79, 100
 če'lka 118, 137
 Če'nit' 140
 Čenónia 140
 če'pl'e 220
 če'rbul 115
 čere'novę 66, 116, 157
 čere'sňę 66, 116
 čere'vo 66, 116
 če'ripi 71, 116
 červe'n 115
 červe'nimo 115, 206
 červe'n'ke 39, 115, 138
 češálica 122, 130
 češálo 39, 122, 139
 če'sal', če'sl'ovę 122, 157
 če'sę 130
 če'skaju 203
 če'taju, če'tam 43, 44, 80, 194
 čij, čije, čije'k 178
 čikáju 79, 203
 čikán v. če'kan
 čikáni kósu 79
 číni 205
 čir, čirovę, is číra 119, 157
 člóvik, človę'ka 117 « om »
 čokán 45 « cocean de varză »
 čoki, ú ~, 55, 138 « deal »
 čókne 193
 čokrlíja 91 « ciocârlie »
 čókt'e 200
 čolomádi 40 « porumb sămănat des pen-
 tru nutreț »
 čópor 146 (nota 1)
 črf 90, 125, črf u dre'vo 219
 čřn 90, 115
 Čř'nok 115
 čř'n'ke 90, 115, 138
 čřv(f) v. čřf
 čul'ke'vę 159
 čúpa 202
 čurár, čurári 46, 115
 čúris, čure'zi 49, 74, 109
 čutúra 40 « ploscă »
 Dánac 83 « dans »
 danica 139
 dára 80
 darápak 129
 dáska 120, 132
 dát'kav(f) 142
 de 66, 185

- deḃe'1 97
 de'ca 95
 de'ci 95
 deḃúrk 46, 96
 Del 78 « nume de loc în hotarul Ca-
 rașovei »
 de'limo 66 « împărțim »
 de'telina 66, 144
 de'ver 66 « cumnat, fratele soțului »
 de'v(f)ka, de'v(y)ka 66, 106, 120
 de'v(f)kini 143
 dežden'ák 58, 80, 129
 dicám 70, 150, 155
 digúju 193, 202
 díjam 109, 203
 dilé'úe 40, 71, 136
 dímeño 216
 ditē'tov(f) 72, 144
 ditu'n'stvo 91, 136
 divička 40, 72, 137
 divíji 166
 dlē'to 66 « daltă »
 d l'govē 87, 158
 díjk 123
 do na 186, 199
 dóbār 81 (nota 3) « bun »
 dóbil 211
 dóbri adv. 71, 74, 183
 dobróta 141
 dódolē 149 (nota 11)
 duód'e, duód'em 104, 197
 dókla 184
 dol, ú ~, 185
 dólap 47 « dulap »
 dóma 185
 Dóma(ă)n 60 « satul Doman, jud. Ca-
 raș »
 domársko 144
 donē'se 197
 dopáda, se ~, 204
 dóšal 213
 dót'i 189
 dřen 72 « corn; Cornus mas »
 dre'vo 66, 223
 drik, driku, drikóf 128, 143, 148, 167
 (nota 3)
 drinóvina 40, 72, 141
 dr'kt'e 90, 110, 200
 drobím 204
 dromból'a 40 « drâng »
 dr'inčač 47, 90
 dr'inčiš 90, 195
 dīrš 93
 drúgoga, za ~, 219
 dr'va 90
 dīržálo 40, 90, 139
 dīržím, držím 90
 du^h 110
 dúda 218
 Dudríja 140
 Dudrióúa 140
 duk 87, 157
 dúpka 147 (nota 2), 153 (nota 1)
 du^{ast} 91
 dúv(y)a 106
 dúv(y)an, duván 106, 109
 dúv(y)ovē, u ~, 107
 dúžan 87
 dužník 87, 140
 dve 66, 76 « doi »
 dvízac 127
 dvizárka 40 « mioară de doi ani »
 dvor, ná ~, na dvóru 119, 185
 dzarka 109, 112 137
 dze'ba 112
 Dze'rovo 112
 dzulúf 46, 112
 dzve'zda 66, 112
 dzvónac 21 (nota 1), 112, 127
 dzvónar 21, 112, 131
 dzvóncar 48, 112, 131
 dzvrní 53, 112, 204
 D'ípa 203
 D'úreť 84, 123
 D'úrička 114, 138
 Ergē'la 108
 e'vaŋe'l'e 96

Fábarka 139

fáca 106, 186
 fála 105
 falíja 40, 82, fálíja 82 (nota 2) « felie »
 famfla 40 « familie »
 fárbar 48, 131
 fárbuje 193, 202
 fašúl 46, 106 146 (nota 7)
 fe'li 120, 179
 fe'l'in, fil'e'na 76, 101
 filára 40 « bulfeu la jug »
 firánġa 106
 firis 124 « feresträu »
 firtuk 110, 124
 fiškár 46, 106
 fitl' 45, 106
 fit'ka 105, 203
 fláška 105, 216
 flóčċe(e) 29, 115, 142
 flókav(u) 124, 142
 fofle'i, fófli 79, 111
 fr'tal' 90, 106, 182
 fúči se 205
 fundeňák 46, 129
 furkón, furkón'i 40, 49, 96, 140

Gabróva 40, 57, 70, 122, 144

gácl'e, se ~, 193
 gal'e'r 46, 76, 101, 129
 gal'e'rak 76, 129, gal'e'rki 160
 gandúje, se ~, 82, 193, 202
 gánġe 90, 96
 gaŋk 96
 garína 40, 135
 gát'nik 121, 140
 gávran, gavrání 58 « corb »
 geňerár 45 « general »
 g'rbav(u) 90, 106, 124, 142
 gnoj 119
 gñe'zdo 76, 77, 96
 glavína 135
 gļedím 45, 195, 204
 glíva 101
 g'il'ka 85, 86 « amigdalitá »

gluf, glúvi 106
 gógl'ec 49, 99, 113
 gojim 204
 gológlav(u) 106
 gólup 123
 gon'e'tka 40, 138
 góri (adv.) 71, 183, 185
 góri (verb) 207
 gorúna, od ~, 186, 218
 gosp'ódin, gospodíni 49, 61, 134, 135
 gotóvi 220
 gótva 194
 govédár 129, 131
 govédarak 129
 gov'e'd'ina 78, 135
 grábim 205
 Grábnik 20
 gradína s mošijom 3
 gradínár 131
 grád'a 104
 grahíva 204
 grápa(ã) 60 « grapã »
 grápam 194
 Grat, Turski ~, 1
 grat 123
 gr'bavimi 90, 168
 g'rbavo 142
 G'rd'a 140
 G'rd'ón'a 140
 gre'bač 128
 grebán'ača 128
 gre'be 198
 gre'benač, z gre'beŋkam 119, 129
 gre'del' 101, 132
 gre'iem se 66, 200
 gre't'ka 194
 gre't'kaju 79, 194
 g'rgul'ast 142
 g'rgul'ka 138
 grívnicá 139
 gríze 198
 g'rk 90
 g'rk'in'a 136
 gr'lica 133

gróžd'ę 137
 gróžd'icę 132
 gr'nac 90, 127, 222.
 gr'nčar 48, 131
 gr'nuto 216
 grúdeš 132
 grudímami 154 (nota 9), 165
 grútká, červě'na ~, 138
 grúv(y)a 107
 gúka 194
 gumbát' 37, 45, 105, 122
 gúno 116
 gúraš 132.
 gus, gúzovę 158
 guse'nica 66 «omidă»
 gúšat 142
 gúšt'ęr 105
 gutunár 46 «melic»
 gužn'ák 46, 121, 129

Háida 108, 208
 hajs 108
 Hárvat, Hárvati 56, 91
 hil'áda 107, 108
 hãp 87 (nota 1), 108, 184
 hódím 108 «umblu, merg»
 hrčí 53, 108, 204
 hrd'áva 108, 143
 hrkát'ę 108, 193
 Hí.vát, Hír.vátí v. Hárvat
 húka 194

I, ii 110, 172
 idę 119, idę dim 147 (nota 5), 186, idę
 kíša 98, idę krv 125
 iglárnik 140.
 igru 92
 il, ili 93, 188
 Ilíjka 138
 bil'a'dę v. hil'áda
 imái(h')u 95
 inžinír 45 «inginer hotarnic»
 is v. iz
 iskepítal 82, 211

iskipe'lo 213
 iskópi 205
 íspovit 71, 123
 ispúcala 211
 íšal'ę snek 98, íšla kíša 213
 íšte 200
 Ivánka 138
 ivíntar 48 «inventar»
 iz 121, 186
 izbrojil 212
 izę'da 66
 izę'li 213
 izódi 108, 205
 izvádi 206
 izvír'ne 200
 iž v. iz
 íža 108, 144
 Iabalčán 131 (nota 1)
 Iábalče 1, 10, 88, 111
 jábalka 10, 88
 ja'bálčica(ă), ja'bálčice 60, 89, 132
 jáganci 121, 160
 jágančár 46, 131
 jágn'ę 160
 jáko 170, 183
 jálof 106, 125
 jálófķę 40, 121, 138
 jálovinár 46, 131
 Jáňkulov 144
 járam, jármóvę 156
 járit'i 134, 160
 járúge 29 «brațele unui râu»
 jas 124
 ja'sšet'i 78, 209
 jáv(u)ka 63, 107, 194
 je'dán 81 (nota 3)
 jedinájst 180
 jeľ, je'li 93, 188
 jeľ 210
 je'la, re'čka ~, 141
 je'lam, s ~, 78 «cu mâncare»
 Jeľę'ňka 79, 96, 138
 jeľę'ňę, je'lin 74, 159, 222
 je'li v. jeľ

- ie'lo, ie'lo 30, **108**
 ie'lo 78, **107**, 139
 iem 66, **196**
 ie'na, iene'm, ienu 21, 118, **181**
 iese'n 74 « frasin »
 iese'ni 58, 184
 iese'n'a 143, **199**
 iësinóva súma 74, **94**, 144
 Iësinóvac **74**, 94
 iëst **196**
 iëste' 52 (nota 1)
 ië'ste 29, **184**
 ië'te **93**, 208
 iët' 93, **208**
 iëzfëit', ie(ë)zfiëit' 19, 29, **133**
 ii v. i
 iu **172**, 174, 197
 iüret'i 43, 78, **209**
 iüri se 205
 iüril **171** (nota 8), 212
- Kad** **124**, 184
 käd 81 (nota 3) v. kad
 kádi 205
 káiganina 135
 kakó 52 (nota 1), 184
 kakón 58, **91**, 170, 184
 kaladár 45 « calendar »
 kalaisan 216
 kálam, s ~, 218
 kalbasice 40, **62**, 132
 kaldaráš 46, **131**
 kálnë **97**, 142
 kálpak, kalpáci 49, 97
 kalúd'er 104
 kalúd'erka 138
 kamatáš 46, **131**
 kámën **211**, s síüim kámënam **218**
 kameníto 143
 kamën'árac 127
 kámfor 92 « camfor »
 kapára(ã) 56 « logodnã »
 kapariše(ë)mo 19, 29, kapariše **201**, 220
 kápno 216
- kapóf 45, **125**
 kapústa 40 « varzá »
 Karášefci, Karáševak **12**, 13, 14 (nota 3), 121, 128
 Karášëv(f)ka **12**, 138
 Karášëvo 1, 5, 14
 karášëv(f)ski **13**, 144, 183
 karbúnar 48 « cãrbunar »
 kárikë 43, **44**
 karnuíta 194
 kárt'a 104
 kart'ár 45, **131**
 kart'aríca 133
 karúca 40 « trãsurã orãšeneascã »
 kasapíja 134
 kasápin, kasápiní 135
 kasápiŋka 138
 kat v. kad
 katána 40, **110**
 katanašák 46 « armatã »
 katán'ske 91
 kazangíja 114, **134**
 këd, kët 81 (nota 3) « când »
 kë'tluv(ü)al **211**
 këm 178
 kë'pëc 49, **83**
 kë'sëri 43 « tesle »
 kíja 109
 kíjñë 110
 kíka **142**, 149 (nota 2)
 kílavica 133
 kimásam 194
 kípi 207
 kísel'ak 58, **129**
 kíse(ë)l'ica 28, **133**
 kítnasta 142
 kláde 198
 kláúáju se 36, **203**
 klášñë **153**, 203
 kãl'ca 85 v. kl'cka
 kl'ci 86, **120**
 kl'cka 85 « face semn cu cotul »
 kãl'cni 85, v. kl'cka
 kl'cnul **210**, v. kl'cka

- klej 78 « clei »
 kļen 76 « paltin »
 kļenóva 144
 kļe'sti 66 « clește »
 kļet, kļetovę 76, 77, 158
 klínčit'i 43, 133
 kločítano 142
 klo'n'fer v. klómfer
 Klokótič 1, 9
 klokotičán 131 (nota 1)
 klómfer, 91, 92
 klomferica 92, 133
 klúpak 129
 kl'ánac, kl'áncovę 127, 157
 kl'e'ca 194
 kl'uč, kl'učęvę 158, 204
 kl'učánica 40, 139
 kmeči 5, 207
 knęs 64, 158
 knót'i 95, 184
 knót'ište 136
 kobílicę 40 « lăcuste »
 kuóčar 61 « cocioabă »
 kočička 114, 118, 137
 kočijáš 131
 kočína 118, 135
 kočínást 36, 142
 Kódan 49, 130
 Kodána 130
 kokóčica 43, 132
 kokán 46, 130
 kokónicę 132
 kuol 97
 kóla 58
 kólač 128
 kuólar 93 (nota 2), 131
 kolíko 183, 184
 kolíba 188
 kuól'e 98, 137
 kománda 20, 41
 kómat 110 « hamut »
 kome'd'ija 76, 104
 komóra 41, 196
 konópl'a 41 « cânepă »
 konopl'íšte 58, 136
 Kón'arac 31 « nume de loc în hotarul
 Carașovei »
 kópa, kópamo 58, 203
 kopa'ti 189
 kopiláši 132
 kopí 53, 204
 kopríva(ă) 75
 kuóram, kóram 120, 146, 222
 kuórda 61 « strună »
 kórin, kórinam, korę'n'e 4, 72, 74, 137
 kuórmát 61, 142
 kuórmica v. pokuórmica
 kort, kórtovę 158
 kósač 128
 kosę' 53, 204
 kosíttram, s ~, 219
 koš 186
 kóšar 48, 131
 kóšnica 139, 186, kóšnicę 152 (nota 4)
 košničár 46, 131
 košúl'a 41, 51
 kótal, kotlólóvę 156
 kotaričár 46, 131
 kuótlit'i 61, 134
 kóvač 128
 kovağija 115, 134
 kovíl' 45, 136
 Kovil'íšte 136
 kóža od ja'balķę 218
 kóžu, kožúci 49, 110
 kožukár 45, 110, 131
 krač, kráčovę 157
 kráča 194
 kráčit' 134
 Kráište(e) 19, 28 « nume de loc în ho-
 tarul Carașovei »
 král'a, Tri ~ 183
 kral'ica 133
 kráták 81 (nota 3) « scurt »
 kár'čak 90, 123
 kl'r'čel' 101, 132
 krę'cava 19, 29, 142
 krenúli 210

- krępe'sti, se ~, 206
 krę'tom 188
 křf 90, 106
 krile'tica 43, 44, 133
 krilo 149 (nota 2)
 krívac 49, 127
 kriváča 128
 krívi, se ~, 205
 kr'pu 234 « broboadă »
 křst, křstě've 90, 157
 krstíne 41, 135
 kruk 123
 kř'vavice 133 « fr. boudin »
 kř'ža 91 « cârjă, baston încovoiat la capătul de sus »
 kuclít'i 134
 kúčętov(f) 144
 kučet'áci 129
 kúčít'a 78, 143
 kúčka 138, 195
 kude'l'a 66 « caier »
 kúja 194
 kúka 203
 kúkla 222
 kukorę'ka 66, 204
 kukurę'ku 32 (nota 1)
 kukúruc, kukurúdză 49, 112
 kukurúžno 142
 kum, kod kúma 120, 146
 kupíl 212
 kúpl'em, ja se ~, 200
 kúri 205
 kúrjačica 133
 kúrjanik 140
 kútn'ači 129
 kváči 195
 kva'čka 62

Ládica 132
 ládička 137, 146 (nota 9)
 ladína 41, 108, 135
 la'd'a 104
 la'd'ar 131
 laf 125
 la'gamo 195
 lagáno 169
 lagíran 216
 lagurítan 82, 91, 122, 142
 lăgurítan 82 (nota 2)
 lam, láju, lála 52 (nota 1), 190, 213
 lánecam 188
 laturóh 46, 96, 140
 laų(f)táš 46, 63, 107, 120, 131
 lăvovica 133
 lăv(f)ta 120
 lavúr 45 « lighian »
 lažif 125, 143
 leđeríja 134
 le'gnut 217
 lej 76 « leu (ban) »
 le'ja 66, 109
 lele'jka 41 « leagăn »
 lełín 46 « stânjenei galbeni; Iris pseudacorum »
 len 66 « leneș »
 le'pi 66 « lipește casa cu pământ »
 leškóva 71, 144
 leškáre, se ~, 206
 le'snik 71, 140
 Le'(e)št'e 78, 137
 le'tno 142
 le'tn'e 143
 le'vča 66, 121
 leži 207
 ležica 41, 80
 libru 233 « monetă austriacă de 10 creițari »
 lícu, po ~, 104
 Líŋka 138
 Líŋkica 132
 líptur, líptúri 58 « fluture »
 lísiče, od ~, 43 « de vulpe »
 líšt'e 137
 lizitáciju 213
 lopátka 137
 lóza 152
 lu'bęnice 58 « pepene verde »
 lu'd'e, lud'am 29, 101, 122, 148, 222

- luk 123
 luŋgóra 96 « febrā tifoidā »
 Lupačán 131 (nota 1)
 Lúpak 1, 11
 L'ę sę 98
 l'ęgúme 76, 99
 l'ŋgurár 46, 99, 131
 l'úgvę 119
 l'úte 167
- M**áčak 49 « motan »
 máčica 132
 máčnik 140, 223
 maga'ę't'i 78, 143
 Máğar, Máğari 56 « Maghiar »
 majmúŋka 96, 138
 málko 184
 malteríta 195
 Málulov 125, 144
 Malúša 141
 mal', mál'i, mal'ę've 100, 156
 máma 151 (nota 6)
 máma(ā)k 49 « muštuc (la lulea) »
 mámine 143
 man 93, 109
 máneŋmo 109, 199
 maŋívam 109, 195, 203
 máuor 61 « zidar »
 mára 109
 maráma 109
 maręc 36, 46 « ingâmfat »
 Maríka 138
 mast 154
 mátká, mátkę 137, 186
 mát'ija 104, 109
 mázali 211
 me 75
 me'čka 195
 međęcín 46 « medicament »
 me'dvit 72, 123
 međvę'dit' 134
 Me'geš 133
 Me'gešica 133
 meĵ(h') 66, 110
- me'ni 173
 mešár 131
 mešarka 138
 me'sto 66 « loc »
 me'st'ęr 140
 mešt'eron'a 96, 140
 meť 123
 meťán'ę 136
 me'tę me'tem 194, 198
 meťlár 46, 131
 meždrilo 139
 mežerika 83, 134 « mǎžariche »
 miĵur, miĵuri 48, 72, 73 (nota 1), 109
 Míkóla 41 « Nicolae »
 Mikólka 138
 Míl'a 136
 Míl'ka 138
 ministęrija 134
 mladíka 41, 134
 mladína 135
 mladíni, u ~, 135
 mlad'e'ji, mlad'e'ji 78, 170
 mlat 123
 mleč 66, 223
 mle'ko 66 « lapte »
 mlógo, 118, 184
 ml'zem 198
 mlzničár 46, 85, 131
 ml'aska 194
 mnóžę'ńę 41, 136
 moč, močę've 157
 močáju, sę ~, 202
 mógal(l) 81 (nota 3)
 moi(h') 126
 moĵe'm, moĵe'mi 174, 175
 mo'lovana 216
 m ól'ak, m ó'l'ci 61, 129
 mol'ęc 30, 46 « jepi; Pinus pumilis »
 mórali 211
 morímo 204
 mormót'ę 193
 Mostište 136
 mošija, mošijom 3, 143, 153
 móta 202

muótka 61, **138**
 motovflo 139
 móžem 192
 mras 98
 mre'na 66 « mreană »
 mřrtávac 90, 127, 223
 mr'tvi 90
 mřr'vim 205
 múdri 167
 mudu, ú ~, 55
 mugure'l 213
 múrgast 142
 muróú 46, 140
 muskuón'i 61, **140**
 muš 124
 mušúron' 49, 140
 mútka 138
 múva 109

Nabí 45, **111**, 208
 nabiótina 141
 nadúva, se ~, 109
 nád'u 197
 naj 170
 nakažitan 142
 nam, námi **172**, 173
 name'či **149** (nota 11), 206
 namložile, su se ~, 118, 212
 naóstrim 206
 nápęta 217
 napína 195
 napíštri 206
 náplani 71, **118**, 185, 222
 naplódimo 206
 napójim 206
 naprávi **93** (nota 2), 206
 napravíl 212
 napřet' 123
 napúšt'ęna 216
 narámak 129
 narędí'tak 129
 narodíl 212 (nota 1)
 nárot 123

nároij 49 « nămol adus de inundații »
 nase'l'ęno **16** (nota 2), 216
 nasmę'va, se ~, 71
 Nastağija 41 « Anastasia »
 Nastağika 138
 nástin, nastę'ni 72, **223**
 nastójnici 140
 nášim, nášimi 174, 175
 nášli 213
 ná-večęer 185, 206
 navije **58**, 201
 navíla 211
 nazdrávili 212
 ne, ne'si 75, **116**
 neđe'l'a, ve'lika ~, 95
 Neđe'l'ka 138
 ne'go 170, 188
 ne'ki 66, **178**
 ne'křřt'ę'nik 134
 ne'ma, ne'mamo 75
 Ne'mac 133
 ne'na 19, 29, **144**, 218
 nenádna 58, **142**
 neobrit'veno 216
 Neřmiğán 131 (nota 1)
 Neřmit' 1, 11
 neřodíl'ka 134
 ne'si v. ne
 ne'sto 66, **178**
 ne't'a'ska 41, **62**, 184
 ne've'nčani 216
 nim 172, 173
 Nimca 41, 72, **133**
 nřotkog, od ~, 178
 niski 169
 nítujem 193, 202
 noga, pó-~, 187
 nóktam 120
 nuosat 142
 nosílo, nosíla 139
 noš 124
 not' 104, knót'i 95, 184 onę' nót'i 185
 nóvin'a 136
 nožice 132

- N'ę 121, 186
 n'im 172, 173, 174
 nínoga 175, 223
- Obal'ála, obal'ę'va 98**
 obaráju 203
 óbluk 186
 obrádzíl 212
 obr'taç 128
 obr't'ę 201
 o'čat 142
 očíma 120
 oda', se ~, 196
 odaván'ę, 137
 odbirán'ę 41, 137
 óde 108
 odláne 41, 109, 200
 ode'ręm 197
 oduzímańę 41, 137
 odzábíl 212, odzábim 112, 195, 223
 oględáló 139
 ogńílo 139
 ogn'ístę 136
 okr'n'ęn 216
 o'laj(h') 126
 olájnica 139
 omrázno 183
 omr'kal 210
 omútil 212
 onę'í 81, 176
 oní 196
 onomláni, pó ~, 184
 opájak 129
 ópaš, opašóm 46, 140, 153 (nota 11),
 ópaši 222.
 ope'ręm 197
 opínak 41, 129
 óplin, oplę'ni 49, 72 «oplean»
 opritor 46 «opritoare (lanț care leagă
 capătul oiștiei dela căruță de hamut)»
 opríšťl 212
 oprostíl 212
 oprudíla 212
 opúdi 206, opudíla 212
- óra 108, 137
 oranína 135
 orán'ę 137
 ore'mo 41, 198 «arăm»
 oreńd'íta 83, 104, 195
 ore'si v. óri
 ore'sac 41, 127
 óri, ore'si 49, 69, 110
 órlan 130
 orláp 47 «concediu (pentru militari)»
 ortaklúku, u ~, 139
 os 223
 osnovalá 211
 ostajívam 195
 ostál 211
 ostánęm, ostánu 181 (nota 1), 200
 ostárię 41 «ascuțișul cuțitului»
 ostrí 53, 205 «ascute»
 uóšál 81 (nota 3)
 óšli, óšlo 107, 213
 ošúši 122, 206
 ot kad 16 (nota 2)
 uótar, o'tari 61, 108, 218
 ot'ęklo 210
 otelíla 178 (nota 5), 212
 uótlak 185, 189
 otpa'dnę 171 (nota 11), 200
 otrávi 4, 206
 otsę'čę 198
 otsę'kal 210
 otšrafl'íva 195
 otvóri 186
 ót'ę 108, 190
 óvan, ovnóvę 156
 ov(f)čár 120, 131
 ov(f)čársko 120
 ovę'í 81, 176, ovę'm 176, 177
 ozdóla 185
 ozgóra 185
 ózli 186
 ožíve, se ~, 207
- Pa 188**
 páčę 184

- páda 80 (nota 2)
 pak 188
 palaríja 20, 48
 palaríjaš 48, 131
 pa'l'ę mras 98, ~snek 98, ~ 210
 pamet'óm 46, 164 « cu mintea »
 Pantlíčka 114, 140
 Pantlíčkón'a 114, 140
 pan'áva 62
 pan', pan'ęvę 157
 pán' 81 (nota 3) v. pan'
 páori 20
 páoricę 133
 páorka 138
 papríka 134
 papúša 41, 82 « păpușă de porumb;
 știulete »
 păpúša 82 (nota 2)
 parčę, parčę'ta 105, 151 (nota 8), 182,
 209
 păsát'ę 193
 páse, se ~, 198
 pastr'vica 132
 pastúr, pastúra 45, 110, 223
 pasún'ak 129
 pášnik 140
 pašún'a 41 « pășune »
 Pával 97, 134
 Pávlit' 134
 páze 205
 pázuka 110, 222
 pe'čem 198
 peče'n'ę 137, 220
 peče'n'ka 119, 137
 pe'da 147 (nota 5)
 pe'ftar 48 « pieptar »
 pe'ga 66 « pistrue »
 pe'glajsam, s ~, 218 « fier de călcat »
 pe'gluię 193, 202
 pele'ęka 137
 Pe'mak 140
 Pe'mkón'a 140
 pe'na 66 « spumă »
 pe'n'ęm 200
 pe'pel 97
 pe'ra od lúka 218
 perfna 29, 216
 peřišóra 41 « sarma »
 pe'rke 234 « prăjituri cu ouă și brânză »
 perúši, se ~, 206
 pétal, petlóve 78, 159
 Pe'tar 134
 pe'tlit'i 43, 66, 134
 pe'trikálo, pe'trikálam 139, 149 (nota 1)
 Pe'trit' 134
 pe't'ak 104
 pe't'ka 78, 138, 143
 pe't'úrke 41, 105
 pi 208
 pílit'i 134
 pí'ak 129
 Pínet 49 « nume de loc în hotarul Cara-
 șovei »
 pínt'ęni 110, 152 (nota 5)
 píron' 49, 140
 pišti' 207
 píštrast 81, 142
 píta 48, 142, 151 (nota 6)
 pítar 48, 131
 pív(f)kaju 195
 plaf 125
 pláivesam 188
 planína 21, 118, 135, 213
 planíne, s ~, 120
 planíšte 58, 118, 136
 planújemo 58, 118, 202
 plast, plastę've, plastóve 120, 157
 plástit' 134
 plátna 149
 Pláuša 107, 141
 plcáš 46, 89, 132
 plęk 219
 ple'skan' 66 « floare în vin »
 plésnavá 78, 142
 ple'sína 135
 ple'va 66 « pleavă »
 plot 137
 pluk 127

- plumb 124
 plze' se, pl'zú se 36, 53, 85, 197, 198
 pl'ža 86, 152 (nota 8)
 pl'úv(u)a 194, pl'uváju 203
 po 119, 169, 182
 pobile'l 213
 po'cik, pocé'ci 49, 72, 119, 223
 početnica 58, 139
 po'čme 197
 pod 124
 pódnicę 36, 139
 podopášnica 140
 puo'd'u 197
 po'gača 106
 pogád'amo, se ~, 204
 poisprávimo 234 « pregătim »
 poja'vl'am 204
 poij 53, 204, 219
 pokuórmica 61, 185
 pokríváč 45, 128
 po'lak 182, 184
 políca 146 (nota 9)
 polička 138
 polovina 42, 135, 182, 233
 polóžak 129
 polo'žište 136
 po'l'ę 98
 pol'e'va 42, 98
 pomíje 58 « lături »
 pomógal(l) 97, pomógal 81 (nota 3)
 pomóste 93, 119
 pómoz Bok 58, 93
 pomračán'ę 88, 137
 poodlánęmo 109, 200
 pop, popóve 159
 popé'vam, popiváju 72, 192
 popivál, popivále 52 (nota 1), 72, 211
 poplěnavíla 78, 212
 poránini 135, 185
 porodil 212
 pórtan'ę 137
 pose'če 198
 pósi, puósi 117, 185
 posičo'tina 70, 72, posičo'tinu, za ~, 141
 posínak 96, 129
 posín'a 195
 poslúijem 42, 202
 postę'l'a 42, 120, 152 (nota 8)
 postropíla 212
 póšal 213
 pot 123
 potkóvi, pótkoval 194, 209
 Pótkrše 111, 137
 potír'vimo 195
 potsirena 216
 potsíri, se ~, 206
 potsírilo 119, 212
 Pótstrážom 31 « nume de loc în hotarul
 Caraşovei »
 povítku, u ~, 129
 póvorke, povórke 31 « baier la traistă,
 la găleata de muls oile »
 povójnik 140
 poznáv(u)a 106, 194
 požltę'l'a 213
 praf 106, 125
 prasička 114, 138
 práska 69, 223
 píř 90
 prdí 207
 přęčka 79, 138
 přędn'ę 137
 přędn'im 128, 167
 přęncam 188
 přęsica 117, 133
 přęsna 66, 142
 přętin'íje 104
 pr'li 90, 205
 přícel 210
 příčmu 197
 pridán 235 « în ajun de »
 pridígnut 217
 Příjan 50 « nume de bou »
 priateľ'ę 98, 141, 160, 189
 priijr'l, se ~, 78, 213
 príko 187
 prikr'sti 72, 206
 prílas 50, 72, 124

- prilika 42, **216**, na priliku 186
 primě'nim 66, **206**
 primě'n'ena 216
 primina 72 « fařa de pernã »
 primlogo 72, **118**, 170
 primnu 189
 prince'zija 76
 pripeče'na 36, **215**
 pripina 195
 pripirkuje 202
 pripovist 141
 prisád'am 195
 prisáně 109, 200
 prisikú 53, **198**
 prisukuje 202
 prit 71, **187**
 prívrněmo 200
 prívr'těmo 201
 probija 204
 prodám 196
 prodál 213
 Pro'las 2 (nota 1), prólas 50, **124**
 prole'ti 58, 185
 prole'tn'ó 143, **166**, 168
 pro'l'al 211, pról'ě 98, 193
 prol'ivaju 98
 prompíri 122
 propádne 200
 propádnuta 217
 prósaku 111, 130
 prósit 21 (nota 2), 116, 146
 prósnici 140
 prostiráč 36, 45, **128**
 prostiráča 42, **128**
 prošal'ě 98, prošla 213
 pro'ti 187
 protisión 47 « procesiune religioasă »
 proturvínimo, se ~, 195
 próvara 223
 provódim, se ~, 206
 p'r'ska 90
 p'r'sti 90
 pr t'a 137
 P'r'vul 91, 131
 Prvul'ása 91, 131
 p'sát'ě 193
 púfně 199
 pújka 101, 138
 púpak 129
 pustařija 109
 pustí, pústi 205, pustíl 212
 pústiti 44, 189
 púškač 128
 púškar 131
 put, dva' ~, 182, put na ne'bu 149
 pútral 106
 puzunár 46 « buzunar »
Racav(f)te'lo 83, **116**, 118, 213
 rád'u 170
 rakítova 144
 rakótak 108, 129
 ram, rámově 158
 rámbaš 93
 raně, od ~, 53, **108**, 218
 ránim 108
 ráno 170, do ~, 185
 ránska 144
 rán'ke 138
 rápav(f) 108, 125, 143, rápava 108, 143
 raski'čivač 86, **128**
 raskoráčěn 216
 raskoračil se 212
 rásova 109
 rasováč 46, **128**
 rasporě'na 58, **216**
 rástaf 50, 82, **125**
 rástá'v 82 (nota 2)
 rastó'čica 133
 rašušl, se ~ 122, 212
 ravníca 140
 Ravničan 131 (nota 1)
 Rávník 1, 12
 Ravnište 29, **136**
 razbíla, se ~, 211
 razmázala 211
 rázuman 142
 rázumu 196

- hŕ'd'av(f), hrd'ávo 90, 108, 216, 143
 re'čep 50 « rețetă »
 re'čka 138
 re'čka 72, 141, 144
 rege'me'nta 42 « regiment »
 re'grut 50 « recrut »
 re'men, re'me'nam 58, 137
 re'me'n'e 137
 reše'tar 131
 re'tko 119
 Ričica 42, 72 « orașul Reșița »
 ričkóvina 72, 141
 ríka 194
 rín'af 83, 96, 143
 rizánci 71 « tăietei »
 rizar 48, 131
 robíja 134
 ro'botu 171 (nota 1?), 212
 róčití 124, 134
 rod 124
 rodílo 212
 rogáč 45, 128
 rok, rógovę 123, 156, rózi 157
 rop 123
 r'ot 123, 220
 róvę 54, 199
 rózi v. rok
 hrp 108
 řštal'ke 130
 rúkov(u) 106, 125
 rúkvac 58, 127
 rúkov(f)ci 120
 rúni 63
 rúpka 138
 Rusalije 42 « Rusalii »
 rúskal'ka 130
 ruštovíto 108, 143
 ružánac 127
 Šã mnóm 81 (nota 3) « cu mine »
 sacépa 78, 227
 sad, sat 119, 123, 158, 185
 sakára 42, 82 « secară »
 sákára 82 (nota 2)
 saláš 1, 45, 188
 salínak, salínci 50, 128
 salóvro 50, 91
 sána 149 (nota 4), 198
 sãncu 87 « soare »
 san'iv(f) 47, 118, 125, 143
 san'ivac 127
 sapínam 195
 sápnę, sápnęš 188, 199
 sapun'íta 195
 saš 121, 187
 sat v. sad
 sat, sátovę 109
 sátovę 158
 se'ca 67 « scapără cu amnarul »
 se'čem 198
 se'čavo 67, 132
 seš 81
 se'jan'e 137
 sejdán 81, 185, sejdán 81 (nota 3)
 se'ku 198
 Se'lištu, na ~, 19, 29, 233 (nota 1)
 se'l'ak 130
 sem 197
 se'nar 48, 67, 131
 se'no 67 « fân »
 se'r'l'a 67 « usuc (murdăria de pe lâna
 oilor) »
 se'tim, se'ti 67, 205 « simțesc (perfectiv) »
 se't'am 67 « simțesc (imperfectiv) »
 siče'mo 198
 siče'n'e 137
 sídi 54, 73, 205, sídí 54 (nota 1), 73
 (nota 2)
 sigráčekę 42, 138
 sigráju, se ~, 203
 síkú 198
 síl'eni 29, 216
 síl 166, s sílím kámęnam 218
 sin'a'la 42
 síraci 146 (nota 9)
 siračija II, 134
 sirakín'i 136
 sírņę 78 « brânză »

- sírn'ak, u sírn'aku 31, **129**
 siromáju 109
 sit 220
 skal'a'1 47, 51, **173** (nota 5), 211
 skoláči, se ~, 195
 skovárda 42 « clătită »
 skribít'ę 193
 skúpe, se ~, 118
 skupín'a 136
 s'tlač'a'k 46, **117**, 129
 slap 123
 sla'ven'ę 137
 sl'zav(f) 143
 sleř, sleř'vi 79
 sleř 4, 124, 223
 sleř 67, **136**
 slif 120, 152
 slinę 149 (nota 6)
 sl'nce 86 « soare »
 slóobodno 116
 slomíl 212
 složili 212
 smeč'kal 211
 smeč'dac 79, 127
 smeji 67, **71**, 110
 smejię' se 71, 201
 smętánu 42 « smântână »
 smokríl 212
 smrdę't'ę 78, **90**, 209
 smřrdí 90
 smr'klo, se ~, 211
 smřrt 90
 snek 67 « zăpadă »
 snóve, snovála **194**, 209
 sóde 187, 195
 sófru 186
 sókačit' 134
 solí 204
 sópol 61 « mucii »
 sopol'ív(f) 47, **143**
 soprimę'nim, se ~, 206
 sortáčimo, se ~, 206
 sos, sósove 158
 sován'ę 42, **118**, 137
 sóvi 118, 209
 spařja 109
 spařjska 109
 spařlica 109, 133
 spařtařitali, su se ~, 211
 speř'ádza 42, **112**
 spojta 195
 spúdza 112
 srámota 57, **141**
 Sřr'bin, Sřr'bl'ę 98, 135, 159
 sr'ęnica 58, **94**, 140
 srdájęe 58, **110**, 132
 sřrdí se 209
 sre'da « miercuri »
 stána 82, **226**
 stá'na 82 (nota 2)
 stáni 208
 stárog, kod ~ sváta 120
 stárosti 120
 stáвило 139
 stávimo 234 « a așeza, a căsători »
 stek 67, **123**, 223
 ste'lna 142, 167
 ste'na 67 « părete »
 stígál 81 (nota 3) « a ajunge »
 stígne, se ~, 199
 stin'ilo 71, **139**, 200
 stipl'í 209
 stísneř 199
 střl'ba 86, **222**
 střl'pci 86, **127**
 stojim 192
 stol 97, stolóve 159
 stólac 127
 stovár'am 195
 stra'mice 133
 stráni, na ~, 216
 strářilo 139
 strę'ja 67, **109**
 stríčino 143
 strigl'áta 42, **83**, 99
 strę'l'a 67 « îl junghie pe om într'o parte »
 strúga 223

- strúga 223
 strugálo 139
 struk, strúkovę 124, 158
 strúžę 194, 201
 strúžn'ak 130
 stúčę 201
 studę'nac 127
 su'dac 127
 Súfl'a, Sufl'o'n'a 140
 su'kalo 139
 suno't'a 185
 súspin 50 « ticnafes »
 sut 119, 123
 suvę'l'ka 42, 79, 132
 súvo 109
 svád'ati 189
 sváki, svákę 179
 sváta v. stárog
 svę'ci 91
 svę'dok, svidóci 72 « girant (al unei po-
 lițe) »
 svę'kar vę'liki 144
 svę'mu, po ~, 117, 179
 svę'ti 110
 svę'tla 67, Svę'tla Marija « Întâmpina-
 rea Domnului »
 sve'tlost 78, 141
 svę't'a 91
 svín'ac, svín'ci 128
 svín'ar 131
 svi'rac 31, 50, 127
 svirę'la 42, 67, 69, 132

Šajtov(f) 125
 šalukátęri 42 « jaluzele »
 šamatl'f 47, 125, 143
 šandár 46
 šánčit', ša'nčit'i 134
 šápt'ę 201
 Šárúl'a 36, 141
 šávor 48 « pipirig; Scirpus lacustris »
 Šę'bišu, u ~, 21
 šę'fel' 50, 94, 101, 132
 šę'grt 90

 šę'snajst 119
 šę'sto 16 (nota 2), 119, 180
 šę'zdešet 119
 šijom 153, 187
 šikóra 42, 115
 šilt, šiltovę 158
 šivę'n'ę 137
 šnájđerica 133
 špaic, špaicovę 157
 špítar 48 « spítal »
 špógot 50 « sfoară »
 špójer 109 « mașină de gătit »
 šporim 46, 204
 špricuę 202
 šta'kam 195
 štámpuv(ų)ana 216
 štáp, štápovę 36, 159 « baston »
 štápkę 138
 štem 121, 178
 štę'n'a 153
 štę'tloval 118, 181 (nota 4), 211
 štírkuę 202
 štípano 216
 štránęa 96
 štránęar 48, 131
 štrímę 92
 Št'ę'fan, Št'ę'fanit' 104, 134
 št'opka 185, 195
 šúl'ak, šul'kóvę 159
 šúma 144, 218
 šúmar 131
 šumę', šumi 36, 204
 šúrul'ę 201
 šúša 122
 šúšim 122, 205
 šúškę 122, 139
 šúti, sę ~, 205
 šúv(ų)a, na šúvu, šúv(ų)oj 106, 108,
 167, 185
 šúžbina 135
 šváпка 119, 138

Tábl'a 99, 147 (nota 4)
 tabulíral 212

- táki, takí 170, 184
 takó 184
 ta'las 124
 talpíca 132, talpíçe 132, ta(ă)lpíçe 61,
 132
 támnica 44 « temniță »
 támnica 44 (nota 1)
 tă'mnu 81 (nota 3) « întunecos »
 tánę, ta'nulo 92, 122
 tán'ir, tan'ę'ri 74 « farfurie »
 tan'íva 92, 122, 195
 tárę 197
 tăst 81 (nota 3) « socru »
 tă'sta 81 (nota 3) « soacră »
 tan'za'la 42, 82 « tânjală »
 tăn'za'la 82 (nota 2)
 te'bi 173
 te'čę 119
 te'glim dzvónac 21 (nota 1), te'gli da
 úmrę 205
 tequóta 62, 141, 220
 tei 76 « ceaiu »
 te'kút'a 209
 tei 67, 108, 190, 213
 te'le'fon 50
 te'le'graf 50
 tem 4, 67, 176, 177
 te'ra 233 « trimite (o persoană) »
 te'rač 67, 128
 te'ran'ka 67, 138
 te'rban 91
 te'sto 108, 205
 te'te'ręs 50, 113 (nota 1)
 tiganci 234 « un fel de covrigi fripti în
 cratiță »
 tigán'a 42 « cratiță »
 tiki-le'po 183
 til, tilove 158
 tim 176, 177
 tírka, se ~, se tírkaiu 195
 tit'ak 118, 129
 Tit'ak, Tit'kón'a 140
 tit'í 147 (nota 11)
 točilo 219, 139
 točir 97
 To'dor 134
 Todorít' 47, 134
 tojka 139
 to'kal'ke 130
 tomobil 47, 93
 topilo 42, 139, 149
 Toplíca 42, 133
 toplíçe 42 « păraușe de munte; izvoare »
 tuórník 62, 93
 totoróška 139
 továrim 206
 tragúla 42 « maș de tras vinul din bu-
 toiu »
 tráifus 124
 trak 123
 tre'ba 76, 189, 216
 tre'bunál 47, 76
 tre'pa 79, 195
 tre'pka 76, 139
 tre'pka 79, 138
 tre'se'n'ę 42, 137
 tír'ga, s ~, 90
 tírgo'vac 127
 tírgóv(f)kiila 120, 136
 tr'lica 133
 tr'nac 91 « ceardac »
 tír'n'a, ot ~, 90, 137
 tr'ín'ke 90, 139
 trónaf 109, 143
 trošíte 204
 trpe'zník 140, 216, 223
 trpí dan 90
 tr'ska, tír'skom 90, 138
 trut'áju, se ~, 203
 tu'čena 143
 tuléjka 79, 139
 tuluza 44 « strujan de porumb »
 tupan'ģija 114, 132
 túram 203
 turvínę 195, 219
 tužil 36, 47 « a dat în judecată »
 tvoje'm, tvoje'mi 175
 T'ápa 195

t'áska 104
 t'ě'lav(f) 104, 125, 143
 t'ěm 190
 t'órav(f) 143

U'biti 44, 189
 u'bode 199
 úče 132
 učěn 170
 učě'ra 42, **63**, 107, 185
 učitel' 141
 udávi se 206
 udril 51, 212
 ugáše 216
 úglen 102
 ugonil 212
 ujě'la 75, 213
 u'jěno 118, 184
 u'l'ak 129
 u'l'ě 98, 193
 umoril 47, **212**, um'órim 62, 206
 úmrl, umr'la, umr'lo 57, **210**
 upalil 213
 uplet'ě'na 78, **105**, 216
 upičě 199
 urě'kal, ne ~ se, 210
 urma(ã)t'óri 61, 62 « moštenitori »
 ursári 108
 urúj(h') 47, 126
 use'kne 200
 uskír'sni 143, 166
 úsove 158
 ústat 142
 usúkal'ka 130
 úšat 142
 úši 132
 ušt'pano 216
 útor 223
 útorj'ak 130
 utrnúla 210
 uv(y)atíl 106, 109, 213
 uvijú 58, **201**
 uvódi 206

uvr't'ěmo 201
 úzal 97, úzlove **158**
 uzěl(l) 97, úzěl 210
 úzměm, úzmu 52 (nota 1), 175, 192
 uzmi 209

Va'duv(f) 125
 va'duva, vǎ'duva 82 (ši nota 2) « vǎ-
 duvǎ »
 váduvoj 167, 219
 vaduvón 50, 140
 valóv(f), valóf, valóvi, valóva 45, 106,
 146, 186
 val'áju, se ~, 203
 val'a'vica 42, **132**, 222
 vam, vámi **172**, 173
 vápor 50
 var 216
 varošán, varošáúě 14 (nota 3), 139, 159
 várul 82, **143**, 146 (nota 7)
 vǎ'rul 82 (nota 2)
 vas 117
 Vasil'ě 7
 Vasil'évo 7
 Vasil'ka 138
 vaš, váši 63, **153**
 vašarica 133
 vašif 47, 63, **106**, 118, 143
 vatu'jac 42, **101**, 127
 vatújka 42, **101**, 138
 va't'e(ě), vǎt'ěm, vǎt'u 29, **105**, 109, 193
 večer, na' - ~, 29 « seara »
 večě'rn'ača 128
 ve'děl, ve'děli 52 (nota 1), 79, 213
 ve'děl'ě 98
 ve'd'at 67, **142**
 ve'd'ě 67, **223**
 ve'je 201
 Veligdan 42, 84, 119, po Velikadnu 84
 velj'ano 141
 velim, velimo, veli 29, **207**
 venčanica 58, 73, **133**
 ve'par, ve'próve 156

- veřiga 29
 vešelija 134
 veše'lim, se ~, 205
 ve'tar 106
 ve'te 167
 ve'truša 67, 141
 ve't'e 184
 ve'veřica 67 «veveriřa»
 vica 184
 vid'e't'i 58, 78, 190, 209
 vjoglavka 121, 138
 vikam 194, vikál 212
 vil'o'ga, vil'oga 37, 43, 140
 vim 172, 173
 vior 109
 virka 195
 viš 196
 više 154 (nota 2), 170
 vit' 93, 208
 vit'ás, vit'as 56, 104
 vit'te 93, 208
 vlážno 142
 vod'eńica 133
 vod'eńičár 131
 vod'eńička 42, 114, 138, 151 (nota 9)
 Vodničan 131 (nota 1)
 Vódnik 1, 12
 vólar 131
 vo'lcuje 202
 voštínari 58, 131
 vrábac 127
 vrak, vrágove 156
 vratflo 139
 vr'ba 90
 vrbóva 144
 vr'e'me 67
 vr'e't'ka 67 «sáculet»
 vr'e't'u 200
 vriřtí 207
 vrkoláci 87, 88, 91
 vrše'n'e 137
 vr'řimo 195
 vrt'e'l'ka, vi'tel'ka 36, 43, 67, 132
 vrtí 90
 virv(f) 90, 110, 125
 vr'v(f)ca 120, 132
 vr'zlo 139
 Zabele'žim 71, 79, 206
 Zábil(i) 97, 222
 zabilí 71, 207
 zabunfl 47, 213
 zad'e'li 67, 211
 zafisnuto 105, 217
 zagándovala, sam se ~, 82 (nota 2)
 «m'am gándit»
 zaglavak 42, 129
 zagr't'emo 201
 zagubfl 213
 zája(ã)c, zájaci 61, 133, 222
 zájčica 133
 zájtin 50 «unt-de-lemn»
 zaklopáč 46, 128
 zal 166
 zal'utla 213
 zamášna 142
 zámašno 109, 167, 183, 219
 zamútiš 206
 zamútil 212
 zanaďgija 115, 132
 zano'ktice 42, dóšlo mi je ~ «mi-au
 amortit degetele de frig, mi-au de-
 gerat»
 zapiňálka 130
 zapóji 206
 zapuša'la 42 «zaduf»
 zapúři 209
 za'hí d'avęn 108, 216
 zaspáva 42, 195
 zaspúril 213
 zatre'n 47, 216
 zatrla' 58, 210
 zatr'na 216
 zatvorí 209
 záuče(ę)r 29, 63, 107, 185
 záv(f)čer II, 185
 zazeleň'la 213

- zbljač 128
 zbógam 119
 zbr'čkano 216
 zbroján'ę 137
 zdraf 124
 zdre'la 67, **118**
 zdre'ne 67, **118**, 199
 zdrińńę 43, 72, **135**
 ze'f 67, **126**
 ze'ia, se ~, 67, **109**
 ze'ml'a 98
 Ze'l'a 136
 ze'va 67 « rostează (la războiul de țesut) »
 zga'zil 213
 zglid'em, se ~, 193
 zimíște 136
 zimor'ív(f) 47, **125**, 143
 zit 123
 złę 183
 zmijáci 128
 znak 178
 zo'l'a 91, 144
 zorę, ú ~, 55 « în zori de zi »
 zr'cala 90, 139
 zup 123
 zúpci 127
- Žába** 108
 ža'lcę 132
 žálna 142
 žál'ava 143
 žę'd'i, od ~, 20 « de sete » v. žęť
 žęłę'zo 43, 72, **222**
 žęłižn'a'ča 72, **121**, 128
 žęmíčka 43, **114**
 žęņę'n'ę 137
 žęńi 58, **205**
 žę'škom 98, 167
 žęť 123
 židov(f) 125, 126, židov'ę 159
 žigę'rice 43 « plămâni »
 žilavnik 140
 žira'da 43 « șiră de grâu »
 žitiște 136
 žívina 57, **135**
 žl'ta 167
 žltún'ak 85, **130**
 žl'vn'a 85 « ciocănitoare »
 žl'ęp 99
 žl'ibúřę 141
 žmi 196
 žmírak, žmírci 129
 žmúri, žmurí 54, 205

LE PARLER DES KRAŠOVANI

INTRODUCTION

Dans la partie montagneuse du Banat, environ 40 km à l'est de la frontière yougoslave, vit une population de langue serbo-croate et de religion catholique que les ethnographes désignent du nom de Krašovani. C'est un îlot slave et catholique dans la masse roumaine orthodoxe environnante (voir pp. 1—2).

Il y a dans les sept villages des Krašovani à peu près 7000 habitants. Leur nombre diminue de jour en jour à cause de la dénatalité qui sévit dans le Banat depuis environ une cinquantaine d'années, et aussi par suite de l'émigration de cet élément slave vers la plaine du Banat. La religion catholique les a préservés de l'assimilation à l'élément roumain orthodoxe: même si les Krašovani parlent roumain, comme ceux du village de Iabalcea, ils se considèrent comme distincts des Roumains; ils se disent Krašovani. C'est aussi à cause de la religion qu'ils n'entendent pas être confondus avec les Serbes. Quelques-uns d'entre eux prétendent tout au plus qu'ils sont des Croates, « car, disent-ils, les Croates sont catholiques comme nous autres les Krašovani » (voir pp. 2—5, 14—16).

Les noms des sept localités habitées par les Krašovani, aussi bien que le nom même de ces Slaves du district de Caraș, en usage chez les auteurs qui se sont occupés de ce rameau du peuple serbo-croate, reposent sur des formes que l'administration autrichienne (plus tard hongroise) a entendues de la bouche des Roumains. Les vrais noms de ces localités, notés phonétiquement tels que les

prononcent les Krašovani, reflètent quelques particularités de la phonétique de ce parler serbo-croate, soit que ces noms aient été donnés par les Krašovani mêmes, comme cela semble être le cas pour *Iđbalče*, ou qu'ils aient été empruntés aux roumains ou aux hongrois et adaptés à la phonétique de ce parler, comme par ex. *Karáševo* <roumain *Carașova* < slave (d'une autre nuance dialectale) *Karašovo*. Le nom des Krašovani mêmes, celui qu'ils emploient couramment lorsqu'ils parlent leur langue, n'est point celui dont se servent habituellement les ethnographes, c'est-à-dire Krašovani, mais *karášeŋci* (sg. *karáševak*). Ils parlent *karášev(f)ski* et non pas *krašovanski* (voir pp. 5—14).

On a longtemps tenu les Krašovani pour des Bulgares. C'est le mérite justement d'un Bulgare, l'illustre slaviste de Sofia, Mr. Ljubomir Miletič, d'avoir démontré que le parler des Krašovani est un parler serbo-croate appartenant au groupe dialectal kosovo-resavien. Des considérations historiques amènent M. Miletič à faire venir les Krašovani dans leur habitat actuel pendant la seconde moitié du XV-e siècle. Leur patrie d'origine serait la Vieille Serbie. Quelques faits linguistiques étudiés dans le présent ouvrage semblent confirmer la thèse de M. Miletič (voir pp. 16—18).

* * *

Les matériaux traités dans le présent ouvrage ont été recueillis pour l'Atlas Linguistique de la Roumanie à l'aide d'un questionnaire composé d'environ 2700 questions. C'est le parler de la plus importante localité habitée par les Krašovani, le village de Carașova, qui a été noté. L'enquête a duré trois jours et demi (4—7 juillet 1932). Le sujet qui a été interrogé, par conséquent dont la langue a été étudiée dans notre ouvrage, représentait le type moyen du villageois de Carașova. Il était bilingue comme tous les hommes et la majorité des femmes de Carașova. Son roumain n'était pas cependant exempt de fautes et présentait un bien sensible « accent » étranger. Au cours de l'enquête j'ai noté parfois des formes obtenues de sujets d'occasion. Enfin, au mois de septembre 1934, lors de mon séjour de quatre jours à Carașova, j'ai noté aussi un

certain nombre de mots dont je me suis servi dans mon étude (voir pp. 18—23).

Caraşova est la seconde localité de langue slave, dans l'espèce serbo-croate, enquêtée pour l'ALR. Depuis, j'ai étudié encore deux parlers bulgares, l'un dans le Banat et l'autre dans la Dobroudja (voir p. 19).

Les sons du parler des Kraşovani ont été notés d'après l'impression qu'ils m'ont faite. Aussi les matériaux recueillis de cette façon présentent-ils beaucoup de fluctuations dans la notation phonétique. Ces fluctuations sont dues non seulement aux divergences qui peuvent exister dans la prononciation du sujet, mais aussi au fait que l'oreille de l'enquêteur ne perçoit pas toujours le même son de la même façon, surtout si ce son lui est étranger. J'ai tâché de rendre les formes dans mon ouvrage, autant que possible, avec toutes ces fluctuations dans la notation. Toutefois, faute de caractères typographiques, j'ai souvent été obligé de simplifier la graphie (voir pp. 25—30).

Comme le système de transcription de l'ALR a pour base la graphie officielle roumaine, j'ai dû transcrire les formes obtenues à Caraşova dans un système plus rapproché des graphies employées par les slavistes (voir p. 26).

Les matériaux obtenus de la manière indiquée ci-dessus sont destinés à être portés sur les cartes de l'ALR. Ils n'ont pas été recueillis dans le dessein de servir de matière à une étude sur le parler des kraşovani. J'ai cru néanmoins pouvoir tenter une esquisse de la phonétique, de la dérivation des noms et de la morphologie de ce parler, suivie de quelques brèves remarques sur la syntaxe de celui-ci, en me servant des réponses obtenues pour l'ALR. Le vocabulaire, à bien des points de vue si intéressant, du parler des Kraşovani n'a pas été étudié dans le présent travail, vu que cela risquait de donner trop d'ampleur à ce livre déjà assez volumineux. Le lexique demande à être traité dans un exposé à part.

Quoique l'isolement du parler des Kraşovani au milieu d'une population non slave ne soit pas de date ancienne (XIII—XV siècles), il a conservé néanmoins quelques traits archaïques serbo-croates intéressants qui méritent d'être signalés.

PHONÉTIQUE

Accent. Le parler des Krašovani ne connaît pas les intonations si caractéristiques du serbo-croate. L'accent de Caraşova est dynamique à faible intensité. A cause de la faible intensité de l'accent, il m'a été assez souvent bien difficile d'indiquer dans un mot donné laquelle des syllabes était accentuée (voir pp. 30, 35—37).

La quantité des voyelles a disparu à Caraşova. Aussi bien la perte de la quantité que la disparition des intonations — celle-ci étant la conséquence de celle-là — sont à attribuer à la forte influence roumaine à laquelle est exposé ce parler depuis des siècles (voir pp. 31—34).

A part la perte de la quantité et, par la suite, des intonations, l'accent du parler des Krašovani présente un trait archaïque: il ne s'est déplacé que s'il tombait sur une syllabe brève finale ouverte. Ce fait a été déjà reconnu par M. Miletić (voir pp. 38—47). Les cas peu nombreux, où j'ai noté l'accent sur la syllabe finale brève ouverte, présentaient d'habitude une particule enclitique soudée phonétiquement au mot précédent. J'ai remarqué en outre que le sujet enquêté avait la tendance de déplacer l'accent si celui-ci reposait sur la syllabe finale, fût-elle fermée ou ouverte, anciennement longue ou brève. Cette tendance semble être générale chez les Krašovani, sans être aussi nette que chez le sujet qui a été interrogé (voir pp. 47—54).

Le groupe formé par un nom précédé d'une préposition est accentué comme dans les autres parlars serbo-croates, c'est-à-dire sur la préposition, si le nom a un accent initial descendant. Bien entendu, dans ce groupe aussi le déplacement štokavien de l'accent n'a pas eu lieu (voir pp. 54—56).

Les divergences que l'on constate entre l'accentuation de Caraşova d'une part et l'accentuation serbo-croate de l'autre, sont dues soit à la conservation d'un accent archaïque (*orę'mo*), soit au fait qu'un mot a été emprunté au roumain ou au hongrois (*vit'a's*), soit enfin à quelque analogie (*srámota*). Il y a cependant aussi des anomalies dont les causes ne peuvent pas être entrevues aussi facilement (voir pp. 56—58).

Voyelles. Comme l'accent de Carașova est de faible intensité, il est naturel que les voyelles non accentuées ne présentent qu'une minime différence de timbre par rapport aux voyelles accentuées. Ce n'est que le timbre de *ě* qui se ressent du manque de l'accent (voir pp. 59—61).

Le parler de Carașova a conservé deux voyelles du serbo-croate commun que la plupart des parler serbo-croates ont perdues, notamment *ě* et *l* syllabique. (Il y a des Krašovani qui ont gardé aussi le *jer*, voir p. 81, note 3).

La particularité la plus frappante du vocalisme du parler de Carașova, est la conservation du *ě*. Il est étonnant qu'elle ait pu échapper à ceux qui se sont occupés jusqu'à présent de ce parler. Tandis que le *e* serbo-croate commun est rendu à Carașova par un *ɛ* (*e* ouvert), le *ě* est représenté par un *ɛ* (*e* fermé semblable à l'*é* du mot français *f e r m é*) Cette prononciation est archaïque; elle s'est conservée du temps où l'ékavien distinguait encore le *ě* du *e*. Il est même probable que le *ě* avait un timbre semblable à celui du *ɛ* des Krašovani aussi à l'époque du štokavien commun. Par conséquent le parler de Carașova est le seul parler appartenant au groupe ékavien qui n'a pas encore confondu le *ě* et le *e* du serbo-croate commun (voir pp. 64—70).

S'il n'est pas accentué, le *ɛ* se ferme et devient un *i* que j'ai entendu parfois comme un *i* ouvert (voir p. 70). C'est ce que j'appelle le pseudo-ikavisme du parler des Krašovani (voir p. 74). L'alternance de l'accent dans un *not* donné produit l'alternance vocalique *ɛ/i* du type *člòvik—člove'ka* si caractéristique de ce parler (voir pp. 71—72).

À un *e* slave commun correspond à Carașova dans quelques mots un *ě* (*iɛlɛ'n'ɛ*, *korɛ'n'ɛ*, *iɛsɛ'n*) comme dans d'autres parlers serbo-croates, surtout occidentaux. L'aire de ce phénomène s'étend par conséquent plus à l'est qu'on ne le pensait (voir pp. 74—75).

Des *e* et des *i* étrangers, roumains ou hongrois, sont rendus parfois par *ɛ* (voir pp. 75—76).

Enfin il y a une tendance à Carașova à confondre *ɛ* et *ɛ* en un *e* moyen (voir pp. 76—79).

L'unique *jer* du serbo-croate commun est rendu à Carașova par *a*, sauf dans les démonstratifs *onɛ'j*, *ovɛ'j*, *tej*, *sej* et encore

dans quelques mots. Le traitement ϵ du jer des démonstratifs est dû probablement à l'influence de la semi-voyelle palatale (i) suivante (voir pp. 79—81). Il est à supposer que le passage du jer à a date du temps où les ancêtres des Krašovani se trouvaient encore dans la Péninsule des Balkans. Toutefois une partie de ces Slaves a conservé l'ancienne prononciation du jer comme $\check{a}$; d'autres Krašovani la prononcent comme ϵ (voir pp. 80—81). Dans les emprunts faits au rommain, les voyelles $\check{a}$ et i sont traitées comme le jer (voir pp. 82—83). Le a « mobile » présente les mêmes particularités que dans les autres parlers serbo-croates. Il manque dans le mot *vosk* (voir pp. 83—84).

Le l syllabique a une faible tendance à réaliser, au début de son articulation, une voyelle de timbre i (ou $\check{a}$ fermé). Dans les mots *ĵáalka*, *Ĵábalĉe*, il n'y a plus de l syllabique, mais bien une voyelle pleine suivie d'une l consonne. On entend d'ailleurs dans ces deux mots aussi une l syllabique chez ceux des Krašovani qui ont un $\check{a}$ pour le jer. Il semble que chez une partie des Krašovani la tendance à produire une voyelle devant le l syllabique a été plus forte qu'aujourd'hui. L'état actuel s'est constitué à la suite d'une régression qui me semble extrêmement probable vu qu'elle a donné lieu à la fausse régression *plcáš* < p a l (a) c + aš (voir pp. 84—89). Le traitement u ou r syllabique du l syllabique est dû à des emprunts faits aux parlers serbes de la plaine du Banat ou bien au roumain (voir pp. 87—88).

Le r syllabique aussi est souvent précédé — et parfois suivi — d'une voyelle fugitive i (ou $\check{a}$ fermé). Le groupe roumain *ár* suivi de consonne est traité comme un r syllabique (voir pp. 89—91).

À Caraşova, comme dans tous les dialectes slaves méridionaux, il y a des voyelles qui font l'impression d'être nasales. Ce sont les voyelles suivies de consonnes nasales à occlusion buccale incomplète que l'on rencontre d'habitude devant les constrictives (voir pp. 91—92).

Les contractions et disparitions de voyelles, peu nombreuses à Caraşova, sont les mêmes que dans le reste du domaine serbo-croate; par ex. *nam* < n a u m, *ně'ma* < n e i m a, *pómoz Bok* < p o m o z i, etc. Il n'y a que le cas de *d idu* < d a i d u,

d-ũ'nrę < *da ũnrę* qui ne soit pas que je sache, attesté ailleurs (voir pp. 92—94).

Quelques cas de « palatalisation » d'un *o* ou d'un *a* se retrouvent à Caraşova comme dans d'autres dialectes slaves méridionaux: *ię'stę* = *jo šte*, *ięsę'n* = *ja sen*, *ię'li* = *jali* (voir p. 94).

Consonnes. La nasale *n* est vélaire devant une occlusive vélaire. On trouve ce phonème surtout dans des mots étrangers. Suivies de constrictives, les nasales s'articulent sans occlusion buccale. Dans ce cas l'orielle les confond d'habitude avec la voyelle précédente qui semble fortement nasalisée (voir p. 96).

On retrouve à Caraşova aussi le traitement *gn'* du group *gn* dans le mot *gn'ę'zdo* (voir p. 96).

Le *l* en fin de syllabe ne se vocalise pas: *Pával*, *pę'pęl*, *stol*, etc. (voir p. 97).

Le *l* final du participe passé actif s'est mouillé sous l'action du *į* suivant du verbe auxiliaire: *pa'l'ę* < *pal įe*. Dans les verbes du type *pol'ę'va*, le *l'* provient des perfectifs comme *pról'al*, *úl'ę* où il est normal: < *proli jalũ*, *vũlijetũ* (voir p. 98). Dans *zł'ęp*, *tábl'a* nous sommes peut-être en présence d'un cas analogue à celui de *gn'ę'zdo* (voir p. 99). Toutefois dans *u'glęn*, *glıva* le *l* s'est conservé non mouillé, tandis que la langue littéraire a innové: *u gljen*, *gljıva* (voir p. 102). Dans les emprunts roumains, le *l'* représente le *l* suivi des voyelles *e*, *i* du parler du Banat, ou bien l'ancien *l'* roman devenu *į* dans les parlers daco-roumains actuels. Les formes du parler des Kraşovani du type *fę'l'in* (roumain fin) sont une nouvelle preuve de la conservation du *l'* roman dans le dialecte daco-roumain jusqu'au XV-e siècle environ (voir pp. 99—101). Signalons aussi la dissimilation *lu'd'ę* < *l'u d'e* (voir p. 102).

Le *c'* serbo-croate et son correspondant sonore sont représentés à Caraşova par les occlusives palatales intermédiaires entre *t* et *k*, respectivement *d* et *g*, que j'ai notées, pour plus de commodité, *t'*, *d'*. (On aurait pu tout aussi bien les noter *k'*, *g'*). C'est par *t'*, *d'* que sont rendues les mi-occlusives roumaines du Banat qui proviennent de *t*, *d* suivis des voyelles ou semi-voyelles *e*, *i*: *bat'a'la* < roumain du Banat *băc'ală* < *băteală*. (Le *c'* roumain du Banat est identique

au *c'* serbo-croate de la Šumadija et du Srem) (voir pp. 102—105).

Le *f* se retrouve surtout dans les mots d'origine étrangère. Dans les mots slaves il représente *hv* ou bien un *v* final (voir pp. 105—106).

Le *v* a eu parfois un faible caractère bilabial (voir pp. 106—107). Le *h* initial a dû disparaître anciennement du parler de Carașova. On le retrouve néanmoins dans quelques mots (*ódi—hódi*). Suivi de *r* syllabique, il s'est maintenu. De fausses régressions comme *hrd'áva* prouvent que le *h* a été rétabli dans le parler des Krašovani. À l'intervocalique, le *h* a disparu s'il séparait deux voyelles identiques: *sat* < *s a h a t*; si l'une des voyelles était palatale, l'hiatus formé par la disparition du *h* a été comblé par un *i*: *lě'ja—l i j e h a*; si aucune des voyelles n'était palatale, le *h* a été remplacé par *v*: *múva—m u h a*. Devant consonne, le *h* disparaît sans laisser de trace: *da odláně—o d l a h n e*. En position finale, le *h* devient *i* après voyelle palatale: *smei—s m i j e h*; après d'autres voyelles, il disparaît ou devient *v*: *kóžu—k o ž u h*, *praf—p r a h*. Dans quelques cas, le *h* est rendu par *k* ou par *r* (voir pp. 107—110). La mi-occlusive *dz*, fréquente surtout dans des mots d'origine roumaine, a dû être réintroduite, ou tout au moins maintenue, dans le parler des Krašovani par l'influence du parler roumain du Banat (voir pp. 112—113).

Les mi-occlusives *č* et *ğ* sont dures, moins dures cependant que dans le parler serbe du village de Gad appartenant au groupe des parlers de la Šumadija et du Srem. La mi-occlusive roumaine écrite *ce, ci* est rendue par *č*, ce qui prouve que les mots d'origine roumaine ayant un *č* ont été empruntés à l'époque où dans le Banat la mi-occlusive n'était pas encore devenue une fricative: s' Toutefois *šikóra* est un emprunt récent fait au roumain du Banat où l'on dit *s'icoare* au lieu de *cicoare* (voir pp. 114—115).

Le groupe *čr* - n'a pas passé à *cr* - (voir p. 115); -*sv* - a donné *s* dans le mot *prósit* (voir p. 116); *svr* - s'est changé en *cvr* - dans *cvr'ka* (voir p. 116); *čl* - du mot *člóvik* s'est maintenu (voir p. 117). Voici encore quelques groupes de consonnes qui ont souffert des changements: *vn* > *n* (*gúno—g u v n o*); *sl* > *s* (*pósi—p o s l i j e*); *zr* > *zdr* (*zdrě'ne—z r e n e*); *sc* > *c* (*racavte'lo—r a s t - c . . .*); *šč* > *č* (*kočí'na—k o š č i n a*); *pt*, *pč*, *ps*

> *t, č, s; mn > ml; dn > n; t + s > c; std, stn, sts > zd, sn, s; bv > gv* (voir pp. 116—119).

Signalons les assimilations suivantes: *šúšim*, etc. — *sušim*, *prompíri* — *krompír* et peut-être *táne* — *pane* (*da mi táne nam* « que je me souviens » — *da mi padne na um*) (voir p. 122).

Les consonnes sonores finales s'assourdissent complètement sauf le *v* qui garde des restes de sonorité (voir pp. 123—126).

SUFFIXES

Signalons quelques formations inconnues à la langue littéraire. *Karáševak* (pl. *karášeŋci*) a dû être originairement *Karáševac*; le singulier a été sans doute refait sur le pluriel (voir p. 128). Le suffixe *-al'ka* semble être assez productif: *usúkal'ka*, etc. (voir p. 130). Le pluriel de *-an*, *-čan* est toujours *-an'ę*, *-čan'ę* (voir p. 130). Voici quelques suffixes inusités dans la langue littéraire: *-avo* (*sęčavo*), *-ęla* (*svire'la*), *-ęl'ka* (*svęl'ka*), *-ęš* (*grúdeš*), *-il'ka* (*nerodil'ka*), *-oga* (*vil'oga*), *-otina* (*nabiótina*), *-uština* (*-aluštine*) (voir pp. 130—141). Il y a aussi des suffixes empruntés au roumain: *-asa*, *-ija*, *-on'a* (voir pp. 131—140).

MORPHOLOGIE

Flexion des noms. La différence entre la flexion dure et la flexion molle des anciens thèmes en *o* et en *a* se réduit à bien peu de chose: l'alternance *-ovę* /- *ęvę* du pluriel des masculins monosyllabiques et l'alternance *o/e* du nominatif singulier des neutres et du vocatif des féminins en *a* (voir pp. 155, 156, 162). À l'instrumental singulier masculin et neutre on a, à la place de *-on* /- *em*, la terminaison *-am* comme en slovène. Cette terminaison se retrouve aussi au datif pluriel masculin et neutre. Le processus du remplacement de *-om* par *-am* a été le même chez les Krašovani que chez les Slovènes (voir p. 155).

Ovę/ęvę du pluriel des monosyllabiques a la même repartition à Carašova que dans les autres parlers serbo-croates. Dans quelques cas nous avons *-ovę* à la place de *-ęvę* après des consonnes

molles, ou inversement - *evε*, à la place de - *ovε*, après des consonnes dures (voir pp. 156—157).

L'accent des formes en - *ovε*/- *evε* de Caraşova correspond à l'accent serbo-croate (voir pp. 157—159).

Le nominatif pluriel des masculins présente une terminaison empruntée aux thèmes en *i*, notamment '*e*: *varoša'n'e*, *bagrē'n'e*, etc. (voir p. 159).

À l'accusatif pluriel des masculins, on constate que c'est la terminaison des thèmes durs qui s'est généralisée aux dépens de la terminaison des thèmes molles: *go'lubi*, *kón'i*. L'acusatif est par conséquent identique, dans beaucoup de cas, au nominatif. Cela a eu pour conséquence l'emploi des formes du nominatif aux vélares altérées, en fonction d'accusatif: *síraci*, *orē'si* (voir p. 160).

Le génitif pluriel des trois genres présente deux terminaisons: l'une archaïque (*konj*, *žen*), et l'autre identique à la terminaison du locatif (*kón'i*, *vráti*, *nóga*). L'identité du génitif et du locatif au pluriel de la flexion des noms s'est constituée d'après le modèle de la flexion des pronoms et des adjectifs. L'identité de ces deux cas s'obtient aussi par l'emploi du génitif pluriel archaïque en fonction de locatif: génitif pluriel volov — locatif pluriel *drikóf*, *č a b r o v* (voir pp. 161, 163).

À l'opposé du serbo-croate littéraire, le parler de Caraşova a conservé des terminaisons archaïques pour le locatif, le datif et l'instrumental du pluriel dans la flexion des noms, des adjectifs et des pronoms, voir pp. 161, 162, 164.

Les adjectifs présentent au singulier une terminaison unique, — *im* pour le locatif et l'instrumental, ce qui est également un trait archaïque (voir p. 168).

Les degrés de comparaison des adjectifs se forment à l'aide de la particule *po* pour le comparatif et de la particule *naĭ* pour le superlatif, suivies de la forme du positif. On rencontre toutefois aussi des comparatifs synthétiques (voir pp. 169—170).

La flexion des pronoms a, d'une part, conservé des formes archaïques (*ní*, *vi*, *nam*, *vam*, *námi*, *vami*, *ju*), d'autre part elle a créé des formes analogiques (*nim*, *vim*, locatif pluriel *námi*, *vámi*, locatif singulier *n'im*, *moĭē'm*, *na'šim*, *oxē'm*) voir pp. 173—177).

Voici encore deux formes pronominales intéressantes: *štem* locatif-instrumental de *što* et *od niotkog* = *ni o d k o g a* (voir p. 178).

Pour les numéraux signalons *jedinášt* et le locatif instrumental *ijeně'm* (voir pp. 180—181).

À Carašova s'est généralisé après tout les numéraux l'emploi de l'ancienne forme du duel des masculins: *dě'vetnášt kón'a* (voir pp. 182—183).

Adverbes, prépositions conjonctions. Signalons les formes adverbiales: *tiki-lě'po*, *dóbri* (< *d o b r ě*), *gori*, *zle*, *takí*, *kakó*, *kakón*, *takó*, *kolíko*, *pó noga*, *újeno*, *páče*, *je'ste*, *vica*, *h^a n*, *amanát*, *net'a'ska*, *náplani*, *poránini*, *sejídán*, *sunót'a*, *učě'ra*, *z'uče(ě)r*, *na'-večer*, *pok^ušormica* (voir pp. 183—185).

Les prépositions *na* et *u* se construisent souvent avec l'accusatif là où nous attendrions le locatif (voir pp. 186, 187). Voici deux formes intéressantes de prépositions: *próti* et surtout *o'zli*. Cette dernière n'a été signalée dans aucun parler serbo-croate (voir p. 186).

Conjonctions: *aku*, *če*, *je'li*, *jel* (voir p. 188).

Conjugaison. Voici les traits les plus caractéristiques de la conjugaison du parler des Krašovani: 1. Disparition de l'imparfait (voir p. 189). 2. Emploi extrêmement rare de l'aoriste (voir p. 189). 3. Tendence à éviter l'emploi de l'infinitif (voir p. 189). 4. Construction du futur à l'aide du présent précédé de la conjonction *da* (voir p. 189). 5. Emploi de l'auxiliaire *lam* « je veux » pour construire le futur. Ce verbe, connu sans doute aussi par d'autres parlers serbo-croates, semble appartenir à la famille des verbes *voliti*, *velěti*, *do-vilěti*, présentant le vocalisme zéro dans la racine, le suffixe *-a-* et les désinences du présent athématique (voir pp. 190—191). 6. Généralisation de la terminaison *-m* de la première personne du singulier du présent à tous les verbes: *móžem*, *t'em* (voir p. 192). 7. Généralisation du thème de l'infinitif dans quelques verbes des classes III et IV: *snóve*, *potkóvi* (impératif), *bl'u'v(u)a*, *gúka*, etc. (voir p. 194). 8. Conservation du *-ě-* dans la forme de la deuxième personne du pluriel de l'impératif des verbes des classes I et II: *idě'te*, *metně'te*, etc. (voir p. 207). 8. Conservation des formes de l'impératif *jet'*, *vit'*

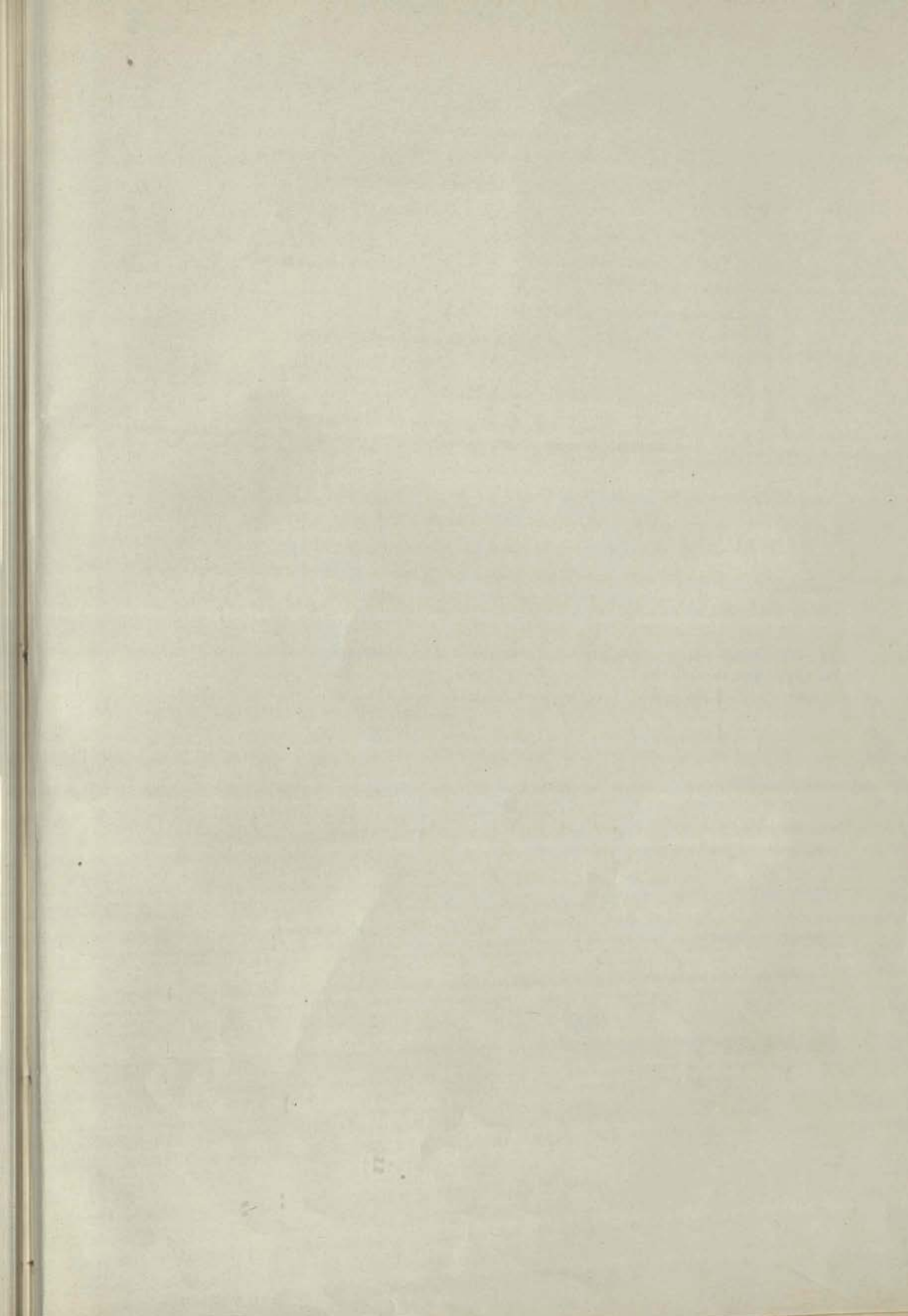
(voir p. 208). 9. Emploi rare du participe présent actif (voir p. 209).
10. La forme *bîmo* de l'auxiliaire du conditionnel à la première personne du pluriel (voir p. 215).

L'accentuation des formes verbales présente les particularités que nous avons signalées dans le chapitre traitant de l'accent à Caraşova (voir pp. 197—207).

Syntaxe. La syntaxe offre quelques particularités dues à l'influence du roumain (voir pp. 218—220).

Conclusions historiques. Un certain nombre d'innovations phonétiques, qui se sont répandues sur le territoire serbo-croate pendant le XIII-e siècle et le XIV-e, se retrouvent aussi à Caraşova. Il est donc probable que ce n'est qu'au cours du XV-e siècle que les Kraşovani ont quitté leur habitat primitif situé quelque part en Vieille Serbie, dans le voisinage du territoire linguistique albanais, comme semble le prouver l'emprunt albanais *banîm* « se tenir, rester, rester debout » < albanais *b a n ó j* (voir pp. 221—224).

LISTA PUBLICAȚIILOR UNIVERSITAȚII DIN CLUJ

Liste des publications de l'Université de Cluj

a) *Manuale didactice (ediția Universității)*
Manuels d'enseignement (édition de l'Université)

1. Tratat de drept administrativ român (Traité de droit administratif roumain, (784 pag.), de prof. Dr. V. Onișor.
2. Tratat de anatomie umană (Traité d'anatomie humaine), Vol. I (636 pag.), de Prof. Dr. V. Papilian.
3. Sângele și organele hematopoietice, Hematologia (Le sang et les organes hématopoïétiques, Hématologie). Tratat de patologie clinică și anatomie patologică, (530 pag.), de Prof. Dr. Titu Vasiliu.
4. Curs de matematici generale (Cours de Mathématiques générales), Vol. I: Matematici elementare (Calcul numeric. Calcul Algebric. Reprezentare grafică. Trigonometrie. Operații cu numere apropiate), Fasc. I 320 pag., Fasc. II 321—524 pag, de Prof. Gheorghe Bratu.
5. Propedeutica Chirurgicală (Introduction à la Chirurgie), (792 pag.), de Prof. Dr. I. Iacobovici.
6. Lecțiuni de Geometrie Analitică (Leçons de Géométrie Analytique) urmate de introducere elementară în studiul analitic al geometriilor neeuclidiene și noțiuni elementare de geometrie vectorială (620 pag.), de Prof. N. Abramescu.
7. Tratat de Oftalmologie (Traité d'Ophtalmologie), (790 pag.), de Prof. Dr. D. Michail.
8. Curs de Botanică Generală (Cours de Botanique Générale), de Prof. Ioan Grințescu.
Fascicola I: Organizarea generală a plantelor (Citologie, Histologie), 110 pag.
Fascicola II: Rădăcina, tulpina, (pag. 111—278).
Fascicola III: Tulpina, (pag. 279—388).
Fascicola IV: Reproducerea plantelor, (pag. 389—562).
Fascicola V: Reproducerea plantelor (en cours).
9. Curs de biologie generală (Cours de biologie générale). Evoluția și ereditatea, (200 pag.), de Prof. René Jeannel.
10. Lecțiuni de geometrie pură infinitezimală (Leçons de Géométrie pure infinitésimale), (334 pag.), de Prof. Nicolae Abramescu.

11. Elemente de Istologie și de Tehnică Microscopică (Eléments d'histologie et de technique microscopique) de Prof. Ioan Drăgoiu.

Vol. I: Microscopul și accesoriile sale. Preparațiunea microscopică (le Microscope et ses accessoires. Préparations microscopiques), 272 pag.

Vol. II, fasc. 1: Țesăturile (les tissus), pag. 273—400.

12. Radiologie medicală (Radiologie médicale), (noțiuni pregătitoare și tehnică generală), (480 pag.), de Prof. Dr. Dimitrie Negru.

13. Știința și tehnica dreptului internațional privat (la Science et la technique du droit international privé), de Prof. Iorgu Radu.

Vol. I + 428 pag.

Vol. II (en cours).

b) *Lucrări științifice și literare*
Travaux scientifiques et littéraires

1. Biblioteca Institutului de Istorie națională (Bibliothèque de l'Institut d'Histoire nationale). No. 1. N. Drăganu: Toponimie și Istorie (Toponymie et Histoire), 1928, II + 178 pag. No. 2. I. Crăciun: Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la Români (Le Chroniqueur Szamosközy et ses notes au sujet des Roumains), 1928, 214 pag. No. 3. I. Moga: Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul secolului XVII (La rivalité polono-autrichienne et l'orientation politiques des Pays Roumains à la fin du XVII-e s.). 19. No. 4. S. Stanca: Vieața și activitatea Episcopului Vasile Moga (La vie et l'activité de l'évêque Vasile Moga), (en cours).

2. Publications de l'Institut d'Histoire générale. No. 1. S. Dragomir: Vlahii și Morlacii, studiu din istoria românismului balcanic (Les « Vlaques » et les « Morlaques », étude sur les Roumains des Balkans), 136 pag., (1924). No. 2. C. Marinescu: Școala istorică raționalistă (L'École historique rationaliste), 19 pag., (1925). No. 3. Mélanges d'Histoire générale, 381 pag., fig. et carte (1927). No. 4. Inchinare lui Nicolae Iorga (Hommage à Nicolas Iorga), 440 pag., fig. 1931.

3. Biblioteca Medico-Istorică (Bibliothèque Médico-Historique publiée par l'Institut d'Histoire de la Médecine et de la Pharmacie). No. 1. J. Guiart: Medicina în timpul Faraonilor (La Médecine aux temps des Pharaons) épuisé, (1926), 52 pag. et 39 fig. No. 2. V. Bologa: Contribuțiuni la Istoria Medicinii din Ardeal (Contributions à l'histoire de la Médecine en Transylvanie), (1927), 104 pag., avec 16 fig. No. 3. V. Bologa: Inceputurile medicinei românești (Les débuts de la médecine scientifique roumaine), (1930), 91 pag. avec 14 fig. No. 4. V. Bologa: Din Istoria sifilisului (L'Histoire de la syphilis), (1931), 71 pag. No. 5. Alexandru Lenghel: Istoricul ciumei în Cluj la 1738—1739 (L'histoire de la peste de Cluj en 1738—39), (1931), 161 pag., avec 20 fig.

4. Biblioteca eugenică și biopolitică a « Astrei » (Bibliothèque eugénique et biopolitique de « Astra »). No. 1. I. Moldovan: Igiena Națiunii (L'hygiène de la nation), (1925), 70 pag.; No. 2. I. Moldovan: Biopolitica (La Biopolitique),

(1926), 95 pag.; No. 3. S. Mehedinți: Școala română și capitalul biologic național (L'École roumaine et le capital biologique national), (1927), 36 pag.; No. 4. E. Racoviță: Evoluția și problemele ei (L'évolution et ses problèmes), (1929), 183 pag., 30 pl.

5. Biblioteca medicală și igienică a « Astrei » (Bibliothèque médicale et d'hygiène de « Astra »). No. 1. I. Hațieganu: Infecția tuberculoasă și profilaxia ei socială, (1926), 57 pag., 10 fig.; No. 2. L. Daniello: Tratatul tuberculozei pulmonare, (1926), 106 pag., 7 fig.; No. 3. I. Iacobovici: Cancerul, (1926), 86 pag., 15 fig.; No. 4. I. Goia: Boalele infecțioase și profilaxia lor, (1927), 145 pag., 12 fig., 3 pl.; No. 5. A. Iancu: Ingrijirea și alimentația copilului mic (1929), 142 pag., 27 fig.; No. 6. Șt. Bezdechi: Sportul la Eleni. Biblioteca subs. de educ. fizică « Astra ». Problema tuberculozei. (Conferințele cursului de perfecționare). Bibl. med. și ig. « Astra ».

6. Biblioteca Dacoromaniei (Bibliothèque de Dacoromania). No. 1. G. Bogdan-Duică: Istoria Literaturii române. (Histoire de la Littérature roumaine), (1923), VII + 917 p.; No. 2. A. Bena: Limba română și Sașii din Ardeal (La langue roumaine et les Saxons de Transylvanie), (1925), 44 pag.; No. 3. Dr. E. Precup: Păstoritul în Munții Rodnei (L'Industrie pastorale dans les Montagnes de Rodna), (1926), 58 pag.; No. 4. Giandomenico Serra: Contributo toponomastico alla Teoria della Continuità nel Medioevo delle Comunità rurali romane e preromane dell'Italia Superiore, Cluj, (1931), 325 pag.; No. 5. Ștefan Binder: Kind, Knabe, Mädchen im Dacoromanischen Cluj, (1932), 43 pag.; No. 6. Al. Procopovici: Pronumele personal în funcțiune morfologică verbală, Cluj—București, (1933), 16 pag.; No. 7. N. Drăganu: Numele proprii cu sufixul *-şa*, Cluj—București, (1933), 37 pag.

7. Publications du Séminaire des Mathématiques de l'Université de Cluj. Leçon sur les fonctions entières ou méromorphes par Paul Montel prof. à la Fac. des Sciences de l'Univ. de Paris, recueillies et rédigées par P. Sergesco prof. univ. Cluj, Paris, Gauthier-Villars et Co. Edit., 1932.

8. Publications du laboratoire de Pédologie et de Pédagogie expérimentale de l'Université de Cluj. No. 1. P. Ilcuș: Inteligența copilului, studiu critic și experimental (Intelligence de l'enfant, étude critique et expérimentale), 206 pag., 24 fig.; No. 2. Lazăr Antilă, Liviu Sirca, VI. Ghidionescu și Gh. Comicescu: Inteligența copilului (Intelligence de l'enfant, contributions expérimentales), 206 pag.; No. 3. Gh. Comicescu: Raportul între intuiție și abstracție în învățământ. Elaborarea mintală. (Le rapport entre l'intuition et l'abstraction dans l'enseignement. L'élaboration mentale), 229 pag.

9. Studii și Cercetări Psihologice, publicate de Institutul de Psihologie experimentală, comparată și aplicată al Universității din Cluj (Etudes et recherches psychologiques publiées par l'Institut de Psychologie de l'Université de Cluj). No. 1. Fl. Ștefănescu-Goangă: Selecțiunea capacităților și orientarea profesională (La sélection des capacités et l'orientation professionnelle), 72 pag.; No. 2. Liviu Rusu: Selecția copiilor dotați (La sélection des enfants bien doués), 228 pag.; No. 3. Nicolae Mărgineanu: Psihologia exercițiului (Psychologie de l'exercice)

212 pag.; No. 4. Nicolae Mărgineanu: Psihologia configurației (Psychologie de la Forme), 150 pag.; No. 5. N. Mărgineanu: Psihotehnica în Germania (La Psychotechnique en Allemagne), 88 pag.; No. 6. Alex. Roșca: Măsurarea inteligenței și debilitatea mintală (La mesure de l'intelligence et la débilité mentale), 197 pag.; No. 7. Nicolae Mărgineanu: Psihologia germană contemporană (La psychologie contemporaine en Allemagne), 360 pag.; No. 8. Lucian Bologa: Psihologia vieții religioase (Psychologie de la vie religieuse), 341 pag.; No. 9. Liviu Rusu: Aptitudinea tehnică și inteligența practică (L'aptitude technique et l'intelligence pratique), 149 pag.; No. 10. Nicolae Mărgineanu: Psihologia învățării (La psychologie de l'éducation), 172 pag.; No. 11. Alex. Roșca: Psihopatologia deviațiilor morali (La psychopathologie des anormaux moraux), 118 pag.; No. 12. Alex. Roșca: Debilitatea mintală (La débilité mentale), 88 pag.; No. 13. C. Pârlog: Psihologia desemnului (La Psychologie du dessin), 136 pag.; No. 13. Dim. Todoranu: Psihologia temperamentului (La Psychologie du tempérament), 180 pag.; No. 15. N. Mărgineanu: Psihologia franceză contemporană (La Psychologie française contemporaine), 169 pag.; No. 16. Alex. Roșca: Delicventul minor (Le Délinquant mineur), 179 pag.; No. 17. L. Bologa: Lectura tineretului (La Lecture de la Jeunesse), 118 pag.

10. Lucrări de Fonetică. Publicațiunile Laboratorului de Fonetică Experimentală al Universității din Cluj (Travaux de Phonétique. Publications du Laboratoire de Phonétique Expérimentale de l'Université de Cluj): No. 1. Joseph Popovici, Une prononciation bulgare, 1921, 33 pag.; No. 2. Iosif Popovici: Fiziologia vocalelor românești *ă* și *î* (Physiologie des voyelles roumaines *ă* et *î*), 1921, 43 pag.; No. 3. Josif Popovici, Ortoepia și fonetica (Orthoépîe et phonétique), 1923, 70 pag.; No. 4. Iosif Popovici, Abatele Rousselot creatorul foneticii experimentale (L'abbé Rousselot, créateur de la phonétique expérimentale), 1926, 34 pag.; No. 5. Iosif Popovici: Vocalele românești (Les voyelles roumaines), 1927, 57 pag.; No. 6. Emile Petrovici: De la nasalité en roumain, 1930, 125 pag.

c) *Periodice (périodiques)*

1. Buletinul Grădinii Botanice și al Muzeului Botanic (Bulletin du Jardin et du Musée botaniques de l'Université de Cluj). Tome I, (1921), VII + 94 + 14 pag.; Tome II, (1922), VIII + 124 + 16 pag., 3 pl., 6 fig.; Tome III, (1923), VII + 118 + 20 pag., 5 pl., 1 fig.; Tome IV, (1924), VIII + 124 + 20 pag., 3 pl., 7 fig.; Tome V (1925), VIII + 134 + 49 pag., 3 pl.; Tome VI, (1926), VIII + 134 + 24 pag., 7. pl.; Tome VII, (1927), VI + 160 + 16 + 27 pag., 11 pl., 19 fig.; Tome VIII, (1928), IX + 160 + 54 + 20 + 27 pag., 19 fig. 1 c.; Tome IX, (1929), VIII + 226 + 22 + 28 pag., 16 fig., 13, 1 carte; Tome X, (1930), VIII + 222 + 29 pag., 4 fig., 23 pl.; Tome XI, (1931), VIII + 116 + 26, 11 fig., 2 pl.; Tome XII, (1932), VIII + 168 + 4 pag., 36 fig., 16 pl.; Tome XIII, (1933), en cours.

2. Contribuțiuni botanice din Cluj (Contributions botaniques publiées par l'Institut botanique de Cluj). Tome I, (Fasc. 1—21), 1921—1930, XVI + 281 pag.; 44 fig., 21 pl.; Tome II, en cours.

3. Publicațiile Institutului de Chimie (Publications de l'Institut de Chimie):
a) Laboratorul de Chimie generală.

15 note publicate în diferite reviste din țară și străinătate dela 1926 până la 1933, precum și I-a parte a unui Manual de lucrări practice de Chimie generală « Operațiuni de laborator » publicată la Tip. « Ardealul » în 1925.

b) Laboratorul de Chimie anorganică și analitică. Tome I, (1920—23), 175 pag.; Tome II, (1923—26), 244 pag.; Tome III, (1926—28), 254 pag.; Tome IV, (1928—30), 510 pag.; Tome V, (1930—32), 400 pag.

c) Laboratorul de Chimie organică: Tome I, (1925), Serie A, 64 pag.; Tome II, (1926), Serie A, 153 pag.; Tome III, (1927), Serie A, 118 pag.; Tome V (1929), Serie A, 134 pag. și în plus 12 note separate, publicate dela 1929—1932.

d) Laboratorul de Chimie fizică: Tome I, (1932), Serie B, 75 pag.; Tome IV, Serie B, (1928), 117 pag. și 5 pl.; Tome V, Serie B, 148 pag.; Tome VI, Serie B, (1930), 149 pag.; Tome VII, Serie B, (1932), 162 pag.

4. Buletinul extensiunii universitare (Bulletin de l'Extension universitaire de Cluj), 1924—25, 100 pag.; 1925—26, 88 pag.; 1926—27, 236 pag.

5. Lucrările Institutului de Geografie (Travaux de l'Institut de Géographie de l'Université de Cluj), Tome I, (1922), XIII + 351 pag., 54 fig., 31 pl.; Tome II, (1926), 325 pag., 24 fig., 11 c., 34 pl.; Tome III (1929), 346 pag.; Tome IV, (1931), 465 pag., 6 c., 51 pl.; Tome V, (1931), 310 pag., 19 pl.

6. Revista Muzeului Geologic-Mineralogic (Revue du Musée Géologique-Minéralogique de l'Université de Cluj). Tome I, No. 1 et 2, 185 pag., 48 fig., 4 pl., 1 c.; Tome II, No. 1, 59 pag., 10 pl.; No. 2, 78 pag., 3 pl.; Tome III, No. 1, 83 pag., 5 pl.; Tome III, No. 2; Tome IV, No. 1, 111 pag., 19 fig. și 6 pl.; No. 2, 64 pag., plusieurs fig. pl. et cartes. Tome V (en cours de publ.).

7. Anuarul Institutului de Istorie Națională (Annuaire de l'Institut d'Histoire nationale).

Tome I, (1921—1922), XVI + 434 pag.; Tome II, (1923), XV + 544 pag.; Tome III, (1924—1925), X + 1045 pag.; Tome IV, (1926—1927), X + 1000 pag.; Tome V, (1928—1930), XII + 793 pag.; Tome VI, (1931—1933), en cours.

8. Clujul medical, revistă medicală lunară (Le Cluj médical, revue médicale mensuelle publiée par les Professeurs de la Faculté de Médecine). Tome I, (1919); Tome VI, (1925), Tome VII, (1926); Tome VIII, (1927); Tome IX, (1928); Tome X, (1929); Tome XI, (1930); Tome XII, (1931); Tome XIII, (1932); Tome XIV, (1933); Tome XV, (1934 en cours).

9. Buletin eugenic și biopolitic (Bulletin eugénique et biopolitique, organe mensuel de la section médicale et biopolitique de « Astra », publié par des professeurs de la Faculté de Médecine). Tome I, (1927), 380 pag.; Tome II, (1928), 384 pag.; Tome III, (1929), 384 pag.; Tome IV, (1930), 343 pag.

10. Dacoromania (Bulletin du Musée de la Langue Roumaine). Tome I, (1920—1921), VI + 608 pag.; Tome II, (1921—1922), VIII + 940 pag.; Tome III, (1922—1923), X + 1157 pag.; Tome IV, (1924+1926), 1-re partie, IV + 640 pag.; 2-me partie, XV + 1000 pag.; Tome V, (1927—1928), VIII + 943

pag.; Tome VI, (1929—1930), VIII + 694 pag.; Tome VII, (1931—1933) XVI — 697 p.

11. *Mathematica*, (Revue publiée par le Séminaire de Mathématiques de l'Université de Cluj), Tome I, (1929), 159 pag.; Tome II, (1929), 171 pag.; Tome III, (1930), 157 pag.; Tome IV, (1930), XVI + 196 pag.; Tome V, (1931), 163 pag.; Tome VI, (1932), 181 pag.; Tome VII, (1933), 164 pag.; Tome VIII, (1934), 216 pag.

12. *Buletinul Societății de Științe din Cluj* (Bulletin de la Société des Sciences de Cluj). Tome I, (1921—1923), 643 pag., 173 fig., 3 pl.; Tome II, (1924—1925), XVI + 384 + 235 pag., 368 fig., 8 pl.; Tome III, (1926—1927), XIII + 424 + 201 pag., 106 fig., 8 pl.; Tome IV, (1928—1929), 542 + 126 pag., 121 fig., 7 pl.; Tome V, (1929—1931), 504 + 147 pag., 99 fig., 2 pl.; Tome VI, (1931—1932), XVI + 651 pag., 188 fig., 3 pl.; Tome VII, fasc. 1 et 2 parus.

13. *Lucrările Institutului de Speologie din Cluj*. (Travaux de l'Institut de Spéologie de Cluj). Tome I, (Nos 1—25), 1920—1924, 553 pag., 229 fig.; Tome II, (Nos 26—48), 1924—1926, XII + 604 pag., 523 fig., 2 pl.; Tome III, (Nos 49—52), 1926—1927, IX + 393 pag., 366 fig.; Tome IV, (Nos 53—55), 1927—1928, IX + 624 pag., 1325 fig., 1 pl.; Tome V, (No. 56), 1928, XII + 808 pag., 2270 fig.; Tome VI, (Nos 57—80), 1928—1930, XVI—486 pag., 184 fig.; Tome VII en cours.

14. *Biospeologica. Études sur l'histoire naturelle du domaine souterrain*. Editée par l'Institut de Spéologie de Cluj. Tome I, (Nos I—X), 1907—1909, VIII + 710 pag., 33 fig., 42 pl.; Tome II, (Nos XI—XIX), 1909—1911, VIII + 1074 pag., 104 fig., 47 pl.; Tome III, (Nos XX—XXIX), 1911—1913, VIII + 850 pag., 46 fig., 56 pl.; Tome IV, (Nos XXX—LX), 1913—1919, VIII + 812, pag., 197 fig., 18 pl.; Tome V, (Nos XLI—L), 1919—1924, VIII + 1138 pag., 1206 fig., 22 pl.; Tome VI, fasc. LI à LIX parus.

15. *Catalogue des Revues scientifiques et médicales, inventaire méthodique*, (A) dans l'ordre alphabétique, (B) dans l'ordre géographique des pays et villes d'origine et (C) dans l'ordre des matières, dressé sous la direction de E. G. Racovitza par A. Valentiny (Cluj, Université, 455 pag., 1926).

16. *Anuarul Universității din Cluj* (Annuaire de l'Université de Cluj), 1919—20 + 40 pag., 1921—22 + 238 pag., 1922—23 + 174 pag., 1923—24 + 200 pag., 1924—25 + 173 pag., 1925—27 + 260 pag., 1927—28 + 248 pag., 1928—29 + 298 pag., 1929—30 + 296 pag., 1930—31 + 384 pag., 1931—32 + 365 pag.

17. *Revista de Sociologie* (Revue de Sociologie publiée par le Prof. V. Bărbat, ancien directeur du Séminaire de Sociologie). No. 1—8).

d) *Istoricul Universității și al învățământului superior*
(Historique de l'Université et de l'enseignement supérieur)

1. *Serbările pentru inaugurarea Univ. Cluj în 1920* + 168 pag.

2. *Fêtes de l'inauguration de l'Université roumaine de Cluj en 1920* + 170 pages.

3. Universitatea Daciei Superioare (Université de la Dacie-Supérieure), de Prof. O. Ghibu (+ 112 pag. + 31 pl.). L'ouvrage se trouve au Rectorat de l'Université.

4. Annuaire de l'Université de Cluj (voir ci-dessus No. 16).

5. La Faculté de Médecine de l'Université « Roi Ferdinand le I-er » de 1919 à 1928, Cluj, 1930, 48 pag., 1 fig.

6. Călăuza studentului la Cluj (Guide de l'étudiant à Cluj), par Jean A. Vătăşescu, secrétaire (1928 + 263 pp., et 1 plan, complété chaque année).

The following is a list of the names of the persons who have been appointed to the various positions in the office of the Secretary of the Board of Education, for the year ending June 30, 1900.

Secretary: [Name]

Treasurer: [Name]

Clerk: [Name]

[The following text is extremely faint and largely illegible, appearing to be a list of names and titles.]

Approved: [Signature]

[Name]